

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩ
ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄, ΕΤΟΣ Ε΄, ΤΕΥΧΟΣ Θ΄,
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 2013

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩ
ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄, ΕΤΟΣ Ε΄, ΤΕΥΧΟΣ Θ΄

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 2013

ISSN: 1792-0507

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Διευθυντής Συντάξεως
Μητροπολίτης Ρόδου Κύριλλος

Μέλη:

1. Ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Πίτσης
Ἱερά Μητρόπολις Κώου καί Νισύρου
2. Πρωτοπρεσβύτερος Ἀμφιλόχιος Σακαλλέρος
Ἱερά Μητρόπολις Λέρου, Καλύμνου καί Ἀστυπαλαίας
3. Ἀρχιμανδρίτης Καλλίνικος Μαυρολέων
Ἱερά Μητρόπολις Καρπάθου καί Κάσου
4. Γεώργιος Πετρόπουλος
Ἱερά Μητρόπολις Σύμης
5. Ἀρχιμανδρίτης Πολύκαρπος Γρύλλης
Πατριαρχική Ἐξαρχία Πάτμου

ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

«ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ»

Ἱερά Μητρόπολις Ρόδου - Πλατεῖα Ἐλευθερίας - Τ.Κ. 85 100 Ρόδος

Τηλ. 22410-45555, Fax 22410-73480

e-mail: imrodou@imr.gr

Ἑκδοτικὴ Παραγωγή

ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.

Ἀρδητοῦ 12-16, 116 36 Ἀθήνα

Τηλ.: 210.921.7513, 210.921.4820 • Fax: 210.923.7033

www.eptalofos.gr • e-mail: info@eptalofos.gr

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Πατριαρχικά Μηνύματα - Όμιλίες

Λόγος Κατηχητήριος επί τη ενάρξει τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς	9
Πατριαρχικὴ ἀπόδειξις ἐπὶ τῷ Ἀγίῳ Πάσχα	12
Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Ἐγκύκλιος ἐπὶ τῇ 1700ετηρίδι ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Διατάγματος τῶν Μεδιολάνων	16
Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τό ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου «Ἅγιος Ἀπόστολος Ἀνδρέας» Τιφλίδος συγκληθέν ἐπιστημονικόν συνέδριον «ἡ θρησκεία καὶ ὁ πολιτισμός» (11 Ἰαν. 2013)	28

ΜΕΡΟΣ Β΄

Μελέτες

Ἡ Ὁσία Μελώ στή Βουρρίνα τῆς Κῼ <i>Μητροπολίτης Κῼου καὶ Νισύρου Ναθαναήλ</i>	45
Οἱ σκηνές τοῦ Δωδεκάορτου στήν βυζαντινὴ τέχνη - Δωδεκάνησα <i>Δρ. Ἰωάννης Ἡλ. Βολανάκης</i>	137
Ἑσωτερικὸς Κανονισμὸς τῆς ἐν τῇ Ἱερᾷ Νήσῳ Πάτμῳ Ἱερᾶς Βασιλικῆς, Πατριαρχικῆς, Σταυροπηγιακῆς καὶ Κοινοβιακῆς Μονῆς Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ Εὐαγγελιστοῦ.....	213
Βιβλιοπαρουσία	249

ΜΕΡΟΣ Α΄
ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΗΧΗΤΗΡΙΟΣ ΕΠΙ Τῆς ΕΝΑΡΞΕΙς ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ

† ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ

ΕΛΕΩ, ΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ

ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

ΠΑΝΤΙ ΤΩ ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΧΑΡΙΣ ΕΙΗ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ,

ΠΑΡ' ΗΜΩΝ ΔΕ ΕΥΧΗ, ΕΥΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΩΡΗΣΙΣ

«Περιχαρῶς δεξώμεθα πιστοί, τό θεόπνευστον διάγγελμα τῆς νηστείας».

Ἀγαπητοί ἐν Χριστῷ ἀδελφοί καί
τέκνα ἐν Κυρίῳ,

Κατά τόν τελευταῖον καιρόν παρατηρεῖται μία ἔξαρσις ἀνησυχιῶν. Πολλά προβλήματα ἀναφύονται. Ὁ κόσμος ὑποφέρει καί ζητεῖ βοήθειαν. Διερχόμεθα πράγματι μίαν γενικωτέραν δοκιμασίαν. Ἄλλοι τήν ὀνομάζουν ὕφεσιν οἰκονομικήν, ἄλλοι κρίσιν πολιτικήν. Δι' ἡμᾶς εἶναι ἐκτροπή πνευματική. Καί ὑπάρχει θεραπεία. Πολλαί λύσεις δίδονται καί ἀπόψεις ἀκούγονται. Ἀλλά τά προβλήματα παραμένουν. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἐγκαταλελειμμένος καί μόνος. Ἀγνοεῖται ἡ βαθυτέρα φύσις του. Παραμένει εἰς τήν κατήφειαν τῆς ἀσαφείας καί τῆς ἀπογνώσεως.

Αἱ προτεινόμεναι λύσεις, ὅποιανδῆποτε κατεύθυνσιν ἢ ἔκβασιν καί ἂν ἔχουν, δέν λυτρώνουν τόν ἄνθρωπον, διότι ἐκ προοιμίου τόν ἀφήνουν δέσμιον τῆς φθορᾶς καί τοῦ θανάτου. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ Θεάνθρωπος Κύριος, ὁ ἐλευθερωτής τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Εἰσερχόμενος ὁ ἄνθρωπος εἰς τόν χώρον τῆς Ἐκκλησίας εἰσέρχεται εἰς τό

κλίμα της θείας παρακλήσεως, της συμφιλιώσεως του ούρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ἔρχεται εἰς τὰ ἴδια. Ἦρεμεί τό πνεῦμα του. Εὕρσκει ἕν οὐράνιον κάλλος καὶ μίαν ὠριμότητα πνευματικὴν «εὐωδίας ἐνθέου πληροῦσαν πέρατα κόσμου». Ἡ Ἐκκλησία γνωρίζει ὅλα ὅσα ὑποφέρομεν. Καὶ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ. Μᾶς καλεῖ εἰς μετανοίαν. Δέν ὠραιοποιεῖ τό ψεῦδος οὔτε ἀποκρύπτει τὰ δεινά. Λέγει ὅλην τὴν ἀλήθειαν. Καὶ προτρέπει τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀντικρύσῃ τὴν πραγματικότητα ὡς ἔχει. Νὰ συνειδητοποιήσωμεν ὅτι εἴμεθα γῆ καὶ σποδός.

Εἰς τὸν Μέγαν Κανόνα τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου γίνεται λόγος διὰ τὰ δάκρυα τῆς μετανοίας καὶ τὸν κλαυθμὸν τοῦ πένθους, τὸν πόνον τῶν τραυμάτων. Ἀλλὰ ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάπαυσις τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ὑγεία τοῦ πνεύματος. Ὑπάρχει ὁ Πλάστης καὶ Σωτὴρ ἡμῶν.

Ἐκεῖνος διὰ τό πλῆθος τοῦ ἐλέους Του μᾶς ἐτοποθέτησεν εἰς τό μεθόριον τῆς ἀφθαρσίας καὶ τῆς θνητότητος. Δέν μᾶς ἐγκατέλειπεν. Ἦλθε καὶ μᾶς ἔσωσε. Κατέλυσε τῷ Σταυρῷ Του τὸν θάνατον. Ἐχαρίσατο ἡμῖν τὴν ἀφθαρσίαν τῆς σαρκός.

Ἐφ' ὅσον εἴμεθα σύμφυτοι τοῦ Χριστοῦ, διατί ταρασσόμεθα ματαίως; Διατί δέν προστρέχομεν εἰς Αὐτόν; Ἡ Ἐκκλησία δέν σχολιάζει τὴν φθοράν οὔτε μᾶς ἐγκαταλείπει εἰς αὐτήν. Γνωρίζει τὰς βαθυτέρας ἐφέσεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἔρχεται ὡς ἀρωγός καὶ λυτρωτὴς ἡμῶν. Ἔχομεν ἀνάγκην τῆς τροφῆς. Ἀλλ' «οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος» (Ματθ. δ', 4). Ἔχομεν ἀνάγκην τῆς πνευματικῆς κατανόησεως, ἀλλὰ δέν εἴμεθα ἀσώματοι. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εὕρισκομεν τό πλήρωμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς κατανόησεως ὡς θεανθρωπίνην ἰσορροπίαν. Μακρὰν τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος ἐξαχρειοῦται καὶ διαφθείρεται. Ἐκεῖ ὅπου ἀφθονοῦν τὰ ὑλικά ἀγαθὰ καὶ θεοποιεῖται ἡ σπατάλη, εὐδοκιοῦν οἱ πειρασμοὶ τῶν σκανδάλων καὶ ἡ σύγχυσις τῆς σκοτώσεως.

Ἐκεῖ ὅπου μέ δεός ζῇ ὁ ἄνθρωπος καὶ δέχεται τὰ πάντα μέ εὐχαρίστησιν καὶ εὐγνωμοσύνην, ὅλα ἀγιάζονται. Τό ὀλίγον εὐλογεῖται ὡς ἀρκετόν, καὶ τό φθαρτόν ἐνδύεται τὴν αἴγλην τῆς ἀφθαρσίας. Ἀπολαμβάνει ὁ ἄνθρωπος τό πρόσκαιρον ὡς δῶρον Θεοῦ. Καὶ τρέφεται μέ τὸν ἀρραβῶνα τῆς μελλούσης ζωῆς ἀπὸ σήμερον. Ὅχι μόνον λύνονται τὰ προβλήματα, ἀλλὰ καὶ οἱ πόνοι τῶν δοκιμασιῶν μεταβάλλονται εἰς δύναμιν ζωῆς καὶ ἀφορμὴν δοξολογίας. Ὅταν αὐτό συμβῇ ἐντός ἡμῶν· ὅταν ὁ ἄνθρωπος εὕρσκη τὴν προσωπικὴν του ἀνά-

παυσιν καὶ σωτηρίαν διὰ τῆς παρακαταθέσεως τῶν πάντων Χριστῷ τῷ Θεῷ, τότε φωτίζεται ὁ νοῦς του. Γνωρίζει τὸν ἑαυτόν του καὶ τὸν κόσμον ὅλον. Ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Δυνατοῦ. Αὐτό τό γεγονός τὸν ἴδιον τὸν πιστὸν στηρίζει. Καὶ μεταδίδεται δι' ἀοράτου ἀκτινοβολίας ὡς ἐνίσχυσις πρὸς ὅλους τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας τὴν ἀλήθειαν.

Ὁ κόσμος ὅλος ἔχει ἀνάγκην τῆς σωτηρίας ἀπὸ τὸν Δημιουργόν καὶ Πλάστην του. Ὁ κόσμος ὅλος ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τὴν παρουσίαν τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν Ἁγίων. Ἄς εὐχαριστήσωμεν τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν δι' ὅλας τὰς εὐεργεσίας Του, καὶ διὰ τὴν παροῦσαν περίοδον τῆς Ἁγίας Τεσσαρακοστῆς.

Ἰδού καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδού καιρὸς μετανοίας. Εἴθε νὰ διαπλεύσωμεν τό τῆς Νηστείας πέλαγος διὰ συντριβῆς καὶ ἐξομολογήσεως, ὥστε νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἄληκτον χαράν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν Ὅποιον πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἄγια καὶ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ, ,βιγ'

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος
διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΕΠΙ Τῷ ΑΓΙῳ ΠΑΣΧΑ

† ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ
ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ Τῷ ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΧΑΡΙΝ,
ΕΙΡΗΝΗΝ ΚΑΙ ΕΛΕΟΣ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΝΔΟΞΩΣ ΑΝΑΣΤΑΝΤΟΣ
ΧΡΙΣΤΟΥ

*Ἀδελφοὶ συλλειτουργοὶ καὶ τέκνα εὐσεβῇ καὶ φιλόθεα τῆς
Ἐκκλησίας,*

Χριστὸς Ἀνέστη!

Ἡ ἀναγγελία τῆς Ἀναστάσεως ὑπὸ τῶν Μυροφόρων πρὸς τοὺς Μαθητάς τοῦ Χριστοῦ ἐθεωρήθη ὑπὸ αὐτῶν παραλήρημα. Καὶ ὁμως ἡ εἶδσις, ἡ ἐκληφθεῖσα ὡς παραλήρημα, ἐβεβαιώθη ὡς Ἀλήθεια. Ὁ ἀναστημένος Ἰησοῦς ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς Μαθητάς Του ἐπανειλημμένως.

Εἰς τὴν ἐποχὴν μας τό κήρυγμα τῆς Ἀναστάσεως ἀκούεται καὶ πάλιν ὡς παραλήρημα διὰ τοὺς ὀρθολογιστάς. Ἐν τούτοις, οἱ πιστοὶ ὄχι μόνον πιστεύομεν, ἀλλὰ καὶ βιοῦμεν τὴν Ἀνάστασιν ὡς γεγονός ἀληθέστατον. Τὴν μαρτυρίαν μας ἐπισφραγίζομεν, ἐάν χρειασθῇ, διὰ τῆς θυσίας τῆς ζωῆς μας, διότι ἐν Χριστῷ Ἀναστάντι ὑπερβαίνομεν τὸν θάνατον καὶ ἀπαλλασσόμεθα ἀπὸ τὸν φόβον αὐτοῦ. Τό στόμα μας εἶναι πλῆρες χαρᾶς ἐν τῷ λέγειν Ἀνέστη ὁ Κύριος. Οἱ Ἅγιοί μας, κατὰ κόσμον νεκροί, ζοῦν μεταξύ μας, ἀπαντοῦν εἰς τὰ αἰτήματά

μας. Ὁ μεταθανάτιος κόσμος εἶναι ἀληθέστερος τοῦ προθανατίου. Ὁ Χριστός ἀνέστη καὶ ζῇ μεταξύ ἡμῶν. Ὑπεσχέθη ὅτι θά εἶναι μαζί μας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Καὶ πράγματι εἶναι. Φίλος καὶ ἀδελφός καὶ θεραπευτής καὶ χορηγός παντός ἀγαθοῦ.

Εὐλογητός ὁ Θεός, ὁ Ἀναστάς ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ χαριζόμενος εἰς πάντας ζωὴν τὴν αἰώνιον. Ποῦ σου θάνατε τό νίκος; Ἀνέστη ὁ Χριστός, *«καὶ τὸν πάλαι ἄμετρα καυχώμενον, ὡς γελοῖον παιζόμενον ἔδειξε»* (πρβλ. Κανὼν Σταυροανα-στάσιμος Δ' ἡχου, Θ' Ὡιδή, ποίημα Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ). Τά πάντα πεπλήρωται Φωτός καὶ αἱ καρδίαι μας χαρᾶς ἀνυπερβλήτου.

Καὶ ὄχι μόνον χαρᾶς, ἀλλὰ καὶ δυνάμεως. Ὁ πιστεύων εἰς τὴν Ἀνάστασιν δέν φοβεῖται τὸν θάνατον· καὶ ὁ μὴ φοβούμενος τὸν θάνατον εἶναι ψυχικῶς ἄκαμπτος καὶ ἀλύγιστος, διότι ὅ,τι διὰ τοὺς πολλούς καὶ ἀπίστους εἶναι ἢ φοβερωτέρα ἀπειλή, διὰ τὸν πιστὸν χριστιανὸν εἶναι μικρᾶς σημασίας γεγονός, διότι εἶναι ἡ εἰσοδος εἰς τὴν ζωὴν. Ὁ πιστός χριστιανός ζῇ τὴν ἀνάστασιν καὶ πρό τοῦ φυσικοῦ θανάτου του.

Ἡ συνέπεια τοῦ βιώματος τῆς Ἀναστάσεως εἶναι ἡ μεταβολὴ τοῦ κόσμου. Ἐνθουσιάζει τὴν ψυχὴν. Καὶ ἡ ἐνθουσιώδης ψυχὴ ἐλκύει εἰς τὸν δρόμον τῆς τᾶς ἄλλας ψυχᾶς, αἱ ὁποῖαι συγκινοῦνται ἀπὸ τὰ ἀληθινὰ βιώματα τῆς χαρᾶς τῆς ἀθανασίας. Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἰδική μας ἀνάστασις δέν εἶναι μία θεωρητικὴ ἀλήθεια. Εἶναι δ ὁ γ μ α τῆς πίστεώς μας. Εἶναι μία χειροπιαστὴ πραγματικότης. Εἶναι ἡ δύναμις ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, παρά τοὺς ἐναντίον τῆς σκληροτάτους διωγμούς. *«Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν»* (Α' Ἰωάν. ε', 4) εἰς τὴν Ἀνάστασιν. Διὰ τῆς Ἀναστάσεως ὁ ἄνθρωπος γίνεται κατὰ χάριν Θεός. Διὰ τῆς νίκης τοῦ ἀναστασίμου φωτός ἐπὶ τῶν ἀκαθάρτων παθῶν, ἐνιδρύεται εἰς τὴν ψυχὴν μας ἔρως θεῖος καὶ ἀγάπη τις ξένη, τὸν ἀνθρώπινον ὄρον ὑπερβαίνουσα.

Χριστός Ἀνέστη, λοιπόν! Αἱ καρδίαι μας εἶναι πλημμυρισμέναι ἀπὸ τό Ἀναστάσιμον φῶς καὶ τὴν ἀναστάσιμον χαράν. Προσερχόμεθα μέ γνησιότητα καὶ ἀπλότητα εἰς τὸν Ἀναστάντα Χριστόν. Διότι, ὡς λέγει ὁ Προφητὰναξ Δαυῖδ, ὁ ἐπόπτης τῶν καρδιῶν μας ἄνωθεν Θεός *«καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην οὐκ ἐξουδενώσει»* (Ψαλμ. ν', 19).

Ἡ Ἀνάστασις εἶναι ἡ δύναμις μας, ἡ ἐλπίς μας, ἡ χαρά μας, τό

ἀγαλλιάμας μας. Διά τῆς Ἀναστάσεως ὑπερβαίνομεν τόν πόνον καί τήν θλίψιν δι' ὅλα τά κακά τῆς φυσικῆς ἐπιγείου ζωῆς. Ἡ Ἀνάστασις εἶναι ἡ ἀπάντησις τοῦ Θεοῦ εἰς τήν ἀπορίαν τοῦ πληγωμένου ἀπό τά δεινά τοῦ κόσμου ἀνθρώπου.

Εἰς τάς δυσκολίας καί τά παθήματα, τά ὅποια διέρχεται σήμερον ὁ κόσμος, ἡμεῖς δέν ἀποκάμνομεν. Ἡ ἐπὶ τό αὐτό σύναξις τῶν φοβισμένων Μαθητῶν τοῦ Κυρίου εἰς τό Ὑπερῶν τῆς Σιών μᾶς ἐνδυναμώνει. Δέν φοβούμεθα, διότι ἀγαπῶμεν τοὺς πάντας, ὅπως ἡγάπησεν ἡμᾶς Ἐκεῖνος καί τήν ψυχήν Αὐτοῦ ἔθηκεν ὑπέρ ἡμῶν. Θεανδρικῶς ὁ Ἀναστάς Κύριος ἀοράτως μᾶς συνοδεύει. Ἀρκεῖ νά ἔχωμεν, -καί ἔχομεν- ἀγάπην. Καί μέ τήν ἀγάπην ἐπιγινώσκομεν τοῦ Μυστηρίου τήν δύναμιν. Τοῦ Μυστηρίου!

Καί ἂν ἄλλοι διστάζουν ἀνθρωπίνως καί «δράγματα στοιβάζουν πράξεων τὰς θημωνίας» (πρβλ. Στιχηρά Ἑσπερινοῦ Κυριακῆς Ἀσώτου), ἡμεῖς καυχώμεθα. Καί ἐάν ἡμεῖς δέν «ἀπολικμίζωμεν φιλευσπλαγχνίᾳ τό ἄχυρον τῶν ἔργων τῆς ἀδικίας καί τά πάθη μας καί δέν καταστρώνωμεν ἄλωνα μετανοίας», ὁ Ἀναστάς Χριστός εἶναι Ἀγάπη καί διαλύει τό κάθε εἶδους σκότος καί τόν φόβον γύρω μας καί εἰσέρχεται ἐντός ἡμῶν καί εἰς τόν κόσμον, τῶν θυρῶν τῶν καρδιῶν μας πολλάκις κεκλεισμένων. Καί «μένει μεθ' ἡμῶν» μονίμως διά τοῦ σταυροῦ τῆς ἀγάπης. Τό κάλεσμά Του εἶναι ἡ εἰρήνη. Τήν Ἐαυτοῦ εἰρήνην χαρίζει εἰς ἡμᾶς. Οἱ ἰσχυροὶ τοῦ κόσμου τούτου ἐπαγγέλλονται καί ὑπόσχονται εἰρήνην, μηδέποτε ἐμπειρικῶς πραγματοποιουμένην. Ἡ δύναμις τῆς Θείας Ἀγάπης καί Εἰρήνης καί Σοφίας μένει ἔξω ἀπό κάθε ἀνθρώπινον πανικόν. Δέν εὐρίσκεται εἰς τό περιθώριον τῆς πραγματικότητος οὔτε εἰς τήν περιφέρειαν κάποιων ἀτομικῶν δοξασιῶν. Εἶναι ἡ καρδιά καί τό κέντρον τῶν γεγονότων. Εἶναι ἡ καρδιά τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶναι τό κέντρον τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ κυριεύουσα ζώντων καί νεκρῶν. Εἶναι ἡ Ἀλήθεια.

Ἡ ἀδιαφιλονίκητος ὑπεροχή τῆς Δυνάμεως κρατεῖ ἀοράτως τά ἡνία καί κατευθύνει τά πάντα, καθ' ἣν ὥραν πολλοὶ ἐπώνυμοι κατ' ἀνθρώπον «σκότος εἰς τὰς φρένας ἔχουν».

Τήν περίοδον τῆς σημερινῆς γενικῆς ἀποσυνθέσεως παγκοσμίως, ἡ ἐλπὶς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς, ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ παρουσία τῆς οὐρανίας συνθέσεως καί ἁρμονίας. Τόν καιρόν τῆς καταρρεύσεως καί τοῦ προσδοκωμένου θανάτου ὑπάρχει τό γεγονός τῆς Ἀναστάσεως καί ἡ ἐνίσχυσις τῆς πεποιθήσεως ἐπὶ τόν Κύριον.

Ἡ εἰρήνη τοῦ θανάτῳ τόν θάνατον διὰ τῆς κενώσεως Αὐτοῦ πατήσαντος καὶ ἡ χαρά τῆς ἀγάπης διαχέονται καὶ θεραπεύουν τόν στενάζοντα καὶ ὀδυνώμενον πάντοτε σύγχρονον «ἄνθρωπον» καὶ τὴν συνωδίνουσαν καὶ συστενάζουσαν μετ' αὐτοῦ κτίσιν, τὴν «ἀπολύτρωσιν καὶ τὴν υἰοθεσίαν ἀπεκδεχομένους» (πρβλ. Ρωμ. η', 20-23) τῆς «ἐλευθερίας τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ».

Ἀληθῶς Ἀνέστη ὁ Κύριος,
πατέρες καὶ ἀδελφοὶ καὶ τέκνα!

Ἅγιον Πάσχα 2013

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος
διάπυρος πρὸς Θεόν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ
ΕΠΙ ΤΗ 1700ΕΤΗΡΙΔΙ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΤΟΥ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΟΣ
ΤΩΝ ΜΕΔΙΟΛΑΝΩΝ

† Β Α Ρ Θ Ο Λ Ο Μ Α Ι Ο Σ
ΕΛΕΩ_ι ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩ_ι ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΧΑΡΙΝ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗΝ ΠΑΡΑ ΘΕΟΥ

Άριθμ. Πρωτ. 441

«Εὐλόγητός ὁ Θεός ἡμῶν, ὁ οὕτως εὐδοκήσας» καὶ οἰκονομῶν τὰ πάντα τοῖς πᾶσι καὶ ὁδηγήσας εἰς τὴν «Ἀναστάσεως ἡμέραν ταύτην» καθ' ἣν «τὰ πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ». Συμπληροῦνται κατὰ τὸ τρέχον ἔτος χίλια ἑπτακόσια ἔτη ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Διατάγματος τῶν Μεδιολάνων περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ ἐπικοινωνοῦντες πρὸς τὴν ἐν παντί τόπῳ καὶ χρόνῳ ἐκκλησίαν ἀπευθύνομεν ἀπὸ τοῦ Ἀγιωτάτου Ἀποστολικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου μὴ νύμα ἐλπίδος, ἀγάπης, εἰρήνης καὶ αἰσιοδοξίας, καθ' ὅτι ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει ὡς συνεχῆς θεοφάνεια. «Ὁ ἑωρακὴς τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα» (πρβλ. Ἰωάν. δ' 9) καὶ ὁ ἑωρακὴς τὸν Θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας ἑώρακε τὸν ἀοράτως μεθ' ἡμῶν ὄντα Θεάνθρωπον Κύριον καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Τοιοῦτος θεσμός ἐν ἐλευθερίᾳ ἐστίν ἡ Ἐκκλησία· «τοιοῦτος ὁ

Χριστιανισμός· ἐν δουλείᾳ ἐλευθερίαν χαριζόμενος» (πρβλ. Ἱ. Χρυσοστόμου, *Ὁμιλία ΙΘ΄ εἰς Α΄ Κορινθίους*, 193).

Διὰ τοῦ Διατάγματος τῶν Μεδιολάνων οἱ διωγμοί κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς θρησκείας κατὰ τὸ ν ο μ ι κ ὸ ν ἐπαύθησαν καί ἐθεσμοθετήθη διὰ πρώτην φοράν δι' ἀνθρωπίνου περιβλήματος ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως εἰς τὸν κόσμον. Ὅμως, ἡ ἐλευθερία ἣ ὁ Χριστὸς ἡμᾶς ἡλευθέρωσε (πρβλ. Γαλ. ε' 1) δέν εἶναι τ ὁ ὅ ρ ο ς καί γ ρ ᾶ μ μ α . Εἶναι ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία, τὴν ὁποίαν ἐπιζητοῦμεν πάντοτε, ὥστε νά γίνωνται τὰ πάντα «καινά». Ἄλλωστε, μήπως δέν προσδοκῶμεν καινόν οὐρανόν καί καινὴν γῆν;

Μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου, τοῦ πρό Χριστοῦ «παλαιοῦ Ἰσραήλ», ἀλλὰ καί μετὰ τὴν θε-
ανθρωπίνην ἔνσαρκον παρουσίαν τοῦ «καινοῦ Ἰσραήλ», καί ἡ ἐλευ-
θέρα ἔκφρασις τῆς συνειδητῆς πίστεως τοῦ ἀνθρώπου ἦτο πλήρης διώξεων καί διωγμῶν μέχρι μαρτυρίου αἵματος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας.

Εἰς τὴν ἱστορίαν καταγράφονται καί διωγμοί κατὰ προσώ-
πων, τὰ ὅποια εἶχον διαφορετικὴν ἀντίληψιν καί πίστιν περὶ τῆς
Θεότητος ἀπὸ αὐτῆς τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ ἄρχων ἢ ἡ κοινωρία τῆς
ὁποίας ἀπετέλουν μέλη.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρεται εἰς τὸν θεωρούμενον κοσμοκρά-
τορα τότε βασιλέα Ναβουχοδονόσορα· εἰς τὴν κατασκευὴν μεγά-
λης εἰκόνης τοῦ προσώπου του· καί εἰς τὴν ἀπαίτησιν αὐτοῦ παρά
πάντων τῶν ὑπηκόων του ὅπως προσκυνοῦν αὐτὴν δι' ἐδαφιαίας
ὑποκλίσεως.

«Οἱ τρεῖς εὐαγεῖς Παῖδες» ἐρρίφθησαν εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός,
διότι ἡρνήθησαν νά προσκυνήσουν τὸ εἶδωλον τοῦ Ναβουχοδονό-
σορος. Ἡρνήθησαν ἐν τῇ πράξει νά ἀποδώσουν εἰς κοσμικόν βα-
σιλέα τὴν ἀξίαν τῆς ἰσοθεΐας, τὴν ὁποίαν ἀπέδιδεν αὐτός οὗτος εἰς
τὸν ἑαυτόν του. Ἐδιώχθησαν καί ἔσχον μαρτυρικόν τέλος διὰ τὸν
αὐτόν λόγον καί ἡ Ἁγία Σολωμονή καί οἱ ἑπτὰ μακαββαῖοι παῖδες
σύν τῷ διδασκάλῳ αὐτῶν Ἑλεαζάρῳ. Τὴν αὐθεντίαν τοῦ Ναβουχο-
δονόσορος διέψευσε πανηγυρικῶς ἡ κάμιнос τοῦ πυρός, ἡ ὁποία,
προτυποῦσα τὸ Μυστήριον τῆς Ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου, ἐδρό-
σισε καί ἐφύλαξεν ἀσινεῖς τοὺς Τρεῖς Παῖδας, ὡς τὸ Πῦρ τῆς Θεό-
τητος τὴν Παρθένον Θεοτόκον.

Οἱ ἀρνηθέντες νά προσκυνήσουν τὸν ἐξ ἀλόγου ὑπερηφανείας
ιδιοποιηθέντα τὴν ιδιότητα τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον αἰχμάλωτοι Παῖδες

ἐν τῇ καμίνῳ λέγοντες μεγάλη τῇ φωνῇ, «πάντα τὰ ἔργα ὑμνεῖτε τὸν Κύριον», προεικόνισαν τὴν ἐλευθερίαν τὴν ὁποίαν ἔφερεν ὁ Κύριος, «γενόμενος ὑπὸ νόμον ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσῃ» (πρβλ. Α΄ Κορ. θ΄ 20).

Εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας, ὁ φιλόσοφος Σωκράτης κατεδικάσθη εἰς θάνατον μέ τὴν αἰτιολογίαν ὅτι δέν ἀπεδέχετο τοὺς θεοὺς τοὺς ὁποίους ἡ πόλις ἐλάτρευεν. Ὁμοίως ἀτομικαὶ διώξεις κατὰ τῶν ὑποστηρίζοντων διαφορετικὰς δοξασίας ἀναφέρονται πολλαὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ἡ διώξις τοῦ Ἀναξαγόρου τοῦ Κλαζομενίου ἐπειδὴ ὑπεστήριζεν ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι πυρακτωμένη πέτρα ἢ ἡ διώξις τοῦ Διαγόρου τοῦ Μηλίου ἐπειδὴ ἑκατηγόρει τὰ ἀρχαῖα εἰδωλολατρικά μυστήρια καὶ ἀπέτρεπε τοὺς πολίτας νὰ συμμετέχουν εἰς αὐτά.

Ὅπως δὲ ποτε οἱ διωγμοί, πραγματικοὶ καὶ ἰδεολογικοί, ἀνά τοὺς αἰῶνας, καίτοι ὠδήγησαν πολλάκις καὶ ὠδηγοῦν εἰς τὸ ἐν μαρτυρίᾳ μαρτύριον, οὐδέποτε κατέλυσαν τὴν μεταξύ τῶν ἀνθρώπων θρησκευτικὴν ἀνεκτικότητα, ἡ ὁποία διεκηρύχθη ἐπισήμως διὰ τοῦ Διατάγματος τῶν Μεδιολάνων.

Οἱ ρωμαῖοι αὐτοκράτορες κατεῖχοντο ὑπὸ ἀπολυταρχικοῦ πνεύματος καὶ κατέστησαν ἑαυτοὺς ἀρχηγούς καὶ τῆς θρησκείας. Μάλιστα δὲ ἔφθασαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀπαιτοῦν τὴν ἀναγνώρισιν εἰς αὐτοὺς θεϊκῆς ιδιότητος καὶ ἀντιστοίχου τιμῆς.

Ἡ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἀπόρριψις τῶν ὡς ἄνω ἀπαιτήσεων τοῦ αὐτοκράτορος προεκάλει τὴν ὀργὴν αὐτοῦ, ἔνεκα κυρίως τῆς ἀμφισβήτησεως τῆς αὐθεντίας αὐτοῦ. Ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης ἀνθρωποκεντρικῆς θεωρήσεως οἱ γνωστοὶ ἀνηλεεῖς διωγμοί, οἱ ὁποῖοι προεκάλεσαν ἑκατόμβας μαρτύρων, οἵτινες «ἔπλυναν τὰς στολάς αὐτῶν καὶ ἐλεύκαναν αὐτάς ἐν τῷ αἵματι τοῦ Ἀρνίου» (Ἀποκ. Ἰωάν. ζ',14).

Συμπερασματικῶς, οἱ διωγμοὶ κατὰ τῆς θρησκείας κατέληξαν εἰς τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου: «Τὸν δέ Θεῷ πολεμοῦντα οὐκ ἐνι ποτέ εἰς χρηστὸν καταστρέψαι τέλος· ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ἐν ἀρχῇ μὲν τῆς τόλμης οὐδὲν ἴσως πείσεται δεινόν [...] ἂν δέ ἐπιμένῃ τῇ παροινίᾳ [...] μηδέποτε τῆς πρὸς τὸν Θεόν ἄπτεσθαι μάχης, ὡς οὐκ ἐνόν τὴν ἀήττητον ἐκείνην χεῖρα διαφυγεῖν» (Εἰς τοὺς πολεμοῦντας τὸν μοναχικὸν βίον Α΄, P.G. 47,319).

Οἱ Αὐτοκράτορες Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, τῆς Ἀνατολῆς, καὶ Λικίνιος, τῆς Δύσεως, παρεδέχθησαν μετὰ τρεῖς αἰῶνας σκληροτάτων

διωγμῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν, ὅτι ἡ θρησκευτική μισαλλοδοξία καί οἱ συνεχεῖς διωγμοί κατ' αὐτῶν εἰς οὐδέν ὠφέλησαν τήν Αὐτοκρατορίαν. Ἀπεφασίσθη δέ ὑπ' αὐτῶν ὅπως ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς χριστιανούς ἡ ἐλευθέρα ἄσκησις τῆς πίστεως καί τῆς ὑπ' αὐτῶν λατρείας τοῦ Θεοῦ. Τήν βούλησιν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, «λογισαμένου τό ἔντεχνον τοῦ διαβολικοῦ πολέμου» ἀπεικονίζει τό περιεχόμενον τοῦ πάντοτε συγχρόνου τούτου Διατάγματος τῶν Μεδιολάνων τοῦ ἔτους 313 μ.Χ., τό ὁποῖον ἀπετέλεσε τήν βάσιν τῆς μετὰ πολλούς αἰῶνας ἀναγνωρισθείσης παγκοσμίως ἐλευθερίας τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως.

Τό Διάταγμα τῶν Μεδιολάνων περιλαμβάνει προκεχωρημένας θέσεις διά τήν θρησκευτικήν ἐλευθερίαν, ἐκπεφρασμένας εἰς δεκατρεῖς ἐνότητες. Θεσπίζονται ἀρχαί παράδοξοι διά τήν περίοδον ἐκείνην τοῦ Δ' αἰῶνος, αἱ ὁποῖαι παραμένουν πάντοτε ἀρχαί καί ὁδοδεῖκται, ἔστω καί ἐάν προβάλληται ὁ ἰσχυρισμός ὅτι ἐφαρμόζονται αὐταί πλήρως καί ἐν τῷ κειμένῳ «ἐν τῷ πονηρῷ» κόσμῳ τούτῳ τῆς «ἀδικίας» καί τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ «σκότους», ἀντί τῆς Δικαιοσύνης καί τοῦ Φωτός.

Ὁμολογοῦνται καί διακηρύσσονται: ὁ σεβασμός εἰς τήν σκέψιν καί εἰς τήν βούλησιν ἐκάστου νά ἐπιμελῇται τῶν θείων πραγμάτων ὡς αὐτός βούλεται· ἡ εὐλάβεια καί τό σέβας πρὸς τό θεῖον καί ἡ ἀπόδοσις εἰς τοὺς Χριστιανούς καί εἰς πάντας τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐπιλογῆς θρησκείας, ἄνευ ἐνοχλήσεώς τινος· ἡ παράδοσις πάραυτα ἄνευ χρονοτριβῆς τινος εἰς τό σῶμα τῶν χριστιανῶν, τήν Ἐκκλησίαν καί τήν Σύνοδον, τῶν κατασχεθέντων καί ἀφαιρεθέντων τόπων λατρείας αὐτῶν καί λοιπά· ταῦτα δέ πάντα, ὥστε «ἡ θεία μέριμνα, ἡ ὁποία μᾶς περιβάλλει, τῆς ὁποίας πεῖραν ἐλάβομεν ἤδη εἰς πολλές περιστάσεις, νά μείνῃ εἰς ἡμᾶς ἀσφαλῆς διά παντός».

Διά τοῦ Διατάγματος τούτου καί διά τῶν ἀκολουθησασῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, εἰσῆλθεν εἰς τόν κόσμον ἡ ἔννοια τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Καθιερώθησαν διά πρώτην φοράν αἱ ἀνωτέρω περιγραφόμεναι ἀξίαι, ὁ σεβασμός τῆς ἀνεξιθρησκείας, ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκφράσεως τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως - ἀξία τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς- καί πάντα ὅσα ἀπετέλεσαν τήν βάσιν τῆς σήμερον ἰσχυοῦσης σχετικῆς νομοθεσίας καί τῶν περιλαμβανομένων ἐν αὐτῇ διατάξεων εἰς τάς κατὰ καιρούς διακηρύξεις διεθνῶν ὀργανισμῶν καί κρατικῶν ὁλοτήτων.

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων λαβὼν τὴν κλῆσιν, περιεπτύχθη πάντας, λαόν καὶ Ἐκκλησίαν, πιστοὺς καὶ ἀπίστους, καὶ ἐγένετο διάκονος τοῦ ἔργου τῆς εὐημερίας ἐν γαλήνῃ καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς του καὶ ἐξῆς ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ μεταμορφώνει τοὺς θεσμούς, τὴν ζωὴν καὶ ἀναγεννᾷ τὸν κόσμον, ὅπως ἀκριβῶς ἡ Βάτος ἡ καιομένη καὶ μὴ φλεγόμενη τοῦ Σινᾶ, ἡ Μήτηρ «*ἡ τὸν ἀχώρητον χωρήσασα*», τὴν Ζωὴν, «*ἵνα ζωὴν ἔχωμεν*» (πρβλ. Ἰωάν. ι' 10).

Παρατηροῦντες μετὰ προσοχῆς τὴν ἔκτοτε ἱστορίαν τοῦ κόσμου, ἰδίᾳ σήμερον, μετὰ 1700 ἔτη ἀπὸ τῆς θεσπίσεως διὰ τοῦ Διατάγματος τούτου τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, διαπιστοῦμεν μετὰ λύπης, ὅτι ἀτυχῶς αἱ θεσπιζόμεναι ὑπ' αὐτοῦ διατάξεις ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας πολλάκις κατὰ τό παρελθόν παρεβιάσθησαν, οὐχὶ μόνον εἰς βάρος τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ ἐνίοτε καὶ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν κατ' ἀλλήλων καὶ κατὰ τῶν ὁπαδῶν ἄλλων θρησκειῶν.

Δυστυχῶς, ὅταν οἱ Χριστιανοὶ κατέστησαν πλειονοψηφία εἰς τὴν κοινωνίαν, ὑπῆρξαν περιπτώσεις τινές ὑπερζηλωτικῆς τάσεως μετὰ αὐτῶν. Ἐκ τῶν πλέον ἀξιοκατακρίτων συμπεριφορῶν τῆς μισαλλοδοξίας χριστιανῶν κατ' ἀλλήλων ὑπῆρξε τό μεταξύ αὐτῶν σχίσμα καὶ ἡ διαίρεσις τῆς Μιᾶς Ἐκκλησίας, λησμονησασῶν τῶν ἐπακολουθησασῶν γενεῶν ὅτι «*οὐ μεμέρισται ὁ Χριστός*» (πρβλ. Α' Κορ. α' 13) καὶ ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἴμεθα «*γῆ καὶ σποδός*» (Σοφ. Σιράχ. ι', 9) καὶ ἠγνοήσαμεν καὶ παραβλέπομεν τὴν ἀγωνίαν τῆς διαιρέσεως τοῦ ἀρράφου χιτῶνος τοῦ Κυρίου, τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τόπον καὶ ἐπὶ μέρους ὡς Μιᾶς καὶ Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς. Καὶ ὡς ἄλλη «*κάμινος κακίας*» (πρβλ. Παροιμ. ις' 30), δέν ἔχομεν ἀγάπην καὶ εἰρήνην καὶ ἀνεκτικότητα, καὶ δέν ὑποβάλλομεν εἰς ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους τό καίριον ἐρώτημα μήπως «*ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιήσεις κρίσιν*» (Γεν. ιη', 25-26) καὶ δι' ἡμᾶς;

Τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἡ Ὁρθόδοξος ἰδιαίτερος Ἐκκλησία κατεδιώχθη ἀπηνῶς ὑπὸ τοῦ ἀθεϊστικοῦ καθεστώτος καὶ τῶν λοιπῶν ἐξαρτωμένων ἰδεολογικῶς ἐξ αὐτοῦ καθεστώτων, ἰδιαίτερος εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Εἰς ὠρισμένας δέ χώρας οἱ Χριστιανοὶ ἀντιμετωπίζονται ἀκόμη καὶ σήμερον μετὰ μεγάλης δυσμενείας, παρ' ὅλον ὅτι διὰ πολλῶν διεθνῶν συμβάσεων ἔχει πλέον παγκοσμίως ἀναγνωρισθῆ τό δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας.

Αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν θρησκευτικὴν καταπίεσιν ἐκθέσεις τῶν

άρμοδιων Διεθνῶν Ὁργανισμῶν βρίθουν συγκεκριμένων περιπτώσεων θρησκευτικῆς καταπίεσεως εἰς βάρος κυρίως χριστιανικῶν θρησκευτικῶν μειονοτήτων καί μεμονωμένων χριστιανῶν.

Ἦδη καί σήμερον χρειάζεται, δυστυχῶς, νά τονίζεται, ὅτι ἡ ἀνεξιθρησκεία καί ἡ ἐλευθερία τῆς λατρείας εἶναι πολιτιστική κατάκτησις. Μεγάλαι περιοχαί τῆς γῆς κατοικοῦνται ὑπό ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι δέν ἀνέχονται θρησκευτικήν πίστιν διαφορετικήν τῆς ἰδικῆς των.

Θρησκευτικοί διωγμοί ἐξακολουθοῦν νά γίνωνται, ἂν καί δέν ἔχουν τήν μορφήν τῶν κατά τῶν πρώτων χριστιανῶν διωγμῶν. Διακρίσεις διάφοροι δυσμενεῖς διά τούς ὁπαδούς ὠρισμένων θρησκευτικῶν πίστεων ὑφίστανται καί πολλάκις εἶναι ἐντόνως καταπιεστικά. Εἰς πολλές περιπτώσεις ἐπικρατεῖ ὁ θρησκευτικός φανατισμός καί φονταμενταλισμός, ὥστε τό Διάταγμα τῶν Μεδιολάνων νά εἶναι ἐπικαίρον καί σήμερον καί νά ἀπευθύνεται πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι, παρά τήν πάροδον 1.700 ἐτῶν ἀπό τῆς ἐκδόσεώς του, δέν τό ἔχουν ἐφαρμόσει ἐν τῷ συνόλῳ του.

Καθορῶντες τήν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος ἀπό τοῦ Ἱεροῦ τούτου Κέντρου τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐν ἐλευθερίᾳ ὁμολογοῦμεν ὅτι ἀτυχῶς, παρά τήν ραγδαίαν πρόοδον τῆς κατ' ἀνθρώπον ἐπιστήμης καί τὰς ἀνακαλύψεις, δέν ἔφθασεν εἰσέτι ὡς σύνολον ὁ κόσμος εἰς τήν ἀνωτέραν ἀντίληψιν καί παραδοχήν τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καί ὅτι ἀπαιτεῖται σύντονος προσπάθεια διά τήν ἐπίτευξιν τοῦ στόχου τούτου.

Οἱ σύγχρονοι θρησκευτικοί διωγμοί κατά τῶν Χριστιανῶν ἀποκαλύπτουν καί πάλιν τήν δύναμιν τῆς πίστεως καί τήν Χάριν τῆς ἀγιότητος.

Πατέρες, Ἀδελφοί καί Τέκνα ἐν τῷ Ἀναστάντι Κυρίῳ,

Ἡ ἐορταζομένη αὕτη ἐπέτειος ἀποτελεῖ καίριον σῆμα. Τό σῆμα ὅτι ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀπολέσῃ τήν ἐνότητά του πρὸς τήν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία συγκροτεῖται διά τοῦ Τριαδικοῦ «καθώς», ἀπόλλυσι καί τήν ἐλευθερίαν του. Διότι ἀπόλλυσι τόν ἑαυτόν του, ὁ ὁποῖος εἶναι πάντες οἱ ἄλλοι. Τό πᾶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ φανερώνει τό Τριαδικόν «καθώς», ἰδιαίτερος ἡ εὐχαριστιακή ἱεουργία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τήν καρδίαν τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι χάρισμα, δωρεά ἐκ τοῦ Πατρός διά τοῦ Υἱοῦ συνεργία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐάν σωθῇ

τό Τριαδικόν «καθώς», σώζεται ὁ ἄνθρωπος ὡς πρόσωπον καί κοινωνία. Καί ἐάν σώζωμεν καί βιώμεν τό «καθώς», τό θεανθρώπινον, τότε τό ἀσυγχύτως καί ἀδιαιρέτως τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ συνελθουσῶν φύσεων διατηρεῖται καί ἐπεκτείνεται ὡς εὐλογία εἰς τήν ἐνότητα ἀληθείας καί τῆς ζωῆς, θεσμοῦ καί Χάριτος, νόμου καί ἐλευθερίας. Περιχωροῦνται ἀτρέπτως καί ἀναλλοιώτως τά φαινομενικῶς ἀντίθετα, κατὰ τό πρότυπον τῆς Θεομήτορος ἢ ὁποῖα ἡγαγεν εἰς ταυτό τάναντία καί ἐν τῇ περιχωρήσει ταύτῃ διακρίνεται ἡ πανταχοῦ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος διαρκῆς παρουσία τοῦ Θεανθρώπου, ὁ Ὅποιος ἐξακολουθεῖ νά πορεύηται ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ εἰς τόν ἀγρόν τῆς ἱστορίας. Καί συμπορεύεται πρὸς τόν ἀγωνιῶντα, ἐρευνῶντα καί ἀπελπιζόμενον ἄνθρωπον, οὐχὶ διὰ νά τῷ δώσῃ «μαγικάς λύσεις» ὡς ναρκωτικόν τῶν αἰσθήσεων ἀλλὰ διὰ νά τῷ ἀνεώξῃ τοὺς ὀφθαλμούς, νά τῷ χαρίσῃ τὰς αἰσθήσεις καί νά τόν ἀναγάγῃ εἰς τόν οὐρανόν καί νά καταγάγῃ εἰς τήν γῆν τό Πνεῦμα τό Ἅγιον, τό Ὅποιον ὡς Τριαδική ζύμη εἰσέρχεται εἰς τό γεῶδες ἡμῶν φύραμα.

Οὐδεὶς ἀνθρώπινος θεσμός, οὔτε καί ἂν ὀνομάζεται ἐκκλησιαστικός, δύναται νά χωρέσῃ, νά ἀνεχθῇ καί νά ἱκανοποιήσῃ τόν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐντός του τήν πνοήν τοῦ Θεοῦ, ἐπιποθεῖ τό «πορρωτέρω», τήν ἐπέκτασιν, τόν Χριστόν. Καί δέν εἶναι δυνατόν νά ἀναπαυθῇ ὁ ἄνθρωπος εἰς οὐδεμίαν ὑπόσχεσιν ἢ ἐνδοκοσμικὴν προοπτικὴν, διότι διψῇ τό ἀσύλληπτον καί ἀνθρωπίνως ἀνέφικτον. Ὁλόκληρος ἢ ὑπαρξὶς τοῦ ἀνθρώπου ὁμολογεῖ «ὄχι» εἰς τόν κοσμικῶς ὀργανωμένον θεσμόν, ὁ ὁποῖος θέλει δῆθεν νά τόν χειραγωγῇ εἰς τό μυστήριον τῆς ζωῆς καί τῆς σωτηρίας.

Διὰ τόν ἄνθρωπον ὁ μηχανικῶς λειτουργῶν «καλός» πνευματικός θεσμός εἶναι «μόνον» ὁ ἐτοιμόρροπος, ὁ διαλελυμένος καί ἀνύπαρκτος. Διὰ τοῦτο καί ὁ τά πάντα γινώσκων καί ἐτάζων καρδίας καί νεφρούς Κύριος ἦλθε καί διέλυσε τὰς «φυλακάς». Ἐδιώχθη καί διώκεται. Εἰς τό τέλος ἐνίκησε μέ τήν Ἀνάστασίν Του. Καί κατέστρεψε τήν ἀπάτην. Ἀνέτρεψε τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν καί τὰς καθέδρας τῶν ἐμπόρων, οἱ ὁποῖοι μετέτρεψαν τόν Ναόν τοῦ Θεοῦ εἰς «οἶκον ἐμπορίου» (Ἰωάν. β' 17). Ἀπήλλαξε τήν ἀνθρωπότητα ἐκ τῆς «κατάρας» τοῦ Νόμου (Γάλ. γ' 13). Καί διὰ τῆς καθόδου Του εἰς τόν Ἄδην «μοχλοὶ συνετρίβησαν, ἐθλάσθησαν πῦλαι, μνήματα ἠνοίχθησαν, νεκροὶ ἀνέστησαν» (πρβλ. ἀπόστιχα Μ. Ἑσπερινοῦ Μ. Παρασκευῆς).

Καί ἐξήλθομεν ὅλοι οἱ «νεκροί» ἀπό ἀγάπην, ἀπό ἐλευθερίαν, ἀπό ἀνθρωπίνα δικαιώματα, ἀπό πίστιν, ἀπό ἐλπίδα, ἀπό προσδοκίαν, ἀπό φῶς, ἀπό δικαιοσύνην, ἀπό ἀλήθειαν, ἀπό Ζωήν, ἐξήλθομεν εἰς τό Φῶς: «Καί νεκρός οὐδεὶς ἐπὶ μνήματος» (Κατηχητήριος Λόγος Ἱεροῦ Χρυσοστόμου).

Συνεκροτήθη ἡ Ἁγία Ἐκκλησία, ἡ ὁποία διὰ τῶν αἰώνων, τῶν Μαρτύρων, τῶν Ὁσίων, τῶν δικαίων, παρά τοὺς διωγμούς καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους πειρασμούς, δέν εἶναι «φυλακή», ἀλλὰ ἐλευθερία καὶ κραταιά, ὡς ὁ θάνατος, ἀ γ ά π η . Ἡ Ἐκκλησία, κήρυξ τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἀνά τοὺς αἰῶνας, εἶναι συνέχεια καὶ συνέπεια τῆς μήτρας μιᾶς ἄλλης Μητρός, «εὐρυχωροτέρας τῶν οὐρανῶν», ἡ ὁποία γεννᾷ τόν ἐλεύθερον ἄνθρωπον. Καί εἴμεθα ὅλοι, χάρις εἰς αὐτήν, τέκνα τῆς ἐλευθέρας (Γαλ. δ' 31), τέκνα τῆς ἐλευθερίας, ἡ ὁποία κατακτᾶται διὰ τῆς ὑπακοῆς εἰς τὴν Ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ, τὴν Ἀγάπην.

Καί ἐάν οἱ ἀνθρώπινοι θεσμοὶ φοβῶνται τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δι' αὐτό τὴν ἀπεμπολοῦν, τὴν ἀγνοοῦν ἢ τὴν καταργοῦν, ὁ Θεσμός τῆς Ἐκκλησίας γεννᾷ τοὺς ἐλευθέρους ἐν Πνεύματι ἀνθρώπους. Καί ὅλον συγκροτεῖ τόν Θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας τό Πνεῦμα, τό Ὅποῖον «ὅπου θέλει πνεῖ... ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει· οὕτως ἐστὶ καὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος» (Ἰωάν. γ', 8). Καί τό ἀπροσδιόριστον τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἡ πέτρα τῆς πίστεως.

Ἡ τοῦ Θεοῦ Σοφία, ἡ Κυρία Θεοτόκος ἡ Παμμακάριστος καὶ ἡ Παραμυθία, ὁ Ἅγιος Δημήτριος ὁ Κανάβης, ὁ Ἅγιος Γεώργιος ὁ Τροπαιοφόρος τοῦ Διπλοφαναρίου, οἱ Ἅγιοι συνολικῶς τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν δέν εἶναι φύλακες τοῦ νόμου, ἀλλὰ νομοθέται, κατὰ τό Ἅγιον Συμεών τόν Νέον Θεολόγον. Ὁ Θεσμός τῆς Ἐκκλησίας εἶναι χ α ρ ι σ μ α τ ι κ ό ς καὶ τὰ χαρίσματα τῶν Ἀγίων λειτουργοῦν ὡς θεσμοὶ καθοδηγητικοὶ διὰ τό ἐκκλησιαστικόν πλήρωμα.

Δύναται ἀληθῶς καὶ ἐμπειρικῶς νά λεχθῇ ὅτι χαρισματοῦχοι δέν ὑπάρχουν, ἀλλὰ γίνονται, γεννῶνται διαρκῶς. Δέν τοῖς ἐδόθη χάρισμα ὡς ιδιότης στατική, ἀλλὰ ὡς εὐλογία ἡ ὁποία χαρίζεται διαρκῶς. Εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀληθῶς ἐλεύθεροι διότι συνειδητοποιοῦν τὴν ἐσχάτην ἀδυναμίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ἀποστάλαγμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν αἱ διατάξεις τοῦ Διατάγματος τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου.

Αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι βλέπουν ὅλους τοὺς ἄλλους καλοὺς καὶ καθαρούς

καί θεωροῦν τόν ἑαυτόν των «ὑποκάτω τῆς κτίσεως», ἔχουν τήν χάριν τῆς συντριβῆς τοῦ ταπεινοῦ καί ἐξουθενημένου. Δέχονται τά χαρίσματα τῆς ἔσωθεν ἀναπαύσεως καί τοῦ φωτισμοῦ. Δέν θεωροῦν οἰοδήτι ὡς κατόρθωμα οὔτε ἀξιοποιήσιμον δυνατότητα πρὸς αὔξησιν τοῦ «κύρους» των διὰ τῆς «ὑποτιμήσεως» τῶν ἄλλων, τοῦ περιορισμοῦ δηλαδή τῆς ἐλευθερίας τοῦ προσώπου. Ἐκπλήσσονται οἱ ἅγιοι ἐκ τῆς ἀφάτου ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί αὐθορμήτως ἀποδίδουν, ἐπιστρέφουν αὐτήν ἀμέσως εἰς τόν Δωρεοδότην. Καί αὐτό καθιστᾷ ἀξίους τούς ἁγίους νά δέχωνται συνεχῶς νέα χαρίσματα, μεγαλύτερα, πάντα, πνευματικά, εὐλογοῦντα τά σύμπαντα, ἀληθινά ἐπιτεύγματα. Καί αὐτοί ἐξακολουθοῦν οὐδεμίαν ιδέαν νά ἔχουν δι' ἑαυτούς. Ἔχουν μεγάλην Ἰδέαν διὰ τόν Θεόν.

Καί μόλις γίνεται γνωστόν ὅτι ὁ κόσμος τούς τιμᾷ, παραξενεύονται, δυσανασχετοῦν, συστέλλονται. Καί φεύγουν εἴτε ὀπισθεν τοῦ παραπετάσματος μιᾶς ἐπιπλάστου μωρίας καί σαλότητος, εἴτε ἀγνοίας κατ' ἄνθρωπον, δηλαδή ἀληθινῆς ἐλευθερίας. Καί ἡσυχάζουν, διότι ζοῦν, παρακολουθοῦν καί συμβάλλουν εἰς τήν κυκλοφορίαν τοῦ Αἵματος καί τῆς Χάριτος ἐντός τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος.

Ἀδελφοί ἐν Κυρίῳ,

Τά ἀνθρώπινα δικαιώματα, ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως εἶναι χαρίσματα τά ὅποια «ἅπαξ ἐδόθησαν τοῖς ἁγίοις» (πρβλ. Ἰουδ. 3), κατακτῶνται ὁμως συνεχῶς ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ διαδρομῇ. Καί κατακτῶνται διὰ τοῦ βιώματος τῆς κοινωνίας ἐν Χριστῷ ἐντός τῆς παναρμονίου συμπαντικῆς λειτουργίας. Ὁμιλοῦμεν ἐπὶ 1700 ἔτη περὶ ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Ὁρθόδοξος ὁμως Ἐκκλησία ἀνέκαθεν ἀλλ' ἰδίᾳ κατὰ τούς ἐσχάτους τούτους καιρούς τῶν κοσμογονικῶν ἀλλαγῶν τοῦ παρελθόντος τραγικοῦ αἰῶνος προβλέπει, διαβλέπει καί μελετᾷ ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς τήν «ἐπικράτησιν ἐν τῷ κόσμῳ τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφοσύνης καί τῆς ἀγάπης μεταξύ τῶν λαῶν καί τήν ἄρσιν τῶν φυλετικῶν καί λοιπῶν διακρίσεων», θά ἀποφανθῇ δέ συγκαλουμένης τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης αὐτῆς Συνόδου.

Τά θεῖα δωρήματα ταῦτα βιοῦνται διὰ τῆς χάριτος ἐντός τῆς Θείας Λειτουργίας, κατὰ τήν ὁποίαν ἀποκαλύπτεται ἡ κοσμογονία.

Δέν κατανοεῖται ἀνθρωπίνως τό μέγεθος τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς τοῦ ἀνθρώπου καί τῶν φρονημάτων του διότι δέν γίνεται σεβαστή ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος. Καί ἐάν δέν ἀγαπᾶται ἐνωτικῶς ὁ συνάνθρωπος, δέν ἀγαπᾶται ἀληθῶς ὁ Θεός.

Εἰς τόν ἐπίγειον βίον ἀφελῶς νομίζεται ὅτι «τά πάντα ρεῖ καί οὐδέν διαμένει καί οὐκ ἔστι δῖς τό αὐτόν ποταμόν διαβῆναι» (Ἡράκλειτος), ὅτι δηλαδή τά πάντα ἔρχονται καί παρέρχονται καί λησμονοῦνται, καί καλύπτουν τά ἀνθρώπεια λίθοι καί τάφος.

Ὁ Κύριος ἐδώρισε τό μυστήριον τῆς μνήμης ἐν ἐλευθερίᾳ διακηρύττων ὅτι «οὐδέν [...] συγκεκαλυμμένον ἐστίν ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται» (Λουκ. ιβ' 2) καί ὅτι τά πάντα καταλήγουν εἰς τήν ἀλήθειαν τῆς ἐλευθερίας ἐν Αὐτῷ καί εἰς τήν αἴσθησιν τῆς δοξολογικῆς εὐγνωμοσύνης «ὑπέρ πάντων ὧν ἴσμεν καί ὧν οὐκ ἴσμεν».

Πέραν τῶν ἐξωτερικῶν διαφορῶν καί ἀποστάσεων, λοιπόν, πέραν τῶν ἐγκοσμίων ἐναλλαγῶν καί ἀπόψεων, πέραν τῆς «λογικῆς» Δύσεως καί Ἀνατολῆς, ἀπό καταβολῆς κόσμου ἔχομεν τήν φανέρωσιν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἡ ὁποία ὡς ἔκρηξις ἐν σιγῇ διαλύει τό ψεῦδος τῆς ἀπάτης, χαρίζει εἰς ἡμᾶς τήν ἀλήθειαν τῆς ζωῆς, ὡς εὐλογίαν ἐλευθερίας καί ἐνότητος, ὡς πορείαν ἐκπλήξεων ὁδηγουσῶν εἰς τήν ἀτελεύτητον Πορείαν καί πρὸς τό Πάσχα, τό ὁποῖον εἶναι αὐτός ὁ ἴδιος ὁ Θεάνθρωπος. «Οὐ πρέσβυς οὐδέ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτός Κύριος ἔσωσεν» (Ἦσ. ξγ' 9) ἡμᾶς ἐν ἐλευθερίᾳ καί ἐπ' ἐλευθερίᾳ. Εἶναι μεθ' ἡμῶν ὅταν ἀναλαμβάνεται, «οὐδαμόθεν χωριζόμενος, ἀλλά μένων ἀδιάστατος» (κοντάκιον ἐορτῆς Θείας Ἀναλήψεως). Συμπαραστέκεται ὅταν φαινομενικῶς ἐγκαταλείπη τόν ἄνθρωπον. Καί χαρίζει, τέλος, τήν βεβαιότητα, ὅτι εἶναι πάντοτε παρῶν, φανερῶν τήν δόξαν Του ἐν τῇ ἀγάπῃ καί ἐν τῇ κενώσει, παρουσιαζόμενος εἰκονογραφικῶς ὡς Βασιλεὺς τῆς δόξης ἐν τῇ Ἀναστάσει, ἐλευθερῶν ἐκ τῶν καταχθονίων τόν Ἀδάμ καί τήν Εὐάν, τόν ἄνθρωπον, ἀλλά καί κρεμάμενος γαληνίως ἐπὶ ξύλου Σταυροῦ, ἐν ἐσχάτῃ ταπεινώσει.

«Μέγας εἶ Κύριε καί θαυμαστά τά ἔργα Σου καί οὐδεὶς λόγος ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων Σου»· ἄλλωστε «ὕμνος ἅπας ἡττᾶται, συνεκτείνεσθαι σπεύδων τῷ πλήθει τῶν πολλῶν οἰκτιρμῶν» τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἡμετέρα Μετριότης καί οἱ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀδελφοί καί συλλειτουργοί ἐν Κυρίῳ, ἱστάμενοι μετὰ τῶν Μυροφόρων Γυναικῶν ἐμπροσθεν τοῦ «κενοῦ μνημείου» θεωροῦμεν ὅτι «ἀποκεκύλισται ὁ

λίθος» καί θεωροῦμεν ἐν ἐκστάσει καί ἐν τρόμῳ Ἀναστάντα τόν Κύριον, θανάτῳ θάνατον πατήσαντα καί ἐλευθερώσαντα ἡμᾶς ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ σαρκίου καί τοῦ παμφάγου ἄδου καί ζωῇν χαρισάμενον.

Μέ ἀφορμήν τήν ἀνάμνησιν, λοιπόν, τοῦ γεγονότος τῆς παροχῆς εἰς τοὺς χριστιανούς τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθερίας τῆς πίστεως καί τῆς λατρείας των, ἀπό τοῦ Ἱεροῦ τούτου Κέντρου τῆς Ὁρθοδοξίας, τοῦ ἐν δουλείᾳ κατ' ἄνθρωπον διακονήσαντος τήν ἀληθῆ ἐλευθερίαν ἐν Χριστῷ τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ἐκφράζομεν τόν μόνιμον ἔντονον προβληματισμόν, τήν ἀγωνίαν καί τήν διαμαρτυρίαν αὐτοῦ διά τās συνεχιζόμενας διώξεις ἀπανταχοῦ τῆς γῆς, ἰδίᾳ ἐσχάτως πρός τοὺς χριστιανικούς πληθυσμούς τῆς γεωγραφικῆς περιοχῆς τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζονται μέ συχνάς δολοφονίας, ἀπαγωγάς, διώξεις καί ἀπειλὰς ἐναντίον των, μέ ἀποκορύφωμα τήν ἀπαγωγήν τῶν δύο ἀγνοουμένων εἰσέτι ἀδελφῶν Ἱεραρχῶν, τοῦ ἐκλεκτοῦ καί γνωστοῦ διά τήν πνευματικότητα καί τό σημαντικόν ἐκκλησιαστικόν, κοινωνικόν καί ἐκπαιδευτικόν ἔργον τοῦ Ἱερωτάτου Μητροπολίτου Χαλεπίου καί Ἀλεξανδρέττας κυρίου Παύλου καί τοῦ Συροϊακωβίτου Μητροπολίτου Χαλεπίου Ἰωάννου-Ἰμπραχίμ.

Συμμεριζόμεθα καί συμμετέχομεν εἰς τόν πόνον, τήν θλίψιν καί τās δυσκολίας, τās ὁποίας ἀντιμετωπίζουν οἱ χριστιανοί ἐν τῇ Μέσῃ Ἀνατολῇ καί ἐν Αἰγύπτῳ, καί ἰδιαιτέρως εἰς τό παλαίφατον καί πρεσβυγενές Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας, καί μακράν πάσης πολιτικῆς τοποθετήσεως καταδικάζομεν ἀπεριφράστως ἅπαξ ἔτι τήν χρῆσιν πάσης μορφῆς βίας ἐναντίον των, ποιοῦντες ἔκκλησιν πρός τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς εἰς σεβασμόν τῶν στοιχειωδῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς, τῆς ἀξιοπρεπείας, τῆς περιουσίας, γνωρίζοντες καί ἐπαινοῦντες τό φιλήσυχον καί εἰρηνικόν αὐτῶν καί τήν μόνιμον καί σταθεράν προσπάθειαν ἵνα μείνουν μακράν πάσης ταραχῆς καί διαμάχης.

Ἐκφράζομεν τήν ἀγωνίαν ἡμῶν ὡς Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως διότι χίλια ἑπτακόσια ἔτη μετά τήν ἔκδοσιν τοῦ Διατάγματος τῶν Μεδιολάνων οἱ ἄνθρωποι διώκονται διά τήν πίστιν καί τήν θρησκείαν καί τās συνειδησιακάς ἐπιλογάς αὐτῶν.

Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον οὐδέποτε θά παύσῃ διά τῶν εἰς τήν διάθεσιν αὐτοῦ πνευματικῶν μέσων καί τῆς ἀληθείας νά στηρίξῃ τās προσπάθειας δι' εἰρηνικόν διάλογον μεταξύ τῶν διαφόρων θρη-

σκεῶν, τήν εἰρηνικὴν ἐπίλυσιν κάθε διαφορᾶς καὶ τήν ἐπικράτησιν κλίματος ἀνοχῆς, καταλλαγῆς καὶ συνεργασίας μεταξύ τῶν ἀνθρώπων κάθε θρησκευματος καὶ ἐθνικῆς καταγωγῆς.

Καταδικάζοντες ὡς ἀντίθετον πρὸς τήν θρησκείαν κάθε μορφήν βίας, κηρύσσομεν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὅτι μέγα ὡς ἀληθῶς «τό τῆς εὐσεβείας· μυστήριον· Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν Πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ» (Α΄ Τιμ. γ', 16), κυβερνᾷ τὸν κόσμον καὶ τὰ τοῦ κόσμου κατὰ τὰς ἀνεξιχνιάστους βουλὰς καὶ τὰ κρίματα Αὐτοῦ καὶ πάλιν ἔρχεται ἐν δόξῃ ὡς δίκαιος Κριτὴς κρίναι τὰ σύμπαντα.

Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις καὶ ἡ βασιλεία εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,βιγ', κατὰ μῆνα Μάϊον (ιβ')

Ἐπινεμήσεως ζ'

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος, διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης

† ὁ Χαλκηδόνος Ἀθανάσιος, συνευχέτης

† ὁ Δέρκων Ἀπόστολος, συνευχέτης

† ὁ Πέργης Εὐάγγελος, συνευχέτης

† ὁ Θεοδωρουπόλεως Γερμανός, συνευχέτης

† ὁ Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως Εἰρηναῖος, συνευχέτης

† ὁ Μύρων Χρυσόστομος, συνευχέτης

† ὁ Σασίμων Γεννάδιος, συνευχέτης

† ὁ Νέας Ἱερσέης Εὐάγγελος, συνευχέτης

† ὁ Ρόδου Κύριλλος, συνευχέτης

† ὁ Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου Δαμασκηνός, συνευχέτης

† ὁ Σιγκαπούρης Κωνσταντῖνος, συνευχέτης

† ὁ Αὐστρίας Ἀρσένιος, συνευχέτης

Ο Μ Ι Λ Ι Α
ΤΗΣ Α.Θ.ΠΑΝΑΓΙΟΤΗΤΟΣ
ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
κ.κ. Β Α Ρ Θ Ο Λ Ο Μ Α Ι Ο Υ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
«ΑΓΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ» ΤΙΦΛΙΔΟΣ
ΣΥΓΚΛΗΘΕΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ
«Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»
(11 Ιανουαρίου 2013)

Μακαριώτατε καί προσφιλέστατε ἀδελφέ Ἀρχιεπίσκοπε Μετ-
σχέτης καί Τιφλίδος καί Καθολικέ Πατριάρχα πάσης Γεωργίας κύριε
Ἡλία,

Ἐλλογιμώτατε κύριε Πρόεδρε τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Γε-
ωργίας κύριε Tamaz Gamkrelidze καί Ἐλλογιμώτατα μέλη αὐτῆς,

Ἐξοχώτατε Ὑπουργέ τῆς Παιδείας τῆς Γεωργίας κύριε Giorgi
Margvelashvili,

Ἐλλογιμώτατε Πρύτασι τοῦ Πανεπιστημίου τούτου τοῦ Ἁγίου
Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου κύριε Sergo Vardosanidze, καί ἀγαπη-
τοί κύριοι Καθηγηταί,

Ἱερώτατοι καί Θεοφιλέστατοι ἀδελφοί Ἀρχιερεῖς,

Ἐντιμώτατοι Ἀρχοντες τοῦ εὐλογημένου τούτου τόπου,

Ἀγαπητοί φοιτηταί καί φοιτήτριαι,

Ἐκλεκτοί καί ἀγαπητοί ἀδελφοί, πατέρες καί τέκνα ἐν Κυρίῳ,

«Μέγας εἶ, Κύριε, καί θαυμαστά τά ἔργα Σου, καί οὐδείς λόγος
ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων Σου» (Εὐχή Μεγάλου Ἀγια-
σμοῦ).

Ἀληθῶς, «δοξάσωμεν ἀπεριέργως τόν Θεόν, τήν μίαν Πατρός καί Υἱοῦ καί Ἁγίου Πνεύματος δόξαν τε καί λαμπρότητα. Λειτουργῶμεν τῷ Θεῷ τήν αἶνεσιν, ὁρῶντες τόν ἐξ ὁρατῶν καί ἀοράτων συνεκτικόν κόσμον, τόν μέγαν καί θαυμαστόν τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ κήρυκα», θά ἐλέγομεν μετά τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, συμμετέχοντες καί ὁμιλοῦντες εἰς τό ἐπιστημονικόν τοῦτο συνέδριον περί θρησκείας καί πολιτισμοῦ, μή ὄντες ἀσφαλῶς ἐπιστήμων, ἀλλά θεώμενοι τά ἔργα τῶν χειρῶν τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ, ἡ Ὅποία καί ἐν τούτῳ «ῥοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον» (Παροιμ. θ' 1), ἵνα τά «πάντα Θεόν ὑμῆ καί δοξάζῃ φωναῖς ἀλαλήτοις· ἐπὶ πᾶσι γάρ δοξάζεται καί εὐχαριστεῖται δι' ἡμῶν ὁ Θεός·....φιλεῖ γάρ ἐν τούτοις φιλιστορεῖν ἡ ψυχὴ καί πολλοῖς θαύμασιν ἀνυμνεῖν τόν Θεόν· διὰ τῶν ὁρωμένων καί τεταγμένων, διὰ τῶν ἀνθρωπίνης τέχνης, θεϊκῆς ὅμως ἐμπνεύσεως, δημιουργημάτων, τόν ἀρχηγόν τούτων συλλογιζώμεθα».

Εἶναι μεγάλη, λοιπόν, ἡ χαρά ἡμῶν, διότι εὕρισκόμεθα σήμερον ἐν τῷ μέσῳ ὑμῶν εἰς τόν «οἶκον τοῦτον» τῆς Προνοίας τοῦ Θεοῦ καί ἐπιστήμης κατ' ἄνθρωπον, τό Πανεπιστήμιον τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου, ὁ ὁποῖος τυγχάνει ἰδρυτῆς καί προστάτης καί πολιούχος καί τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ παρουσία ἡμῶν ἐνταῦθα συμπίπτει, τήν φοράν ταύτην, πρός τήν εὐφρόσυνον ἐπέτειον τῆς συμπληρώσεως τριάκοντα καί πέντε ἐτῶν καρποφόρου καί ἀγλαοκάρπου διακονίας τῆς Ὑμετέρας φίλης Μακαριότητος, προσφιλέστατε καί τιμιώτατε ἀδελφέ Πατριάρχα Γεωργίας κύριε Ἡλία, εἰς τήν καθέδραν τῆς Τιφλίδος, καί τῶν ὀγδοηκοστῶν γενεθλίων Σας. Τήν χαράν ἡμῶν ἐπαυξάνει τό γεγονός, ὅτι ἡ Ὑμετέρα Ἀγάπη τυγχάνει ὁ ἰδρυτής τοῦ Πανεπιστημίου τούτου, κινήθεισα ἐξ ἀγάπης πρός τήν νεολαίαν τῆς Γεωργίας, προκειμένου ἵνα δώσῃ εἰς αὐτήν τήν δυνατότητα, μέ τήν γνῶσιν τῶν συγχρόνων ἐπιστημονικῶν ἐπιτεύξεων καί τῆς προόδου, τῆς κατ' ἄνθρωπον πάντοτε, νά γνωρίσῃ συγχρόνως βαθύτερον τήν Ὁρθόδοξον χριστιανικήν πνευματικήν καί ἔθνικὴν Γεωργιανήν κληρονομίαν καί παράδοσιν, ὡς ἀπαραίτητον ἐφόδιον εἰς τήν σύγχρονον ἐποχὴν τῆς παγκοσμιοποιήσεως.

Εἰδικῶς, ὁ πολιτισμός, ἡ ζωὴ καί ἡ ἱστορία τοῦ προσφιλοῦς καί μαρτυρικοῦ Γεωργιανοῦ Λαοῦ εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένα μετά

τοῦ Χριστιανισμοῦ καί τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς Ὁρθοδόξου κυρίως πίστεως ὠκοδομήθη ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ εὐλογημένου τούτου λαοῦ καὶ αὐτὴ ἡ πίστις ἦτο ἐκείνη, ἡ ὁποία τὸν ἐκράτησεν εἰς τὴν ἱστορίαν του καὶ δέν τὸν ἀφῆκε νὰ ἐξαφανισθῇ ὑπὸ τὸ πέλμα τῶν πολλῶν καὶ σκληρῶν κατακτητῶν, οἱ ὅποιοι ἐνίστε, ἂν μὴ πολλάκις, ἦσαν εἰς σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπίαν χειρότεροι τῶν διωκτῶν τῶν χριστιανῶν τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων. Εἶναι ἀναρίθμητοι αἱ τυραννίαι καὶ οἱ διωγμοί, τοὺς ὁποίους ὑπέστη ὁ Γεωργιανὸς Λαός, λόγῳ τῆς ἀφοσιώσεως αὐτοῦ εἰς τὸν Χριστόν. Ὅμως, ὅλοι αὐτοὶ οἱ διωγμοί, ἀράχνης εὐκολώτερον διεσπάρσθησαν, καπνοῦ θᾶπτον διελύθησαν, κονιορτοῦ ταχύτερον παρῆλθον, ὡς λέγει χαρακτηριστικῶς ὁ ἐκ τῶν Ἀγίων προκατόχων ἡμῶν ἐν τῷ Θρόνῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἱερός Χρυσόστομος.

Καὶ ὅμως, οἱ διωγμοὶ καὶ αἱ ἐπιθέσεις αὗται «πολὺν μαρτύρων χορόν εἰργάσαντο» εἰς τὴν Γεωργίαν καὶ κατέλιπον εἰς αὐτὴν «τούς ἀθανάτους ἐκείνους τῆς Ἐκκλησίας θησαυρούς, τοὺς στύλους, τοὺς πύργους», οἱ ὅποιοι «οὐχὶ ζῶντες μόνον, ἀλλὰ καὶ τελευτήσαντες μεγάλης ὠφελείας τοῖς ὕστερον ὑπόθεσις ἐγένοντο».

Ὁ Χριστός, ὁ προαιώνιος Λόγος τοῦ Πατρός, τοῦ Ὁποίου τὴν σάρκωσιν πρό ὀλίγων ἡμερῶν ἐωρτάσαμεν καὶ νῦν εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ἐβδομάδα κατὰ τὴν ὁποίαν ἐορτάζομεν τὴν Ἐπιφάνειαν Αὐτοῦ, προσέλαβε μέ τὴν ἔλευσίν Του ταῦτοχρόνως καὶ τὸν ἀνθρώπινον πολιτισμόν. «Καὶ αὐτός ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπιδημήσας πρὸς ἡμᾶς ἀνθρώπου μορφήν ἀνέλαβε, σάρκα ἀνθρώπου καὶ νοῦν ἀνθρώπου, καὶ ἀπλῶς εἶπεῖν, πάντα γίνεται, πλήν τῆς ἁμαρτίας, ἄνθρωπος, προσοικειωσάμενος διὰ τούτου τὸν ἄνθρωπον» (Ἀββᾶ Δωροθέου, Ἑρμηνεία τινῶν ρητῶν τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου).

Τοιουτοτρόπως, ἡ Θεία Ἀποκάλυψις διὰ νὰ ἐκφρασθῇ ἐχρησιμοποίησε τὸν λ ο γ ο ν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην γ ρ α φ ῆ ν. Ὁ Θεός Λόγος, λαμβάνων τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν, ἐπέτρεψεν ἐξ ἀρχῆς εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ Τόν ἀπεικονίζουν. Ὁ ἴδιος ἐνεδύθη ἀνθρώπινα ἱμάτια, τὰ ὁποῖα ἐπίσης ἦσαν ἔργα πολιτισμοῦ: «Ἦν δέ ὁ χιτῶν ἄρραφος, ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντός δι' ὅλου», διακηρύττει καὶ μαρτυρεῖ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος ἐν τῷ Ἱερῷ αὐτοῦ Εὐαγγελίῳ (Ἰωάν. ιθ', 23). Καὶ αὐτός ὁ Χιτῶν φυλάσσεται ὡς πολύτιμον ἱερόν καὶ συγχρόνως πολιτιστικόν κειμήλιον ἐδῶ εἰς τὴν Γεωργίαν.

Μέ αὐτόν τόν τρόπον τό ὑπέρ λόγον Κ ἄ λ λ ο ς προσλαμβάνει καί ἐνδύεται τό αἰσθητόν κάλλος, τό ὁποῖον ἐπιθυμεῖ ὁ ἄνθρωπος: «χάριν καί κάλλος ἐπιθυμήσει ὀφθαλμός» (Σοφ. Σειράχ μ', 22).

Δυνάμεθα νά εἰπώμεν, ὅτι ἡ σάρκωσις τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Πατρὸς ἐγκαινιάζει μίαν νέαν σελίδα εἰς τήν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπό ἀνθρώπινος πλέον, γίνεται ἐντός τῆς Ἐκκλησίας Θεανθρώπινος. Τό κτιστόν μιγνύεται μετὰ τοῦ ἀκτίστου, τό φθαρτόν μετέχει τῆς ἀφθαρσίας καί ἀφθαρτοποιεῖται. Ἡ ὕλη μετέχει τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ καί γίνεται φορεὺς Θείας Χάριτος, ὡς ἀκριβῶς καί ὁ φθειρόμενος καί θνητός ἄνθρωπος γίνεται Θεός κατὰ χάριν.

«Τί οὖν; Ἐπειδήπερ οὐχ ὑπόστασιν παρ' ἡμῶν ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς Υἱός, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν ἀναλαβὼν ἐκαινούργησε φύσιν, ἐνωθεὶς αὐτῇ κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν, οὐχὶ καὶ τῶν ὑποστάσεων ἡμῶν ἐκάστη τῆς Αὐτοῦ μεταδίδωσι χάριτος;», διερωτᾶται ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς. Καί ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος: «Ἀλλὰ τὴν μὲν φύσιν, ἣν παρ' ἡμῶν ὑπέρ ἡμῶν προσλαβόμενος ἐκαινούργησεν, ἡγιασμένην καί δεδικαιωμένην καί τῷ Πατρὶ διὰ πάντων ὑπήκοον οὖσαν ἔδειξε [...] ἐκάστου δέ τῶν πιστευόντων ἡμῶν οὐχ ἀπλῶς τὴν φύσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόστασιν ἐκαινούργησε, καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῖν τὴν ἄφεσιν ἐχαρίσατο διὰ τοῦ θείου Βαπτίσματος, διὰ τῆς τῶν οἰκείων ἐντολῶν τηρήσεως, διὰ τῆς μετανοίας καὶ διὰ τῆς μεταδόσεως τοῦ οἰκείου Σώματός τε καὶ Αἵματος» (Ὁμιλία ἐν τῇ ἀγίᾳ ἑορτῇ τῶν Φώτων).

Κατὰ τόν ἴδιον τρόπον ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ ἀνακαινίζει καὶ τόν ὑλικόν κόσμον, τόν ἀναπλάττει, μεταδίδει εἰς αὐτόν ἀπὸ τό ὑπέρ αἰσθησιν κ ἄ λ λ ο ς, λαμβάνει τὰ φθαρτά καί εὐτελεῖ ἐνίοτε ὑλικά του καὶ τὰ χρησιμοποιεῖ μέ ἓνα καινουργῇ τρόπον, καθιστᾷ αὐτά φορεῖς τῶν θείων ἐνεργειῶν.

Τοιοιουτρόπως, ἀπὸ ἀπλᾶ ἀνθρώπινα τεχνουργήματα, καλλιτεχνήματα καὶ ἐπινοήματα, μεταβάλλει αὐτά εἰς λατρευτικά ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα μεταδίδουν τὴν Χάριν, τὴν ὁποῖαν δέχονται ἀπὸ τὴν πηγὴν τοῦ φωτός καὶ τῆς ζωῆς ὅσοι προσεγγίζουν αὐτά μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας. Οὕτω τὰ ὑλικά αὐτά ἀντικείμενα ἀγιάζουν, φωτίζουν, θαυματουργοῦν.

Εἰς τὴν ἀγιογραφίαν τὰ πρόσωπα τοῦ Κυρίου, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Ἀγίων δέν ἀποδίδονται μέ στόχον τό πεπερασμένον γήϊνον

κάλλος, αλλά καταυγαζόμενα υπό τοῦ ἀνεσπέρου Φωτός τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀποκαλύπτουν τό ὑπέρ ἔννοιαν καί αἴσθησιν κάλλος τοῦ Κυρίου καί τήν ωραιότητα τῶν θεοειδῶν ἀρετῶν, αἱ ὁποῖαι κοσμοῦν τοὺς Ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας.

Τοῦτο εἶναι μία μεγίστη δωρεά τοῦ Κυρίου εἰς τόν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἀπό πα ρ ά λ ο γ ο ς γίνεται ἔ λ λ ο γ ο ς, λογικοποιεῖται, ὡς ἔλεγε μία μεγάλη μορφή τῆς συγχρόνου θεολογικῆς σκέψεως, ὁ Ἅγιος Ἰουστῖνος τῆς Τσέλιε Σερβίας.

Οὕτως, ὁ Ὁρθόδοξος Πολιτισμός, καί ἰδιαιτέρως εἰς τήν Ἁγιοτόκον Χώραν τῆς Γεωργίας, ἔχει δώσει λαμπρότατα δείγματα πολιτισμοῦ. Πλέον εἰδικῶς καί συγκεκριμένως, εἰς τόν χῶρον τῆς τέχνης τῆς ἁγιογραφίας, ἔνθα, ὡς γράφει ὁ Ὅσιος Δωρόθεος, οἱ ἁγιογράφοι αὐτῆς βάλλουν «πάντα τά χρώματα ἔντιμα καί λαμπρά, ἄξια τῆς τοῦ Βασιλέως εἰκόνας», ἥτοι τοῦ Βασιλέως Χριστοῦ, καί σπουδάζουν «πάσας τάς ἐσθῆτας τοῦ βασιλέως ἐνθεῖναι τῇ εἰκόνι, ἵνα βλέπη τις τήν εἰκόνα περιέχουσιν ὅλον τόν βασιλικόν χαρακτήρα καί νομίζῃ ὅτι σχεδόν αὐτόν τόν βασιλέα βλέπει, αὐτό τό ἀρχέτυπον» (Ἀββᾶ Δωροθέου, Ἑρμηνεία τινῶν ρητῶν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου).

Συγχρόνως ὁμως, ἡ Ἐκκλησία ἀνάγει ἡμᾶς εἰς τά πνευματικά, εἰς τά θεῖα, καί καλεῖ ἡμᾶς ἵνα «μὴ ἀτιμάσωμεν τό ἀρχέτυπον ἡμῶν Θεοῦ κατ' εἰκόνα γεγονάμεν· ἀλλά καθαρὰν καί ἔντιμον τήν ἰδίαν εἰκόνα ποιήσωμεν ἀξίαν τοῦ ἀρχετύπου». Δηλαδή νά ἀγιάζωμεν ἑαυτούς, ὥστε μέ αὐτόν τόν τρόπον νά τιμῶμεν τόν Θεόν, κατ' εἰκόνα τοῦ Ὁποίου ἐπλάσθημεν. «Ἀποσμίξωμεν αὐτήν τοῦ ρύπου τῆς ἁμαρτίας, ἵνα φανῇ τό κάλλος αὐτῆς διὰ τῶν ἀρετῶν. Ἐκκαθάρωμεν οὖν τό κατ' εἰκόνα ἡμῶν· θέλει γάρ αὐτό ὁ Θεός, καθὼς καί ἔδωκε μὴ ἔχον σπῖλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων» (Ἀββᾶ Δωροθέου, ἐνθ' ἄνωτ.).

Ἡ ἀνύψωσις πρὸς τόν οὐρανόν, ὁ ἐξευγενισμός, ἡ μεταμόρφωσις τῆς φύσεως τῆς ἀκατεργάστου ὕλης διὰ τῆς ἐπινοήσεως τῆς ἀνθρωπίνης δημιουργίας, αὐτό εἶναι ἡ ψυχὴ τῶν Ὁρθοδόξων τεχνῶν, τῆς ἁγιογραφίας, τῆς ξυλογλυπτικῆς, τῆς μικροτεχνίας, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τὰς ὁποίας τοσοῦτον ἔχει καλλιεργήσει καί ἀναπτύξει ἡ φιλότεχνος μέριμνα τῆς Ὑμετέρας τετιμημένης Μακαριότητος, ἀδελφέ ἅγιε Πατριάρχα Γεωργίας. Καί, ἀντιθέτως, ἡ ψυχὴ ἀπὸ τήν θεωρίαν τοῦ ὁρατοῦ κάλλους ἔρχεται εἰς τήν κατάστασιν τῆς αἰσθήσεως τοῦ Θεοῦ, τοῦ ζῶντος καί θαυμαστοῦ ἐν πᾶσιν.

Όμως τοῦτο δέν εἶναι εὐκολος ἐργασία. Εἶναι ἀσκησις, π τ ῆ σ ι ς ὑπεράνω τῆς ἀβύσσου, ἔ κ χ υ σ ι ς αἵματος. Ἀκριβῶς μέ αὐτά εἶναι συνυφασμένη ὅλη ἡ ἐσωτερική ὕπαρξις καί ζωή ὅλων τῶν μεγάλων Ὁρθοδόξων καλλιτεχνῶν. Διά τοῦτο βλέπομεν εἰς τοὺς μεγάλους δημιουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας νά εἶναι καί Ἅγιοι: Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἦτο ἀγιογράφος καί εἷς ἐκ τῶν κορυφαίων ὑμνογράφων τῆς Ἐκκλησίας μας. Οἱ κορυφαῖοι μελωδοὶ Ρωμανός καί Ἰωάννης Κουκουζέλης ὡσαύτως εἶναι Ὅσιοι. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔχει χαρίσει τὴν εὐρυτέραν εἰκόνα -σύμβολον τῆς παναγίας καί προσκυνητῆς Τριάδος- ὁ Ἀνδρέας Ρουμπλιώφ, εἶναι ὡσαύτως Ἅγιος τῆς Ἐκκλησίας μας. Πλεῖστοι ἦσαν οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι ἀσκηταί, οἱ ὁποῖοι ἐχάρισαν εἰς τόν κόσμον ἀπαράμιλλα ἀρχιτεκτονικά ἔργα, εἴτε Ναοὺς, εἴτε Μονάς, εἴτε ἀσκητήρια, ἐνίοτε ἐκτισμένα εἰς τοὺς πλέον ἀποκρήμνους καί ἀπροσίτους εἰς τόν ἄνθρωπον τόπους, εἰς ὄρη καί βουνά καί κρημνοὺς, τά ὁποῖα κάνουν τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν νά ἐξίσταται καί νά θαυμάζη τὴν ψυχικὴν δύναμιν, τό μεγαλόπνοον ὄραμα καί τὴν ὑπομονὴν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, τῶν κτιτόρων.

Συγχρόνως, ὁ Ὁρθόδοξος Πολιτισμός οὐδέποτε λησμονεῖ τόν προορισμόν του: νά θ ε ο π ο ι ῇ τόν ἄνθρωπον, νά τόν ἀναγάγῃ πρὸς τόν Δημιουργόν. Κάθε λειτουργικὴ τέχνη τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔχει δογματικόν χαρακτῆρα καί ἐνεργεῖ μυστικῶς εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστῶν.

Ἡ Ὁρθόδοξος ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ δέν εὐφραίνει μόνον τὴν ἀκοήν, ἀλλὰ συνταράσσει τὰ ἄδυστα τῆς ψυχῆς μας.

Ἡ Ὁρθόδοξος Εἰκονογραφία εἶναι τό «γλωσσοφόρον βιβλίον» τῆς Ἐκκλησίας, ὡς εὐστόχως γράφει ὁ προμνημονευθεὶς Ἅγιος Ὁμολογητὴς καί ὑπέρμαχος τῆς προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Τό β ι β λ ί ο ν τοῦτο συχνάκις, ἂν ὅχι πάντοτε, εἶναι ἰσχυρότερον πολλῶν λόγων καί ἡχων.

Δέν σπανίζουν αἱ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἄψυχος καί ἄλογος ὕλη δέχεται τόσον ἐναργῶς τὴν Θεῖαν Χάριν, κατὰ τὴν ἀνέκφραστον φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου, ὥστε νά συμπεριφέρεται ὡς ἔμψυχος καί λογικὴ. Διά τοῦτο ἔχομεν ἱεράς εἰκόνας ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔρρευσαν δάκρυα (Παναγία ἢ Δακρυρροοῦσα) καί αἷμα (Παναγία ἢ Πορταῖτισσα), εἰκόνας αἱ ὁποῖαι ὠμίλησαν ἐμφανῶς (Παναγία ἢ

Ἀντιφωνήτρια), εἰκόνας τῶν ὁποίων τὰ πρόσωπα ἐκινήθησαν ὥσάν νά ἦσαν ζῶντα, ὡς ἡ περίφημος ἱερά εἰκὼν τῆς Παναγίας τῆς Παραμυθίας ἐν Ἀγίῳ Ὁρει, ἐν τῇ ὁποῖα διημείφθη ζωντανός διὰ λόγος, ὁλόκληρον «ἐπεισόδιον» μεταξύ τοῦ μικροῦ Παιδίου Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας Μητρός Του, διὰ νά καταδειχθῇ καὶ δι' ὁρατῶν καὶ δι' ἀοράτων στοιχείων, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, ὁπόση εἶναι ἡ παρρησία τῆς Κυρίας Θεοτόκου ἐνώπιον τοῦ Υἱοῦ καὶ Θεοῦ Της.

Ὁ ἴδιος ὅμως Πολιτισμός ἐκφράζει τὸν δημιουργόν του. Ἐκαστον δημιουργήμα καὶ ἐπινόημα ἀναγγέλλει καὶ ἐκφράζει τὸν ἐμπνευστήν καὶ δημιουργόν του. Τὰ μεγάλα ἀριστουργήματα τοῦ Ὁρθοδόξου Πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα πλουτεῖ ὁ φιλόκαλος Γεωργιανός Λαός, ἀναγγέλλουν τὸ κάλλος καὶ τὴν ὠραιότητα ψυχῆς τοῦ δημιουργοῦ των, τοῦ Γεωργιανοῦ πολιτιστικοῦ ἡθοῦς καὶ ὑφους, ἡ κατ' ἄλλους τεχνοτροπίας.

Κατ' ἀνάλογον τρόπον, καὶ τὰ καλλιτεχνικά δημιουργήματα τοῦ πιστοῦ Ὁρθοδόξου Λαοῦ τούτου, τὰ ὁποῖα προσκυνοῦνται καὶ λατρεύονται σήμερον εἰς τοὺς Ἱερούς Ναούς, τὰς Ἱεράς Μονάς καὶ φυλάσσονται εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Χώρας του, ἀποκαλύπτουν καὶ ἐκφράζουν τὴν ὠραιότητα, τὴν εὐγένειαν, τὴν εὐαισθησίαν καὶ τὸ κάλλος τῆς Ὁρθοδόξου Γεωργιανῆς ψυχῆς καὶ τὴν πίστιν αὐτῆς, τὴν ὁποῖαν δέν ἡδυνήθησαν νά καταβάλουν αἱ συμφοραὶ, οἱ διωγμοί, αἱ δυσχέρειαι ἀνά τοὺς αἰῶνας, αἱ περιπέτειαι τῆς ἱστορίας καὶ τὰ χαλάσματα τῶν ἀνθρωπείων. Καὶ ἀσφαλῶς καὶ ἡ λατρεία καὶ ἡ προσκύνησις «ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει».

Ἐάν θά ἠθέλομεν νά ἀναφερθῶμεν καὶ νά συγκρίνωμεν τὸν Ὁρθόδοξον πολιτισμόν πρὸς τὸν Δυτικόν ἀσφαλῶς καὶ τὰ συμπεράσματα θά ἦσαν ὅχι γοητευτικά, διὰ νά μὴ εἴπωμεν ἀπελπιστικά. Εἰς τὸν πρῶτον κυριαρχεῖ τὸ θεανθρώπινον στοιχεῖον, τὸ κάλλος, τὸ μόνιμον εἰς δέ τὸν δεύτερον τὸ ἀνθρώπινον, τὸ γήϊνον, τὸ ὑλικόν, τὸ παροδικόν. Βλέπει τίς ὁρατῶς εἰς τὸν σύγχρονον πολιτισμόν, καὶ δὴ εἰς τὸν εὐρωπαϊκόν καὶ δυτικόν, εἰς ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς ἐκφράσεώς του, συχνάκις τὴν σύγχυσιν, τὴν ἀσυναρτησίαν, τὴν ἀπουσίαν τῆς ὠραιότητος, τὰ ὁποῖα ἐκφράζουν ἀντίστοιχον ἐσωτερικὴν σύγχυσιν, ἀσυναρτησίαν καὶ ἀπουσίαν τοῦ

Θεοῦ, παρά καί ἐκ τοῦ Ὁποίου πηγάζει ἡ ὠραιότης, ἡ ἄρμονία, ἡ τάξις καί τό κάλλος τῶν κτισμάτων.

Ἡ διατάραξις τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεόν, ἡ ὁποία πολλάκις φθάνει εἰς τήν τελείαν ἄρνησιν τοῦ Πλάστου ἀπό τό πλάσμα Του καί ἡ ὁποία κυριαρχεῖ ἐν πολλοῖς εἰς τόν σημερινόν δυτικόν καί εὐρύτερον κόσμον εἰς ὅλας τάς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς του, εὐρίσκεται ἐκτετυπωμένη καί εἰς τόν πολιτισμόν του, εἰς τά ἀνθρώπινα δημιουργήματα.

Καί, ἀντιθέτως, ἡ ἄρμονία τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεόν εὐρίσκεται ἐντετυπωμένη εἰς τάς πολιτιστικές δημιουργίας, παλαιάς καί συγχρόνους, τῶν Ὁρθόδοξων Λαῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων καί ὁ ἰδικός σας, ὁ Γεωργιανός.

Πῶς ὅμως ἔφθασαν οἱ δύο πολιτισμοί, ὁ σύγχρονος Δυτικός καί ὁ Ὁρθόδοξος, εἰς τοιαύτην μεγάλην διαφοράν; Ἐπὶ ποίου θεμελίου ἔχει οἰκοδομηθῇ ὁ Ὁρθόδοξος πολιτισμός; Ἀσφαλῶς ἐπὶ τοῦ Προσώπου τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ. Ὁ Θεός γίνεται ἄνθρωπος διά νά ἀνυψώσῃ τό πλάσμα Του, τό τελειότερον δημιούργημά Του, τόν ἄνθρωπον, εἰς τόν Θεόν. Αὕτῃ εἶναι ἡ ἀρχή καί τό τέλος καί ὁ σκοπός τοῦ Θεανθρωπίνου Ὁρθόδοξου Πολιτισμοῦ. Δέν ἀπομονώνει τόν ἄνθρωπον, ὅπως ὁ Δυτικός Οὐμανισμός, ἀλλά ὁ ἄνθρωπος ζῇ, σκέπτεται καί κινεῖται ἡνωμένος μετά τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ. «Ἐν Αὐτῷ γάρ ζῶμεν καί κινούμεθα καί ἐσμέν» (Πράξ. ιζ', 28). Ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ζωή τοῦ Χριστοῦ, ἡ σκέψις του σκέψις τοῦ Χριστοῦ, Αὐτῷ προσφέρει τά πάντα: «τά Σά ἐκ τῶν Σῶν, Σοί προσφέρομεν κατά πάντα καί διά πάντα» (Θεία Λειτουργία τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου, ἐκφώνησις πρό τοῦ καθαγιασμοῦ τῶν Τιμίων Δώρων).

Μόνον διά τῆς ὀργανικῆς σχέσεως πρός τόν Θεάνθρωπον Χριστόν δύναται ὁ ἄνθρωπος νά κατακτησῇ πολιτιστικά δημιουργήματα, τά ὁποῖα μένουν ἀθάνατα ἐν τῷ κόσμῳ καί φωτίζουν καί παραδειγματίζουν. Μόνον εἰς τόν Θεάνθρωπον Χριστόν εὐρίσκει ὁ ἄνθρωπος τό πλήρωμα καί τήν τελείωσιν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Μόνον εἰς Αὐτόν εὐρίσκει ὁ πολιτισμός τήν ἀληθινήν ὠραιότητα, τήν ἀθανασία καί τήν αἰωνιότητά του.

Ὁ Θεάνθρωπος Χριστός ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπον ἐκ τῆς τυραννίας τῆς ὕλης καί τῶν πραγμάτων. Ὁ Ὁρθόδοξος ἄνθρωπος στρέφεται μέ ὅλην τήν δύναμίν του εἰς τήν ψυχήν, ἡ ὁποία, κατά τόν

λόγον τοῦ Κυρίου, ἀξίζει περισσότερο ἀπό ὅσον ὅλος ὁ κόσμος. Διά τοῦτο καί ὁ Ὁρθόδοξος πολιτισμός εἶναι πρωτίστως πολιτισμός τῆς ψυχῆς καί ὄχι τῆς ὕλης.

Διότι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεόν καί ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ὕλην εἶναι πράγματα καί θέσεις ἀσυμβίβαστοι. Ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ὁσιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος, «ὅστις ἀπέκτησε τὸν Θεόν, εἶναι ἀνάγκη νά μὴ πεισθῇ νά ἀποκτήσῃ ἄλλο τι, ἀλλὰ καί αὐτό τό σῶμα αὐτοῦ νά ἀποδυθῇ. Ἐάν ὁμως ἐνδυθῇ τις τοῦτον τὸν κόσμον, καί ἀγαπήσῃ ταύτην τὴν ζωὴν, δέν θά ἐνδυθῇ τὸν Θεόν, ἕως ὅτου ἀφήσῃ ταῦτα· ἐπειδὴ ἐμαρτύρησε τοῦτο αὐτός ὁ Θεός, λέγων· ὅστις δέν ἀφήσῃ πάντα καί μισήσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ, δέν δύναται νά γίνῃ μαθητὴς μου». «Καί αὐτοὶ οἱ Ἅγιοι μετὰ ἡσθενημένου σώματος καί χλωμοῦ ἐκ νηστείας προσώπου, καί μετὰ καθαροῦ καί ἡσύχου νοός, ἀπηλλαγμένου γηϊνῶν λογισμῶν, ἀπετόλμων νά συνομιλῶσι μετὰ τοῦ Θεοῦ καί ὑψοῦντο εἰς τὰ κρυπτὰ θεῖα μυστήρια τῶν ἀποκαλύψεων... Ἦνοίγοντο οἱ νοεροὶ ὀφθαλμοὶ τῶν καί ἔβλεπον τὴν δύναμιν καί τό κάλλος τῶν ποιημάτων τοῦ Θεοῦ κατὰ τό μέτρον τῆς καθαρότητός των» (Τοῦ Ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰσαάκ τοῦ Σύρου, *Τά σωζόμενα Ἀσκητικά*).

Διά τοῦτο καί πάντες οἱ Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ πρέπει νά εἴμεθα ὑπερήφανοι διὰ τὸν πολιτισμὸν μας, ἔστω καί ἐάν ὕλικῶς δέν εὐημεροῦμεν, δέν διαθέτομεν «τά μέσα», τοὺς πόρους καί τὰ ἐφόδια, τὰ ὁποῖα διαθέτουν οἱ ἄλλοι λαοί. Ἔστω καί ἂν εἴμεθα πτωχότεροι ἄλλων λαῶν, ἔστω καί ἐάν μᾶς λείπουν ἐνίοτε καί τὰ ἀπαραίτητα. Ὁ πλοῦτος ἡμῶν τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν εἶναι ἐσωτερικός. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας, μᾶς ἐδίδαξεν: «οὐκ ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ μετὰ παρατηρήσεως· [...] ἰδοὺ γάρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντός ἡμῶν ἐστίν» (πρβλ. Λουκ. ιζ', 20-22). Ὁλος ὁ ἀναφαίρετος πνευματικός πλοῦτος εὐρίσκεται ἐντός τῆς ψυχῆς τῆς ἡγιασμένης ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· διότι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι βρῶσις καί πόσις, ἀλλὰ «δικαιοσύνη, καί εἰρήνη, καί χαρά ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ» (Ρωμ. ιδ', 17-18).

Δέν εἶναι καθόλου ἐκπληκτικόν, ὅτι ὁ μὴ πνευματικός ἄνθρωπος ρυθμίζει καλλίτερον τὰς ὕλικὰς ὑποθέσεις του ἀπὸ τὸν πνευματικόν. Ὁ μὴ πνευματικός ἄνθρωπος ἀσχολεῖται μέ τὴν προσπάθειαν νά ἐξασφαλίσῃ τὰ πράγματα καί γίνεται αἰχμάλωτος αὐτῶν, ἐνῶ ὁ πνευματικός πασχίζει μέ τὸν νοῦν του νά διαμένῃ ἐν τῷ Θεῷ, καί

εἰς τὴν προσπάθειάν του αὐτήν δέν τόν συγκινοῦν τὰ ὑλικά ἐπιτεύγματα. Ἐάν οἱ Ὁρθόδοξοι Λαοὶ ἐστρέφοντο μέ ὅλην τὴν ὁρμήν των πρὸς τὰ γῆϊνα καὶ μὴ πνευματικά, συντόμως θά ἡδύναντο ἴσως, ἂν μὴ ἀσφαλῶς, νά ὑπερβοῦν τοὺς ἄλλους λαούς, ὡς, ἄλλωστε, συνέβη εἰς τὰς χώρας τοῦ λεγομένου ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ, ἐπειδὴ ἡ ἐνασχόλησις μέ τὰ ὑλικά καὶ πεπερασμένα εἶναι ἀσυγκρίτως εὐκολωτέρα ἀπὸ τῆς ἐνασχολήσεως μέ τὰ μὴ παρερχόμενα καὶ μέ αὐτὰ τὰ ὅποια ἀρέσουν καὶ εὐαρεστοῦν τόν Θεόν, τὰ αἰώνια.

Ὁ Θεός μᾶς ἔδωσε τὴν ἐντολήν «ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην Αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα», δηλαδή τὰ ὑλικά, «προστεθήσεται ὑμῖν» (Ματθ. ζ', 33-34). Πάντα τὰ ὑλικά, τό ἔνδυμα, ἡ κατοικία, ἡ τροφή, εἶναι τό συμπλήρωμα. Ὁ σημερινός Δυτικός πολιτισμός δυστυχῶς ἐπιζητεῖ πρῶτον τό συμπλήρωμα καὶ ὁ ἄνθρωπος καταναλώνει ἅπασαν τὴν μέριμνάν του εἰς πολυαρίθμους ἀνάγκας, ἄνευ νοήματος καὶ οὐσίας. Ὁ δέ Ὁρθόδοξος ἄνθρωπος, ὁ ἅγιος, ἀναζητεῖ μόνον τό Ἐν, οὗ «ἐστὶ χρεία» (πρβλ. Λουκ. ι', 42), δι' αὐτόν καὶ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ποῖον εἶναι αὐτό τό Ἐν; Ὁ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἄνθρωπος γενόμενος Υἱός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ πᾶν ὅ,τι Αὐτός κομίζει εἰς τόν κόσμον: εἰρήνην, δικαιοσύνην, ἀπολύτρωσιν, ἀγάπην, φῶς, χρηστότητα, ἀγαθωσύνην, πράχτητα, ἀθανασία. Πᾶσαι αἱ ἕτεραι ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου, ἐν συγκρίσει πρὸς αὐτό τό Ἐν, «οὗ ἔχομεν χρείαν», εἶναι τόσον δευτερεύουσαι, ὥστε νά εἶναι σχεδόν ἄχρηστοι.

Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ δέν ἐξουσιάζεται ὑπὸ πραγμάτων, ιδεῶν, ἀναγκῶν, ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, λογικῆς, ἀλλὰ μένει ἐσωτερικῶς ἐλεύθερος ἀπὸ πάντων, ἐν τῇ κοινωνίᾳ του μέ τόν Θεόν. Ἡ ἀρμονικὴ αὐτὴ κοινωνία του μετὰ τοῦ Θεοῦ μεταδίδεται εἰς τὰ δημιουργήματά του καὶ γίνεται τοιοῦτοτρόπως ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος *δημιουργός* Θεανθρωπίνου πολιτισμοῦ, διὰ λόγου, διὰ τέχνης, δι' ἔργων, δι' ἐπινοήσεως, καὶ κυρίως διὰ τῆς προσευχῆς.

Ἄς μὴ λησμονῇται, ὅτι τό τελειότερον ἀλφάβητον εἰς τόν κόσμον, τό φωνητικόν, εἰς τό ὅποῖον κάθε γράμμα ἀποδίδει ἓνα φθόγγον, ἐδόθη πρῶτον εἰς τόν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Δεκαλόγου εἰς τόν ἀπεσταλμένον Του, τόν Μωϋσῆν, διὰ νά δυνηθῇ νά ἐκφράσῃ τελειότερον ὅσα τοῦ ἀπεκαλύφθησαν ἐν τῷ Ὁρει Σινᾶ, ὅτε ὁ Θεός ἀπεκαλύφθη ἐν τῷ κόσμῳ προσωπικῶς καὶ ὑποστατικῶς, ὡς ὁ Ὡ ν, καὶ ὄχι ὡς μία ἀπρόσωπος,

ἀμέθεκτος καί ἀπρόσιτος ἀνωτέρα δύναμις. Οὕτως, ὁ μύστης τῶν ἀπορρήτων τῆς Θεότητος γίνεται δημιουργός καί φορέας πολιτισμοῦ, δεχόμενος πρῶτος τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ, μετὰ τοῦ Ὁποίου ὠμίλει καί ὁμιλεῖ ἐνώπιος ἐνώπιω.

Διὰ τοῦτο, ἀδελφοί Ὁρθόδοξοι Γεωργιανοί, πρέπει νὰ δοξάζωμεν τόν Θεόν καί νὰ εἴμεθα ὑπερήφανοι διότι ἐγεννήθητε καί ἐγεννήθημεν Ὁρθόδοξοι καί ἀνετράφητε εἰς μίαν Ὁρθόδοξον Χώραν, μάλιστα μέ τοιαύτην πλουσίαν ἱστορίαν καί πολιτισμόν, ὡς ἡ ἔνδοξος καί γενναία τῆς Γεωργίας. Μή συγκινεῖσθε ἐκ τῶν φαινομενικῶς πολιτιστικῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ παρόντος αἰῶνος τῆς ἀποστασίας, ὁ ὁποῖος ἔχει ὑπερβῆ ἀσυλλήπτως τὰς τεχνολογικάς δυνατότητας πάσης ἄλλης ἐποχῆς, ἀλλά συγχρόνως ἔχει ἀνοίξει καί τό λεγόμενον «κουτί τῆς Πανδώρας», ἐκ τοῦ ὁποῖου δύνανται νὰ ἐλευθερωθοῦν δυνάμεις ἱκαναί νὰ καταστρέψουν τόν κόσμον ἅπαντα, «στοιχεῖα καυσούμενα», ἐπαρκοῦντα διὰ νὰ κατακαύσουν «τὴν γῆν καί τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα» (πρβλ. Β' Πέτρ. γ', 10).

Ἀλλοίμονον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ἐάν ἡ σύγχρονος τεχνογνωσία καί τεχνολογική δύναμις, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἱκαναί νὰ μεταποιήσουν τὴν γῆν ὅλην εἰς παράδεισον, δέν ἀξιοποιηθοῦν ἐπωφελῶς δι' αὐτήν. Ἡμεῖς ὁμως, ὡς χριστιανοί καί γνήσια τέκνα τοῦ οὐρανίου Πατρός, δέν πτοούμεθα ὑπὸ τῆς καταστάσεως ταύτης, ὑπὸ τῆς πενίας, τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, τῶν ἀδικιῶν, τῆς συκοφαντίας, τῶν πολέμων, τῶν συσσωρευομένων καθ' ἡμέραν τρομακτικῶν ἀπειλῶν. Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω ἀνθρώπιναι καταστάσεις, δέν δημιουργοῦν πολιτισμόν. Ὁ Ὁρθόδοξος πολιτισμός δέν εἶναι «γῆ καί σποδός», ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐξιστάσεις καὶ π ρ ο σ δ ο κ ί α: «Προσδοκῶμεν καὶ σπεύδομεν τὴν παρουσίαν τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμέρας, [...] καινοὺς δέ οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν κατὰ τό ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ» (πρβλ. Β' Πέτρου γ', 12-13). Καί ἡ δικαιοσύνη δι ἡμᾶς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός.

Διὰ τῆς ἀπομονώσεώς του εἰς τὰς τεχνολογικάς ἐφευρέσεις καί εἰς τόν ὑλικόν κόσμον ὁ δυτικός ἄνθρωπος ἀποθνήσκει καί ἐξαφανίζεται. Ἡ θεοποίησις τῆς λογικῆς, ὁ ναρκισσισμός του, εἶναι ὁ τάφος ἐκ τοῦ ὁποῖου δέν δύναται νὰ ἀναστήσῃ ἑαυτόν. Καί βλέπομεν ὅτι, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος κατακτᾷ καί κερδίζει ὅλον τόν κόσμον, μεταβαίνει εἰς τό διάστημα καί εἰς τοὺς ἄλλους πλανήτας, κατὰ πα-

ραχώρησιν πάντοτε τοῦ Θεοῦ, ὅμως δέν δύναται νά ἐπιλύσῃ τά βασικώτερα προβλήματα τῆς ζωῆς καί νά δικαιώσῃ τήν ὑπαρξίν του. Ὁ Ὀρθόδοξος Θεάνθρωπος ὅμως ἔχει λύσει ὅλα αὐτά τά προβλήματα. Καί τά ἔλυσε μέ α ὕ τ ο θ υ σ ί α ν. Ἐνῶ εἰς τόν σύγχρονον δυτικόν καί μή κόσμον, λαοί, φυλαί καί κράτη καί ἐπί μέρους ἄτομα, νομίζοντα ὅτι εἶναι μόνιμοι φορεῖς «ίκανοῦ νοός» καί ὅτι δύνανται δι' αὐτοῦ νά ρυθμίσουν τά πάντα, ἐφαρμόζουν τό δόγμα «θυσίαζε τόν ἄλλον χάριν τοῦ ἑαυτοῦ σου», ὁ Θεάνθρωπος Χριστός καί ὁ χριστοποιημένος ἄνθρωπος ἐφαρμόζουν τό δόγμα, ὅχι τό ἐξελθόν «παρά Καίσαρος Αὐγούστου», ἀλλά τό δόγμα τοῦ ἀδυνάμου καί διά τοῦτο παντοδυνάμου Κυρίου, «θυσίαζε τόν ἑαυτόν σου χάριν τῶν ἄλλων»· ἡ γάρ δύναμις τοῦ Κυρίου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται, εἰς τόν Σταυρόν, διά νά φέρῃ τήν Ἀνάστασιν τοῦ ἰδίου ὡς Θεοῦ καί τοῦ δημιουργήματός Του δι' αὐτῆς.

Ὁ δυτικός κόσμος ἴσταται ἀδύναμος καί ἀνήμερος ἐνώπιον τοῦ αἰωνίως ἀλύτου προβλήματος τοῦ θανάτου. Ὁ Θεάνθρωπος Χριστός ὅμως τό ἔλυσε διά τῶν παθῶν, τῆς σταυρικῆς θυσίας, τῆς ταφῆς καί τῆς Ἀναστάσεώς Του. Μέ τήν Χάριν καί μέ τήν βοήθειάν Του τό λύομεν καί ἡμεῖς, συμμετέχοντες εἰς τά ἴδια παθήματα διά νά ἀναστηθῶμεν μαζί Του.

Ἀγαπητοί ἐν Χριστῷ ἀδελφοί,

Ὁ Θεός, ὡς ἐπιβεβαιοῖ ἀψευδῶς ὁ ἴδιος διά τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τῆς Γενέσεως, «εἶδε τά πάντα ὅσα ἐποίησε, καί ἰδοὺ καλὰ λίαν· καί συνετελέσθησαν ὁ οὐρανός καί ἡ γῆ καί πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν» (Γεν. 1,31-2,1).

Καί ὁ Μέγας Βασίλειος προσφυῶς δογματίζει: «Υἱούς ἐγέννησα καί ὕψωσα, αὐτοί δέ μέ ἠθέτησαν [...] Γενέσεως εἶδη δύο: Ἡ μέν, ἡ κατὰ Θεόν μόρφωσις, ἐξ ἔργων καί παραδοχῆς δογμάτων ἐπιτελουμένη· ὡς γεννᾷ Παῦλος διά τοῦ Εὐαγγελίου [...] ἡ δέ τίς ἐστιν, ἡ εἰς τόν βίον εἰσοδος, ὡς τό, Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως [...] Μεγάλη μέν οὖν κατηγορία, καί τόν υἱόν ὄντα καί τῆς σωματικῆς γενέσεως τετυχηκότα, ἀγνώμονα εἶναι περί τόν γεννήσαντα· ἀφορήτου δέ μίσους ἄξιος ὁ καί ὕψωθείς τῷ γενέσθαι τῶν οὐρανίων μέτοχος, καί μηδέ οὕτως ἐπιμένων τῇ πρὸς τόν εὐεργέτην ἀγάπῃ» (Εἰς τόν Προφήτην Ἡσαΐαν).

Ὁ Ὁρθόδοξος πολιτισμός ἔχει «πνοήν ζωῆς», ἢ μάλλον ἐμπνέεται ἀπό «πνοήν ζωῆς» καί μεταβάλλεται εἰς «ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν.β,7), κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ὅτε «ἐπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοήν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. β',7). Τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ «χοῦς» καὶ ἡ «ὔλη» καὶ τὸ πεπερασμένον ἀνθρώπινον «πνεῦμα» καὶ ἡ «λογικὴ» μεταποιοῦνται ὑπὸ τοῦ Ὁρθοδόξου καλλιτέχνου, διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ δίδεται εἰς αὐτά «πνοή ζωῆς». Ὅλη ἡ παράδοσις καὶ ἡ πίστις μας εἶναι μία **μ α ρ τ υ ρ ί α** Ὁρθοδόξου πολιτισμοῦ, «χάριτος καὶ ἀληθείας». Καὶ ἀληθῶς καὶ ἐμπειρικῶς «*ἡ Χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο*» (Ἰωάν. α',17-18).

Ἡ Θεία Λειτουργία, ὡς θεόπνευστα κείμενα καὶ ὡς ἀναίμακτος προσφορά «ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας», ἡ ἐμπνευσθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία καὶ οἱ θησαυροὶ τῶν Πατέρων τῆς Ὁρθοδόξου καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς, αἱ Ἱεραὶ Εἰκόνες, τὰ ἱερά ἀντικείμενα τῆς Θείας Λατρείας, αἱ ἀναρίθμητοι ἐκφάνσεις τῆς καθ' ἡμέραν λατρευτικῆς καὶ προσευχητικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς τοῦ Ὁρθοδόξου πιστοῦ, διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς νηστείας, διὰ τῆς προσηλώσεως εἰς τὸ θεῖον, εἰς τὸν «ἀοράτως συνόντα» καὶ συμπορευόμενον Κύριον, αὐτό τοῦτο τὸ Ὁρθόδοξον βίωμα καὶ ἔθος ἀποτελοῦν στοιχεῖα τοῦ Ὁρθοδόξου Πολιτισμοῦ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Κυρίου, τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ μεταβυζαντικοῦ Πολιτισμοῦ, τῆς κληρονομίας μας, ἡ ὁποία δέν περιορίζεται εἰς τόπον καὶ χρόνον, ἀλλὰ ὑπερβαίνει καὶ τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον, καὶ μεταβιβάζει πρὸς τὸ αἰώνιον. Ὁ Ὁρθόδοξος πολιτισμός εὐρίσκεται μακρὰν θρησκευτικῶν φανατισμῶν καὶ μονομερείας καὶ ἐκφράσεως τοῦ ἔθνοφυλετικοῦ στοιχείου, εἶναι **ἀ π ό λ υ τ ο ς**, ἀνήκει εἰς πάντας εἶναι αἰώνιος· εἶναι τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός, ὁ «μελιζόμενος καὶ μηδέποτε διαιρούμενος».

Διὰ τοῦτο καλοῦμεν ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους νά στραφῶμεν εἰς τὰς εὐγενεῖς καὶ καλλιελαίους ρίζας τοῦ Ὁρθοδόξου Θεανθρωπίνου πολιτισμοῦ μας. Ἄς καλλιεργήσωμεν αὐτό τὸ πνεῦμα τῆς περιφρονήσεως τῆς παρούσης ζωῆς χάριν τῆς οὐρανίου πολιτείας, τὸ ὁποῖον ἐκαλλιέργησαν οἱ Μάρτυρες, οἱ Ἱεράρχαι, οἱ Ἀσκηταί, οἱ Ὅσιοι καὶ γενναῖοι αὐτῆς τῆς αἵματοποτίστου καὶ εὐλογημένης Ὁρθοδόξου Γεωργιανῆς γῆς. Ἡ ὡραία αὐτὴ Χώρα ἔχει ἀναδείξει τόσους πολλοὺς καὶ τόσον μεγάλους Ἁγίους, πραγματικούς ἀνθρώπους τοῦ

πνεύματος, εἰς τὴν μακραίωνα ἱστορίαν της. Ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι «πάντες τό αὐτό βρῶμα πνευματικόν ἔφαγον, καί πάντες τό αὐτό πόμα πνευματικόν ἔπιον· ἔπινον γάρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δέ πέτρα ἦν ὁ Χριστός (Α΄ Κορ. ι' 3-4). Αὐτό τό ποτήριον τοὺς εἶχε μεθύσει καί δέν ἡσθάνοντο τόν κόσμον, ἀλλά εἶχον γίνεῖ ὡς ἀναίσθητοι εἰς τὰς θλίψεις καί τὴν τραχύτητα τῆς χριστιανικῆς ὁδοῦ, ἐπειδὴ κατὰ πᾶσαν ὥραν εἶχον ἐστραμμένα τὰ ὄμματα εἰς τόν Θεόν καί Πατέρα των καί ἔβλεπον διὰ τοῦ κρυπτοῦ ὀφθαλμοῦ τῆς πίστεως αὐτά τὰ ὅποια εἶναι ἀόρατα καί μὴ αἰσθητά. Αἱ ἐπαγγελίαι τοῦ Θεοῦ εἶχον διδάξει εἰς αὐτοὺς τὴν ἀφοβίαν, τὴν ὑπομονήν εἰς τοὺς πειρασμούς, τὴν ἀνδρείαν τῆς καρδίας, καί τό μόνον τό ὅποιον ἠῦχοντο καί ἐπεθύμουν ἦτο τό «γενηθήτω, Κύριε, ἐπ' ἐμοί τό θέλημά Σου», καί ἡ προσευχή «ὡς οἶδεν ἡ εὐσπλαγνία Σου, ἡ Χάρις Σου, ἡ ἀνεξικακία Σου, Σύ κυβέρνησον τὴν ζωὴν μου καί σῶσον με». Ὁ Ὁρθόδοξος πολιτισμός δέν ἀποβλέπει εἰς τό παρόν, διότι «πείθουσι γυμνά τοὺς ὁρῶντας ὅστέα, ὡς οὐδέν ἡμῖν προσφυές τῶν ἐνθάδε» (Τὰ γυμνά κόκκαλα πείθουν ὅσους τὰ βλέπουν, ὅτι τίποτε ἀπὸ τὰ γῆϊνα δέν εἶναι δικό μας) (Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἑπεθολογικά, Ποίημα ΛΒ', Γνωμικά δίστιχα).

Ἦθελήσαμεν, Μακαριώτατε, ἀδελφοί Ἱεράρχαι, Πατέρες, Ἀδελφοί καί Ἀδελφαί, εὐλογημένοι Γεωργιανοί, «μεμνημένοι τῆς σωτηρίου ἐντολῆς, καί πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγεννημένων, τοῦ σταυροῦ, τοῦ τάφου, τῆς τριημέρου ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανούς ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, τῆς δευτέρας καί ἐνδόξου πάλιν παρουσίας» (Εὐχή Θείας Ἀναφορᾶς Θείας Λειτουργίας τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου) νά ὁμιλήσωμεν σήμερον ὡς Ὁρθόδοξος πρὸς ἀληθεῖς Ὁρθοδόξους «ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ». Ὡς ἄνθρωπος σάρκα φοροῦντες καί τόν κόσμον οἰκοῦντες, διό καί διὰ νά ὁμιλήσωμεν πολιτισμικῶς σᾶς μεταφέρομεν τό ἀψευδές καί φωτεινόν παράδειγμα τοῦ Κυρίου, τῶν Ἀποστόλων καί τῶν Πατέρων. Τά λεχθέντα ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Μετριότητος περὶ Ὁρθοδόξου Πολιτισμοῦ, δέν εἶναι ἰδικά μας, εἶναι τοῦ Κυρίου καί τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως καί τῆς Ἀληθείας τοῦ Κυρίου, ὁ Ὅποιος εἶναι ἡ Ὁδός καί ἡ Ἀλήθεια καί ἡ Ζωή. Εἶναι χάρισμα. Καί τό χάρισμα εἶναι δῶρον τοῦ Ἀγίου Πνεύματος (πρβλ. Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἑπεθολογικά, Ποίημα ΛΒ', Γνωμικά δίστιχα). Ὅπως κ α τ ἄ κ τ η σ ι ς καί χάρισμα

εἶναι ὁ πολιτισμός τῆς Ὁρθοδόξου Γεωργίας. Ὅπως χάρισμα καί εὐλογία εἶναι ἡ παρουσία ἐπὶ τό πηδάλιον τοῦ σκάφους τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος, πεφιλημένε ἀδελφέ Πατριάρχα κύριε Ἡλία, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς προσφορᾶς Σας ὡς κληρικοῦ, Ἱεράρχου καί Πατριάρχου ἐδημιουργήσατε π ο λ ι τ ι σ μ ό ν.

Σᾶς εὐχαριστοῦμεν διὰ τὴν τιμὴν νά ὁμιλήσωμεν σήμερον ἐνώπιόν σας, τοῦ ἐκλεκτοῦ τούτου ἀκροατηρίου καί τῶν λίαν προσφιλῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου, μέ ἀφορμὴν τὴν ἑναρξιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ τούτου Συνεδρίου. Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὴν ὑπομονὴν σας, τὴν θερμὴν ὑποδοχὴν σας καί τοὺς καρδιακοὺς λόγους τῆς ἀγάπης σας, οἱ ὁποῖοι, παρά τό ἐξωτερικόν ψῦχος, θερμαίνουν τὰς καρδίας.

Εὐχόμεθα ὁ προστάτης μας Ἅγιος Ἀνδρέας, ὁ Πρωτόκλητος, ὁ μαθητευθεὶς πλησίον τοῦ ἀποκεφαλισθέντος Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τό πρῶτον, καί ἐν συνεχείᾳ ὡς ἀκόλουθος πιστός τοῦ Κυρίου, νά εὐλογῇ πλουσίως τό ἔργον τοῦ Πανεπιστημίου καί τὰς ἐργασίας τοῦ ἀρχομένου Συνεδρίου, καί νά καλῇ πάντας τοὺς ἐνταῦθα προσερχομένους εἰς τόν ἡγαπημένον Διδάσκαλόν του.

ΜΕΡΟΣ Β΄
ΜΕΛΕΤΕΣ

ΝΑΘΑΝΑΗΛ ΔΙΑΚΟΠΑΝΑΓΙΩΤΗ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΩΟΥ ΚΑΙ ΝΙΣΥΡΟΥ

Η ΟΣΙΑ ΜΕΛΩ ΣΤΗ ΒΟΥΡΡΙΝΑ ΤΗΣ ΚΩ ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ

Πρόλογος

Μέ την εργασία μας αυτή επιθυμούμε νά προσεγγίσουμε τή μορφή τῆς Ὁσίας Μητρός ἡμῶν Μελοῦς τῆς ἐν τῇ Βουρρίνῃ τῆς Κῶ. Τά ἀναπάντητα ἐρωτήματα πού συνοδεύουν τήν Ὁσία μορφή τῆς εἶναι πολλά, ἐνῶ τά στοιχεῖα πού ἔχουμε γιά τόν βίο τῆς ἐλάχιστα.

Σέ αὐτό τό πλαίσιο καταθέτουμε τή συνεισφορά μας, ὥστε ἡ Ὁσία νά γίνει πió γνωστή καί περισσότερο οἰκεία σέ ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι εἴμαστε οἱ κατά τό πνεῦμα ἀπόγονοί τῆς. Προσπαθοῦμε νά ἐπιλύσουμε κάποια ἀπό τά σχετικά μέ τήν ἴδια καί τόν μικρό ναό τῆς, πού ἀκόμη καί σήμερα στέκει στόν τόπο ὅπου ἀσκήθηκε καί παρέδωσε τήν ἀγία τῆς ψυχή, ζητήματα καί νά ἀναδείξουμε λαϊκά στοιχεῖα τῆς λατρείας τῆς καί ἀντίστοιχες παραδόσεις πού ἐπιβιώνουν μέχρι σήμερα καί σχετίζονται μέ αὐτή.

Ἡ Ὁσία μέχρι τή δημοσίευση τῶν στιχηρῶν τοῦ Μητροφάνους ἐθεωρεῖτο, ἀπό πολλούς, μή ἱστορικό πρόσωπο καί συγχεόταν μέ τήν ἀγία Μελάνη τῇ Ρωμαία, ἡ μνήμη τῆς ὁποίας τιμᾶται τήν 31η Δεκεμβρίου. Ἀπό τό ἔτος 1972/3 καί τή δημοσίευση ἀπό τόν διαπρεπῆ Βολλανδιστῇ ἀγιολόγο Fr. Halkin χειρογράφου μέ στιχηρά πρὸς τιμήν τῆς ἡ σχετική μέ τήν Ὁσία ἔρευνα λαμβάνει διαφορετική κατεύθυνση καί ἡ Ὁσία ἀναδύεται ὡς μία σημαντική μορφή τῆς μεσαιωνικῆς Κῶ.

Στόν ἐπαναπροσδιορισμό τῆς σχέσεώς μας μέ τήν Ὁσία Μελώ καίριο ρόλο διαδραμάτισε ὁ Κῶος καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Ζαχαρίας Ν. Τσιρπανλῆς, ὁ ὁποῖος μέ ἐπιστημονικό

ἄρθρο του τό 1998 ἀνακίνησε τό θέμα τῆς Ὁσίας ὄχι μόνο ὡς πρός τό ἐρευνητικό κομμάτι του, ἀλλά καί ὡς πρός τήν ἀναβίωση τῆς λατρείας της καί τήν ἐνδυνάμωση τῆς σχέσης της μέ ὅλους ἐμᾶς.

Ἀπό τό σημεῖο αὐτό θά θέλαμε νά εὐχαριστήσουμε αὐτούς, οἱ ὅποιοι μᾶς ἐστήριξαν μέ κάθε τρόπο κατά τήν πορεία τῆς ἐρευνας καί τῆς συγγραφῆς τῆς παροῦσας ἐργασίας.

Πρῶτα τόν ἀγαπητό μου καθηγητή κ. Μηνᾶ Ἀλ. Ἀλεξιάδη, ὁ ὁποῖος ὡς ἐπιβλέπων, ἀνέλαβε τό ἔργο τῆς βῆμα βῆμα καθοδηγήσεώς μου, ἀπό τήν ἀρχή μέχρι τό τέλος καί μοῦ συμπαραστάθηκε μέχρι τήν ὁλοκλήρωση τῆς προσπάθειας. Στή συνέχεια τά ἄλλα δύο μέλη τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς, τόν ἐπίκουρο καθηγητή κ. Γεώργιο Θανόπουλο καί τήν λέκτορα κ. Βασιλική Χρυσανθοπούλου, οἱ ὅποιοι μοῦ ἔδωσαν ἀναλυτικές ὁδηγίες σέ θέματα πού εἶχαν σχέση μέ τόν τρόπο συλλογῆς, προσέγγισης καί καταγραφῆς τοῦ λαογραφικοῦ ὕλικου.

Τόν Σεβασμιώτατο ἀδελφό Μητροπολίτη Ρόδου κ. Κύριλλο, ὁ ὁποῖος ἀσμένως ἀνταποκρίθηκε στό αἶτημά μου γιά σύνταξη ἀκολουθίας στήν ὁσία Μελώ, ὥστε, ἀπό τοῦδε καί ἐξῆς, ἡ μνήμη της νά τιμᾶται κατά τόν δέοντα τρόπο.

Ἀμέσως μετά θά ἤθελα καί ἀπό τή θέση αὐτή νά ἀναφερθῶ στόν καθηγητή κ. Ζαχαρία Τσιρπανλή, ὁ ὁποῖος, μέ τήν εὐαισθησία καί τό μεράκι πού τόν διακρίνει, στήριξε τίς προσπάθειές μας γιά τήν ὁλοκλήρωση τῆς ἐρευνας.

Ἐπειτα, τόν κ. Μιχάλη Δανελλάκη, ὁ ὁποῖος, πρῶτος αὐτός, μοῦ ἐμίλησε γιά τήν Ὁσία Μελώ καί μέ πῆγε στόν Ναό της, προκαλώντας τό ἔντονο ἐνδιαφέρον καί τήν ἐπιθυμία μου νά ἀσχοληθῶ ἐπιστημονικά μέ αὐτή συγγράφοντας εἰδική ἐρευνητική ἐργασία.

Στή συνέχεια, αὐτούς, οἱ ὅποιοι κατέθεσαν, μέ τόν ἕνα ἢ τόν ἄλλο τρόπο τίς μαρτυρίες τους γιά τήν Ὁσία: τόν κ. Μιχάλη Δανελλάκη, τήν κ. Αἰκατερίνη Τουλαντᾶ-Μακράκη, τήν κ. Γεωργία Μαμουζέλου καί τόν κ. Μανώλη Κουτελλᾶ.

Σημαντικότερη ἦταν ἡ συμβολή διαφόρων κειμένων-ἄρθρων πού ἐμφανίσθηκαν στόν τοπικό τύπο μέ θεματογραφία σχετική μέ τήν Ὁσία καί τόν Ναό της. Ἰδιαίτερα τοῦ κ. Παντελῆ Σβουρένου, τῆς κ. Ξανθίππης Ἀγρέλλη καί τῆς κ. Μαρίας Τουλαντᾶ-Παρισίδου. Ὁ κ. Βασίλειος Χατζηβασιλείου συνέβαλε στήν ὁλοκλήρωση τῆς ἐρευνας

μέ συμβουλές και υποδείξεις, ενώ ο κ. Θεόφιλος Μ. Μουζουράκης, μου απέστειλε ενδιαφέρουσα σχετική επιστολή.

Τέλος, εύχαριστώ τον κ. Άθ. Μουστάκη και τα δύο παιδιά του, τον Δαβίδ και τον Γεράσιμο, οι οποίοι με βοήθησαν κατά τη λήψη φωτογραφιών και με συνόδευσαν κατά τις περιηγήσεις μου στην περιοχή της Βουρρίνας.

Έχοντας πίστη στον Θεό και ιδιαίτερο σεβασμό στην Όσια Μελώ, καταθέτω αυτή την προσπάθεια συναισθανόμενος ότι τά καλά στοιχεία της όφειλονται σέ άνωθεν συνδρομή, ενώ τά σφάλματα και οι αδυναμίες στην ανεπάρκεια του υπογράφοντος.

Εισαγωγή

Γεννήθηκα και μεγάλωσα στην Κω, από την οποία έφυγα μετά την ολοκλήρωση των έγκυκλιών σπουδών μου. Στο νησί επέστρεψα προσωρινά κατά τά πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1980, ύπηρετώντας τη θητεία μου ως έφεδρος άξιωματικός του έλληνικού στρατού, και τέλος τό 2009 όταν, μέ τη χάρη του Θεού, εξελέγην επίσκοπος Κώου και Νισύρου.

Κατά τη διάρκεια των έτών πού βρισκόμουν στό νησί έτυχε νά επισκεφθώ αρκετές φορές την περιοχή της Βουρρίνας χωρίς, όμως, νά έχω ακούσει τό παραμικρό γιά την Όσια Μελώ. Τό 2010 μαθαίνοντας γιά την ύπαρξη της Όσιας από τον Μιχάλη Δανελλάκη, ένιωσα μεγάλη έκπληξη, όχι τόσο γιά την παρουσία ενός αγίου στην περιοχή μας, όσο από τό γεγονός, ότι γιά χρόνια και από διάφορες θέσεις προσήγγιζα την περιοχή χωρίς κανείς, ούτε καν κάποιος κληρικός πού διακονούσε σέ αυτήν, νά μοϋ μιλήσει γιά την παρουσία και την ύπαρξη της.

Η γνωριμία μέ την Όσια, πέρα από την πνευματική χαρά την όποία αισθάνθηκα, μοϋ δημιούργησε ένοχές, καθώς και υποχρέωση γιά έρευνα. Τά πολλά κενά πού υπήρχαν σέ σχέση μέ τον βίο της, ή άγνοια γιά την έποχή στην όποία έζησε, ή άβεβαιότητα γιά τον χρόνο κατασκευής του ναού της, ή άπουσία κατάλληλης άκολουθίας γιά τον έορτασμό της μνήμης της και ή περιέργεια γιά τό τί γνώριζαν οι κάτοικοι της περιοχής γιά τη σεπτή μορφή της, μέ όδήγησαν στην άπόφαση νά ζητήσω νά αναλάβω την εύθύνη της έκπόνησης ειδικής έρευνητικής έργασίας μέ άπώτερο στόχο νά έπιλύσω κάποια από αυτά τά προβλήματα, νά προβάλω τά λαογραφικά στοιχεία

πού σχετίζονται μέ αυτή καί νά προσφέρω, πέρα από τήν ἐπιστημονική κοινότητα, στόν εὐσεβή κωακό λαό τή χαρά νά γνωρίσει τή δική του Ὅσια.

Ἡ μέθοδος τήν ὁποία ἐπέλεξα νά ἀκολουθήσω ἦταν αὐτή τῆς ἱστοριοφιλολογικῆς μελέτης τῶν πηγῶν σέ συνδυασμό μέ τήν ἀναζήτηση, εὔρεση καί συλλογή τῶν ὑπαρχουσῶν μαρτυριῶν ἀπό ὅσους πληροφορητές μπόρεσα νά ἐντοπίσω. Σέ αὐτό τό στάδιο, προχώρησα στή λήψη πρωτογενοῦς λαογραφικοῦ ὕλικου ἀπό τοὺς ἐντοπίους, ὥστε νά ἐμπλουτίσω τήν ὑπάρχουσα βιβλιογραφία μέ τίς σχετικές μαρτυρίες (λαϊκές παραδόσεις, διηγήσεις παλαιῶν ἐπισκέψεων, θαυμάτων καί ἐμφανίσεων τῆς Ὀσίας). Κατά τή φάση τῆς συγγραφῆς προσπάθησα νά ἐξάγω τά σχετικά συμπεράσματα καί νά τά συνδυάσω μέ τίς προφορικές μαρτυρίες. Ἡ προσπάθεια ἐνισχύθηκε ἀπό ἐπιτόπια ἔρευνα καί παρατήρηση μέ σκοπό νά μπορέσω νά ἐντοπίσω κάποια πιθανά ἀρχαιολογικά λείψανα τῆς παρουσίας τῆς Ὀσίας καί νά ἀποκτήσω ὅσο καλύτερα μπορούσα τήν «αἴσθησι» τῆς παρουσίας της στόν συγκεκριμένο τόπο.

Ἡ Κῶς κατά τή μεταπολεμική περίοδο ἀναπτύσσεται ἐντονώτατα τουριστικά. Ἡ παράμετρος αὐτή ἔχει πλῆθος συνεπειῶν στή ζωή τῶν κατοίκων. Ἡ σχέση τῶν ἐντοπίων μέ τήν παράδοση καί ἡ ἔκφραση τῆς θρησκευτικότητάς τους δέν ἔμεινε ἀνεπηρέαστη ἀπό αὐτή τή στροφή τῆς τοπικῆς οἰκονομίας πρὸς τόν τουρισμό. Ἡ γῆ παραμελήθηκε, ἡ μελισσοκομία ἀτρόφησε, ἡ ἀλιεία περιορίσθηκε καί ἡ κτηνοτροφία δέν ἐπαρκεῖ γιά νά καλύψει οὔτε μικρό μέρος τῶν ἀναγκῶν τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ. Βιομηχανίες καί βιοτεχνίες ἔκλεισαν, ἐργοστάσια ἄλλαξαν χρήση γιά νά μετατραποῦν σέ χώρους διασκέδασης ἢ ἐγκαταλείφθηκαν στήν τύχη τους.

Αὐτή ἡ κατάσταση ἀναμφίβολα ἐπιδρᾷ στήν καθημερινότητα τῶν κατοίκων τοῦ συγκεκριμένου τόπου ἀλλοιώνοντάς την. Οἱ τοπικές παραδόσεις εἶναι ἓνα ἀπό τά στοιχεῖα πού ἀντιστέκονται ἀκόμη. Μάλιστα, αὐτές πού σχετίζονται μέ τήν πίστη τοῦ λαοῦ εἶναι ἰδιαίτερα ἰσχυρές καί, φαίνεται ὅτι, διαθέτουν ἀρκετά βαθιές ρίζες ὥστε νά διατηρηθοῦν καί νά παραμείνουν σέ χρήση.

Ἡ πνευματική παρακαταθήκη τῶν παλαιότερων δέν χάθηκε στό πέρασμα τῶν αἰώνων, ἀλλά, ἀντιθέτως, πέρασε στή συνείδηση τοῦ κωακοῦ λαοῦ καί στίς μέρες μας ἐμφανίζεται ὡς ἀγάπη καί σεβασμός στίς παραδόσεις του. Κατά τήν πορεία τῆς ἔρευνας ἰδιαίτερη ὠθη-

ση καί στήριξη μοῦ προσέφερε τό ἐνδιαφέρον τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας γιά τήν ἀνάσυρση ἀπό τή λήθη στοιχείων τοῦ βίου τῆς Ὁσίας καί τήν ἐνσωμάτωσή τους στόν ἐτήσιο λατρευτικό κύκλο. Συχνά, ἐνίωθα ὅτι ἡ ἀναζήτησή μου ἦταν καί δική τους ἀναζήτηση, οἱ δικές μου προσπάθειες καί δικές τους.

Γιά νά γράψω τό ἱστορικό κομμάτι στηρίχθηκα σέ κείμενα πού ἄφησε ὁ Ὅσιος Χριστόδουλος, καθώς καί σέ ἐπίσημα κείμενα τῆς αὐτοκρατορικῆς γραμματείας. Γιά τόν 15ο αἰῶνα πολύτιμες στάθηκαν οἱ ἐκδόσεις τῶν ἱπποτικῶν κειμένων ἀπό τόν καθηγητή Ζαχαρία Τσιρπανλῆ. Στό κεφάλαιο γιά τό ὄνομα τῆς Ὁσίας βασικό ἐργαλεῖο ἦταν οἱ δημοσιεύσεις Δωδεκανησίων ἐρευνητῶν στά «Κωακά», ἐνῶ ἡ βάση γιά τίς ἀναφορές στά στιχηρά τοῦ Μητροφάνους καί στόν βίο τῆς Ὁσίας ἦταν τά δύο ἄρθρα τῶν Fr. Halkin καί Ζαχ. Τσιρπανλῆ. Τέλος, σημαντικές γιά τήν προσπάθειά μας ἦταν, πέρα ἀπό τίς μαρτυρίες τῶν πληροφορητῶν, καί οἱ διάφορες φωτογραφίες τοῦ χώρου, τοῦ ναοῦ, τῆς ἐπιγραφῆς καί τῶν ἱερατικῶν πηγῶν, τίς ὁποῖες κατατάσσουμε στό πρωτότυπο-πηγαῖο ὑλικό καί ἀποκτήσαμε μέ τή βοήθεια συνεργατῶν μας.

Στό σημεῖο αὐτό θά θέλαμε νά καταγράψουμε τούς πληροφορητές, οἱ ὁποῖοι μᾶς προσέφεραν τό πηγαιό λαογραφικό ὑλικό.

1. Μιχάλης Δανελλάκης, κάτοικος Κῶ, 26 ἐτῶν, μέ γραμματικές γνώσεις Λυκείου καί ΤΕΕ. Συνεργάτης τῆς Ἱερᾶ Μητροπόλεως, ἱεροψάλτης καί ἐρασιτέχνης ἱστοριοδίφης.

2. Αἰκατερίνη Τουλαντᾶ-Μαρκάκη, κάτοικος Κῶ, 35 περίπου ἐτῶν. Ἡ μητέρα τῆς μικρῆς Μελοῦς.

3. Μανώλης Κουτελλᾶς, κάτοικος Κῶ καί Αὐστραλίας, μεσήλικας, ἰδιοκτήτης τῆς εὐρύτερης περιοχῆς ὅπου βρίσκεται τό μονύδριο. Ἡ οἰκογένειά του παραχώρησε στήν Ἱερὰ Μητρόπολη τήν περιοχή τοῦ μονυδρίου. Ἀπό τήν οἰκογένεια Κουτελλᾶ ἐνοικίαζε ἡ οἰκογένεια Πέτσαλη τό κτῆμα.

4. Γεωργία Μαμουζέλου, τό γένος Πέτσαλη, κάτοικος Κῶ, 65 ἐτῶν περίπου. Κόρη τοῦ Μιχάλη Πέτσαλη, μεγαλωμένη στήν περιοχή.

5. Παντελῆς Σβουρένος, κάτοικος Κῶ, 70 ἐτῶν περίπου. Ἐπιχειρηματίας, ἐργολάβος, γνώστης θρύλων τῆς περιοχῆς, ἐρασιτέχνης λαογράφος μέ συγγραφική δραστηριότητα στίς τοπικές ἐφημερίδες.

6. Μανόλης Πέτσας, κάτοικος Κώ, 50 περίπου ετών, ἀνηψιός τῆς κ. Γεωργίας Μαμουζέλου. Ἰδιοκτήτης κτήματος στήν περιοχή.

7. Χαράλαμπος Πισσάρης, 85 ετών περίπου, κάτοικος Κώ, γνώστης παραδόσεων καί θρύλων.

8. Ἐλευθέριος Χαραπᾶς, κάτοικος Κώ, 60 περίπου ετών, κτηνοτρόφος τῆς περιοχῆς.

9. Σκεῦος Κασίου, κάτοικος Κώ, 60 ετών περίπου, ἀπόγονος κτηνοτρόφων τῆς περιοχῆς. Γνώστης τοπικῶν θρύλων καί παραδόσεων.

I. Ὁ Μοναχισμός στήν Κώ κατά τόν 11ο αἰῶνα

Μελετώντας τά ἱστορικά κείμενα τοῦ 11ου αἰῶνα ὁδηγούμεστε σέ δύο διαπιστώσεις γιά τήν κατάσταση καί τή μορφή τοῦ μοναχισμοῦ στό νησί τῆς Κώ κατ' αὐτή τήν περίοδο:

1. παρά τήν περιορισμένη ἔκταση τῶν ὑπαρχουσῶν πηγῶν ἐντοπίζουμε ἀρκετές ἀναφορές σέ μοναχούς, καί

2. παρά τήν διαφαινόμενη πληθώρα μοναχῶν δέν γνωρίζουμε τήν ὑπαρξη μεγάλης ἢ μεγάλων μονῶν, οἱ ὁποῖες θά μπορούσαν νά προσελκύσουν μοναχούς ἀπό τίς παρακείμενες περιοχές (π.χ. ἄλλα νησιά).

Ἀπό τόν αἰῶνα αὐτό διασώζονται τρία ὀνόματα Κῶων μοναχῶν: τοῦ μον. Ἀρσενίου Σκηνοῦρη, τῆς μοναχῆς Μαρίας Καβαλλουρίνας καί τοῦ μοναχοῦ Νίκωνος τοῦ Ἀσκεποῦς¹. Ἐξάλλου ἀπό τήν Κώ πέρασε καί ὁ πλέον ἐπιφανής μοναχός τοῦ 11ου αἰῶνα, ὁσιος Χριστόδουλος, ὁ ὁποῖος προῆλθε ἀπό τήν μικρασιατική περιοχή τοῦ Ὁρους Λάτρος καί κατέληξε στή νῆσο Πάτμο, καθώς ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνός συνήνεσε νά ἀνταλλάξει τά κτήματα πού τοῦ εἶχε παραχωρήσει ὁ μον. Ἀρσένιος Σκηνοῦρης στήν Κώ καί τή Στρόβηλο, ὅπου ἀρχικά εἶχε ἀσκηθεῖ, μέ τό ἄγονο καί ἔρημο αὐτό νησί.

Ὁ Κῶος μον. Ἀρσένιος Σκηνοῦριος, ἔχοντας φιλοξενήσει διωκόμενο τόν ὁσιο Χριστόδουλο, προερχόμενο μαζί μέ τούς συνασκητές του ἀπό τό Ὅρος Λάτρος, στήν Ἱερά Μονή Στροβήλου πού ἡ οἰκογένειά του κατεῖχε στά μικρασιατικά παράλια καί ἐπιθυμώντας τήν ἐνίσχυση τοῦ μοναχισμοῦ στό νησί τῆς Κώ, προσκάλεσε τόν Ὅσιο σέ αὐτή καί τοῦ παραχώρησε μεγάλη ἀκίνητη περιουσία μέ

1. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 230.

σκοπό νά ὀργανώσει βιώσιμο καί οἰκονομικά ἀνεξάρτητο κοινόβιο, τό ὁποῖο θά ἐξελισσόταν σέ μοναστικό φάρο γιά τήν περιοχή.

Ἡ μοναχή Μαρία Καβαλλουρίνα, τήν ὁποία γνωρίζουμε ἀπό χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκράτορα Νικηφόρου Γ΄ Βοτανειάτη πρὸς τή μονή τοῦ Προδρόμου στή Στρόβηλο, ἦταν ἀδελφή τοῦ «βεστάρχου» (προϊσταμένου τῆς ἱματιοθήκης) τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς στήν Κωνσταντινούπολη, ὁ ὁποῖος ὀνομαζόταν Κωνσταντῖνος Καβαλλούρης². Ἡ μονή αὐτή ἄρχισε νά οἰκοδομεῖται ἀπό τόν ἀδελφό της καί συνεχίσθηκε ἀπό τήν ἴδια μέ ἐπιχορήγηση τοῦ αὐτοκράτορα. Ἡ Μαρία Καβαλλουρίνα, ἡ μονή τῆς ὁποίας δέν ταυτίζεται³ μέ αὐτή τοῦ μον. Ἀρσενίου Σκηνοῦρη, διέθετε ἀκίνητη περιουσία στή Στρόβηλο, ἀλλά καί στή Κῶ καί στή Λέρο. Ὁ ὁσιος Χριστόδουλος, σέ κείμενό του, τό ὁποῖο εἶναι γνωστό μέ τήν ὀνομασία «Κωδίκελλος», καί προσετέθη στή Διαθήκη του ὀλίγο πρὸ τῆς ὁσιακῆς κοιμήσεώς του ἀναφέρεται σέ δύο «προάστια» (ιδιόκτητες γεωργικές καί οἰκιστικές μονάδες πλησίον ἀστικῶν περιοχῶν), μέ τά ὀνόματα «Ἀναβασίδιον» καί «Καρδιασμένοι», τά ὁποῖα ἡ μονή του δέχθηκε ὡς δωρεά ἀπό τόν Κωνσταντῖνο Καβαλλούρη. Ὁ Κῶος ἱστορικός Β. Σ. Χατζηβασιλείου (Ἱστορία: 233) σημειώνει ὅτι πρόκειται γιά τά ἀναφερόμενα στό χρυσόβουλο τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ καί ὅτι τό δεύτερο ἀπό αὐτά θά μπορούσε νά τοποθετηθεῖ στήν περιοχή τῆς Καρδάμαινας, ὅπου οἱ ἀπόγονοι αὐτῆς τῆς ἐπιφανοῦς οἰκογένειας διατηροῦσαν κτήματα μέχρι τά τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα⁴.

Ὁ ἕτερος μοναχός, Νίκων ὁ Ἀσκεπής, εἶναι παντελῶς ἄγνωστος σέ ἐμᾶς πέρα ἀπό τήν ἀναφορά, ὡς δωρητοῦ τῆς μονῆς, στή «χρυσόβουλο γραφή» τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ πού ἐξαπελύθη τόν Μάρτιο τοῦ ἔτους 1085⁵. Ὁ χαρακτηρισμός του ὡς «Ἀσκεποῦς» προφανῶς σχετίζεται μέ τίς μοναστικές καί ἀσκητικές ἐπιλογές του, σύμφωνα μέ τίς ὁποῖες, λόγω τελείας πτωχείας καί πλήρους ἀκτη-

2. Ἔρα Λ. Βρανούση, Α΄ Αὐτοκρατορικά: 15-22.

3. Ἔρα Λ. Βρανούση, Α΄ Αὐτοκρατορικά: *29. Τή διοίκηση τῆς μονῆς μετά τόν θάνατο τοῦ Κωνσταντίνου Καβαλλούρη ἀνέλαβε ἡ ἀδελφή του Μαρία καί ὄχι κάποιος ἄλλος.

4. Ὁ Β. Σ. Χατζηβασιλείου (Ἱστορία: 233, ὑπ. 39) ἀναφέρει ἀπογόνους τους μέ τό ἐπώνυμο Καμπαλούρη. Πρβλ. καί «Η. Μ. Καραναστάση, Τό χρονικό μιᾶς οἰκογένειας, Ἀθήνα, 1977: 149».

5. Ἔρα Λ. Βρανούση, Α΄ Αὐτοκρατορικά: 34, 39, σχ. 11, Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 233.

μοσύνης, ίσως μετά τις δωρεές, θά έμφανιζόταν δημοσίως χωρίς κάλυμμα τής κεφαλής, κάτι πού, κατά τήν έποχή πού έξετάζουμε, ήταν άσυνήθιστο καί προκαλοῦσε τό ένδιαφέρον.

Ξεχωριστή σημασία γιά τήν ιστορία τοῦ μοναχισμοῦ στήν Κῶ έχει ή μορφή τοῦ μον. Ἀρσενίου Σκηνοῦρη, ὁ ὁποῖος παρά τό ὅτι καταγόταν καί αὐτός ἀπό πλούσια οἰκογένεια τής Κῶ, ἐγκατέλειψε τά ἐγκόσμια καταφεύγοντας στό ὄρος Δίκαιος, ὅπου «κελλία δύο ἐδείματο»⁶. Σέ αὐτόν τόν ἀπαράκλητο τόπο ἐγκατέστησε μοναχούς⁷ καί ὅλοι μαζί ἀσκοῦνταν. Ὁ μον. Ἀρσένιος⁸ γιά νά διευκολύνει, τρόπον τινά, τήν ἐπιβίωση τῶν πατέρων ἀπευθύνθηκε στόν αὐτοκράτορα Νικηφόρο Γ΄ Βοτανειάτη, ὁ ὁποῖος μέ χρυσόβουλο πού ἀπέστειλε τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1079, ἀποδέχθηκε νά διατηρηθεῖ τό προνομιακό καθεστῶς τοῦ «αὐτεξουσίου» καί τούς παραχώρησε τό εὐεργέτημα τής «ἐξκουσσίας»⁹. Ἐπιπροσθέτως, ὁ αὐτοκράτορας ὅρισε νά χορηγοῦνται στούς πατέρες, ἀπό τόν διοικητή τῶν Κυκλάδων νήσων, δεκαέξι χρυσά νομίσματα κατ' ἔτος μέ ἀντάλλαγμα τίς προσευχές τους ὑπέρ τοῦ αὐτοκράτορα¹⁰.

Γιά τίς δυνατότητες τής οἰκογένειας «Σκηνοῦρι» σημαντική εἶναι ή μαρτυρία τοῦ Ἰακ. Ζαρράφτη (Ἱστορία: 83) ὅτι κατά τίς ἀνασκαφές τοῦ Ἀσκληπιείου βρέθηκε καί τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1920 κατατέθηκε στό μουσεῖο τής Ρόδου μολύβδινη σφραγίδα μέ ἀναφορά σέ κάποιον «Σκηνοῦρι». Ἡ ἐπιγραφή αὐτῆς τῆς σφραγίδας γράφει τά ἑξῆς: «† ΧΑΙΡΙΕΝ ΡΩΜΑΝΩ ΜΑΓΙΣΤΡΩ ΣΚΗΝΟΥΡΙ». Στή μέση έχει χαραγμένη μορφή ἀγίου, ὁ ὁποῖος στέκεται καί κρατᾷ στό μέν δεξι χέρι του ράβδο στό δέ ἀριστερό ἓνα ψάρι. Ἡ σχέση αὐτοῦ τοῦ ἐπιφανοῦς προσώπου μέ τόν μον. Ἀρσένιο δέν εἶναι δυνατό νά προσδιορισθεῖ. Θά μπορούσε νά πρόκειται γιά κάποιον πρόγονό του, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀκολουθήσει καί αὐτός τήν ὁδό τῆς ἀφιέρωσης. Πιθανῶς νά ήταν ἀδελφός τοῦ πατέρα του, ὁ ὁποῖος μετά ἀπό θητεία στόν ᾠωρο τῆς διοικήσεως καί τῶν αὐτοκρατορικῶν γραφείων νά ἀποσύρθηκε σέ κτήματά του στήν Κῶ γιά νά μονάσει. Ἴσως ή

6. Ἑλπ. Ἀ. Παπαντωνίου, Συμβολή: 28-29, ὑπ. 12.

7. Ἔρα Λ. Βρανούση, Ἀ΄ Αὐτοκρατορικά: 25, ὅπου χαρακτηρίζονται «γέροντες». Πρβλ. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 230.

8. Στήν κατακλείδα τοῦ χειρογράφου ὑπάρχει ή ἀκόλουθη σημείωση τῶν γραφείων τῆς αὐτοκρατορικῆς γραμματείας: «+ Ἀρσενίου τ(οῦ) (ἐκ) τ(ῆς) νήσου Κῶ».

9. Ἔρα Λ. Βρανούση, Ἀ΄ Αὐτοκρατορικά: 30*, 23-30.

10. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 230-231.

γραπτή έπικοινωνία του μον. Άρσενίου μέ τόν αὐτοκράτορα κατά τό έτος 1079 καί ή έπιτυχής έκβαση του αίτήματός του νά όφείλεται καί σέ αὐτό τό πρόσωπο. Άν ή έπιγραφή μεταγράφηκε όρθά από τόν Ίακ. Ζαρράφτη ίσως νά δείχνει ότι δωρήθηκε στόν κάτοχο καί χρήστη της. Η μορφή του Αγίου στό μέσον τής σφραγίδας είναι πιθανό νά ύποδηλώνει τήν ύπαρξη μονής (όπως παραδέχεται καί ό Ίακ. Ζαρράφτης), ή όποία θά μπορούσε νά ταυτίζεται μέ τή Μονή του Άλσους. Αὐτή αναφέρεται κατά τόν 13ο αιώνα ως μετόχι τής Μονής Πάτμου καί βρισκόταν στόν χώρο του Άσκληπιείου, μέ άποτέλεσμα νά γκρεμισθεϊ κατά τίς εκεί ανασκαφικές έργασίες.

Ό εύκατάστατος μον. Άρσένιος είχε κτίσει, σέ πατρογονικά κτήματά του, μονή στή Στρόβηλο τής Μικρᾶς Άσίας¹¹. Μέ τήν άφιξη στήν περιοχή του όσιου Χριστοδούλου, αναγνωρίζοντας τό πνευματικό προβάδισμά του, τήν παραχώρησε σέ αὐτόν παραιτούμενος από κάθε δικαίωμα. Σέ αὐτή ό Όσιος παρέμεινε ανάμεσα στόν Μάρτιο του 1079, όταν παραιτήθηκε από τήν ήγουμενία τής μονής του Στύλου, καί πρίν από τόν Μάρτιο του 1080, όταν είναι ήδη έγκατεστημένος στήν Κω¹². Οι έπιδρομές των «αθέων Τούρκων» έξανάγκασαν τόν Όσιο νά μετακινηθεϊ γιά μία άκόμη φορά. Η πρόσκληση του μον. Άρσενίου νά έγκατασταθεϊ σέ κτήματά του στήν Κω καί νά ιδρύσει σέ αὐτά μονή, μέ τήν προοπτική, μάλιστα, νά τά παραχωρήσει σέ αὐτή, έδωσαν μία έπιθυμητή λύση στό πρόβλημα. Σύντομα¹³ ό Όσιος πέρασε στήν Κω καί άφοῦ περιηγήθηκε τίς κτήσεις του μον. Άρσενίου κατέληξε ότι ή πλέον κατάλληλη θέση γιά τήν άνέγερση μονής ήταν ή τοποθεσία Πυλίων (τό Παλαιό Πυλί). Πράγματι σέ αὐτή τήν τοποθεσία άνήγειρε μονή εις τό όνομα τής Θεοτόκου. Παρά τή στενή σχέση των δύο μοναχών κατά τήν προσπάθεια γιά άνοικοδόμηση τής νέας μονής, ό μον. Άρσένιος Σκηνούρης, «νύ-

11. Fr. Miklosich καί I. Müller, Acta (6ος): 62 (ύποτ.), Έλπ. Α. Παπαντωνίου, Συμβολή: 30, ύπ. 15 (κάνει λάθος παραπομπή στό χρυσόβουλο Άλεξίου Α΄ Μαρτίου 1085). Ό Πατριάρχης Άντιοχείας Άθανάσιος εις τό Έγκώμιόν του διά τόν όσιον Χριστόδουλον γράφει ότι «από προγόνων κατείχεν τήν έν Στροβήλω μονήν» (πρβλ. Έλπ. Α. Παπαντωνίου, Συμβολή: 27).

12. Έρα Λ. Βρανούση, Α΄ Αὐτοκρατορικά: 24* καί 28*.

13. Όπως ήδη αναφέραμε, δέν γνωρίζουμε τόν ακριβή χρόνο άφίξέως του στό νησί, αλλά φαίνεται ότι τό έτος 1080 βρισκόταν σέ αὐτό (Έλπ. Α. Παπαντωνίου, Συμβολή: 31). Ίσως έφθασε στό νησί ανάμεσα στό τέλος του 1079 καί τόν Μάρτιο του 1080 (Έρα Λ. Βρανούση, Α΄ Αὐτοκρατορικά: 28*, ήδη πρό του Μαρτίου).

κτωρ» άνεχώρησε γιά τήν Ίερουσαλήμ, χωρίς νά έπιστρέψει πλέον στην Κω. Οί λόγοι αὐτῆς τῆς έπιλογῆς του εἶναι άγνωστοι. Ὁ Ίάκωβος Ζαρράφτης προσπαθεῖ νά τήν άποδώσει στην πικρία τοῦ μον. Ἀρσενίου γιά τόν παραγκωνισμό του άπό τόν ὅσιο Χριστόδουλο καί μάλιστα στην παντελή άπουσία μνείας σέ αὐτόν στό χρυσόβουλο τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1088 μέ τό ὁποῖο ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός του παραχωρεῖ τήν Πάτμο μέ άντάλλαγμα τίς κτήσεις τῆς μονῆς του στην Κω¹⁴. Αὐτή ἡ έρμηνεία δέν εὔσταθεῖ άφενός διότι ὁ Ὅσιος άναφέρεται, στην Ὑποτύπωσή του, μέ τίς θερμότερες έκφράσεις στόν μον. Ἀρσένιο καί άφετέρου διότι τό χρυσόβουλο αὐτό έξαπελύθη άρκετά χρόνια (τουλάχιστον ὀκτώ) μετά τήν άναχώρηση τοῦ μον. Ἀρσενίου γιά τούς Ἀγίους Τόπους. Ὁ Ὅσιος στην Ὑποτύπωσίν του σημειώνει χαρακτηριστικά ὅτι «μοναχός τό σχῆμα τήν κλῆσιν Ἀρσένιος, τήν έπωνυμίαν Σκηνούριος, ὅλος έγεγόνει θεραπείας τῆς ἡμετέρας, ὅς . . . τῆς πρός ἡμᾶς άγάπης πνευματικῶς συνεδέδετο»¹⁵.

Φαίνεται ὅτι ἡ διαφωνία προκλήθηκε άπό τή διαφορά άντιλήψεως γιά τήν άσκησι καί τόν μοναχικό βίο άνάμεσα στόν Ὅσιο, ὁ ὁποῖος εἶχε έμπειρία πολυετοῦς κοινοβιακῆς άσκήσεως καί ἡ πρώτη του κίνησι στην Κω ἦταν ἡ ἱδρυσι κοινοβίου¹⁶, καί στόν μον. Ἀρσένιο Σκηνούριο, ὁ ὁποῖος άκολουθώντας τήν κωακή πρακτική προτιμοῦσε τήν κατά μόνας άσκησι¹⁷. Ὑπέρ αὐτῆς τῆς θέσεως μποροῦμε νά προσάγουμε τήν άνέγερσι άπό τόν μον. Σκηνούριο δύο κελλιῶν στό Δίκαιο, ἄν καί, κατά τά φαινόμενα, δέν τοῦ ἔλειπε ὁ πλοῦτος γιά νά οἰκοδομήσει μεγαλύτερο καί άνετώτερο μοναστήρι. Προφανῶς ἦταν συνειδητή έπιλογή του ἡ άσκησι μέ ἕναν ἢ δύο συνασκητές χωρίς τά διοικητικά προβλήματα πού προκαλοῦσε ἡ συγκέντρωσι πολλῶν πατέρων σέ ἕνα μοναστικό συγκρότημα. Τήν άναζήτησι αὐτοῦ τοῦ ένδιάμεσου τρόπου άσκήσεως, άνάμεσα στό πολυπληθές κοινόβιο καί στην άπόλυτη άναχωρητική μόνωσι άνα-

14. Ίακ. Ζαρράφτου: Ίστορία: 76-83.

15. Fr. Miklosich καί I. Müller, Acta (6ος): 62. Πρβλ. Έλπ. Ἀ. Παπαντωνίου, Συμβολή: 27. Ἡ Ἔρα Λ. Βρανούση (Α΄ Αὐτοκρατορικά: 4*) τοποθετεῖ τή σύνταξι τῆς Ὑποτυπώσεως στίς 8 Μαΐου τοῦ ἔτους 1091.

16. Στό ὅρος Λάτρος εἶχε διατελέσει Ἀρχιμανδρίτης ὅλων τῶν πατέρων πού άσκοῦνταν ἐκεῖ.

17. Έλπ. Ἀ. Παπαντωνίου, Συμβολή: 36-37, Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ίστορία: 236-238, Μ. Πανάγου, Βυζαντινή Περίοδος: 75.

ζήτησε, κατά πᾶσα πιθανότητα, καί στίς λαῦρες τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ὑπῆρχε ἀρχαία παράδοση γιά τέτοιου εἶδους ἄσκηση¹⁸.

Ἐπιπροσθέτως, ὁ ὁσιος Χριστόδουλος δέν δίστασε νά τόν ὀρίσει διάδοχό του στήν ἡγουμενία τῆς μονῆς τῆς Πάτμου δηλώνοντας καί μέ αὐτό τόν τρόπο τήν ἐκτίμηση καί τόν σεβασμό του, ἂν καί ὁ Κῶος μοναχός εἶχε φύγει δώδεκα περίπου ἔτη πρό τῆς συντάξεως τῆς Διαθήκης. Ἡ ἐπιλογή του αὐτή θά μπορούσε νά μεταβληθεῖ μόνο σέ περίπτωση πού δέν θά ἦταν δυνατό νά βρεθεῖ¹⁹: «θέλω καί βούλομαι ἐκ τούτων πάντων τῶν καταλειφθέντων μοι, μετά τῶν εἰρημένων νησιῶν, τόν μοναχόν Ἀρσένιον τόν Σκηνοῦριον, τόν ὄντα εἰς τά Ἱεροσόλυμα, καταλιπεῖν αὐτόν ἀντ' ἐμοῦ κύριον καί ἐξουσιαστήν εἰς τό εὐτελές μοναστήριον τοῦ τιμίου καί ἡγαπημένου Θεολόγου ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ μετά πάντων τῶν διαφερόντων αὐτῷ . . . »²⁰.

Ἡ σχέση τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου μέ τό νησί τῆς Κῶ κατά τήν τελευταία δεκαετία τοῦ βίου του παρουσιάζεται στενή²¹. Τά τρία μοναστήρια πού ἰδρύει, κατ' αὐτή τήν περίοδο, σχετίζονται ἄμεσα μέ τή νῆσο αὐτή. Τά σημαντικότερα κείμενά του, τά ὅποια συντάχθηκαν πρός τό τέλος τῆς ζωῆς του, μνημονεύουν τή σχέση του μέ τόν μον. Ἀρσένιο Σκηνοῦριο, ὁ ὁποῖος, ἂν καί ἀφανής, εἶχε ἀνυπολόγιστη προσφορά στήν ὀργάνωση τοῦ μοναχισμοῦ τοῦ νοτιοανατολικοῦ Αἰγαίου καί τῶν ἀπέναντι μικρασιατικῶν παραλίων²². Στόν Κωδίκελλο, ὁ ὁποῖος ἀκολούθησε τή Διαθήκη του, συντασσόμενος κατά τήν παραμονή τῆς κοιμήσεώς του, κάνει συγκεκριμένη ἀναφορά στή μονή τῆς Θεοτόκου (στό Παλαιό Πυλί τῆς Κῶ) καί τονίζει στούς μοναχοῦς του τίς ὑποχρεώσεις πού ἔχουν ἀπέναντί της.

18. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 237, ὑπ. 55.

19. Ἔρα Λ. Βρανούση, Α' Αὐτοκρατορικά: 55*-56*, Ἑλπ. Α. Παπαντωνίου, Συμβολή: 44-45.

20. Fr. Miklosich καί I. Müller, Acta (6ος): 81-82.

21. Σῶζεται ἀναφορά σέ περισσότερα ἀπό 50 ἐγγραφα ἀπό τήν Κῶ καί τή Στρόβηλο ἀπό τά ὅποια σήμερα ὑπάρχουν μόνο τέσσερα, ἓνα ἀπό τή Στρόβηλο καί τρία ἀπό τήν Κῶ, (Ἔρα Λ. Βρανούση, Α' Αὐτοκρατορικά: 120*).

22. Ἡ Ὑποτύπωση γράφθηκε στίς 8 Μαΐου τοῦ 1091, ἡ Μυστική (ὀνομάζεται ἔτσι διότι ἔπρεπε νά δημοσιοποιηθεῖ μετά θάνατον: Ἔρα Λ. Βρανούση, Α' Αὐτοκρατορικά: 5*, ὑπ. 2) Διαθήκη στίς 10 Μαρτίου τοῦ 1093, καί ὁ Κωδίκελλος στήν 15 Μαρτίου τοῦ ἴδιου ἔτους, παραμονή τῆς ὁσιακῆς κοιμήσεώς του (Ἔρα Λ. Βρανούση, Α' Αὐτοκρατορικά: 4*-8*, Ἑλπ. Α. Παπαντωνίου, Συμβολή: 23).

Υπογραμμίζει δέ τούς δεσμούς του μέ τά μοναστικά ιδρύματα τοῦ νησιοῦ²³.

Μέ αὐτές τίς παρατηρήσεις ὁδηγούμαστε στή διαπίστωση ὅτι, τουλάχιστον κατά τόν 11ο αἰῶνα, ὁ μοναχισμός στήν Κῶ βρισκόταν σέ ἔντονη κινητικότητα, ἐπηρεάζοντας ὄχι μόνο τόν χῶρο τοῦ νησιοῦ, ἀλλά καί τά μικρασιατικά παράλια καί τίς παρακείμενες νήσους. Παρά ταῦτα, δέν διατηρήθηκε μέχρι τῶν ἡμερῶν μας κάποια μεγάλη Μονή, ὅπως π.χ. τῆς Πάτμου, ἡ ὁποία ἂν καί στήν ἀρχή τῆς πορείας τῆς στηρίχθηκε στά μέσα πού τῆς παρείχε ὁ πλοῦτος τῆς Κῶ, σύντομα πορεύθηκε αὐτόνομα καί ἀνεξάρτητα στήν ἱστορία, ἀκτινοβολώντας σέ ὅλη τήν Ὁρθοδοξία.

Στήν Κῶ ταίριαζε ὁ ἡμιαναχωρητικός ἀσκητικός βίος μέ μικρές σκῆτες (π.χ. τά δύο δωμάτια τοῦ μον. Σκηνοῦριου στό ὄρος Δίκαιος), οἱ ὁποῖες πρόσφεραν μία πιό εὐέλικτη μορφή ἀσκήσεως. Ἦταν γιά παράδειγμα ἐφικτό νά ἀλλάξουν τόπο ἀσκήσεως κάποιοι ἢ κάποιιοι πατέρες πού ἀναζητοῦσαν κάτι διαφορετικό (π.χ. περισσότερο ἢ λιγότερο ἀπομονωμένο καί δύσβατο τόπο).

Ἰδιαίτερα σημαντικά καί ἐνδεικτικά τοῦ τρόπου λειτουργίας τοῦ κωακοῦ μοναχισμοῦ εἶναι τά μετόχια τῆς μονῆς Πάτμου, τά ὁποῖα εὐρίσκονταν στήν Κῶ. Δέν ἀναπτύσσονταν αὐτόνομα καί ἀνεξάρτητα ἀλλά ἦταν στενότατα συνδεδεμένα μέ τή μονή τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

Στούς αἰῶνες πού ἀκολούθησαν, στήν Κῶ ὑπῆρχαν τρία καταγεγραμμένα μετόχια τῆς Πάτμου:

α) Τοῦ Ἄλσους, τό ὁποῖο βρισκόταν κοντά στό Ἀσκληπιεῖο. Ἦταν Σταυροπηγιακή Μονή, τήν ὁποία εἶχε οἰκοδομήσει ὁ Πατριάρχης Ἀρσένιος. Προσεκυρώθη στή μονή τῆς Πάτμου λίγο πρίν ἀπό τόν Νοέμβριο τοῦ 1292. Ἡ πρώτη ἀναφορά σέ αὐτή προέρχεται ἀπό τό ἔτος 1263. Εἶχε ἀνεγερθεῖ λίγο μετά τή μονή τῶν Σπονδῶν²⁴. Στό σημεῖο αὐτό πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι κατά τίς ἀνασκαφές τοῦ Ἀσκληπιείου, σύμφωνα μέ τίς τότε ἐπικρατοῦσες ἀντιλήψεις, ὁ παλαιότατος αὐτός ναός καταστράφηκε γιά νά προχωρήσουν οἱ ἐργασίες γιά τήν ἀνάδειξη τοῦ Ἀσκληπιείου. Ἡ Ἱ. Μονή Πάτμου παραιτήθηκε ἀπό τά δικαιώματά της μέ τήν καταβολή σέ αὐτή 1.500

23. Fr. Miklosich καί I. Müller, Acta (6ος): 86-89, Ἔρα Λ. Βρανούση, Α' Αὐτοκρατορικά: 7*.

24. Ἑλπ. Α. Παπαντωνίου, Συμβολή: 49.

γροσίων από τό τουρκικό κράτος. Σήμερα διασώζεται μόνο ή Άγία Τράπεζα τοῦ ναοῦ αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπό παραφθορά ἀποκαλοῦνταν καί Παναγία Τάρσου (= τοῦ Ἄλσους, τ' Ἄλσους, Τάρσου)²⁵.

β) Τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ (Ἀμπελᾶ). Ὀνομάσθηκε ἔτσι ἀπό τό ὄνομα τοῦ ἰδρυτῆ της Νεοφύτου Ἀμπελᾶ. Βρισκόταν στό ὄρος Δίκαιος καί δωρήθηκε στήν Πάτμο ἀπό τήν αὐτοκράτειρα Θεοδώρα, σύζυγο τοῦ Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου «ἐνεκα ψυχικῆς σωτηρίας αὐτῆς»²⁶.

γ) Τῶν Σπονδῶν²⁷. Πρώτη ἀναφορά σέ αὐτή ὑπάρχει σέ ἔγγραφο τοῦ ἔτους 1258. Σύμφωνα μέ αὐτό ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Ἀρσένιος τήν παραχωρεῖ στήν πατριαρχική μονή τῆς Πάτμου, ὀρίζοντας ὅτι οἱ ἐπίσκοποι Κώου καί Ρόδου δέν θά ἔχουν δυνατότητα «παρεισδύσεως» στά ἐσωτερικά της²⁸. Τό ἔτος ἰδρύσεώς της εἶναι ἄδηλο. Σέ σχετικό ἄρθρο τοῦ Ἐμ. Ἰ. Καρπαθίου²⁹ γίνεται ἀποδεκτή ή παράδοση τῶν κατοίκων τοῦ Ἀσφενδιοῦ ὅτι πρόκειται γιά ἔργο τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου καί ή ἀνοικοδόμηση τοῦ ναοῦ καί, κατ' ἐπέκτασιν τῆς Μονῆς τοποθετεῖται ἀνάμεσα στά ἔτη 1085 καί 1089.

Σημαντική ἀναφορά στά τρία αὐτά μετόχια ὑπάρχει σέ χρυσόβουλο λόγο τοῦ Αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Γ' τοῦ Παλαιολόγου ἀπό τόν Ἰανουάριο τοῦ ἔτους 1329³⁰. Μάλιστα, σέ αὐτόν γίνεται μνεῖα καί τῶν δύο μετοχίων τῆς μονῆς στή Λέρο, ἴσως λόγω τῆς καταπατήσεώς τους ἀπό τόν ἐπίσκοπο Κῶ (καί Λέρου;) Ἡσαΐα κατά τό ἔτος 1326³¹.

Σημαντική εἶναι ή ἀνεπιβεβαίωτη, ὡς πρὸς τήν χρονική ἀκρίβειά της, μαρτυρία τοῦ Ἰακώβου Ζαρράφτη, ὁ ὁποῖος στό ἔργο του «Ἱστορία τῆς Κῶ» παραθέτει τήν πολύ ἐνδιαφέρουσα πληροφορία

25. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 171, ὑπ. 33.

26. Ἐλπ. Α. Παπαντωνίου, Συμβολή: 50. Πρβλ. ἄρθρο τοῦ Ἐμ. Ἰ. Καρπαθίου μέ τίτλο «Ἡ ἐν Κῶ πάλαι ποτέ διαλάμφασα Ἱερά Μονή τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ», στό Δωδεκανησιακόν Ἀρχεῖον 1 (1955): 48-56.

27. Πρβλ. ἄρθρο τοῦ Ἐμ. Ἰ. Καρπαθίου μέ τίτλο «Ἡ ἐν Κῶ πάλαι ποτέ διαλάμφασα Ἱερά Μονή τῶν Σπονδῶν», στό Δωδεκανησιακόν Ἀρχεῖον 2 (1956-7): 3-25.

28. Fr. Miklosich καί I. Müller, Acta (6ος): 191-193. Μάλιστα (σελ. 193) ἐπισηαίει τήν ποινή τοῦ ἀφορισμοῦ σέ ὅποιον παραβεί τήν ρύθμισή του αὐτή. Πρβλ. Ἐλπ. Α. Παπαντωνίου, Συμβολή: 51.

29. Σπονδῶν: 5.

30. Fr. Miklosich καί I. Müller, Acta (6ος): 250-251. Πρβλ. Ἐλπ. Α. Παπαντωνίου, Συμβολή: 59-60.

31. Ἐλπ. Α. Παπαντωνίου, Συμβολή: 44.

ὅτι «κατά τό 1018 ἐκτίσθη ὑπό εὐφυοῦς καλογήρου παρά τήν ἱαματικὴν πηγὴν τοῦ Κοκκινονέρου μοναστήριον, ὅπερ ὀνομάζεται Ἀγία Μελοῦ, ἐν ᾧ ὁ μονάζων ἐθεράπευε τοὺς προσερχομένους πάσχοντας ἀποζῶν ἐξαιρέτως»³². Δυστυχῶς, δέν ἔχουμε κάποια πηγὴ πού νά παραπέμπει σέ αὐτόν τόν μοναχό καί ὁ Κῶος ἱστοριοδίφης δέν παραθέτει τήν πηγὴ ἀπό τήν ὁποία πῆρε αὐτήν τήν πληροφορία. Ἐάν εἶναι ἀληθινὴ πρόκειται γιὰ τήν παλαιότερη ἀναφορά σέ μοναχό στό νησί, ἐνῶ, ταυτόχρονα, ἀποτελεῖ καί τήν πρώτη³³ γραπτὴ ἀναφορά στόν Ναό τῆς ὁσίας Μελοῦς. Πέρα ἀπὸ τήν ἀκρίβεια τοῦ χρονικοῦ προσδιορισμοῦ (ἔτος 1018), ἡ ὁποία δέν μπορεῖ νά ἐλεγχθεῖ, τουλάχιστον μέ τά ὑφιστάμενα στοιχεῖα, ἡ ὑπαρξὴ τῶν ἐρείπιων τοῦ ἀσκητηρίου αὐτοῦ πενήντα μέτρα νοτιότερα καί λίγο ὑψηλότερα ἀπὸ τόν ναό τῆς ὁσίας Μελοῦς, ἀποδεικνύει τήν πληροφορία ἀσφαλὴ καί ἀξιόπιστη.

Τὰ ἐρείπια αὐτὰ ἔχουν διαστάσεις 15 μ. (μῆκος) x 3,60 μ. (πλάτος) καί χωρίζονται σέ δύο χώρους (κελλιά) μέ διαστάσεις τό μέν νότιο 9,30 μ. (μῆκος) x 3,60 μ. (πλάτος), τό δέ βόρειο 5,70 μ. (μῆκος) x 3,60 μ. (πλάτος)³⁴.

Ἐνα θέμα πού προκύπτει ἀπὸ αὐτὴ τήν ἀναφορά τοῦ Ἰακώβου Ζαρράφτη εἶναι τό ἐάν μέ τὴ βοήθειά της μπορούμε νά συμπεράνουμε εἴτε ὅτι τό «μοναστήριον» τῆς ὁσίας Μελοῦς κτίσθηκε τό ἔτος 1018 ἀπὸ τόν εὐφυὲ μοναχό εἴτε ὅτι ἡ Ὅσια προϋπῆρχε καί αὐτός ἀπλῶς χρησιμοποίησε τό ἤδη γνωστό ὄνομά της.

Ἡ ἀκρίβεια τῆς χρονολογίας, σέ συνδυασμὸ μέ τήν πλήρη ἀπουσία ἀναφορᾶς τῶν σχετικῶν πηγῶν, εὐλόγα μᾶς ὁδηγεῖ σέ ἀπορία γιὰ τήν προέλευσή της. Μία ἄποψη, ἡ ὁποία ὅμως δέν μπορεῖ νά θεμελιωθεῖ ἐπιστημονικά, εἶναι ὅτι μέ τίς ἐκδόσεις κατὰ τό 1890 τοῦ βου τόμου τῆς σειρᾶς «Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana» ἀπὸ τοὺς Fr. Miklosich καί I. Müller (ἐκδοσὴ πατριαρχικῶν κωδίκων πού σχετίζονται μέ τόν ὅσιο Χριστόδουλο καί τήν ἵδρυση μονῶν στὴν Κῶ), ἀλλὰ καί τοῦ ἔργου τοῦ Ἰωάννου Σακκελίωνος

32. Ἱστορία τῆς Κῶ: 84.

33. Πέρα ἀπὸ τήν ἐπιγραφή καί τὰ στιχηρά τοῦ Μητροφάνους, στὰ ὁποῖα θά ἀναφερθοῦμε ἐκτενῶς σέ ἐπόμενο κεφάλαιο.

34. Ἐνα ζήτημα πού προκύπτει εἶναι ἐάν θά μπορούσαν νά ταυτιστοῦν τὰ δύο κελλιά πού οἰκοδόμησε ὁ μον. Ἀρσένιος Σκηνοῦριος στό ὄρος Δίκαιος μέ τὰ δύο κελλιά τοῦ ἀσκητηρίου πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς ὁσίας Μελοῦς.

«Πατμιακή Βιβλιοθήκη» (αναφορές σέ κώδικες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πάτμου πού σχετίζονται μέ τόν ὅσιο Χριστόδουλο) ὁ Ζαρράφτης γνώρισε τά κείμενα τοῦ Ὁσίου καί τή στενή σχέση του μέ τήν Κῶ. Ὁ μοναχός, λοιπόν, στόν ὁποῖο ἀναφέρεται θά μπορούσε νά σχετίζεται ἢ ἀκόμη καί νά ἀνήκει στόν κύκλο τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου τῆς Πάτμου.

Πάντως ἡ μαρτυρία τοῦ Ἱακώβου Ζαρράφτη ἀποτελεῖ μία ἔνδειξη ὅτι ἡ μνήμη τῆς ὁσίας διασωζόταν καί κατά τήν ἐποχή του, παρά τήν ἀπουσία γραπτῶν πηγῶν, καί ὅτι τό ὄνομά της παραδόθηκε σέ ἐμᾶς ἀναλλοίωτο³⁵.

Ἡ σύντομη αὐτή ἀναφορά στήν πορεία τοῦ μοναχισμοῦ στήν Κῶ κατά τό τέλος τοῦ 11ου αἰῶνα μᾶς ὁδηγεῖ σέ μία σειρά ἀπό ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα:

1) Ἦδη ἀπό αὐτή τήν περίοδο ὑπῆρχε ἔντονη μοναχική παρουσία στό νησί.

2) Ἡ περιοχή τοῦ νοτιοανατολικοῦ Αἰγαίου καί τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας ἀποτελοῦσαν μία χωροταξική καί πνευματική ἐνότητα μέ ἔντονη κινητικότητα καί σημαντικά στοιχεῖα ἀλληλεπιδράσεως τῶν διαφόρων περιοχῶν.

3) Παρά τήν ὑπαρξη ἐλαχίστων γραπτῶν πηγῶν διαμορφώνουμε μία ἐνδιαφέρουσα εἰκόνα γιά τόν κωακό μοναχισμό καί τίς προοπτικές του.

4) Τά διάφορα ζητήματα τοῦ κωακοῦ μοναχισμοῦ ἦταν ἀρκετά σημαντικά γιά τήν ἐποχή ὥστε νά προκαλοῦν συχνές καί ἐπίσημες παρεμβάσεις αὐτοκρατόρων.

5) Ἡ μορφή μοναχισμοῦ πού ἔθελγε τούς ἀσκητές τοῦ νησιοῦ φαίνεται ὅτι ἦταν αὐτή τῶν μικρῶν συνοδειῶν, τῶν ὀλίγων πατέρων, οἱ ὁποῖοι ἀγωνίζονταν μέ πολύ λίγα μέσα.

6) Ὁ μον. Ἀρσένιος Σκηνοῦριος δέν ἱδρυσε κοινόβιο στή γενέτειρά του, παρά τό γεγονός ὅτι εἶχε τίς οἰκονομικές δυνατότητες, ἀλλά στήν ἀπέναντι μικρασιατική ἀκτή.

7) Κοινόβιο, ἢ ἴσως κοινόβια, ἱδρυσε στήν Κῶ ὁ ὅσιος Χριστόδουλος ὁ Λατρινός, ὁ ὁποῖος ἦλθε στό νησί ἀπό τήν ἀπέναντι ἀκτή καί ἦταν φορέας μίας σημαντικῆς καί παλαιότατης μοναχικῆς πα-

35. Ἡ μοναδική ἀλλοίωσή του εἶναι ἡ ταύτιση τῆς Ὁσίας μέ τήν ἀγία Μελάνη ἀπό τόν Μητροπολίτη Κῶ Ἐμ. Ἱ. Καρπαθίου (Ἐκκλησία: 339), τήν ὁποία ἀποδέχεται καί ὁ Β. Σ. Χατζηβασιλείου (Ἱστορία: 291, ὑπ. 43).

ραδόσεως, καί τό 1088 ἀντήλλαξε τίς κτήσεις του στήν Κῶ, τή μικρασιατική ἀκτή καί τή Λέρο μέ τό ἔρημο καί ἄγονο νησί τῆς Πάτμου.

8) Οἱ ὑπάρχουσες γραπτές μαρτυρίες ταιριάζουν ἱκανοποιητικά μέ τά σωζόμενα ἀρχαιολογικά στοιχεῖα.

II. Σύντομη ἀναφορά στήν ἱστορία τῆς Ἱπποτοκρατίας στά Δωδεκάνησα

α. Πολιτική κατάσταση

Μετά τήν ἥττα τοῦ Ρωμανοῦ Δ΄ Διογένη στό Ματζικέρτ τῆς Ἀρμενίας ἄνοιξε ἡ δίοδος γιά νά περάσουν οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι στά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Παρά τήν ἀνάδειξη στόν αὐτοκρατορικό θρόνο, κατά τό ἔτος 1081, τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ, ἑνός ἰσχυροῦ καί ἀποφασιστικοῦ ἡγεμόνα, τά προβλήματα δέν ἐπιλύθηκαν πλήρως. Αὐτό πού κατόρθωσε μέ τούς ἀγῶνες του εἶναι νά καθυστερήσει τό τέλος καί νά παρατείνει τή ζωή τῆς φθίνουσας αὐτοκρατορίας.

Κατά τήν περίοδο αὕτη, στήν ὁποία ἀναφερθήκαμε στό πρῶτο κεφάλαιο τῆς ἐργασίας μας, ὁ αὐτοκρατορικός στόλος ἔχει ἐξασθενήσει, ἐνῶ, γιά πρώτη φορά, δημιουργήθηκε τουρκικός στόλος, ὁ ὁποῖος, ὑπό τή διοίκηση τοῦ Τζαχᾶ, τοῦ ἐμίρη τῆς Σμύρνης, ἔκανε ἐπιδρομές στήν Κῶ, ἀλλά ἀναχαιτίσθηκε³⁶. Κατά τόν 12ο αἰῶνα, ὁ βυζαντινός στόλος ἔχει ἐξασθενήσει καί ἡ ἄμυνα τῶν νησιῶν βασιζέται στά κάστρα καί στήν ἀποστολή χερσαίων δυνάμεων.

Μέ τό πρόσχημα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἀγίων Τόπων ἀπό τούς μουσουλμάνους, οἱ δυτικές δυνάμεις εἶχαν διεισδύσει στά τῆς Ἀνατολῆς³⁷. Ἦδη ἀπό τά πρῶτα ἔτη τοῦ 13ου αἰῶνα, ὁ Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας, ἀφοῦ, τό 1204, κατέλαβε τήν Κωνσταντινούπολη, ἔγινε κάτοχος καί τῶν νησιῶν Κῶς, Σάμος, Χίος καί Λέσβος³⁸. Ὁ πρῶτος διοικητής τῆς Ρόδου καί τῆς Κῶ μετά τήν ἀνακατάληψη τῆς Βασιλεύουσας ὀρίσθηκε ἀπό τόν Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο ὁ Γενοβέζος κουρσάρος, Ἰωάννης Δελκάβο, κατά τό ἔτος 1278. Πάντως

36. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 239-240: ὁ βυζαντινός στόλος τόν ἐδιώξε τό 1092, ἐνῶ ἡ περιοχὴ ἠσύχασε μόνο ὅταν δολοφονήθηκε ἀπό τούς Τοῦρκους.

37. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 240: ἀπό τό 1096 καί ἔπειτα.

38. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 240.

τό νησί παρέμενε στη δικαιοδοσία της αυτοκράτειρας Θεοδώρας, συζύγου του Μιχαήλ Η³⁹.

Πατριαρχικά έγγραφα των ετών 1267 και 1282 μās παρέχουν την πληροφορία ότι Ίταλοι πειρατές επιτέθηκαν στο νησί και λεηλάτησαν τη Μονή των Σπονδών. Τό 1283 έχουμε μία άποτυχημένη προσπάθεια των Ένετων να κυριεύσουν τό νησί, κατά τό έπόμενο έτος, όμως, επέτυχαν να τό λεηλατήσουν και να τό κάψουν⁴⁰. Τό 1304 ό αυτοκράτορας Άνδρόνικος Β΄ παραχώρησε τήν Κω και άλλα νησιά στόν Γενοβέζο Βενέδικτο Ζακκαρία, ενώ δύο χρόνια αργότερα στόν Βινιόλο Βινιόλι, ό όποιος βοήθησε τούς Ίππότες να κατακτήσουν τή Ρόδο⁴¹.

Μετά από αυτή τήν περίοδο ανασφάλειας και ανακατατάξεων, ή όποία διήρκεσε μέχρι τό 1314, έχουμε τήν έναρξη μίας μακράς περιόδου κατοχής, ή όποία έληξε μόλις τό 1947. Τό 1314 κατέλαβαν τό νησί Ίωαννίτες ίππότες και παρέμειναν σέ αυτό μέχρι τό 1523.

Τά πρώτα χρόνια τής Ίπποτοκρατίας οί κατακτητές εστιάζουν σέ μία προσπάθεια έσωτερικής οργάνωσης του Τάγματος και εύρέσεως σημείων επαφής μέ τούς έντόπιους. Άπό τό 1344 μέχρι τό 1367 προσπαθούν δυναμικά να αντιμετώπισουν τούς Τούρκους, οί όποιοι αγωνίζονται να επιβάλουν τήν παρουσία τους στην περιοχή. Τό διάστημα μέχρι τό μέσον του 15ου αιώνα ή δράση των Τούρκων από άμυντική μεταβάλλεται σέ επιθετική. Τό έτος 1451 ύπογράφουν συνθήκη ειρήνης μέ τούς Τούρκους, αλλά παράλληλα παίρνουν μέτρα για τήν αντιμετώπιση μελλοντικών επιθετικών ενεργειών έκ μέρους τους. Τό σπουδαιότερο από αυτά θά μπορούσε να χαρακτηριστεί ή ένίσχυση των όχυρώσεων του κάστρου τής Νεραντζιάς. Μάλιστα, ό διοικητής του νησιού, Fantino Quirini, σέ μία προσπάθεια να έπισπεύσει τίς έπισκευές και ταυτόχρονα να μειώσει τό κόστος τους, διέταξε να γκρεμιστούν σπίτια κατοίκων τής πόλεως, ώστε να ύλικά πού θά προέκυπταν να χρησιμοποιηθούν στο κάστρο⁴². Άφου τόν Μάιο του 1453 κατελήφθη ή Κωνσταντινούπολη οί Τούρκοι στράφηκαν προς τά ίπποτοκρατούμενα νησιά του νοτί-

39. Μ. Πανάγου, Βυζαντινή Περίοδος: 77.

40. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ίστορία: 240-241.

41. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ίστορία: 244-245. Πρβλ. Μ. Πανάγου, Βυζαντινή Περίοδος: 79.

42. Έλ. Μαρσέλλου, Ίπποτοκρατία: 109 κ.έ..

ου Αιγαίου, τὰ ὅποια, ἐν τέλει, ἀντιστάθηκαν γιὰ ἑβδομήντα χρόνια ἀκόμη.

Ἰδιαίτερα σημαντική εἶναι ἡ ἐπίθεση τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1457⁴³. Στίς 3 Ἰουνίου ἰσχυρός τουρκικός στόλος μέ 156 πλοῖα καί 16.000 στρατιῶτες ἐπιτέθηκε στό νησί. Πρῶτα κτύπησαν τό κάστρο τῆς Νεραντζιάς, τό ὅποιο εἶχε ἐγκαταλειφθεῖ, καί τό ἔκαψαν⁴⁴. Στή συνέχεια, χωρίσθηκαν σέ δύο τμήματα καί, ἀφοῦ ἀπέτυχαν στίς ἐπιθέσεις τους στό Παλαιό Πυλί καί στήν Κέφαλο, ἐμφανίσθηκαν κάτω ἀπό τά τείχη τῆς Ἀντιμάχειας⁴⁵. Οἱ ὑπερασπιστές τοῦ φρουρίου ἦταν 15 ἱππότες καί 300 κάτοικοι τοῦ νησιοῦ, οἱ περισσότεροι ἄοπλοι. Ἀντιμετώπισαν μέ σθένος τόν ἐχθρό ἐπὶ 23 ἡμέρες. Ἡ μεγαλύτερη ἐπίθεση ἔγινε κατὰ τό τριήμερο 23, 24 καί 25 Ἰουνίου. Οἱ ἐπιτιθέμενοι χρησιμοποίησαν πολιορκητικές μηχανές (*machinis*), πετροβόλους (*tormentis*) καί σκάλες γιὰ νά κυριεύσουν τά τείχη, χωρίς ἐπιτυχία. Παρομοίως ἀπέτυχε καί ἡ ἐκσκαφή ὑπονόμων ἀπό τούς πολιορκητές. Ὑφιστάμενοι μεγάλες ἀπώλειες ἀναγκάσθηκαν στίς 26 Ἰουνίου νά λύσουν τήν πολιορκία καί νά ἀποχωρήσουν, ἀφοῦ πρῶτα κατέστρεψαν τήν ὑπαιθρο τοῦ νησιοῦ⁴⁶.

Ἡ ἀποτυχία αὕτη δέν ἀποθαρρύνει τούς Τούρκους, οἱ ὅποιοι συνεχίζουν τίς ἐπιθέσεις μέχρι τήν ἐπίτευξη τοῦ ἀντικειμενικοῦ τους σκοποῦ. Ἐπιθέσεις καταγράφονται κατὰ τά ἔτη 1460, 1464, 1471, 1477 (κατέστρεψαν τήν ὑπαιθρο, ἀλλά δέν ἐπιτέθηκαν στά κάστρα)⁴⁷. Τό Μάιο τοῦ 1480 ἐπιτέθηκαν στή Ρόδο καί τήν πολιορκήσαν μέχρι τόν Ἰούλιο⁴⁸. Ἦδη κατὰ τήν περίοδο τῶν προετοιμασιῶν γιὰ αὕτη τή μεγάλη ἐπίθεση ἐπιτέθηκαν καί λεηλάτησαν τήν Τῆλο, τήν Κέφαλο, τή Νίσυρο καί τήν Κάλυμνο, ἀπό τίς ὁποῖες

43. Τό ἐπίσημο ἐνημερωτικό γράμμα ἐξέδωσε ὁ καθ. Ζαχαρίας Τσιρπανλῆς σέ ἄρθρο του, τό ὅποιο δημοσιεύθηκε στό περιοδικό Δωδεκανησιακά 2 (1967), μέ τίτλο «Ἡ πολιορκία τῆς Κῶ ἀπό τούς Τούρκους τόν Ἰούνιο τοῦ 1457» (: 68-83) καί στόν Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 103-124.

441. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 253.

451. Γ. Μαστοροπούλου, *Castrum Antimachia*: 33-36.

461. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 253-254, Ἐλ. Μαρσέλλου, Ἱπποτοκρατία: 111. Ὁ ἱστορικός Β. Σ. Χατζηβασιλείου (Ἱστορία: 254-256) ἐπισημαίνει καί ἄλλες πηγές πού ἀναφέρουν τό γεγονός αὐτό.

471. Χ. Ἱ. Παπαχριστοδούλου, Ἱστορία: 285-287, Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 256-257.

481. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 351, Γ. Μαστοροπούλου, *Castrum Antimachia*: 38.

πήραν αίχμαλώτους. Ὁ μέγας μάγιστρος τοῦ τάγματος, Pierre d' Aubusson (1476-1503), ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ προκατόχου του, Giovanni Battista Orsini (1467-1476), εἶχε ἀναλάβει τὴ βελτίωση καὶ τὴν ἐνίσχυση τῶν ὀχυρώσεων τοῦ νησιοῦ, συνεχίζει τὴν ἀγωνιώδη προσπάθειά του γιὰ νὰ προστατεύσει αὐτὰ πού παρέλαβε⁴⁹. Τελικά, ἡ πολιορκία τοῦ 1480 τελείωσε μέ νίκη τῶν Ἱπποτῶν⁵⁰. Ἀνάμεσα στὸν Δεκέμβριο τοῦ 1482 καὶ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1483 ὑπεγράφη συνθήκη ἀπὸ τὸν σουλτάνο Βαγιαζίτ Β' καὶ τὸν ἰσχυρό μέγα μάγιστρο Pierre d' Aubusson⁵¹.

Τὰ προβλήματα γιὰ τοὺς κατοίκους τῶν Νοτίων Σποράδων, κατὰ τὴν περίοδο πού ἐξετάζουμε δέν περιορίζονταν στίς ἐπιδρομές τῶν ἐχθρῶν. Λόγω τῆς θέσης του τὸ νησί δέχεται συχνά τὴν ἐπίσκεψη τοῦ ἐγκέλαδου μέ τραγικές συνέπειες, ὅχι μόνο γιὰ τὴν καλὴ διαβίωση, ἀλλὰ γιὰ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ἐπιβίωση τῶν κατοίκων του. Ὁ Χ. Ἰ. Παπαχριστοδούλου (Ἱστορία: 300-301) καταγράφει τὴν πληροφορία ὅτι τὸ ἔτος 1481 ἔγιναν φοβεροὶ σεισμοὶ στὴ Ρόδο καὶ τὴν Κῶ. Τὸ ἴδιο συνέβη καὶ στίς 8 Ὀκτωβρίου 1493. Τὸ νησί συγκλονίστηκε καὶ κατέρρευσαν τμήματα ἀπὸ τὰ κάστρα τῆς Νεραντζιάς, τοῦ Παλαιοῦ Πυλίου, τῆς Ἀντιμάχειας⁵² καὶ τῆς Κεφάλου. Τὴν ἀντιμετώπιση τῶν πολλῶν προβλημάτων ἀνέλαβε προσωπικά ὁ μέγας μάγιστρος, ὁ ὁποῖος ἐπισκέφθηκε τὸ νησί γιὰ νὰ συνδράμει στὴν ἀντιμετώπιση τῶν πολλῶν προβλημάτων⁵³.

Τὸ 1481 στὸν σουλτανικό θρόνο ἀναρριχήθηκε ὁ Βαγιαζίτ Β', ἀφοῦ παραγκῶνισε τὸν νεώτερο ἀδελφὸ του Τζέμ, ὁ ὁποῖος ἀναζήτησε συμμάχους στοὺς Ἱππότες τῆς Ρόδου. Μάλιστα, στίς 20 Ἰουλίου τοῦ 1482 ἔφθασε στὴ Ρόδο⁵⁴. Μία ἀκόμη ἀποτυχημένη τουρκικὴ ἐπίθεση στό νησί κατεγράφη τὸ ἔτος 1485⁵⁵. Οἱ συνεχεῖς αὐτές ἐπιθέσεις,

49. Ἰδιαίτερη φροντίδα ἔδειξε στὴν ἐνίσχυση τοῦ κάστρου τῆς Ἀντιμάχειας (Γ. Μαστοροπούλου, *Castrum Antimachia*: 42).

50. Χ. Ἰ. Παπαχριστοδούλου, Ἱστορία: 285-287.

51. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 257-258. Ὁ Ζ. Ν. Τσιρπανλῆς (Ρόδος: 351) τοποθετεῖ τὴ συμφωνία κατὰ τὸ ἔτος 1484.

52. Κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη τὸ κάστρο τῆς Ἀντιμάχειας βρισκόταν σὲ φάση ἐνίσχυσης τῶν ὀχυρώσεών του (Γ. Μαστοροπούλου, *Castrum Antimachia*: 39).

53. Χ. Ἰ. Παπαχριστοδούλου, Ἱστορία: 301, Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 351, Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 258, ὑπ. 42.

54. Χ. Ἰ. Παπαχριστοδούλου, Ἱστορία: 302, Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 351.

55. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 258.

ἀκόμη καί οἱ ἀποτυχημένες, κατέστρεφαν πέρα ἀπό τίς πόλεις καί τά χωριά, τήν ὕπαιθρο καί μαζί μέ αὐτή τά ἀγροτικά προϊόντα, τά ὁποῖα ἀποτελοῦσαν τή βάση τῆς διατροφῆς τῶν νησιωτῶν. Ἔτσι κάθε ἐπιδρομή ἀκολουθοῦσε μία παρατεταμένη περίοδος φτώχειας, λιμοῦ καί ἐξαθλίωσης.

Ὁ Pierre d' Aubusson στήν προσπάθειά του νά ἀποδυναμώσει τοὺς ἐχθροὺς προσπαθεῖ, τό 1501, νά ξεκινήσει μία σειρά πειρατικῶν ἐπιθέσεων σέ τουρκικά πλοῖα σέ συνεργασία μέ Ροδίτες, Ἰσπανούς καί Ἰταλούς. Τά ἀποτελέσματα δέν εἶναι τά ἐπιθυμητά.

Οἱ διάδοχοί του συνέχισαν τά ὀχυρωματικά ἔργα πού εἶχε ξεκινήσει τό 1498 στή Νεραντζιά⁵⁶. Ἀνάμεσα στό ἔτος 1500 καί 1510 κατασκευάσθηκαν ἡ δυτική πλευρά τοῦ ὀχυροῦ καί ἡ γέφυρα ἀνάμεσα στό κάστρο καί στόν Πλάτανο⁵⁷.

Παρά τίς προσπάθειες τοῦ μεγάλου μαγίστρου Fabricio del Caretto (1513-1521) καί τοῦ φημισμένου μηχανικοῦ Basilio della Scuola, ὁ ὁποῖος κατά τό 1520 προσπάθησε νά ἐνισχύσει τά κάστρα τῆς Κῶ καί τοῦ Πετρουμιοῦ⁵⁸, ἡ κατάσταση δέν ἦταν ἀναστρέψιμη. Τό τέλος τῆς Ἱπποτοκρατίας στό νότιο Αἰγαῖο ἔφθασε στίς 22 Δεκεμβρίου τοῦ 1522, ὅταν οἱ Τοῦρκοι, μετά ἀπό ἐξάμηνη πολιορκία (ξεκίνησε στίς 26 Ἰουνίου), κυρίευσαν τή Ρόδο καί παρά τή συμφωνία τή λεηλάτησαν⁵⁹. Τήν 1η Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1523 οἱ Ἱππότες ἀποχώρησαν ἀπό τή Ρόδο, γιά νά φθάσουν, μετά ἀπό πολλές περιπέτειες, τό 1530 στή Μάλτα, ὅπου ἐγκαταστάθηκαν.

Ἡ Κῶς κατελήφθη λίγες ἡμέρες ἀργότερα, στίς 5 Ἰανουαρίου τοῦ 1523, παραμονή τῶν Φώτων⁶⁰.

Μετά ἀπό αὐτή τή σύντομη παρουσίαση τῆς ἱστορίας τῆς Κῶ κατά τήν περίοδο τῆς Ἱπποτοκρατίας θά δοῦμε κάποια στοιχεῖα ἀπό τήν πνευματική κίνηση στίς νότιες Σποράδες κατ' αὐτή τήν περίοδο.

Σύμφωνα μέ τίς ὑπάρχουσες μαρτυρίες ἡ περίοδος ἀπό τό 1480 μέχρι τήν κατάληψη ἀπό τοὺς Ὀθωμανούς (1522) ἦταν σχετικά

56. Καί στό κάστρο τῆς Ἀντιμάχειας (Γ. Μαστοροπούλου, *Castrum Antimachia*: 52).

57. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, *Ἱστορία*: 260.

58. Γ. Μαστοροπούλου, *Castrum Antimachia*: 54.

59. Β. Σ. Χατζηβασιλείου, *Ἱστορία*: 261.

60. Ἐλ. Μαρσέλλου, *Ἱπποτοκρατία*: 113.

ειρηνική. Συνέπεια αὐτοῦ εἶναι ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη τοῦ νησιοῦ καί ἡ ἐξασφάλιση κάποιας εὐμάρειας γιά τοὺς κατοίκους του⁶¹. Ὡς ἔμμεση συνέπεια αὐτῆς τῆς κατάστασης μπόρεσαν οἱ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ -κυρίως, ὅμως, τῆς Ρόδου⁶²- νά στραφοῦν πρὸς πνευματικό-τερες ἐνασχολήσεις⁶³.

Ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1472 καί 1474 διέμεινε στή Ρόδο ὁ ἀνθρωπιστής Francesco Maturanzio (1443-1518). Ἦταν ἰταλικῆς καταγωγῆς, ἀπὸ τὴν Περούτζια, καί μαθήτευσε δίπλα στὸν Μητροπολίτη Ρόδου Μητροφάνη, τὸν ὁποῖο χαρακτηρίζει «ἄνδρα ἅγιο καί ἄρκετά μορφωμένο» (*virum sanctum et haud mediocriter doctum*). Ἄν καί ἡ ἀρχική του πρόθεση ἦταν νά ἐπισκεφθεῖ τὴν Κρήτη, τελικά, πείσθηκε νά προτιμήσει τὴ Ρόδο. Ἀντικειμενικός σκοπὸς τοῦ ταξιδιοῦ του ἦταν νά βελτιώσει τίς γνώσεις του στὰ ἑλληνικά καί νά τελειοποιήσει τὴν προφορά του. Ὁ σύνδεσμος ἀνάμεσα στοὺς δύο ἄνδρες ἦταν τόσο ἰσχυρὸς, ὥστε ἂν γιὰ μία ἡμέρα δέν συναντῶνταν, ὁ Μητροπολίτης τό ἔφερε βαρέως. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς σπουδῆς ἦταν νά μάθει ἄριστα τὰ ἑλληνικά. Ὅταν ἐγκατέλειψε τὴ Ρόδο, κατὰ τὸν Μάιο τοῦ 1474, πῆρε μαζί του ἄρκετά κιβώτια μέ ἑλληνικά βιβλία⁶⁴.

Ἡ περίπτωση τοῦ Ἰταλοῦ λογίου μᾶς προσφέρει μία πολὺ σημαντική ἀπόδειξη γιὰ τὴ μόρφωση καί τίς διδακτικὲς ἱκανότητες τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ρόδου. Ἡ παρουσία τοῦ Francesco Maturanzio στή Ρόδο καί οἱ σχέσεις του μέ τὸν Μητροπολίτη Μητροφάνη μᾶς δείχνουν ὅτι ἀκόμη καί κατὰ τὴν περίοδο τῆς δουλείας, οἱ νησιῶτες διατηροῦσαν ἓνα ὑψηλὸ ἐπίπεδο μορφώσεως καί, παρά τὰ προβλήματα καί τίς ἀντιξοότητες, κατόρθωναν νά προσφέρουν τὰ φῶτα τους καί σέ ξένους, ἀκόμη, οἱ ὁποῖοι ζητοῦσαν νά γίνουν κοινῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καί γνῶστες τῆς πατρώας γλώσσας αὐτῶν⁶⁵.

61. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 384.

62. Πρβλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ἑλληνική καί λατινική παιδεία στή Ρόδο, στὸν τόμο «Ἡ Ρόδος καί οἱ Νότιες Σποράδες στὰ χρόνια τῶν Ἰωαννιτῶν Ἱπποτῶν (14ος - 16ος αἰ.). Συλλογὴ ἱστορικῶν μελετῶν, Ρόδος: Ἔκδοση Γραφείου Μεσαιωνικῆς Πόλης Ρόδου, 1991: 341-412».

63. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 411.

64. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 355.

65. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 356.

β. Ἐκκλησιαστική κατάσταση

Οἱ Ἰππότες κατακτητές τῆς Δωδεκανήσου, ὅπως συνέβη καί μέ τούς Ἰταλούς διαδόχους τους κατά τόν 20ό αἰῶνα, προσπάθησαν, ἅμα τῇ ἀφίξῃ τους, νά διακόψουν τίς σχέσεις τῶν κατοίκων τῶν νησιῶν μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, τή Μητέρα Ἐκκλησία, καί νά τούς ὑπαγάγουν στή δικαιοδοσία τοῦ Πάπα. Αὕτη ἡ ἐπιδίωξη, ἂν καί μπορεῖ, στά μάτια κάποιου, ὁ ὁποῖος δέν γνωρίζει τήν κατάσταση τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων νά θεωρηθεῖ ἡσσοнос σημασίας, στήν πραγματικότητα εἶναι ιδιαίτερα σημαντική. Στά πλαίσια τῆς ὀρθοδοξίας οἱ πνευματικές σχέσεις εἶναι στενότερες καί οὐσιαστικότερες. Ὁ σύνδεσμος τῶν νησιωτῶν μέ τό Βατικανό σύντομα θά τούς ὀδηγοῦσε σέ ἀπώλεια ὄχι μόνο τῆς πίστεώς τους, ἀλλά καί τῆς ιδιοπροσωπίας τους ὡς Ρωμαίων/Ελλήνων. Τό ἀποτέλεσμα θά ἦταν μέ τήν πάροδο τῶν ἐτῶν νά ἀτονήσῃ καί, ἐν τέλει νά χαθεῖ ἡ διάθεσή τους γιά οὐσιαστική ἀντίσταση τούς κατακτητές.

Μέ αὕτη τήν πρακτική ἡ παραχώρηση τοῦ δικαιώματος τῆς διατηρήσεως τοῦ δόγματος, ὄχι μόνο ἀναιροῦνταν ἐπὶ τῆς οὐσίας, ἀλλά, καί αὐτό εἶναι πολύ ἐπικίνδυνο, λειτουργοῦσε ὡς προπέτασμα καπνοῦ γιά τούς ἀληθινούς σκοπούς τους. Ἐχοντας τήν ψευδαίσθηση ὅτι διατηροῦσαν τό δικαίωμα νά θρησκεύουν ἐλεύθερα δέν ἀντιλήφθηκαν ὅτι μέ τήν ἀποκοπή τους ἀπό τή Μητέρα Ἐκκλησία κινδύνευαν νά ἀπωλέσουν τήν οὐσία τῆς πίστεώς τους. Ἐτσι ἤδη ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 14ου αἰῶνα ἔχουμε μία ἐμφανή προσπάθεια γιά ἀπομάκρυνση ἀπό τήν πνευματική, ἀλλά καί διοικητική, σχέση μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο⁶⁶.

Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο γιά νά ἀποτρέψῃ αὕτη τήν ἐξέλιξη ἀπέσπασε τήν Ἐπισκοπή Κῶ ἀπό τή Μητρόπολη Ρόδου καί, ἤδη ἀπό τά πρῶτα ἔτη τῆς Ἱπποτοκρατίας, τήν ἔθεσε ὑπό τήν ἄμεση κηδεμονία του, προάγοντάς την ταυτόχρονα σέ ἀρχιεπισκοπή. Σύμφωνα μέ τίς ὑπάρχουσες μαρτυρίες πρῶτος ἀρχιεπίσκοπος Κῶ εἶναι ὁ Γεράσιμος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται μέ αὐτόν τόν τίτλο κατά τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1330⁶⁷.

Προχωρώντας τό ἔργο τῆς ἀποκοπῆς τῶν Ὀρθοδόξων ἀπό τίς

66. Ἐμ. Ἰ. Κωνσταντινίδου, Κατάλογοι: 21.

67. Ἐμ. Ἰ. Κωνσταντινίδου, Κατάλογοι: 58, Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 263.

πηγές πνευματικής τους τροφοδοσίας έδιωξαν τούς έπισκόπους τών νησιών καί στή θέση τους ίδρυσαν «φραγκικά έπισκοπάτα» καί στή Ρόδο «άρχιεπισκοπάτο», ένώ ταυτόχρονα καταλήστευσαν τήν περιουσία τών όρθοδόξων⁶⁸.

Τό Οίκουμενικό Πατριαρχείο, άποστερημένο άπό κάθε δυνατότητα δυναμικής άντιδράσεως, έξακολούθησε νά χειροτονεί έπισκόπους γιά τά νησιά, οί όποιοι μόνο περιστασιακά έγκαθίσταντο στήν έδρα τους. Ή κατάσταση βελτιώθηκε κατά τόν 15ο αιώνα, όταν οί περισσότεροι έπίσκοποι έποίμαναν τή Ρόδο, αλλά όχι καί τήν Κω, στήν όποία ύπάρχει ουσιαστικό έπισκοπικό κενό άπό τό 1330 (Γεράσιμος) μέχρι τό 1575, όποτε μνημονεύεται ό Νίκανδρος έκ Κρήτης⁶⁹. Γιά νά άντιμετωπισθεί αύτή ή κατάσταση τό Οίκουμενικό Πατριαρχείο παραχωροϋσε τήν Κω σέ άλλους Μητροπολίτες, προσωρινά «κατ' έπίδοσιν»⁷⁰.

Ή τελευταία μαρτυρημένη άναφορά Άρχιεπισκόπου Κω⁷¹, κατά τόν 14ο αιώνα, ήταν στή συνοδική πράξη τοϋ Άπριλίου 1343, μέ τήν όποία μετετέθη άπό τήν «λαχοϋσα» σέ αύτόν Μητρόπολη Κώου στήν Μητρόπολη Κορίνθου⁷².

Τό 1452 τό Οίκουμενικό Πατριαρχείο, προσπαθώντας νά έπιτύχει τήν όρθότερη διαποίμανση τής νήσου Κω άντιμετώπισε διαφορετικά τό πρόβλημα: παραχώρησε τόν τίτλο τοϋ Μητροπολίτου Κώου στόν Μητροπολίτη Ρόδου Ναθαναήλ, ό όποιος πρέπει νά χαρακτηρισεί ως φιλενωτικός καί είχε συμμετάσχει στή Σύνοδο τής Φερράρας-Φλωρεντίας κατά τά έτη 1438-9⁷³. Δύο έγγραφα άπό τήν περίοδο τής άρχιερατικής διακονίας του έξέδωσε ό Ζ. Ν. Τσιρ-

68. Έμ. Ί. Κωνσταντινίδου, Κατάλογοι: 21.

69. Έμ. Ί. Κωνσταντινίδου, Κατάλογοι: 58.

70. Γιά τή διαποίμανσή της τό 1369 στόν Σίδης, πρό τοϋ 1387 στόν Μυρέων, τό 1387 στόν Πέργης καί Άτταλείας καί τό 1393 στόν Σταυρουπόλεως (Fr. Miklosich καί I. Müller, Acta (2ος τόμος): 92 κ.έ., Έμ. Ί. Καρπαθίου, Έκκλησία Ι.Ι: 113-114, Έμ. Ί. Κωνσταντινίδου, Κατάλογοι: 56).

71. Ή έπισκοπή Κω έγινε άρχιεπισκοπή άνάμεσα στά έτη 1328 καί 1341 (Έμ. Ί. Κωνσταντινίδου, Κατάλογοι: 25, ύπ. 44).

72. Fr. Miklosich καί I. Müller, Acta (1ος): 233-234. Πρβλ. Έμ. Ί. Καρπαθίου, Έκκλησία Ι.Ι: 129-130.

73. Έμ. Ί. Κωνσταντινίδου, Κατάλογοι: 52.

πανλῆς τό 1970 στό ἔργο του «Μελέτες γιά τήν ἱστορία τῆς Ρόδου στά χρόνια τῶν Ἱπποτῶν» (: 9-53)⁷⁴.

Μετά τή ἀπόδοση τοῦ τίτλου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κῶ ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο σέ αὐτόν, ἀπευθύνθηκε πρὸς τόν μέγα μάγιστρο, Jean de Lastic, ζητώντας νά τοῦ ἀναγνωρισθεῖ αὐτός ὁ τίτλος. Ὁ τελευταῖος καί τό περί αὐτόν συμβούλιο, μέ ἔγγραφο τῆς 4ης Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1452, ἀπέρριψαν αὐτό τό αἶτημα. Ἐπιπροσθέτως, ἀπαγόρευσαν σέ ὅποιονδήποτε ἄλλο νά χρησιμοποιήσῃ παρόμοιο τίτλο ἢ νά καταλάβῃ τή μητρόπολη τῆς Κῶ. Ἡ μόνη παραχώρηση πού ἔκαναν ἦταν νά τοῦ ἐπιτρέψουν, μέ εἰδική ἄδεια, νά πηγαίνει στήν Κῶ καί στά γύρω νησιά γιά νά ἐκτελεῖ τά ἀρχιερατικά του καθήκοντα⁷⁵.

Ὡς συνέπεια αὐτοῦ τοῦ ἐγγράφου ἡ ἀρχιερατική ἔδρα τῆς Κῶ πληροῦται μόνο μετά τό 1523, ἔτος κατά τό ὁποῖο ἡ Δωδεκάνησος κατελήφθη ἀπό τούς Ὀθωμανούς. Παρά ταῦτα, παραχωρεῖται ἡ δυνατότητα, στόν μητροπολίτη Ρόδου, νά ἐπισκέπτεται, γιά συγκεκριμένο χρονικό διάστημα τή νῆσο Κῶ, γιά λατρευτικούς καί ποιμαντικούς λόγους ἔπειτα ἀπό ἄδεια τῶν Ἱπποτῶν⁷⁶.

Τό ἐπόμενο ἔγγραφο πού ἐκδίδει ὁ Ζ. Ν. Τσιρπανλῆς, μέ ἡμερομηνία 5 Νοεμβρίου 1452, εἶναι ἡ ἄδεια πού παραχωρεῖ ὁ Jean de Lastic καί τό συμβούλιο του στόν μητροπολίτη Ρόδου Ναθαναήλ νά μεταβεῖ στήν Κῶ καί παραμείνῃ σέ αὐτή γιά 30 ἡμέρες, ὥστε νά προβεῖ σέ χειροτονίες ἱερέων, διακόνων καί ὑποδιακόνων. Τό ἴδιο ἔγγραφο διατάσσει τούς Ἱππότες διοικητές τῆς Κῶ νά μὴ δημιουργήσουν προβλήματα στόν Ὀρθόδοξο ἐπίσκοπο κατά τήν παραμονή του στό νησί⁷⁷.

Αὐτό τό πολύ σημαντικό ἔγγραφο ἐπιβεβαιώνει τίς ὑποψίες μας σχετικά μέ τήν ἀντιμετώπιση τῶν πρακτικῶν προβλημάτων τῶν ὀρθοδόξων τῆς Κῶ. Διαπιστώνουμε ὅτι οἱ Ἰωαννίτες, ἂν καί στόχευαν στήν ἀλλοίωση τοῦ ὀρθοδόξου αἰσθητηρίου τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ, δέν ἀπαγόρευαν τίς χειροτονίες ἱερέων, ἴσως γιά νά

74. Δεύτερη δημοσίευση στόν Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ Ρόδος (: 254-286) μέ τόν τίτλο «Νέα στοιχεῖα σχετικά μέ τή θέση τῶν Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων τῆς Ρόδου ἀπό ἀνέκδοτα Ἱπποτικά ἔγγραφα (1451-1453)». Οἱ παραπομπές μας εἶναι ἀπό αὐτή τήν ἐκδοση καί ὄχι τήν πρώτη.

75. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 263.

76. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 264-265.

77. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 265.

ἀποφύγουν ἔντονες ἀντιδράσεις ἐκ μέρους τῶν νησιωτῶν⁷⁸. Προφανῶς, ἤλπιζαν ὅτι μέ τήν μόνιμη ἀπουσία ἀρχιερέως κάποια στιγμή τό νησί θά ἔχανε τήν ὀρθόδοξη ταυτότητά του.

Τήν ἐποπτεία τῶν ὀρθοδόξων ιερέων τοῦ νησιοῦ εἶχε ὁ Πρωτοπαπᾶς, ὁ ὁποῖος, κατά κάποιον τρόπο, ἀσκοῦσε τά διοικητικά καθήκοντα τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλά, φυσικά, δέν ἦταν δυνατό νά ἀσκήσει τά πνευματικά καί τά λατρευτικά. Ὁ Πρωτοπαπᾶς καί οἱ ἄλλοι ὀρθόδοξοι ἱερεῖς κατέβαλαν φόρο στόν διοικητή καί στόν Λατίνο ἐπίσκοπο τοῦ νησιοῦ. Εἶναι ἐντυπωσιακό τό ὅτι μέ παρόμοιο τρόπο κινήθηκαν καί οἱ Ἰταλοί κατά τόν 20ό αἰῶνα, καθῶς μετά τήν κοίμηση τοῦ μητροπολίτου Ἀγαθαγγέλου Ἀρχύτα, τοῦ ἀπό Καρπάθου καί Κάσου, τό 1924, δέν ἐπέτρεψαν τήν τοποθέτηση ἄλλου ἐπισκόπου στό νησί. Ρόλο ἀντίστοιχο μέ τοῦ Πρωτοπαπᾶ τῆς Ἱπποτοκρατίας διαδραμάτισε, γιά 23 ἔτη, μέχρι τήν ἐνσωμάτωση τῆς Δωδεκανήσου καί τήν τοποθέτηση τοῦ Ἑμμανουήλ Καρπαθίου ὡς Μητροπολίτου Κώου, ὁ Πρωτοσύγκελλος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κώου, ἀρχιμ. Φιλήμων Φωτόπουλος.

γ. Ἀρχιερεῖς Ρόδου κατά τόν 15ο αἰῶνα

Οἱ μαρτυρημένοι ἐπίσκοποι Ρόδου, κατά τόν 15ο αἰῶνα, εἶναι οἱ ἑξῆς:

Ναθαναήλ (1437-1455)

Νεῖλος Γ' (1455-1470)

Μητροφάνης Α' (1471-1498)⁷⁹

Ὅπως ἤδη ἔχουμε ἀναφέρει ἐπιδίωξη τῶν Ἱπποτῶν ἦταν νά ἀποκόψουν τοὺς ὀρθοδόξους κατοίκους τῶν νησιῶν πού εἶχαν ὑπό τήν κατοχή τους ἀπό κάθε πνευματική σχέση μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, μέ ἀπώτερο σκοπό τήν ἀφομοίωσή τους. Τό Τάγμα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἔλαβε ἀπό τόν Πάπα τό προνόμιο νά διορίζει τόν λατίνο ἀρχιεπίσκοπο τῆς Ρόδου μέ τόν τίτλο «archiepiscopus Colossensis»⁸⁰. Σέ αὐτό τό πλαίσιο ὁ Ἑλληνας μητροπολίτης τῆς

78. Ἐμ. Ἱ. Καρπαθίου, Ἐκκλησία Ι.Ι: 119.

79. Ἐμ. Ἱ. Κωνσταντινίδου, Κατάλογοι: 52.

80. Ὁ τίτλος αὐτός προέρχεται ἀπό τό ἀγαλμα τοῦ Κολοσσοῦ, ὁ ὁποῖος, παρά τό ὅτι εἶχε καταρρεῦσει αἰῶνες πρίν, ἀποτελοῦσε τό σῆμα κατατεθέν τοῦ νησιοῦ. Γιά τόν ἴδιο λόγο οἱ κάτοικοί του ὀνομαζόταν «Κολοσσαεῖς» (Χ. Ἱ. Παπαχριστοδούλου, Ἱστορία: 288).

Ρόδου ήταν υποχρεωμένος να αναγνωρίζει τον λατίνο ως προϊστάμενό του. Μέ αυτό τό σχήμα οί λατίνοι επέτυχαν τήν έμμεση, τουλάχιστον, ύποταγή στόν Πάπα πού ήταν ό βασιικός έκκλησιαστικός στόχος τους.

Ό μητροπολίτης Ρόδου Ναθαναήλ έλαβε μέρος στη Σύνοδο της Φερρράρας - Φλωρεντίας, ή όποία έγινε κατά τά έτη 1438 καί 1439. Σέ αυτή συμμετείχε ό αυτοκράτορας Ίωάννης Η', ό Οικουμενικός Πατριάρχης Ίωσήφ Β' καί πλήθος άρχιερέων καί σοφών της αυτοκρατορίας μέ σκοπό να διευθετηθεί τό πρόβλημα του σχίσματος ανάμεσα στην ανατολική καί τή δυτική Έκκλησία. Η κατάληξη της Συνόδου είναι γνωστή: παρά τό γεγονός ότι αρκετοί -οί περισσότεροι- από τούς όρθοδόξους υπέγραψαν τό κείμενο της ένώσεως, ώστε να επιτύχουν βοήθεια από τή Δύση για τήν αντιμετώπιση του έξ ανατολών κινδύνου, ή συμφωνία δέν ενεργοποιήθηκε ποτέ. Αντιθέτως, σύντομα αυτοί πού είχαν υπογράψει αναιρούσαν τήν υπογραφή τους καί άρνούνταν τήν ένωση. Από τή Ρόδο συμμετείχε καί ό, Έλληνας στην καταγωγή, δομινικανός άρχιεπίσκοπος Ρόδου Άνδρέας Petra ή Χρυσοβέργης⁸¹.

Μέ τά έγγραφα πού εξέδωσε ό καθ. Ζ. Ν. Τσιρπανλής, καί στά όποία έχουμε ήδη αναφερθεί, διαπιστώνουμε ότι παρά τήν έπικρατούσα άποψη⁸² ό Ρόδου Ναθαναήλ βρισκόταν στό νησί κατά τόν Νοέμβριο του 1452. Επίσης, τό Οικουμενικό Πατριαρχείο, προσπαθεί να διευθετήσει τό ποιμαντικό πρόβλημα της Κω μέ τήν ανάθεση του κενού κωακού θρόνου σε έναν φιλενωτικό κληρικό. Δυστυχώς καί αυτή ή προσπάθεια προσέκρουσε στην απόλυτη άρνηση των Ίπποτών να συναινέσουν σε τέτοιου είδους λύση. Για τόν λόγο αυτό ή μητρόπολη Κω θα ανασυσταθεί μόνο μετά τήν αποχώρηση των Ίπποτών από τά νησιά⁸³. Επιπροσθέτως, καί αυτό είναι πολύ σημαντικό για τήν έρευνά μας, ό μητροπολίτης Ρόδου μέ τήν άδεια του Τάγματος είχε τήν ποιμαντική φροντίδα, άν όχι όλων των νησιών, τουλάχιστον της Κω⁸⁴.

81. Ίσως τό όρθότερο να είναι Άνδρέα de Pera ή de Constantinople (Ζ. Ν. Τσιρπανλή, Ρόδος: 264, ύπ. 2).

82. Έπέστρεψε στό νησί στις 22 Άπριλίου του 1455 καί πέθανε τήν ίδια ήμέρα. Πρβλ. Έμ. Ί. Κωνσταντινίδου, Κατάλογοι: 22.

83. Έμ. Ί. Κωνσταντινίδου, Κατάλογοι: 58 (άπό τό 1330 μέχρι τό 1575 ύπάρχει κενό στόν έπισκοπικό κατάλογο του νησιού), Ζ. Ν. Τσιρπανλή, Ρόδος: 265, ύπ. 3.

84. Ζ. Ν. Τσιρπανλή, Ρόδος: 265. Φαίνεται ότι αυτή τήν υποχρέωση πού πα-

Κατά τήν περίοδο πού ἐξετάζουμε ἡ θρησκευτική καί ἐκκλησιαστική κατάσταση εἶναι ιδιαίτερα περιπεπλεγμένη. Μετά τή Σύνοδο Φερρράρας - Φλωρεντίας ὑπῆρξε μία ἐπιφανειακή προσέγγιση ἀνάμεσα στούς δυτικούς καί τούς ὀρθοδόξους, μέχρι τοῦ, ὑπερβολικοῦ, σημείου ὁ Ἑλληνας καρδινάλιος Ἰσίδωρος νά δηλώνει σέ ὑπόμνημα πού ἀπέστειλε πρὸς τόν Πάπα στό τέλος τοῦ 1445 ἡ στίς ἀρχές τοῦ 1448, ὅτι ὁλόκληρη ἡ Ρόδος ἔχει ἀποδεχθεῖ τήν Ἑνωσῆ⁸⁵. Ἡ πραγματικότητα εἶναι ἐντελῶς διαφορετική. Ὁ λαός τῶν Δωδεκανήσων ἀντιστάθηκε σθεναρά στή λατινική ἐπίδραση καί διατήρησε σέ ἐντυπωσιακά ποσοστά τήν πατρώα πίστη.

Οἱ Ἰππότες εἶχαν τήν ὑψηλή ἐπιστασία στά ἐκκλησιαστικά πράγματα τῶν νησιῶν, προσπαθώντας νά ἀποτρέψουν καταστάσεις πού θά τούς δημιουργοῦσαν προβλήματα στό μέλλον. Μία τέτοια παρέμβαση ἦταν ἡ ἀπόφαση τοῦ ἱπποτικοῦ Συμβουλίου νά ἐξορισθοῦν ὅλοι οἱ μὴ ροδίτες ὀρθόδοξοι μοναχοί καί νά ἀπαγορευθεῖ στό μέλλον ἡ ἀποβίβαση καί ἐγκατάστασή τους στό νησί. Ἐνδεικτικὴ τῆς ἐντάσεως πού ὑπῆρχε εἶναι ἡ ἀναστάτωση πού ξέσπασε ἀνάμεσα σέ ὀρθοδόξους καί λατίνους στίς 8 Ἰανουαρίου τοῦ 1477. Δυστυχῶς, οἱ ὑπάρχουσες μαρτυρίες δέν μποροῦν νά μᾶς διαφωτίσουν γιὰ τὰ γεγονότα. Πάντως, τὰ χειρότερα ἀπεφεύχθησαν χάρη στήν παρέμβαση τοῦ μεγάλου μαγίστρου⁸⁶.

Ἐνα ἀπὸ τὰ πῶς ἐνδιαφέροντα περιστατικά τοῦ 15ου αἰῶνα εἶναι ἓνα πατμιακό ἔγγραφο μέ τίτλο «πράξις Ρόδου» πού ἐξεδόθη τό 1867/8 ἀπὸ τόν Ἰωάννη Σακκελίωνα. Πρόκειται γιὰ κείμενο πού συνετάχθη στή Ρώμη ἀπὸ τόν Πατριάρχη Γρηγόριο Γ', ὁ ὁποῖος φιλοξενοῦνταν ἐκεῖ ἀπὸ τόν Πάπα. Τό ἔγγραφο αὐτό τοῦ Αὐγού-

ραχώρησε ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος Γ' κατὰ τό 1452, ἴσως ἀπὸ τή Ρώμη ὅπου εἶχε καταφύγει (Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 297). Σύμφωνα μέ τόν κατάλογο τῶν Πατριαρχῶν πού ἀποδέχεται τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τό 1450 τόν διαδέχθηκε ὁ Ἀθανάσιος Β', ὁ ὁποῖος ἔμεινε στὸν πατριαρχικὸ θρόνο μέχρι τήν τοποθέτηση σέ αὐτόν τοῦ Γενναδίου Β' Σχολαρίου. Πάντως εἶναι ἀσαφές ἐάν ὑπῆρξε Πατριάρχης μέ τό ὄνομα Ἀθανάσιος Β', ἀλλὰ καί τό πῶς ἀνέθεσε ὁ ἐξόριστος Γρηγόριος Γ' τήν Κῶ στὸν Ρόδου Ναθαναήλ.

85. Προφανῶς τό συνεκτίμησε ἀπὸ τήν ὑπογραφή τοῦ ἐπισκόπου Ρόδου χωρίς νά ὑπολογίσει ὅτι αὐτὴ δέν ἀποτελοῦσε ἀσφαλές καί ἐνδεικτικὸ κριτήριό τῆς θέλησης καί τῆς πίστεως τοῦ ροδιακοῦ λαοῦ (Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 296, πρβλ. καί ἄλλο ἐπιχειρήμα στίς σελίδες 298-299).

86. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 299, ὑπ. 1.

στου 1455 περιέχει τή διαδικασία γιά τήν έκλογή τοῦ ὀρθοδόξου μητροπολίτου καί τίς σχέσεις του μέ τούς Ἰππότες καί τόν λατίνο ἐπίσκοπο τοῦ νησιοῦ, ἡ ὁποία ἦταν ἡ ἀκόλουθη:

α) Εἰδική συνέλευση ἀπό Ἑλληνες κληρικούς καί ἀπό ἐκπροσώπους τοῦ ροδιακοῦ λαοῦ ἐξέλεγε τό ἐπιθυμητό πρόσωπο.

β) Τήν έκλογή αὐτή ἐπικύρωνε ὁ μέγας Μάγιστρος.

γ) Στόν ἐκλεγέντα παραδιδόταν τά ἔγγραφα πού περιείχαν τήν έκλογή του μέ τίς ὑπογραφές αὐτῶν πού τόν ἐξέλεξαν καί τήν ἐπικύρωση τοῦ μεγάλου μαγίστρου.

δ) Ὁ ἐκλεγείς, ἐφοδιασμένος μέ τά σχετικά ἔγγραφα, μπορούσε νά μεταβεῖ ἐκτός τῆς Ρόδου ὥστε νά βρεῖ ἄλλους ἀρχιερεῖς πού θά τόν χειροτονοῦσαν.

Ὁ Νεῖλος κατευθύνθηκε πρός τή Ρώμη ὅπου φιλοξενοῦνταν ὁ Γρηγόριος Γ'. Ὁ τελευταῖος, ἀφοῦ βοήθησε στήν διαπίστωση τῆς γνησιότητος τῶν ἐγγράφων τοῦ Νείλου, προέστη τῆς θείας λειτουργίας, ἐνῶ συλλειτουργοῦσαν οἱ ἐνωτικοί μητροπολίτες Χριστιανουπόλεως καί Μεσοποταμίας. Στό μυστήριο παρίσταντο ἐπίσκοποι καί ἀρχιεπίσκοποι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, καθῶς καί ἕνας, μή κατονομαζόμενος, καρδινάλιος⁸⁷.

Ἰδιαίτερα σημαντική γιά νά κατανοήσουμε τή θέση τοῦ ὀρθοδόξου ἐπισκόπου τῆς Ρόδου κατά τήν περίοδο αὐτή εἶναι ἡ συμφωνία πού ὑπέγραψε τήν 1η Ἰουλίου 1474 ὁ Μητροφάνης, ὀρθόδοξος μητροπολίτης τοῦ νησιοῦ, μέ τόν δομινικανό Julianus de Ubaldinis, λατίνο ἀρχιεπίσκοπο Ρόδου.

Ἡ συμφωνία αὐτή κατέστη ἀναγκαία μετά τήν ὑπαρξη πολλῶν προβλημάτων ἀνάμεσα στίς δύο κοινότητες χριστιανῶν τοῦ νησιοῦ, καθῶς ἡ χρονική ἀπομάκρυνση ἀπό τήν ὑπογραφή τῆς Ἐνώσεως στή Σύνοδο τῆς Φερράρας - Φλωρεντίας δέν ἀμβλυνε ἀλλά ὀξυνε τά προβλήματα.

Οἱ ὅροι τῆς συμφωνίας, ὅπως τούς παρουσιάζει ὁ καθ. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆς (Ρόδος: 304-305) σέ σχετικό ἄρθρο του, εἶναι οἱ ἐξῆς⁸⁸:

87. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ρόδος: 302-303.

88. Ὁ τίτλος του εἶναι «Ἡ ἐφαρμογή τοῦ φλωρεντινοῦ «ὅρου» στή βενετοκρατούμενη Κρήτη καί στήν ἱπποτοκρατούμενη Ρόδο». Πρόκειται γιά ἀνακοίνωση τοῦ καθ. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ στά ἰταλικά, ἡ ὁποία δημοσιεύθηκε, μεταξὺ ἄλλων, καί στό ἔργο του μέ τίτλο «Ἡ Ρόδος καί οἱ Νότιες Σποράδες στά χρόνια τῶν Ἰωαννιτῶν Ἰπποτῶν (14ος - 16ος αἰ.). Συλλογή ἱστορικῶν μελετῶν» (: 287-317).

α) Ὁ ἐκάστοτε λατίνος ἀρχιεπίσκοπος θά ἔχει ὑποτελῆ τόν ὀρθόδοξο ιεράρχη, ὁ ὁποῖος θά φέρει τόν τίτλο «μητροπολίτης τῶν Ἑλλήνων τῆς Ρόδου».

β) Οἱ Ἕλληνες θά παρουσιάζουν στόν μέγα μάγιστρο δύο ἢ τρεῖς κατάλληλους ὑποψηφίους.

γ) Ἐκεῖνος θά ἐπιλέγει ἕναν ἀπό αὐτούς.

δ) Τήν ἐκλογή θά ἐπικυρώνει, μέ τό ἀποστολικό κῦρος τῆς Ἁγίας Ἐδρας ὁ λατίνος ἀρχιεπίσκοπος Ρόδου ἢ ὁ βικάριός του. Ἡ ἐπιβεβαίωση αὕτη εἶναι ἀναγκαία γιά τήν ὁλοκλήρωση τῆς ἐκλογῆς.

ε) Ὁ νεοεκλεγείς διαθέτοντας τήν ἐπικύρωση ἀναζητᾷ μέ τή βοήθεια τῶν λατίνων τούς ἀρχιερεῖς πού θά τόν χειροτονοῦσαν.

στ) Κατά τό κείμενο τοῦ ὄρκου πού ἔδινε στόν λατῖνο ἀρχιεπίσκοπο ὁ νέος μητροπολίτης ὑποσχόταν πίστη καί πειθαρχία στόν Ἅγιο Πέτρο, στήν Ἁγία Ρωμαϊκή Ἐκκλησία καί στόν κύριό του «archiepiscopus Collocensis», ὁ ὁποῖος ἐκπροσωποῦσε τήν Ἁγία Ἐδρα. Ἐπίσης δήλωνε ὅτι δέ θά στραφεῖ ποτέ κατά τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ὅτι δέ θά συμπράξει μέ τούς ἐχθρούς του, ὅτι θά τοῦ παρέχει βοήθεια καί ὑποστήριξη καί ὅτι θά συμμετέχει, ἐφόσον τοῦ ζητηθεῖ κάτι τέτοιο, σέ ἐπαρχιακές συνόδους, τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, καί ὅτι θά προβάλλει τό «paratum Romanum».

ζ) Γιά τίς ποινικές ὑποθέσεις τῶν ιερέων, καί ἰδιαίτερα τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου, καθώς καί γιά τά ζητήματα τοῦ ἑλληνικοῦ ποιμνίου, ἀρμόδιοι ἦταν καί οἱ δύο ἀρχιερεῖς, οἱ ὁποῖοι θά ἐξέδιδαν ἀπό κοινοῦ κάθε ἀπαιτούμενη ἀπόφαση.

η) Γιά τήν ἐκτέλεση τῶν ἀποφάσεών τους θά χρησιμοποιοῦσαν τά κρατικά ὄργανα, καθώς δέν μπορούσαν νά διατηροῦν ἀντίστοιχες δικές τους ὑπηρεσίες.

θ) Στίς διαφορές ἀνάμεσα σέ κληρικούς καί λαϊκούς θά ἐφαρμόζονται οἱ παλαιές συνήθειες καί τά Statuta τῆς πόλης καί τοῦ νησιοῦ.

ι) Ὁ μέγας μάγιστρος διόριζε τούς ἐφημερίους καί τούς ὀφφικι-αλῖους τῶν ὀρθοδόξων. Οἱ δύο ἀρχιερεῖς ἔπρεπε νά ἐπικυρώνουν, ἀπό κοινοῦ καί ἀνευ ἀμοιβῆς, τίς τοποθετήσεις αὐτές⁸⁹.

Ὅπως σημειώνει ὁ καθ. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆς (Ρόδος: 305) καί διαπιστώνουμε καί ἐμεῖς ἀπό μία ἀπλή παραβολή τῶν δύο ἐγγράφων (πράξη Αὐγούστου 1455 καί συμφωνία Ἰουλίου 1474) ἡ θέση τῶν ὀρθοδόξων ἔχει ἐπιδεινωθεῖ στό δεύτερο. Ἐνῶ στό πρῶτο δέν γινό-

89. Πρβλ. Χ. Ἱ. Παπαχριστοδούλου, Ἱστορία: 288-290.

ταν καμία νύξη στους λατίνους καί στον Πάπα, στο δεύτερο ό όρθόδοξος έπίσκοπος είναι πλήρως ύποτεταγμένος σέ αυτόν. Άνάμεσα στους Ίππότες καί στους όρθοδόξους έχει παρεμβληθεί μία τρίτη ομάδα, αυτή τών λατίνων, ή οποία, κατά τά φαινόμενα, έχει πολύ μεγάλη έξουσία.

Είναι πλέον σαφές ότι ή συμφωνία αυτή έχει άπομακρυνθεί πολύ από τήν έλπίδα -όσων τήν είχαν- του 1439 γιά ισότιμη ένωση καί από κοινού συνεισφορά στήν ένιαία Έκκλησία. Στήν πραγματικότητα έχουμε άπροκάλυπτη προσπάθεια ύποταγής τών όρθοδόξων, καί ιδιαίτερα του έπισκόπου τους, στον λατίνο έπίσκοπο του νησιού. Εύκολα άντιλαμβάνεται καθένας ότι, αυτού του είδους συμφωνίες, άναπόφευκτα θά περνούσαν στή συνείδηση τών όρθοδόξων ως άπόπειρα ύποταγής τους στή Δύση καί τά όργανά της.

Άπό όσα έκθέσαμε στο κεφάλαιο αυτό μπορούμε νά κάνουμε κάποιες άνακεφαλαιωτικές παρατηρήσεις σχετικά μέ τήν κατάσταση της Δωδεκανήσου κατά τον 15ο αιώνα:

1) Οί Ίωαννίτες Ίππότες κατακτούν τήν περιοχή από τό 1314 καί τήν κατέχουν μέχρι τό 1522.

2) Διάφορα τουρκικά φύλα προσπαθούν νά θέσουν υπό τον έλεγχο τους τά νησιά, ιδιαίτερα μετά τό 1453.

3) Ύπάρχει σθεναρή καί πολυετής άντίσταση σέ αυτές τίς προσπάθειες έκ μέρους τών Ίπποτών καί τών κατοίκων τών νησιών.

4) Η γεωλογική διαμόρφωση του ύπεδάφους καί ή θέση τών νησιών προκάλεσαν συχνότατους σεισμούς.

5) Η περίοδος από τό 1480 μέχρι τό 1522 μπορεί νά χαρακτηριστεί σχετικά ήσυχη.

6) Ύφίσταται έντονη προσπάθεια τών Ίπποτών νά άποκόψουν τους κατοίκους τών νησιών από τή ζωογόνο σχέση τους μέ τό Οίκουμενικό Πατριαρχείο ώστε σέ βάθος χρόνου νά άλλοιώσουν τή θρησκευτική τους συνείδηση.

7) Άπό τό τέλος του 1452 ό μητροπολίτης Ρόδου έχει τήν εύθύνη καί της νήσου Κω.

8) Ύπάρχει άντίδραση έκ μέρους τών Ίπποτών καί παραχώρηση σέ αυτόν μόνο του δικαιώματος νά τελεί χειροτονίες καί νά φροντίζει θέματα σχετιζόμενα μέ τή λατρεία στήν Κω.

9) Παρά τά περί Ένώσεως λεγόμενα στή Σύνοδο της Φερρράρας-

Φλωρεντίας καρπός της ήταν η ύποταγή του ὀρθοδόξου μητροπολίτου Ρόδου στον λατίνο ἀρχιεπίσκοπο του νησιού.

10) Στο ἀσφυκτικό πλαίσιο τῶν συμφωνιῶν πού ὑποχρεώθηκε νά συνάψει ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος, προσπαθοῦσε νά ἀξιοποιήσει κάποια στοιχεῖα ἐλευθερίας πρὸς ὄφελος τῶν ὀρθοδόξων τῆς Δωδεκανήσου.

III. Ὁ Ναός τῆς ὁσίας Μελοῦς στήν περιοχή Βουρρίνα τῆς Κῶ

α. Σύντομη περιγραφή τοῦ ναοῦ τῆς Ὀσίας

Στά νοτιοδυτικά τοῦ χώρου τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Κῶ τρία καίμισό χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Κῶ καί περίπου χίλια μέτρα νότια ἀπὸ τὸν ἐπαρχιακὸ δρόμο πού ἐνώνει τὴν πόλη μέ τίς κοινότητες τῆς περιοχῆς Ἀσφενδιοῦ, σέ ὑψόμετρο περίπου 285 μέτρων⁹⁰, ὑπάρχει παλαιότατο ἐκκλησάκι, τό ὁποῖο τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὀσίας Μελοῦς. Στή λαϊκή γλώσσα τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ εἶναι γνωστό ὡς «Ἄγια Μελοῦ».

Κατά τό παρελθόν, λόγω τῆς ἀπουσίας περισσοτέρων στοιχείων, σχετικά μέ τό πρόσωπο ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποίου τιμᾶται θεωρήθηκε ὅτι τό ὄνομα «Μελώ / Μελοῦ» ἦταν παραφθορά στήν τοπική διάλεκτο τοῦ ὀνόματος τῆς Ἀγίας Μελάνης τῆς Ρωμαίας, ἡ ὁποία ἐορτάζει κατὰ τὴν 31η Δεκεμβρίου.

Μέχρι πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια, καθὼς δέν διασωζόταν καμία μαρτυρία γιά τό πρόσωπο τῆς Ὀσίας, ἡ εἰκόνα πού εἶχαμε γι' αὐτή ἦταν συγκεχυμένη καί ἀσαφής, προερχομένη ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὴν προφορική παράδοση. Ἀπὸ τό ἔτος 1972/3 μέ τὴ δημοσίευση, ἀπὸ τὸν σημαντικὸ Βολλανδιστὴ ἀγιολόγο Fr. Halkin σέ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ φύλλου 267r-v σὸν χειρόγραφο κώδικα Par. Gr. 1362 μέ στιχηρὰ πρὸς τιμὴν της, τό πρόσωπό της μᾶς πλησιάζει καί ἡ βιοτὴ της καθίσταται σαφέστερη γιά ἐμᾶς⁹¹.

Σημαντικὴ εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ καθηγ. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, ὁ ὁποῖος μέ ἄρθρο του στήν Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τοῦ Τμήματος Ἱστο-

90. Μ. Παξινού, Παράδοξα: 222.

91. Ὁ τίτλος τοῦ ἁρθροῦ αὐτοῦ εἶναι «François Halkin, Un poème liturgique en l'honneur de sainte Melô de Cos» καί βρίσκεται σὸν τόμο ΕΕΒΣ 39-40 (1972): 110-113 [Τόμος πρὸς τιμὴν τοῦ καθ. Νικ. β. Τωμαδάκη μέ τίτλο «Λειμών»].

ρίας καί ἀρχαιολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων μέ τίτλο «Τό βυζαντινό ἐκκλησάκι τῆς ὁσίας Μελοῦς στήν Κῶ καί τό οἰκεῖο τοπωνύμιο» ἔκανε γνωστό σέ ἐμᾶς τό ἄρθρο τοῦ Fr. Halkin καί ἐπανεξέδωσε τό κείμενο τῶν στιχηρῶν μεταγράφωντάς το κατά τούς γνωστούς διπλωματικούς κανόνες, μέ δήλωση τῆς ἀλλαγῆς τοῦ στίχου καί τοῦ φύλλου⁹².

Στήν εὐρύτερη περιοχή τῶν ἱαματικῶν πηγῶν τῆς Βουρρίνας, 150 μέτρα δυτικά ἀπό τήν πηγή Κοκκινόνερο, ὅπως ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει, ὑπάρχει τό ἐκκλησάκι τῆς ὁσίας Μελοῦς. Πρόκειται γιά μονόκλιτη βασιλική μικροῦ μεγέθους, ὅπως ἐξάλλου τά περισσότερα ἐξωκλήσια τῆς πατρίδος μας, τά ὁποῖα κατά τήν κωακή συνήθεια χαρακτηρίζονται ὡς «μοναστήρια».

Στή σημερινή του μορφή ἀποτελεῖται ἀπό δύο συνεχόμενους χώρους:

Ὁ πρῶτος, καθὼς εἰσερχόμαστε ἀπό τά βόρεια, εἶναι νεώτερος καί ἀποτελεῖ βοηθητικό πρόσκτισμα στόν κυρίως ναό. Πρόκειται γιά ἓνα παραλληλόγραμμο κτίσμα ἴσου μήκους μέ τόν ναό, ἀλλά μέ διαφορετικό τρόπο κατασκευῆς, καθὼς οἱ τοῖχοι του εἶναι λεπτότεροι λόγῳ τῆς χρήσεως σύγχρονων ὑλικῶν. Σέ αὐτό σήμερα φυλάσσονται ὅσα εἶναι ἀπαραίτητα γιά τή λειτουργία τοῦ ναοῦ.

Ὁ δεύτερος εἶναι ὁ ναός τῆς Ὀσίας. Σέ αὐτόν εἰσερχόμαστε ἀπό χαμηλή θύρα στή βόρεια πλευρά, ἐνῶ τό δάπεδό του εἶναι κατά 30 ἑκατοστά χαμηλότερο ἀπό τό ἐξωτερικό κτίσμα. Στήν ἀνατολική πλευρά του ὑπάρχει ἡ κόγχη τοῦ ἱεροῦ (1,25 μ. (πλάτος) x 0,61 μ. (βάθος) x 1,24 μ. (ὕψος) καί περίπου 0,60 μ. ἀπόσταση ἀπό τό δάπεδο) καί ἀριστερά της μία χαμηλή πρόθεση (0,65 μ. (πλάτος) x 0,43 μ. (βάθος) x 0,63 μ. (ἀπόσταση ἀπό δάπεδο)). Στό νότιο τοῖχο τοῦ ναοῦ διακρίνεται τό κοίλωμα τοῦ βράχου, μέχρι τό ὕψος τοῦ 1,00 μ. περίπου. Ἀπό τό σημεῖο αὐτό καί ἐπάνω συνεχίζει ἡ τοιχοποιΐα. Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ εἶναι νεώτερη προσθήκη (σύμφωνα μέ ἐντοιχισμένη ἐπιγραφή στήν ἐξωτερική πλευρά τοῦ βόρειου τοίχου τοῦ ναοῦ τοῦ ἔτους 1948), ἐνῶ στήν κόγχη τοῦ ἱεροῦ διασώζονται ἱχνη τοιχογραφιῶν γιά τή χρονολόγησή καί ἀποτίμηση τῶν ὁποίων ἀπαιτεῖται πλήρης μελέτη.

Τό δάπεδο τοῦ ναοῦ στή σημερινή του μορφή εἶναι σύγχρονο καί προέρχεται ἀπό κάποια ἀπό τίς τελευταῖες ἀνακαινίσεις. Χτυ-

92. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ἐκκλησάκι: 39.

πώντας το διαπιστώνεται εύκολα ότι είναι κούφιο, γεγονός που μάς οδηγεί σέ υποθέσεις γιά τό τί μπορεί νά βρίσκεται από κάτω. Τά στιχηρά του Μητροφάνους κάνουν νύξεις ότι στό σημείο αυτό θά μπορούσε νά υπάρχει άκόμη καί τάφος μέ τά λείψανα τής Όσίας. Ή άρχαιολόγος κ. Σ. Ντιντιούμη, που έργάζεται στήν Κω, έκτιμᾷ ότι ή έσωτερική διαρρύθμιση θυμίζει περισσότερο ταφικό μνημείο παρά ναό⁹³.

Τό μάρμαρο που βρίσκεται στό κατώφλι του ναού φαίνεται νά προέρχεται από διαφορετική παλαιότερη χρήση. Στό λίθο του υπερθύρου διακρίνονται ίχνη από παλαιότερα γράμματα, ενώ είναι εύδιάκριτη σημαντικότητατή έπιγραφή, ή όποία μάς παρέχει τό μοναδικό σταθερό σημείο γιά τή χρονολόγηση του κτίσματος.

Οί διαστάσεις των δύο κτισμάτων είναι οί έξής:

Συνολικές έξωτερικές διαστάσεις του κτίσματος: 5,75 μ. (πλάτος) x 3,80 μ. (μήκος) x 2,50 μ. (μέσος όρος ύψους).

Οί αντίστοιχες διαστάσεις του ναού είναι:

3,20 μ. (πλάτος) x 3,80 μ. (μήκος) x 2,55 μ. (μέσος όρος ύψους).

Έσωτερικά ό ναός έχει τίς έξής διαστάσεις:

2,28 μ. (πλάτος) x 2,70 μ. (μήκος) x 2,44 μ. (μέσος όρος ύψους).

Ό βοηθητικός χώρος έχει τίς έξής διαστάσεις:

2,45 μ. (πλάτος) x 3,50 μ. (μήκος) x 2,00 μ. (μέσος όρος ύψους).

Ή θύρα του ναού έχει διαστάσεις 0,70 μ. (πλάτος) x 0,66 μ. (πάχος τοίχου) x 1,29 μ. (ύψος).

Στή δυτική πλευρά του ναού υπάρχει παράθυρο διαστάσεων 0,42 μ. (πλάτος) x 0,59 μ. (βάθος) x 0,40 μ. (ύψος).

Στή νότια πλευρά του κτίσματος υπάρχει βράχος, ό όποιος έχει μεγάλες διαστάσεις (άξονας άνατολής - δύσης 10 μ. καί βορρά - νότου 6,30 μ.) καί άπροσδιόριστο βάθος, καθώς φαίνεται νά έχει προσχωθεί σέ ύψος μεγαλύτερο του ενός μέτρου μέ χώματα από τό παρακείμενο, προς τά νότια, ύψωμα.

β. Οί μέχρι τουδε προσεγγίσεις τής έπιγραφής του άνωφλίου

Ό Ίάκωβος Ζαρράφτης στό έργο του «Κωϊων Β΄ μέρος. Ίστορία τής Κω, από των άρχαιοτάτων μέχρις ήμών», τό όποιο έξεδόθη

93. Ζ. Ν. Τσιρπανλή, Έκκλησάκι: 28.

στήν Κω τό ἔτος 1922 μεταγράφει τήν ἐπιγραφή τοῦ ἀνωφλίου ὡς ἑξῆς: «*αγ πηγὴν Ἰουλίου Χιω*».

Ἡ μεταγραφή αὐτή ἦταν ἡ μοναδική, ἡ ὁποία προερχόταν ἀπὸ κάποιον, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀντικρύσει τήν ἐπιγραφή, καθὼς αὐτή σέ κατοπινὴ στιγμή ἐπικαλύφθηκε μέ ἐπίχρισμα καί ἔγινε ἀθέατη στά μάτια, ὄχι μόνο τῶν περιηγητῶν καί προσκυνητῶν, ἀλλὰ καί τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων.

Ἡ πλήρης φράση μέ τήν ὁποία ὁ Κῶος ἱστοριοδίφης ἀναφέρεται στὸν ναὸ τῆς ὁσίας Μελοῦς εἶναι ἡ ἑξῆς: «Ἐπὶ τοῦ ἀνωφλίου τῆς θύρας τούτου τοῦ ἐκκλ.[ησιδίου] φαίνονται γεγραμμένα μεταξύ δύο σταυρῶν «*αγ πηγὴν Ἰουλίου Χιω*» παρ' ἀρχαιότερα ἐξεσμένα γράμματα»⁹⁴.

Ἡ ἐπιγραφή εἶναι σκαλισμένη σέ τεμάχιο μαρμάρου διαστάσεων: 0,88 μ. (μῆκος) x 0,34 μ. (ὕψος) x 0,27 (μέσος ὅρος πάχους) μ. μέ ἐκτιμώμενο βάρος 220 κιλά.

Τὴν πρόταση τοῦ Ἰακ. Ζαρράφτη υἱοθετοῦν καί ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοπινούς ἐρευνητὲς κατέστη δυνατό νά ἐντοπίσουμε:

1) Ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται στήν ἐπιγραφή εἶναι ὁ μητροπολίτης Κῶου Ἑμμανουήλ Ἰ. Καρπάθιος στὸν δεῦτερο τόμο τῆς ἱστορίας τῆς Κῶ (Ἑμ. Ἰ. Καρπαθίου, Ἐκκλησία Ι.ΙΙ: 340, ὑπ. 77). Στό ἔργο του αὐτὸ περιγράφει τήν ἐπιγραφή ὡς ἔχουσα διαστάσεις 2,50 μέτρων μῆκος, 2 ὕψος καί 1,50 πλάτος. Οἱ διαστάσεις αὐτές ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τίς πραγματικές, ἀλλὰ εἶναι πιθανὸ νά προέρχονται, ὄχι ἀπὸ ἰδίαν ἀντίληψιν τοῦ χώρου, ἀλλὰ ἀπὸ περιγραφή κάποιου ἄλλου.

Σημειώνει ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, «ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἱστορικῆς φύσεως καί ἀξίας τοῦ μνημείου» ἔδωσε, κατὰ τό ἔτος 1948, τήν ἄδεια στὸν κτηνοτρόφο τῆς περιοχῆς Βασίλειο Πέτσαλη νά ἐπισκευάσει τὸ μισοκατεστραμμένο ναῦδριο. Τότε κατὰ τὰ φαινόμενα φτιάχθηκε ἐκ νέου ἡ στέγη τοῦ ναοῦ.

Στὴ συνέχεια παραθέτει τὴ μαρτυρία τοῦ ἱερέως Ἑμμανουήλ Γρηγοριάδου ἀπὸ τό Πυλί, ὁ ὁποῖος κατὰ τό ἔτος 1933, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν σεισμό, ὁδήγησε στό ἐκκλησάκι τὸν Γερμανὸ ἀρχαιολόγο Rudolf Herzog μαζί μέ τὸν Ἑλβετὸ συνάδελφό του «Παῦλο»⁹⁵. Σύμ-

94. Ἰακ. Ζαρράφτου: Ἱστορία: 84.

95. Ὁ Ἑμ. Ἰ. Καρπάθιος (Ἐκκλησία Ι.ΙΙ: 340) δὲν ἀναφέρει τὸ ἐπίθετο τοῦ Ἑλβετοῦ ἀρχαιολόγου, ἀλλὰ φρονοῦμε ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν Paul Schazmann,

φωνα μέ αυτή οί δύο ἐπιστήμονες τοῦ εἶπαν «ἐδῶ ἦταν ἡ Ἀγία Μελοῦ, ἡ πρώτη ἐκκλησία πού ἐκτίσθη κατά τούς χριστιανικούς χρόνους εἰς τήν Κῶ». Ἡ μαρτυρία αὐτή τοῦ π. Ἐμμανουήλ Γρηγοριάδου σώζεται στό ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως⁹⁶, ἀλλά ὑπάρχει ἕνα σοβαρό πρόβλημα ὡς πρὸς τήν ἀξιοπιστία της: ὁ Rudolf Herzog δέν ἐπανῆλθε στήν Κῶ μετά τό Πρῶτο Διεθνές Ἀρχαιολογικό Συνέδριο, τό ὁποῖο συνεκλήθη στήν Ἀθήνα τό 1905. Στά πλαίσια τοῦ συνεδρίου ὁ Rudolf Herzog ξενάγησε τούς συνέδρους στήν Κῶ, ὅπου λίγα χρόνια πρίν, εἶχε ἀποκαλύψει τό Ἀσκληπιεῖο τοῦ νησιοῦ, μετά ἀπό ἐπίμονες ὑποδείξεις τοῦ ιστοριοδίφη Ἰακ. Ζαρράφτη.

2) Ὁ ἱστορικός καί συγγραφέας Βασίλης Χ. Χατζηβασιλείου στό ἔργο του γιά τήν ἱστορία τῆς Κῶ (Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 291, ὑπ. 44) μεταφέρει τό προαναφερθέν κείμενο τοῦ Ἰακ. Ζαρράφτη χωρίς νά τό σχολιάσει ἢ νά προσπαθήσει νά ἐρμηνεύσει τήν ἐπιγραφή. Μεταφέρει ἐπίσης τήν προαναφερθεῖσα μαρτυρία τοῦ Ἐμ. Ἰ. Καρπαθίου σχετικά μέ τήν παλαιότητα τοῦ ναοῦ τῆς ὁσίας Μελοῦς.

3) Ὁ Μ. Παξινός (Παράδοξα: 222-251) σέ ἄρθρο του στά Κωακά τό ἔτος 1995 κάνει σχετική ἀναφορά καί προσπάθεια νά ἐρμηνεύσει τή μεταγραφή τοῦ Ἰακ. Ζαρράφτη. Μετά τήν παράθεση τοῦ προαναφερθέντος κειμένου τοῦ Κῶου ιστοριοδίφη σημειώνει τά ἑξῆς: «Μετά τή συμπλήρωση τῶν βραχυγραφιῶν καί τόν ὀρθόν τονισμό τῶν λέξεων, ἡ ἐπιγραφή γίνεται νοητή καί ἀποδίδει αὐτό πού ὁ χαράκτης -προφανῶς μοναστής- ἤθελε νά διαιωνίσῃ: † ἀγιασθεῖσαν πηγὴν Ἰουλίου χιῶ †». Συνεχίζει προσδιορίζοντας τίς βασικές πληροφορίες πού ἀντλοῦμε ἀπό τήν συμπληρωμένη ἐπιγραφή ὡς ἑξῆς: «α) Ἡ πηγὴ τοῦ Κοκκινόνερου ὀνομαζόταν, τουλάχιστον κατά τούς μέσους χρόνους, πηγὴ Ἰουλίου, γεγονός πού ἀγνοοῦσαμε μέχρι σήμερα καί β) ὁ μοναχός -ὁ χαράκτης τῆς ἐπιγραφῆς- εἶχε καθαγιασῇ τήν πηγὴ, πού σημαίνει ὅτι αὐτὴ πρέπει νά ἐθεωρεῖτο ἔκτοτε ὡς ἁγίασμα. Ἀπόηχο τῆς κοσμοσυρροῆς στήν θεωρούμενη ὡς ἁγία-

ὁ ὁποῖος ἔχει ἐκδόσει βιβλίο μέ τίτλο «Asklepieion. Baubeschreibung und Baugeschichte ... Mit einer Einleitung von Rudolf Herzog, etc. Berlin, 1932» (Ἀσκληπιεῖο. Περιγραφή καί ἱστορία τῆς οἰκοδόμησής). Σέ αὐτό τό ἔργο τήν εἰσαγωγή ἔχει γράψῃ ὁ R. Herzog.

96. Ἐκθεσις μέ ἡμερομηνία 1 Νοεμβρίου 1961. Ἀρχεῖον Ἀπελευθερώσεως, Κυτ. 2, Φάκ. 364. Πρβλ. Ἐμ. Ἰ. Καρπαθίου, Ἐκκλησία Ι.Ι.: 340, ὑπ. 76 (482).

σμα πηγή, σέ παλαιότερους χρόνους, αποτελεί ή περιγραφή τῶν ὁμαδικῶν ἐπισκέψεων τῶν κατοίκων τῆς Κῶ, κατά τούς ἐαρινούς καί θερινούς μήνες, ἀπό τόν Ἰακ. Ζαρράφτη. Καί τό μέν ὄνομα τῆς πηγῆς Ἰο υ λ ί ο υ, λόγω καί τῆς γειτνιάσεώς της μέ τό Ἀσκληπιεῖον καί ἔνεκα τῆς ἱαματικῆς ιδιότητάς της, μάς φέρνει στόν νοῦ τήν ἐπίκληση τοῦ Ἀπόλλωνος Οὐλίου⁹⁷, τό δέ τῆς Ἀγιάς Μελοῦς, . . . μία ἀπό τίς πολλές ἐπικλήσεις τῆς Παναγίας⁹⁸.

Σέ αὐτές τίς θέσεις, λαμβάνοντας ὡς ἀφετηρία τήν μεταγραφή τοῦ Ἰακ. Ζαρράφτη, μπορούμε νά παρατηρήσουμε τά ἑξῆς:

α) Ὁ μελετητής ξεκινᾷ μέ ἓνα μεθοδολογικό σφάλμα: κάνει μία πρόταση καί χωρίς νά τήν ἀποδείξει τή θεωρεῖ ὡς δεδομένη, παρά τό ὅτι διαφέρει πολύ ἀκόμη καί ἀπό τή μεταγραφή τοῦ Ἰακ. Ζαρράφτη.

β) Ἀπό τά δύο γράμματα «αγ» πού διαβάζει ὁ Ἰακ. Ζαρράφτης δέν μπορούμε νά ὀδηγηθοῦμε στή λέξη «ἀγιασθεῖσαν». Δέν ὑπάρχει ἀντίστοιχη συντομογραφία.

γ) Ἡ λέξη «Ἰουλίου» εἶναι πολύ πῖο λογικό νά συνδεθεῖ μέ τόν μήνα Ἰούλιο παρά μέ τόν «οὔλιο Ἀπόλλωνα». Γιατί ἡ ἐπιγραφή ἑνός χριστιανικοῦ ναοῦ, σχετικά μακριά ἀπό τόν ἀρχαιολογικό χώρο τοῦ Ἀσκληπιείου, θά ἔπρεπε νά ἔχει ἀναφορά στόν Ἀπόλλωνα; Ἐπιπροσθέτως εἶναι μᾶλλον ἀπίθανο νά γνώριζε ὁ χαρακτήρας τῆς ἐπιγραφῆς εἴτε τόν Στράβωνα εἴτε τήν ἀναφορά στόν Σουῖδα εἴτε κάποια σχετική ἐπιγραφή ἀπό τόν ἀρχαιολογικό χώρο τοῦ Ἀσκληπιείου.

δ) Ἐφόσον ὑπάρχει ἀναφορά σέ ὄνομα πού ταυτίζεται μέ κάποιο ἀπό τά χρησιμοποιούμενα ὀνόματα μηνῶν θά ἦταν πῖο λογικό νά ὑποθέσει κάποιος ὅτι ἡ ἐπιγραφή σχετίζεται μέ τήν περίοδο ἐορτῆς, οἰκοδομήσεως ἢ ἀνακαινίσεως τοῦ κτίσματος παρά μέ τόν Ἀπόλλωνα.

ε) Ἀντιστοίχως, ἂν δεχθοῦμε τή σύνδεση τῆς ἐπιγραφῆς μέ τήν

97. Γιά νά ὑποστηρίξει τή θέση του αὐτή χρησιμοποιεῖ τήν παρακάτω παραπομπή ἀπό τόν Στράβωνα: «Οὔλιον δ' Ἀπόλλωνα καλοῦσι τινά καί Μιλήσιοι καί Δήλιοι, οἷον ὑγιαστικόν καί παιωνικόν· τό γάρ οὔλειν ὑγιαίνειν, ἀφ' οὗ καί τό οὐλή καί τό «οὔλέ τε καί μέγα χαῖρε» ἱατικός γάρ ὁ Ἀπόλλων· καί ἡ Ἀρτεμῖς ἀπό τοῦ ἀρτεμέας ποιεῖν· καί ὁ Ἥλιος δέ καί ἡ Σελήνη συνοικεοῦνται τούτοις, ὅτι τῆς περὶ τούς ἀέρας εὐκρασίας αἵτιοι· καί τά λοιμικά δέ πάθη καί τούς αὐτομάτους θανάτους τούτοις ἀνάπτουσι τοῖς θεοῖς» (Στράβωνος Γεωγραφία 14.1.6). Ἐπίσης ἀπό τό Λεξικό Σουῖδα τήν ἐξῆς παραπομπή: «Οὔλιος ὁ Ἀπόλλων· ἱατρός γάρ ἦν» (Imm. Bekkeri, Suidae Lexicon: 804). Πρβλ. Μ. Παξινοῦ, Παράδοξα: 223, ὑπ. 4.

98. Μ. Παξινοῦ, Παράδοξα: 223-224.

ἀρχαιότητα, θά ἦταν καλύτερα νά παραπέμψουμε σέ πιθανή σχέση της, μέσω τοῦ Ἀσκληπιείου, στό διάσημο γένος τῶν Ἰουλίων, μία ἀπό τίς μεγαλύτερες καί ἰσχυρότερες οἰκογένειες τῆς ἀρχαίας Ρώμης, ἡ ὁποία ἴσως ἔκανε κάποια δωρεά παρά μέ τόν θεό Ἀπόλλωνα.

στ) Ἐνδιαφέρον θά εἶχε νά γνωρίζαμε ἐάν ὑπάρχουν ἄλλες περιπτώσεις στίς ὁποῖες ἡ ἐπιγραφή ἐνός ναοῦ νά ἀναφέρεται σέ ἐπίθετο μίας εἰδωλολατρικῆς θεότητας.

ζ) Ἡ χρήση τέτοιων ἐπιγραφῶν ἦταν κτητορική. Γιά τόν λόγο αὐτό ὅταν βρεθοῦμε σέ κάποιο ναό, παλαιό ἢ ἀκόμη καί σύγχρονο, καί ἐπιθυμοῦμε νά πληροφορηθοῦμε στοιχεῖα τῆς ἱστορίας του (ἀνέγερση, ὀνόματα κτητόρων καί ἀγιογράφων, πιθανές ἀνακαινίσεις) ἀναζητοῦμε κάποια ἐπιγραφή, πιθανότερη θέση τῆς ὁποίας εἶναι στήν ἐξωτερική πλευρά τοῦ ἄνωφλίου ἢ μέσα στόν ναό πάνω ἀπό αὐτό.

η) Πῶς θά μποροῦσε ὁ «μοναχός» χαρακτῆς τῆς ἐπιγραφῆς νά μετατρέψει τήν πηγὴ σέ ἀγίασμα; Θά μποροῦσε ἡ πηγὴ μέ τό πορτοκαλοκόκκινο ἴζημα νά θεωρηθεῖ ἀγίασμα; Ἐπιναν ἄραγε ἀπό αὐτή; Πρὶν τόν «ἐξαγιασμό» δέν θεραπεύονταν οἱ προσερχόμενοι;

θ) Δέν αἰτιολογεῖται τό ὅτι ἡ ἐπιγραφή πού, κατὰ τήν ἀποκατάσταση τοῦ Μ. Παξινοῦ, σχετίζεται μέ πηγὴ, εἶναι τοποθετημένη στό ναῖδριο τῆς Ὀσίας καί ὄχι κοντά στήν πηγὴ.

ι) Ἐπιπλέον δέν αἰτιολογεῖται γιατί συνδέεται μέ τήν πηγὴ τοῦ Κοκκινόνερου καί ὄχι μέ τίς ἄλλες ἱαματικές πηγές τῆς Βουρρίνας (π.χ. Βουρκόνερο).

ια) Ἡ προτεινόμενη προσέγγιση δέν ἐρμηνεύει καθόλου τό τμῆμα τῆς ἐπιγραφῆς πού ὁ Ἰακ. Ζαρράφτης μεταγράφει ὡς «χιω» παραβλέποντάς το πλήρως.

Δεχόμενοι τά ἀνωτέρω δέν μποροῦμε νά υἱοθετήσουμε τήν πρόταση τοῦ Μ. Παξινοῦ, ἀκόμη καί μέσα ἀπό τά στοιχεῖα πού παρέχει ὁ Ἰακ. Ζαρράφτης.

4) Ὁ Μ. Σκανδαλίδης μέ σχετικό ἄρθρο του, ἐπίσης στά Κωακά, τό ὁποῖο φέρει τόν τίτλο «Ἀνασκευή στά τοπωνυμικά παράδοξα τῆς Κῶ» (: 477-494) ἀξιολογεῖ τήν πρόταση τοῦ Μ. Παξινοῦ. Ἀρχικά παρατηρεῖ ὅτι «οἱ τοπωνυμικές ἐρευνες ἀπό τή φύση τους εἶναι δύσκολες» καί ὅτι «ἡ πραγμάτευση τοπωνυμίων ἀπαιτεῖ προπαντός βιβλιογραφική τεκμηρίωση»⁹⁹.

99. Μ. Σκανδαλίδη, Ἀνασκευή: 477.

Στή συνέχεια επισημαίνει ότι δεν έχουμε καμία μαρτυρία πού νά συνδέει τήν πηγή τοῦ Κοκκινόνερου μέ τήν ὀνομασία «Ίουλίου» κατά τούς μέσους χρόνους¹⁰⁰. Στή συνέχεια ἀναφέρεται στίς παρατηρήσεις τοῦ Μ. Παξινοῦ σχετικά μέ τό ὄνομα «Αἰγία Μελοῦ», τίς ὁποῖες θά ἀξιολογήσουμε στή συνέχεια.

5) Στόν ἴδιο τόμο τῶν Κωακῶν ἀπαντᾷ ὁ Μ. Παξινός μέ σχετικό ἄρθρο του. Ἀφοῦ κάνει κάποια γενικά σχόλια στό ἄρθρο τοῦ Μ. Σκανδαλίδη ἀναφέρεται στό θέμα τῆς συμπληρώσεως τῆς ἐπιγραφῆς ὡς ἑξῆς: «Δέν μπόρεσα νά καταλάβω, τί ἐνόχλησε περισσότερο τόν Μ. Σ.; Ἡ συμπλήρωση τῆς ἐπιγραφῆς καί ἡ δι' αὐτῆς ἀνακάλυψη, ὅπως ὁ ἴδιος τήν ὀνομάζει, ὅτι ἡ πηγή τοῦ Κοκκινόνερου ὀνομαζόταν κατά τούς μέσους χρόνους, πηγή Ίουλίου ἢ ἡ προταθεῖσα ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τῆς Ἀγίας Μελοῦς . . .». Ἀπό τά ἀνωτέρω διαπιστώνουμε ὅτι ὁ Μ. Παξινός, χωρίς νά παραθέσει κάποια ἐπιπλέον μαρτυρία, θεωρεῖ δεδομένη τή σύνδεση τῆς ἐπιγραφῆς μέ τήν πηγή, τήν ὁποία ἀποκαλεῖ «Ίουλίου».

6) Τό ἔτος 1999 ἐξεδόθη ὁ 27ος τόμος τοῦ περιοδικοῦ Δωδώνη, στόν ὁποῖο ὁ καθ. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆς δημοσιεύει ἄρθρο μέ τόν τίτλο «Τό βυζαντινό ἐκκλησάκι τῆς ὁσίας Μελοῦς στήν Κῶ καί τό οἰκεῖο τοπωνύμιο». Τό ἄρθρο αὐτό ὑπενθυμίζει στούς ἀσχολούμενους μέ τό θέμα τό ἄρθρο τοῦ Fr. Halkin, στό ὁποῖο ὁ διαπρεπής ἀγιολόγος ἐξέδωσε τίς δύο ὄψεις τοῦ φύλλου 267 τοῦ Παρισινοῦ κώδικα 1362 μέ στιχηρά πρός τιμήν τῆς ἁγίας Μελοῦς τῆς ἐν Βουρρίνῃ.

Ἡ προσπάθεια τοῦ καθηγητῆ προσφέρει νέα στοιχεῖα στήν ὅλη διαπραγμάτευση τοῦ θέματος, ἀλλά παρά τήν ἐπιθυμία καί τήν προσπάθειά του δέν κατέστη δυνατό νά δεῖ καί νά ἀναγνώσει τήν ἐπιγραφή. Ἐξ ἀνάγκης μεταφέρει καί αὐτός τίς ἐκτιμήσεις τοῦ Ἑμ. Ἰ. Καρπαθίου γιά τίς διαστάσεις τῆς ἐπιγραφῆς, ἀλλά παράλληλα τονίζει τήν ἀνάγκη καθαρισμοῦ της, ὥστε νά καταστεί δυνατό νά ἀξιοποιηθεῖ ἐπιστημονικά¹⁰¹.

7) Ἡ τελευταία ἀναφορά πού ἐντοπίσαμε εἶναι αὕτη τοῦ Μ. Σκανδαλίδη στό βιβλίο του «Τοπωνυμικά καί ὀνοματικά τῆς νήσου Κῶ», τό ὁποῖο ἐτέθη σέ κυκλοφορία κατά τό ἔτος 2002. Σέ αὐτό κάνει ἀναφορά στό προαναφερθέν ἄρθρο τοῦ Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ (Ἐκκλη-

100. Πρβλ. δικές μας παρατηρήσεις α καί γ.

101. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ἐκκλησάκι: 24, ὑπ. 3.

σάκι: 23-43) καί στό μνημονεύόμενο σέ αὐτό σημαντικότερο, γιά τό θέμα μας, ἄρθρο τοῦ Fr. Halkin.

Ἀποδίδει τήν ἐκτίμηση τοῦ Ἐμ. Ἰ. Καρπαθίου (Ἐκκλησία Ι.ΙΙ: 340, ὑπ. 76 (482)) γιά παλαιότητα τοῦ ναοῦ στόν Β. Σ. Χατζηβασιλείου, ὁ ὁποῖος ἀπλῶς τήν ἀντιγράφει στό ἔργο του «Ἱστορία τῆς Κῶ» ἀπό τόν Κῶου Ἐμμανουήλ.

Ὁ Μ. Σκανδαλίδης ἐπαναλαμβάνει τίς θέσεις πού ἐξέθεσε στό ἄρθρο τοῦ 1998 (Ἀνασκευή) χωρίς νά προσθέσει κάποιο νέο στοιχεῖο καί χωρίς νά ἀλλάξει τίς ἐκτιμήσεις του γιά τόν ναό τῆς Ὁσίας ἀπό τίς πληροφορίες πού περιέχονται στό ἄρθρο τοῦ Ζ. Ν. Τσιρπανλή¹⁰². Γιά μία ἀκόμη φορά τονίζει ὅτι ἡ συμπλήρωση μίας ἐπιγραφῆς δέν εἶναι εὐκόλη καί ὅτι πρέπει νά γίνεται μέ μεγάλη προσοχή.

γ. Μία ἄλλη προσπάθεια ἀνάγνωσης τῆς ἐπιγραφῆς

Κατά τόν Δεκέμβριο τοῦ ἔτους 2010, ἡ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία ἦταν ἐπιχρισμένη μέ λεπτό στρώμα κονιάματος, καθαρίσθηκε καί σήμερα εἶναι δυνατό νά ἀποτυπωθεῖ μέ ἀκρίβεια καί νά ἀναγνωσθεῖ μέ εὐχέρεια. Ἡ εἰκόνα πού παρουσιάζει σήμερα εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

Ἡ ἐπιγραφή μετά τόν καθαρισμό της

102. Μ. Σκανδαλίδη, Τοπωνυμικά: 251-252, ὑπ. 106.

Οι διαστάσεις της είναι 0,18 μ. (μέγιστο πλάτος) καί 0,125 μ. (ύψος μέ τόν κάτω σταυρό). Οι χαρακτήρες είναι χαραγμένοι σέ μικρό βάθος. Πάνω καί κάτω από αυτή βρίσκονται δύο σταυροί, όπως παρατηρεί καί ὁ Ἰάκωβος Ζαρράφτης. Αὐτός πού βρίσκεται ἐπάνω εἶναι πολύ ἀδρά χαραγμένος, ἐνῶ αὐτός πού βρίσκεται στό κάτω μέρος εἶναι λεπτοδουλεμένος ἀλλά ἀρκετά ἀπλός. Ἐπίσης ὑπάρχει σταυρός στή λιθοδομή τοῦ ναοῦ ἐπάνω ἀπό τό ὑπέρθυρο.

Ἡ ἐπιγραφή ἀποτελεῖται ἀπό δύο σειρές χαρακτήρων¹⁰³. Ἡ δευτέρα σειρά βρίσκεται δεξιὰ καί ἀριστερά ἀπό τήν ἐπάνω κεραία τοῦ κάτω σταυροῦ.

Ὁ πρῶτος χαρακτήρας εἶναι τό γράμμα «α». Ἀκολουθεῖται ἀπό ἕναν ἀνάποδο τόνο «,», ὡς δεύτερο χαρακτήρα.

Ὁ τρίτος χαρακτήρας μοιάζει μέ τό ἑλληνικό γράμμα «ν» ἢ τό λατινικό «ν», ἀλλά φαίνεται ὅτι πρόκειται γιά τό «υ».

Ὁ τέταρτος χαρακτήρας εἶναι τό ἑλληνικό γράμμα «π» καί πέμπτος τό ἑλληνικό γράμμα «γ», γραμμένο ὅμως μέ τή μορφή πού σήμερα χρησιμοποιοῦμε γιά τό κεφαλαῖο γάμμα «Γ».

Ὁ ἐπόμενος χαρακτήρας, λίγο μεγαλύτερος ἀπό τούς ἄλλους ὡς πρὸς τό ὕψος, εἶναι τό ἑλληνικό γράμμα «Μ» μέ τή μορφή πού σήμερα χρησιμοποιοῦμε γιά τό κεφαλαῖο. Παρουσιάζει μία ἰδιοτυπία πού ἀπαντᾶται σέ χειρόγραφα τῆς ἐποχῆς: τό μεσαῖο πόδι του φθάνει μέχρι τό κάτω μέρος τοῦ «Μ» .

Στή συνέχεια ἀκολουθοῦν τά γράμματα «Η», τό «Ν» καί τό «Ι», ὅλα στή μορφή πού σήμερα χρησιμοποιοῦμε γιά τά κεφαλαῖα τους. Μέ αὐτά ὁλοκληρώνεται ἡ πρώτη σειρά τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἡ δεύτερη σειρά ἀποτελεῖται ἀπό ἕξι χαρακτήρες, τρεῖς ἀριστερά καί τρεῖς δεξιὰ τῆς ἐπάνω κεραίας τοῦ σταυροῦ.

Πρόκειται γιά τά γράμματα «Ι», «Ο» καί «ν» ἢ «ν». Τά δύο πρῶτα ἀπό ἀριστερά μοιάζουν μέ τά ἀντίστοιχα κεφαλαῖα, ἐνῶ τό τρίτο εἶναι ὁμοιο μέ τόν τρίτο χαρακτήρα τῆς πρώτης γραμμῆς.

Στά δεξιὰ ὑπάρχει ἕνας χαρακτήρας, ὁ ὁποῖος ἐκ πρώτης ὄψεως

103. Στό λίθο τοῦ ὑπερθύρου ὑπάρχουν καί ἄλλα χαράγματα πέρα ἀπό αὐτά πού θά περιγράψουμε στή συνέχεια. Ἴσως κάποια ἀπό αὐτά νά σχετίζονται μέ τήν Ὅσια. Ἐάν εἶναι παλαιότερα ἀπό τήν ἐπιγραφή θά πρέπει νά μᾶς ὁδηγήσουν στό συμπέρασμα ὅτι ὁ ναός προϋπῆρχε καί ἡ χάραξη τῆς ὑπάρχουσας ἐπιγραφῆς πρέπει νά σχετισθεῖ μέ κάποιο κατοπινό γεγονός τῆς ἱστορικῆς του πορείας (π.χ. μία ἀνακαίνιση).

μοιάζει μέ «X», αλλά μέ προσεκτικότερη παρατήρηση διαπιστώνουμε ότι ή πάνω δεξιά κεραία τοῦ γράμματος εἶναι πολύ πιό ρηχά σκαλισμένη ἀπό τά ὑπόλοιπα γράμματα. Αὐτό μᾶς ὁδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι δέν πρόκειται γιά τό γράμμα «X», ἀλλά γιά τό γράμμα «λ» μέ τή μορφή πού σήμερα σημειώνουμε τόν πεζό χαρακτήρα.

Ἀκολουθεῖ ἓνα «I» καί ἓνα «ω» ἴδιο σέ μέγεθος μέ τά ὑπόλοιπα, ἀλλά μέ τή μορφή πού σήμερα χρησιμοποιοῦμε γιά τό πεζό.

Μετά ἀπό αὐτή τήν μεταγραφή τῆς ἐπιγραφῆς μπορούμε νά προχωρήσουμε σέ μία προσπάθεια ἀνάγνωσής της. Σύμφωνα μέ τήν ἐκτίμησή μας ή ἐπιγραφή ἀποτελεῖται ἀπό τρεῖς ἐνότητες γραμμάτων: ή πρώτη περιλαμβάνει τούς πέντε πρώτους χαρακτήρες τῆς πρώτης γραμμῆς, ή δεύτερη τούς τέσσερις τελευταίους, ἐνῶ στήν ἐπόμενη γραμμῇ ὑπάρχει μία ἐνότητα, ή ὁποία ἀναπτύσσεται ἀριστερά καί δεξιά τῆς ἐπάνω κεραίας τοῦ σταυροῦ.

Ἡ πρώτη ἐνότητα «α,νπΓ» ἐμφαίνει μία χρονολογία. Τό γράμμα «α» μέ τόνο κάτω ἀριστερά εἶναι ὁ συμβολισμός γιά τόν ἀριθμό 1.000 στό ἑλληνικό σύστημα ἀρίθμησης. Βέβαια στήν ἐπιγραφή πού μελετοῦμε ὁ τόνος πού δηλώνει τή χιλιάδα εἶναι κάτω δεξιά τοῦ γράμματος, ἀλλά φρονοῦμε ὅτι αὐτό τό σφάλμα μπορεῖ νά αἰτιολογηθεῖ ἀπό τήν ἐπικρατοῦσα σέ μεγάλο βαθμό ἄγνοια κατά τούς μέσους χρόνους.

Ὁ τρίτος χαρακτήρας ἀρχικά φαίνεται σάν «ν» ἢ σάν τό λατινικό «n», ἀλλά σέ συνδυασμό μέ τόν τρίτο χαρακτήρα τῆς δεύτερης σειρᾶς μπορούμε νά συμπεράνουμε ὅτι πρόκειται γιά τό γράμμα «υ», τό ὁποῖο γραμμένο μέ αὐτόν τόν τρόπο χαρασσόταν εὐκολότερα. Αὐτό συμπέρασμά μας ἐνισχύεται ἀπό τό γεγονός ὅτι τό ἀριστερό τμήμα τῆς ἐνότητας τῆς δεύτερης γραμμῆς τό εἶχε διαβάσει καί ὁ Ἰάκωβος Ζαρράφτης ὡς «Ἰου» συμπληρωμένο ὁμως ἀπό τήν ἀνυπαρκτή προσθήκη «[λίω]».

Τό «υ» στό ἑλληνικό σύστημα ἀρίθμησης ἀντιστοιχεῖ στόν ἀριθμό 400. Τό «π» καί τό «Γ» πού ἀκολουθοῦν δηλώνουν ἀντίστοιχα τούς ἀριθμούς 80 καί 3. Κατά συνέπεια ή πρώτη ἐνότητα μπορεῖ νά μεταγραφεῖ ὡς «α,υπΓ» καί εἶναι ὁ ἀριθμός 1483.

Ἡ δεύτερη ἐνότητα χαρακτήρων «ΜΗΝΙ» φρονοῦμε ὅτι εὐκολα μπορεῖ νά ταυτισθεῖ μέ τή δοτική ἐνικοῦ τῆς λέξεως «μῆν». Ἡ τρίτη ἐνότητα δέν ἀποτελεῖται ἀπό τίς δύο λέξεις «Ἰου[λίω]» καί «Χιω»,

ὅπως ἐκτίμησε ὁ Ἰάκωβος Ζαρράφτης, ἀλλὰ ἀπὸ μία τῇ λέξει «Ἰούλιος» ἐπίσης σέ δοτική: «Ἰουλίῳ».

Μετά ἀπὸ αὐτές τίς διευκρινίσεις ὁδηγούμαστε στό συμπέρασμα ὅτι ὁ ἀριθμός 1483 δέν εἶναι ἓνας ἀπλὸς ἀριθμός ἀλλὰ μία χρονολογία καί ἡ ἐπιγραφή πρέπει νά ἀναγνωσθεῖ ὡς ἐξῆς: «1483 μηνί *Ιουλίῳ*».

Ἡ ἐπιγραφή, ἀντίθετα μέ τὴν ἐπίσημη αὐτοκρατορική / βυζαντινὴ συνήθεια, χρονολογεῖ ἀπὸ τό ἔτος γεννήσεως τοῦ Κυρίου (Anno Domini= Ἔτος Κυρίου) καί ὄχι ἀπὸ τό ἔτος Κτίσεως Κόσμου (Anno Mundi, 5508 π.Χ. σὺν τὰ ἔτη μετὰ Χριστόν) προφανῶς ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη χρονολόγηση τῶν Ἱπποτῶν, ὅπως διαπιστώνουμε σέ ὅλα τὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου τους πού ἔχει ἐκδόσει στά σχετικὰ ἔργα του ὁ καθηγ. Ζαχαρίας Τσιρπανλῆς¹⁰⁴, ἀλλὰ καί ἄλλων ἐλληνικῆς προελεύσεως κειμένων, ὅπως τό στιχούργημα τοῦ Ἑμμανουήλ Λιμενίτη τοῦ Γεωργιλλᾶ μέ τίτλο «Τό θανατικόν τῆς Ρόδου», στό ὁποῖο ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ τὴ χρονολόγηση ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ: «χιλιοστῷ τῷ ἔτει τε τετρακοσιοστῷ τε συν ἄλλοις ἐνενήκοντα καὶ ὀκτώ πληρεστάτοις»¹⁰⁵.

Ἡ μελέτη τῶν δεδομένων τῆς ἐπιγραφῆς δείχνει μέ σαφήνεια ὅτι οἱ συμπληρώσεις πού ἔγιναν στό παρελθόν δέν ἦταν πρὸς τὴν ὀρθὴ κατεύθυνση. Ἀντιθέτως, ἡ μεταγραφή τοῦ Ἰακώβου Ζαρράφτη ὁδήγησε τοὺς κατοπινούς μελετητές, οἱ ὁποῖοι ἐξ ἀνάγκης τὸν ἀκολούθησαν, σέ ἐσφαλμένα συμπεράσματα.

δ. Ἑρμηνεία τῆς ἐπιγραφῆς

Ὅπωςδήποτε, παρὰ τό ὅτι ἀναγνώσαμε τὴν ἐπιγραφή, δέν μποροῦμε νά εἶμαστε βέβαιοι γιὰ τό τί ἀκριβῶς σημαίνει.

Πιθανές ἐρμηνεῖες τῆς εἶναι οἱ ἐξῆς:

α) Ὁ ναὸς οἰκοδομήθηκε κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιο τοῦ ἔτους 1483. Ἡ ἀνοικοδόμησις θά μπορούσε νά συνδέεται μέ κάποιο θαῦμα πού

104. Τσιρπανλῆ, Ζαχαρία Ν., Ἀνέκδοτα ἔγγραφα γιὰ τὴ Ρόδο καὶ τίς Νότιες Σποράδες ἀπὸ τό ἀρχεῖο τῶν Ἰωαννιτῶν Ἱπποτῶν 1 (1421-1453). Εἰσαγωγή, διπλωματικὴ ἔκδοση, σχόλια, Ρόδος: Ἐκδοση Γραφείου Μεσαιωνικῆς Πόλης Ρόδου, 1995, τοῦ ἰδίου, Ἡ Ρόδος καὶ οἱ Νότιες Σποράδες στά χρόνια τῶν Ἰωαννιτῶν Ἱπποτῶν (14ος - 16ος αἰ.). Συλλογὴ ἱστορικῶν μελετῶν, Ρόδος: Ἐκδοση Γραφείου Μεσαιωνικῆς Πόλης Ρόδου, 1991.

105. Ἐλ. Μαρσέλλου, Ἱπποτοκρατία: 115.

ἐπιτελέσθηκε, μέ κάποιο τάμα, μέ μία ἐπέτειο τῆς Ὁσίας ἢ μέ τή σωτηρία ἀπό ἐχθρική ἐπιδρομή¹⁰⁶.

β) Ὁ ναός ἀνακαινίσθηκε κατά τόν μήνα Ἰούλιο τοῦ ἔτους 1483. Ἀφορμή θά μπορούσε νά εἶναι οἱ φθορές πού ὑπέστη εἴτε ἀπό ἐπιδρομές ἐχθρῶν εἴτε ἀπό κάποιον ἀπό τούς συχνούς σεισμούς πού συνέβαιναν στήν περιοχή.

γ) Κατά τόν μήνα Ἰούλιο τοῦ ἔτους 1483 συνέβη κάποιο περιστατικό πού οἱ κάτοικοι θεώρησαν ἄρκετά σημαντικό γιά νά τό ἀποτυπώσουν στή συγκεκριμένη ἐπιγραφή. Αὐτό θά μπορούσε νά εἶναι μία ἐπίσκεψη τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Μητροφάνους, θυρανοίξια ἢ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ.

δ) Ἡ χρονολογία σχετίζεται ἀμεσότερα μέ τήν ὁσία Μελώ, εἴτε μέ κάποιο περιστατικό τοῦ βίου της εἴτε μέ κάποιο περιστατικό πού ἔπεται τῆς κοιμήσεώς της. Τέτοιο θά μπορούσε νά εἶναι ἡ ἐπιτέλεση ἑνός σημαντικοῦ θαύματος, ἡ ἀνακομιδή τῶν λειψάνων της, κάποια ἐπέτειος τῆς κοιμήσεώς της.

Μία πιό ἀναλυτική μορφή τῆς ἐπιγραφῆς θά μπορούσε νά εἶναι ἡ ἐξῆς¹⁰⁷:

106. Μία τέτοια νύξη θά μπορούσε νά εἶναι ἡ φράση τοῦ πρώτου ἀπό τά στιχηρά τοῦ Μητροφάνους, ἡ ὁποία λέει «καταπατήσασα τόν πολέμιον τόν ἡμᾶς κτείναντα μηχανῇ ὄψεως». Ὅπωςδήποτε ἡ φράση αὐτή μπορεί νά ἐκληφθεῖ μεταφορικά. Σέ αὐτή τήν περίπτωση σημαίνει ὅτι ἡ Ὁσία, μέ τίς πρεσβεῖες καί τή χάρη της, νίκησε τόν πνευματικό ἀντίπαλο (= πολέμιον) καί ἀπελευθέρωσε τούς πιστούς ἀπό τίς μεθοδεῖες (= μηχανές) τοῦ διαβόλου (= ὄψεως). Μία κατά κυριολεξία κατανόηση μπορεί νά χρησιμοποιεῖ τήν ἐκκλησιαστική γλῶσσα γιά νά ἀποδόσει τή σωτηρία τῶν πιστῶν ἀπό τήν ἐπιδρομή τοῦ Ἰουνίου 1457. Σέ αὐτή τά σωζόμενα ἔγγραφα κάνουν ἰδιαίτερη ἀναφορά στά μέσα πού χρησιμοποίησαν οἱ ἐπιτιθέμενοι γιά νά κυριεύσουν τά κάστρα τοῦ νησιοῦ. Αὐτά ἦταν «πολιορκητικές μηχανές (machinis), πετροβόλοι (tormentis) καί σκάλες γιά νά κυριεύσουν τά τείχη». Σέ αὐτή τήν περίπτωση ἡ ἐρμηνεία τοῦ στίχου θά ἦταν ἡ ἐξῆς: «ἡ ἀγία μέ τίς πρεσβεῖες της κατεπάτησε τούς ἐχθρούς/ἐπιδρομείς, οἱ ὁποῖοι μέ κάθε τεχνικό μέσο (machinis καί tormentis) προσπάθησαν νά βλάψουν τούς πιστούς μέ τή συνεργία τοῦ διαβόλου». Πάντως, οὔτε αὐτή ἡ ἐρμηνεία μᾶς παρέχει σταθερό σημεῖο γιά τή χρονική τοποθέτηση τῆς Ὁσίας, καθώς ἡ βοήθεια θά μπορούσε νά προέλθει εἴτε ὅταν βρισκόταν ἐν ζωῇ εἴτε μετά τήν κοίμησή της.

107. Δική μας ἐκτίμηση. Σέ ἀγκύλες τοποθετοῦνται τά σημεῖα πού ἐμεῖς συμπληρώνουμε.

«[ὡκοδομήθη/ἀνεκαινίσθη/ἐνεκαινιάσθη ὁ (ιερός) ναός οὗτος (κατά) τῷ ἔτει] 1483 [ἐν¹⁰⁸ τῷ] μηνί Ἰουλίῳ»¹⁰⁹.

IV. Τό ὄνομα τῆς ὁσίας

α. Οἱ μέχρι τώρα ἀπόψεις τῶν μελετητῶν

Ἐνα δυσχερέστατο πρόβλημα πού πρέπει νά ἐπιλύσει ὁ ἐνασχολούμενος μέ τήν Ὑσία εἶναι αὐτό τῆς προελεύσεως καί τῆς σημασίας τοῦ ὀνόματός της. Οἱ διάφοροι μελετητές ἔχουν διατυπώσει ἕναν μεγάλο ἀριθμό ἀπόψεων, οἱ ὁποῖες, συνήθως, οὔτε νά ἀπορριφθοῦν εἶναι εὐκόλο οὔτε νά υἱοθετηθοῦν συνετό, καθώς ἡ θεμελίωσή τους εἶναι ἀνεπαρκής. Ἡ ἔλλειψη στοιχείων καί ἡ ἀγνοια τῆς χρονικῆς περιόδου κατά τήν ὁποία ἔζησε ἡ ὁσία Μελώ μᾶς ἐμποδίζουν νά ἔχουμε κάποια σταθερή βάση γιά τίς ὑποθέσεις καί τίς ἐκτιμήσεις μας μέ ἀποτέλεσμα νά περιοριζόμαστε στή διαίσθησή μας.

Οἱ μέχρι τοῦδε ὑπάρχουσες ἐκτιμήσεις τῶν μελετητῶν μποροῦν νά συνοψιστοῦν στά ἑξῆς:

1) Μία ἀναφορά τοῦ Μητροπολίτου Μητροφάνους στά στιχηρά του σχετικά μέ τήν προέλευση καί τή σημασία τοῦ ὀνόματος θά ἦταν πολύτιμη γιά τήν προσπάθειά μας. Τό ἴδιο σημαντική θά ἦταν καί ἡ ὁποιαδήποτε σχετική ἀναφορά τῆς ἐπιγραφῆς. Δυστυχῶς ὁμως δέν ὑπάρχει ἡ παραμικρή πληροφορία πού θά μπορούσε νά μᾶς ὀδηγήσει σέ κάποιο, ἡ ἔστω νά μᾶς κατευθύνει πρὸς κάποιο, ἀσφαλές συμπέρασμα.

2) Ὁ Ἰακ. Ζαρράφτης (Τοποθεσία: 103) ἀποτολμᾷ μία ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος καί τό συνδέει μέ τό μέλι: «λέγομεν δέ Μελοῦν τήν ἔχουσαν μέλι ἢ τήν οὔσαν γλυκεῖαν ὡς μέλι»¹¹⁰. Προφανῶς δέν ἦταν πεπεισμένος γιά τήν ἱστορικότητα τῆς Ὑσίας, γιά τόν λόγο αὐτό καί στίς δύο παραπομπές του, ἀναφέρεται στόν ναό, ἀλλά ὄχι καί σέ αὐτή. Συσχετίζει τήν ὑπαρξη τοῦ ναοῦ μέ τήν παρουσία τοῦ Ἀσκλη-

108. Ἡ πρόθεση «ἐν» συντάσσεται πάντοτε μέ δοτική. Ἐκτός ἀπό τοπική χρήση ἔχει καί χρονική ἔννοια, ὅπως στή συγκεκριμένη περίπτωση, προσδιορίζοντας ἕνα χρονικό διάστημα.

109. Φρονοῦμε ὅτι περισσότερες πληροφορίες καί στοιχεῖα γιά τόν βίο καί τή χρονική τοποθέτηση τῆς Ὑσίας μπορεῖ νά μᾶς προσφέρει πλέον, μόνο μία ἀρχαιολογική ἀνασκαφή, ἡ ὁποία εἶναι ἐπιβεβλημένο νά διενεργηθεῖ στήν περιοχή.

110. Ἰακ. Ζαρράφτου, Τοποθεσία: 103, ὑπ. 1.

πιείου στην περιοχή και ταυτίζει την Όσια με την Ίασώ, ή οποία, κατά την πίστη της αρχαιότητας, ήταν κόρη του Άσκληπιού¹¹¹. Είναι πιθανό σέ αυτή την ταύτιση νά συνετέλεσε και ή όμοιότητα τών καταλήξεων τών δύο όνομάτων.

3) Η έπόμενη αναφορά πού έντοπίσαμε εΐναι στό έργο του Έμ. Ί. Καρπαθίου (Έκκλησία Ι.ΙΙ: 136). Ό αείμνηστος ιεράρχης, άφοϋ μεμφθεί τόν Ίάκ. Ζαρράφτη γιά τήν άσέβειά του και άπορρίψει τήν προτεινόμενη από αυτόν έρμηνεία, προτείνει τήν ταύτιση τής Όσίας με τήν Αγία Μελάνη τή Ρωμαία μία αγία του 4ου αιώνα, ή οποία έορτάζει στίς 31 Δεκεμβρίου. Ό συγγραφέας παραθέτει τή μαρτυρία ότι τό έκκλησάκι πανηγυρίζει κατά τήν 31η Δεκεμβρίου. Έκτιμᾷ ότι τό όνομα Μελώ άποτελεί συγκεκριμένο τύπο του όνόματος Μελάνη.

Σέ αυτό τό σημείο όφείλουμε νά παραθέσουμε μία μαρτυρία, ή όποία έμπεριέχεται στό βιβλίο του π. Δημητρίου Καββαδία, τό όποιο έκδόθηκε στην Άθήνα κατά τό έτος 2008, με τίτλο «Ό Άγιος Μητροφάνης άρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως». Ό συγγραφέας, έχοντας παραθέσει τή βιογραφία του αγίου Μητροφάνους άρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως στό τέλος άναφέρεται σέ άλλους άνδρες οι όποιοι έφεραν τό όνομα Μητροφάνης. Άνάμεσα σέ αυτούς μνημονεύει τόν Μητροπολίτη Μητροφάνη σημειώνοντας ότι δέν γνωρίζουμε τίποτα γιά τό πρόσωπό του, πέρα από τό ότι έγραψε τροπάρια, τά όποια ύπάρχουν στόν κώδικα 1362 τής Έθνικής Βιβλιοθήκης τών Παρισίων. Ό κώδικας, κατά τόν αυτό συγγραφέα, εΐναι χαρτώος του 15ου αιώνα διαστάσεων 28x20,5 έκατοστών. Τό ένδιαφέρον σημείο εΐναι ότι σημειώνει, κάτι πού δέν μνημονεύουν ούτε ό Fr. Halkin ούτε ό Ζαχ. Τσιρπανλής στά σχετικά άρθρα τους: Στά περιεχόμενα του κώδικα ύπάρχει γραμμένη ή φράση «Metrophanes metropolita: Hymnus in honorem Sae Melaniae έν τῇ Βουρρίνη τής Κῶ».

Η αναφορά αυτή θά μπορούσε νά εΐναι ή πρώτη σύγχυση τών δύο όνομάτων, ή όποία στή συνέχεια έπεβλήθη από τόν Μητροπολίτη Έμμανουήλ. Δυστυχώς, δέν κατέστη δυνατό νά έλέγξουμε τό πρωτότυπο και ή μαρτυρία αυτή του π. Δημ. Καββαδία άποδυναμώνεται από τά προφανή σφάλματα πού κάνει στή συνέχεια. Ένώ παραθέτει φωτοτυπία του κώδικα πού γνωρίζουμε από τά έργα τών

111. Οι άλλες κόρες του Άσκληπιού και τής Ήπιόνης ήταν ή Ύγιεία, ή Άκεσώ, ή Πανάκεια και ή Αϊγλή.

ἐκδοτῶν του, στήν ὁποία διαβάζεται ξεκάθαρα τό ὄνομα «Μελώ» ὁ ἴδιος, ὅπου τό σημειώνει, τό ἀλλάζει αὐθαίρετα σέ «Μελάνη». Καταγράφει λάθος τόν πρῶτο στίχο τοῦ φύλλου 267 τοῦ κώδικα, ἀλλά μεταβάλλει τό ὄνομα καί στήν ἀκολουθία γράφοντας «Μελάνη ἡ πάνσεμνος», «δεῦτε πιστοί Μελάνην τήν ὁσίαν» καί «ἡ θαυμασία Μελάνη»¹¹².

Δέν γνωρίζουμε ἂν ὁ συγγραφέας πληροφορήθηκε γιά τόν κώδικα ἀπό τά ἔργα τῶν δύο προαναφερθέντων ἐπιστημόνων, ἢ ἀπό ἄλλη πηγή. Ἐπίσης δέν γνωρίζουμε τό ἂν εἶχε πρόσβαση μέ κάποιον τρόπο στόν κώδικα, καθώς στό τέλος τοῦ σημειώματός του ὁ μόνος αὐτός παραθέτει τήν ὑπογραφή τοῦ ἀντιγραφέως: «Θεόδουλος ἱερομόναχος ἀπό τῆ Γεσθημανῆ».

Ἡ ἐξόφθαλμη ἀλλοίωση τοῦ ὀνόματος στόν τίτλο καί στό κείμενο τοῦ κώδικα μειώνουν τήν πιθανότητα ἡ ἀναφορά στά περιεχόμενά του νά ἔχει ἐπιστημονική ἀξία. Σέ περίπτωση πάντως πού συνέβαινε κάτι τέτοιο θά ἐπρόκειτο γιά τήν πρώτη καταγεγραμμένη σύγχυση τῶν δύο ὀνομάτων και, πιθανῶς, τήν αἰτία γιά τή μεταφορά της μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

4) Ὁ Β. Σ. Χατζηβασιλείου (Ἱστορία: 291, ὑπ. 43) παραθέτει τίς ἀπόψεις τῶν δύο προηγούμενων προκρίνοντας τή δεύτερη, χωρίς νά διατυπώσει κάποια κρίση¹¹³.

5) Ὁ Μ. Παξινός (Παράδοξα: 223-224) σημειώνει ὅτι ἡ προφορική παράδοση, παρά τό ὅτι διατήρησε τό ὄνομα, δέν μπόρεσε νά διατηρήσει τήν ἡμέρα ἐορτῆς τῆς τιμωμένης ἀγίας. Αὕτη ἡ παρατήρηση εἶναι ὀρθότερη ἀπό τό προαναφερθέν σχόλιο τοῦ Ἑμ. Ἰ. Καρπαθίου ὅτι ἡ πανήγυρη τοῦ ναοῦ ἦταν τήν 31η Δεκεμβρίου.

Ἀναφέρει τή συσχέτιση μέ τήν ἀγ. Μελάνη, ἀλλά καταλήγει ὅτι πρόκειται γιά ἐπίκληση πρὸς τήν Παναγία. Κατά τήν ἐκτίμησή του τό «Μελώ (-ού)» ἀποτελεῖ συγκεκριμένο τύπο τῆς μετοχῆς «μέλουσα» τοῦ ρήματος «μελίσσω», τό ὁποῖο σημαίνει καταπραῦνω, παρηγορῶ, ἀνακουφίζω. Μάλιστα, σημειώνει ὅτι πρέπει νά κατεβεῖ ὁ τόνος κατά τό σχῆμα: ἄδουσα>ἀδοῦσα>ἀδοῦ¹¹⁴.

112. Σελ. 257-259.

113. Στήν πραγματικότητα κάτι τέτοιο δέν τό ἐπέτρεπε ἡ φύση τῆς ἐργασίας του.

114. Παραπέμπει στό «Ἱστορικόν Λεξικόν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, τόμ. Α΄, Ἀθῆναι 1933» (χωρίς ἀναφορά σέ συγκεκριμένη σελίδα).

Σέ αὐτές τίς παρατηρήσεις ἔχουμε νά κάνουμε τά παρακάτω σχόλια:

α) Ὁ κύριος τύπος τοῦ ρήματος πού ἀναφέρει δέν εἶναι «μελίσσω» ἀλλά «μειλίσσω».

β) Ὁ συγγραφέας ἀναφέρει τή μετοχή «μέλουσα» χωρίς νά προσδιορίζει τόν χρόνο. Τό συγκεκριμένο ρῆμα («με(ι)λίσσω») δέν σχηματίζει ὅλους τούς χρόνους. Ἔχει μόνο ἐνεστώτα, ἐνεργητικό μέλλοντα («με(ι)λίξω») καί μέσο καί παθητικό μέλλοντα «με(ι)λίσσομαι»¹¹⁵.

γ) Ὁ τύπος «μέλουσα» πού προσδιορίζεται ὡς τύπος μετοχῆς δέν ὑπάρχει. Ἡ μετοχή τοῦ ρήματος «με(ι)λίσσω» στόν ἐνεστώτα θά ἦταν με(ι)λίσσων (ἀρσ.), με(ι)λίσσουσα (θηλ.) καί με(ι)λίσσον (οὐδ.) καί στόν μέλλοντα με(ι)λίξων (ἀρσ.), με(ι)λίξουσα (θηλ.) καί με(ι)λίξον (οὐδ.).

δ) Τό ρῆμα «μελίσσω» στόν J. A. Cramer, (Anecdota: 217-218)¹¹⁶ ὑπάρχει μόνο ὡς ἀπλή ἀναφορά στό λῆμμα «Θρία» (=μαντικές ψῆφοι) χωρίς νά προσφέρει τό παραμικρό στήν πραγμάτευση τοῦ θέματος.

ε) Τό παράδειγμα καταβιβασμοῦ τοῦ τόνου δέν βοηθᾷ καθὼς ἡ μετοχή δέν εἶναι «μέλουσα».

στ) Ἡ παραπομπή στό Λεξικόν τοῦ Ἡσυχίου Ἀλεξανδρέα (Μ. Παξינוῦ, Παράδοξα: 224, ὑπ. 5) στόν τύπο «μέλων=ἀρέσκων» (Ἡσυχίου Ἀλεξανδρέα Λεξικόν: στ. 1029, ἐμεῖς προσθέτουμε καί τό «μελεῖν=ἀρέσκειν» στή στ. 1022) δέν σχετίζεται μέ τή σημασία πού θέλει νά δώσει καί τή συσχέτιση πού θέλει νά κάνει μέ τήν ἀντίληψη-παρηγορία τῆς Παναγίας.

Κατά συνέπεια δέν φαίνεται νά εὐοδοῦται ὁ συσχετισμός τοῦ Μελώ μέ τήν Παναγία μέσα ἀπό τήν προσπάθεια νά ἀποδειχθεῖ ὅτι τό ὄνομα ἀποτελεῖ τύπο τοῦ ρήματος «μελίσσω» (= καταπραῦνω, παρηγορῶ, ἀνακουφίζω) καθὼς δέν μπορεῖ νά γίνει τέτοιος συσχετισμός.

6) Ὁ Μ. Σκανδαλίδης στήν ἀπάντησή του στόν προηγούμενο ἐρευνητή (Ἀνασκευή: 478-479) ἀφοῦ προσπεράσει μέ ἀπλή ἀναφορά τίς θέσεις τοῦ Μ. Παξινού δέχεται καί αὐτός ὅτι σχετίζεται μέ τήν Παναγία, παρουσιάζοντας τή γνώμη του ὅτι τό ἐκκλησάκι κατά τούς βυζαντινούς χρόνους πρέπει νά ἦταν ἀφιερωμένο στήν

115. Κ. Δ. Παπανικολάου, Λεξικόν: 407.

116. Μ. Παξινού, Παράδοξα: 224, ὑπ. 6.

Παναγία. Αιτιολογεί την πρώτη λέξη της ονομασίας με έκπτωση της άρκτικής συλλαβής Παναγία>Αγία. Ή λέξη Μελοῦ κατ' αὐτόν προέρχεται από τό επαγγελματικό οικογενειακό ὄνομα Μελάς, τοῦ κτήτορα τῆς ἐκκλησίας.

Δυστυχῶς, δέν ὑπάρχει καμία μαρτυρία πού νά στηρίζει τίς παρατηρήσεις του.

7) Ὁ Μ. Παξινός στήν ἀπάντησή του (Ἑλεγχος: 497-499) σχολιάζει ὅτι ἂν προερχόταν ἀπό τό ὄνομα Μελάς θά ἔπρεπε νά μοιάζει μέ τόν τύπο «Σουμελᾶ» (<σοῦ Μελᾶ<τοῦ Μελᾶ). Στή συνέχεια ἐπαναλαμβάνει τή θέση του γιά τή μετοχή «μέλουσα» καί προσπαθεῖ νά τή στηρίξει, ἀλλά καί νά προβάλει τήν κατάληξη -οῦ ὡς κατάληξη γυναικείων ὀνομάτων.

Πέρα ἀπό ὅσα σημειώσαμε παραπάνω θά θέλαμε νά ποῦμε δέν ἀμφισβητεῖται ὅτι ἡ κατάληξη -οῦ προέρχεται ἀπό διαφορετικές περιπτώσεις καί δηλώνει γυναικεία προέλευση καί κατάληξη. Αὐτές οἱ διαπιστώσεις ὅμως δέν λύνουν τό πρόβλημα τῆς προελεύσεως τοῦ ὀνόματος ἢ τῆς πιθανῆς σημασίας του.

8) Ἐπόμενος στή σειρά τῶν ἐπιστημόνων πού ἀσχολήθηκαν μέ τήν Ὀσία εἶναι ὁ καθ. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆς. Στό σχετικό ἄρθρο του σχολιάζει τίς ἐκτιμήσεις τῶν παλαιότερων διαπιστώνοντας ὅτι θά ἦταν ἐντελῶς διαφορετικές ἂν γνώριζαν τή δημοσίευση τοῦ Fr. Halkin (Ἑκκλησάκι: 26).

Σημειώνει ὅτι δέν ὑπάρχει ἀναφορά σέ παλαιά συναξάρια τῆς Ἐκκλησίας στήν Ἀγία Μελώ. Θεωρεῖ συγγενική λέξη τό «μελλῶ -οῦς» (= μέλληση, βραδύτης, ἀργοπορία), ἐνῶ παραθέτει καί ἄλλα ὀνόματα ἀπό τήν ἀρχαία καί τή χριστιανική γραμματεία. Ἐνδιαφέρον ἔχει ἡ ἀναφορά του στό ὄνομα Ἀμαλία καί τήν πιθανότητα παραφθορᾶς του σέ Μελοῦ¹¹⁷. Τέλος κλείνει μέ τή διαπίστωση ὅτι καί ὡς τύπος καί ὡς ὄνομα τό Μελώ θά μπορούσε νά ὑπάρχει ἤδη ἀπό τήν ἀρχαιότητα.

9) Ἡ σχετική ἀναφορά στό βιβλίο τοῦ Μ. Σκανδαλίδη «Τοπωνυμικά καί ὀνοματικά τῆς νήσου Κῶ», δέν προσθέτει κάτι καινούργιο στίς ἤδη διατυπωθεῖσες θέσεις του στό ἄρθρο τοῦ 1998.

10) Ἀφήσαμε τελευταία τή μαρτυρία πού μᾶς κατέθεσε ὁ καθηγητής θεολόγος κ. Θεόφιλος Μικέ Μουζουράκης, μέ τήν ἀπό 4ης Ἰανουαρίου 2012 ἐπιστολή του.

117. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ἑκκλησάκι: 34-36.

Σέ αυτή σημειώνει ότι τό ὄνομα «Μελού» ἀπαντᾶται, κατά τό παρελθόν, ὄχι μόνο στήν Κω, ἀλλά καί στήν Ἀλικαρνασσό τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Δέν ἐπρόκειτο γιά συνηθισμένο χριστιανικό ὄνομα, ἀλλά πάντως ὑπῆρχε.

Στήν τοπική διάλεκτο τῶν κατοίκων τῆς Ἀλικαρνασσοῦ ἦταν δυνατό νά συναντήσῃ κάποιος τόσο στήν ὀνομαστική, ὅσο καί στή γενική, τό ὄνομα Μελού - Μελεζού. Παράλληλα ὑπῆρχαν καί τά ὀνόματα Παρασκευή - Παρασκευού, Ἄννα - Ἄννεζού, Ἰσιδώρα - Σιδερού κ.τ.λ.

Ὁ κ. Θεόφιλος Μικέ Μουζουράκης σημειώνει ἐπίσης ὅτι μαθητής Γυμνασίου ὦν, ἐγνώρισε τυχαίως στή Ρόδο τήν κ. Μελεζού Σβύνου, ἡ ὁποία καταγόταν ἀπό τήν Ἀλικαρνασσό. Καθώς τό ὄνομα τοῦ ἔκανε ἐντύπωση ἐρώτησε τόν πατέρα του καί τήν ἐκ πατρός γιαγιά του, πρεσβυτέρα Ἀναστασία Μουζουράκη, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἐξήγησαν ὅτι τό ὄνομα αὐτό, ἂν καί ἀσύνηθες, ὑπῆρχε στήν Ἀλικαρνασσό, τή Σμύρνη καί τά Μούγλα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

β. Οἱ δικές μας ἐκτιμήσεις

Ἀπό τή σχετική ἔρευνα καί τήν παρακολούθηση τῶν παλαιότερων προσπαθειῶν διαπιστώνουμε ὅτι ἡ ἀναζήτηση σχετικά μέ τό ὄνομα τῆς Ὁσίας καί τήν προέλευσή του, μᾶλλον, δέν μπορεῖ νά ὀδηγήσῃ σέ ἀσφαλή συμπεράσματα. Γιά τόν λόγο αὐτό καί ἐμεῖς θά ἀρκεσθοῦμε στή διατύπωση κάποιων ἐκτιμήσεων - διαπιστώσεων μας.

1) Τό ὄνομα τῆς Ὁσίας δέν μπορεῖ νά συνδεθεῖ μέ τό ρῆμα «με(ι) λίσσω» καί τίς ἐπακόλουθες σημασίες τῆς καταπράυνσης καί τοῦ κατευνασμοῦ. Ἐξάλλου, παρά τίς σχετικές ἀπόπειρες, δέν μπορεῖ νά συνδυασθεῖ μέ αὐτό ἐτυμολογικά.

2) Ὁ μόνος τύπος πού ταιριάζει, τουλάχιστον ἀκουστικά, προέρχεται ἀπό τό ρῆμα «μέλλω» (=σκέπτομαι νά κάνω, προτίθεμαι νά κάνω, ἀναβάλλω)¹¹⁸. Πρόκειται γιά τόν τύπο «μελλώ», ὁ ὁποῖος εἶναι ποιητικός τύπος τοῦ «μέλλησις» (= καθυστέρηση, χρονοτριβή, ἀναβολή)¹¹⁹. Καί αὐτός ὁ τύπος κλείνεται κατά τόν ἴδιο τρόπο (γεν.

118. Liddell-Scott (σέ ἠλεκτρονική μορφή): λῆμμα 26002. Πρβλ. Μιχ. Χ. Οἰκονόμου, Γραμματική: 304.

119. Πρβλ. καί τόν τύπο «μελλήσω σπουδάσω» (Ἡσυχίου Ἀλεξανδρέα, Λεξικόν: στ. 1028).

της μελλοῦς), αλλά γράφεται μέ δύο λάμδα. Φυσικά θά μπορούσε νά πρόκειται γιά μία περίπτωση ἀπλοποιήσεως τῆς γραφῆς στό πέρασμα τῶν αἰώνων.

Ὡς πρός τήν ἔννοια θά μπορούσε νά σημαίνει αὐτή πού ἀναβάλλει, καθυστερεῖ τή διάπραξη τῆς ἁμαρτίας, ἄν καί αὐτοῦ τοῦ τύπου ὀνόματα, μέ ἀρνητική ἔννοια δέν εἶναι συνήθη στήν ὀρθόδοξη παράδοση, ἡ ὁποία προτιμᾷ νά προβάλλει θετικά χαρακτηριστικά καί ὄχι νά ἀποτρέπει.

3) Συμβάλλοντας στήν προσπάθεια ὅσων συνδέουν τό ὄνομα τῆς Ὑσίας μέ οἰκογενειακά ὀνόματα, χωρίς νά προκρίνουμε αὐτή τήν προέλευση τοῦ ὀνόματος, θέλουμε νά παραθέσουμε τή διαπίστωση ὅτι κατά τόν 15ο αἰῶνα ὑπῆρχε στή Ρόδο οἰκογένεια ἡ ὁποία ἔφερε τό ὄνομα «Μελή» (στή λατινική γραφή τῶν χειρογράφων = Meli). Ὁ καθηγ. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆς (Ἔγγραφα: 128) παρουσιάζει τήν περίπτωση τῆς Σαραντίνης Μελῆ, θυγατέρας τοῦ Στεφάνου Μελῆ καί τῆς Μαγγαφάδαινας Κονταράτου, ὁ μελλοντικός πεθερός τῆς ὁποίας, ἀγαπητός, οἰκεῖος καί πιστός Ροδίτης Γιάννης Γιαξῆς, προκάλεσε ἀπόφαση τοῦ μεγάλου μαγίστρου γιά ἄνοδό της ἀπό τήν τάξη τῶν «μαριναρίων», οἱ ὁποῖοι ἦταν ὑπόχρεοι ναυτικῆς ὑπηρεσίας στά καράβια τοῦ Τάγματος, στήν τάξη τῶν «ἀπελευθέρων», οἱ ὁποῖοι δέν εἶχαν παρόμοια ὑποχρέωση¹²⁰. Γεγονός εἶναι ὅτι αὐτή ἡ ἀπόφαση τοῦ μεγάλου μαγίστρου, τῆς 1ης Φεβρουαρίου 1446, δέν ἐφαρμόσθηκε, χωρίς νά εἶναι γνωστοί σέ ἐμᾶς οἱ λόγοι¹²¹. Τό ὄνομα Μελῶ θά μπορούσε νά συσχετισθεῖ μέ τό οἰκογενειακό Μελῆ: ἡ κόρη τοῦ Μελῆ > ἡ Μελού.

Στό σημεῖο αὐτό γεννιοῦνται σέ ἐμᾶς πολλά ἐρωτήματα: Θά μπορούσε ἡ ὁσία Μελῶ νά σχετιζόταν μέ τήν οἰκογένεια αὐτή; Θά μπορούσε νά ἦταν ἡ κόρη τῆς Σαραντίνης, ἡ ὁποία ἔφυγε ἀπό τή Ρόδο γιατί δέν ἐπιθυμοῦσε τόν ἔγγαμο, ἀλλά τόν ἀσκητικό βίο; Θά ἦταν πιθανό οἱ οἰκεῖοι της νά πῆγαν μετά τήν ὁσιακή κοίμησή της στήν Κῶ γιά νά οἰκοδομήσουν ἕνα μικρό ναό πρός τιμήν της; Θά ἦταν πιθανό ὁ Μητροφάνης νά ἔγραψε τά στιχηρά γιά ἕνα παλαιό μέλος

120. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά μέ τίς τάξεις αὐτές στό Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ἔγγραφα: 35-39.

121. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ἔγγραφα: 454. Τό ἔγγραφο ἔχει τόν ἀριθμό 158. Ἀναφορά στόν Στέφανο Μελῆ γίνεται καί στό ἔγγραφο 28 μέ ἡμερομηνία 8 Μαΐου 1433 (Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ἔγγραφα: 261-262).

τοῦ ποιμνίου τῆς Ρόδου, τό ὁποῖο ἀσκήθηκε καί ἀγίασε στήν Κω; Τά ἐρωτήματα αὐτά δέν μποροῦν νά ἀπαντηθοῦν μέ τά ὑπάρχοντα δεδομένα. Μακάρι στό μέλλον νά ἀποκτήσουμε ἐπιπλέον στοιχεῖα γιά τόν βίο τῆς Ὁσίας.

4) Στούς συναξαριστές τῆς Ἐκκλησίας δέν ὑπάρχει κάποιο πρόσωπο, τοῦ ὁποίου τό ὄνομα νά ταιριάζει σέ ἱκανοποιητικό βαθμό μέ τό ὄνομα τῆς Ὁσίας. Ἀπό ἔρευνα συγκεντρώσαμε τά ἑξῆς: α) Μέλῃς ὁσιος (4 Μαΐου)¹²², β) Μελιτινή μάρτυς (δύο διαφορετικές ἀγίες 16 Σεπτεμβρίου, 29 Ὀκτωβρίου). γ) Μελίτων μάρτυς (δύο μάρτυρες 9 Μαρτίου, 30 Ἰουνίου)¹²³.

5) Ἐνδιαφέρον ἔχει τό ρῆμα «μέλω» (= φροντίζω τούς ἀνθρώπους). Ὡς ἀπρόσωπο «μέλει» (= ὑπάρχει φροντίδα), ἐνῶ σέ σύνταξη μέ δοτική «μέλω τινί» σημαίνει ἐνδιαφέρω κάποιον, γίνομαι ἀντικείμενο φροντίδας¹²⁴.

Σέ αὐτό τό ρῆμα ὑπάρχει ὡς τύπος τῆς μετοχῆς ἐνεστώτα ἡ λέξη «μέλουσα»¹²⁵, ἡ ὁποία σημαίνει αὐτή πού φροντίζει¹²⁶. Αὐτός ὁ τύπος θά μπορούσε νά ἐνεργοποιήσει τή θεωρία τοῦ Μ. Παξינוῦ (Παράδοξα: 223-224), ἀλλά μέ προέλευση ἀπό ἄλλο ρῆμα (ὄχι τό «με(ι)λίσσω»)¹²⁷ καί ἄλλη σημασία.

Ἡ σύνδεση τοῦ ὀνόματος μέ τήν ἔννοια τῆς φροντίδας εἶναι πολύ σημαντική. Ἡ φροντίδα πρὸς αὐτούς, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀνάγκη ἦταν ἰδιαίτερα σημαντική ἀπό τά πρῶτα χριστιανικά χρόνια. Συνδέθηκε, μάλιστα, μέ τίς γυναῖκες, οἱ ὁποῖες καί μέσω αὐτῆς τῆς δυνατότητας πού τούς ἐξασφάλιζε ἡ νέα πίστη κατόρθωσαν νά ἐμπεδώσουν τήν ἐν Χριστῷ ἐλευθερία καί νά προβάλλουν μία ἰδιαίτερα ἐλκυστική εἰκόνα πρὸς τούς ἐκτός. Αὐτή ἡ στάση τους σέ ἀντιδιαστολή μέ τήν

122. Στό διαδίκτυο (http://www.eortologio.gr/data/eortes/eortes_Mi.php) ἐντοπίσαμε καί μεταφέρουμε νά κάθε ἐπιφύλαξη τήν ἀγία Μελία (ἢ Μέλια), ἡ ὁποία ἐορτάζει στίς 4 Μαΐου.

123. Βασιλείου Κ. Διαμαντῆ, Θέλεις νά μάθεις πότε ἐορτάζεις;, Ἀθῆναι 1995.

124. Κ. Δ. Παπανικολάου, Λεξικόν: 411.

125. Ἡ ὀνομαστική καί ἡ γενική τῆς μετοχῆς ἐνεστώτα τοῦ ρήματος διαμορφώνεται ὡς ἑξῆς: ὁ μέλων τοῦ μέλλοντος, ἡ μέλουσα τῆς μελούσης, τό μέλον τοῦ μέλλοντος.

126. Liddell-Scott (σέ ἠλεκτρονική μορφή): λῆμμα 26017, Κ. Δ. Παπανικολάου, Λεξικόν: 411, Μιχ. Χ. Οἰκονόμου, Γραμματική: 304.

127. Liddell-Scott (σέ ἠλεκτρονική μορφή): λῆμμα 25831, Κ. Δ. Παπανικολάου, Λεξικόν: 407-408: μειλίσσω τινά = ἡρεμῶ (πρβλ. μειλίχιος).

πλήρη απουσία κάθε ἱχνους φιλανθρωπίας στίς τάξεις τῶν ἐθνικῶν προσέφεραν ἕνα τεράστιο κοινωνικό πλεονέκτημα στόν ἀγῶνα γιά μετάδοση τῆς πίστεως τους στούς ἄγευστους ἀπό ἀγάπη καί προσφορά εἰδωλολάτρες.

6) Στό λεξικό τοῦ Σουῖδα¹²⁸ (: 708) ὑπάρχει τό ὄνομα «Μελισσῶα» χωρίς κανένα σχόλιο ἢ κάποια παρατήρηση. Φρονοῦμε ὅτι ὁ συνηρημένος τύπος του θά ἦταν «Μελισσῶ» καί ἀπό αὐτόν θά μπορούσε νά προκύψει ὁ συγκεκριμένος τύπος «Μελῶ». Σέ αὐτή τήν περίπτωση τό ὄνομα φαίνεται νά συνδέεται μέ τή λέξη «μέλι» καί νά μᾶς ὀδηγεῖ σέ μία προσέγγιση συναφή μέ αὐτή τοῦ Ἰακ. Ζαρράφτη «λέγομεν δέ Μελοῦν τήν ἔχουσιν μέλι ἢ τήν οὔσαν γλυκεῖαν ὡς μέλι»¹²⁹.

Πέρα ἀπό ὅλα τά παραπάνω, καθώς καί τήν προαναφερθεῖσα ἐνδιαφέρουσα μαρτυρία τοῦ κ. Θεοφίλου Μικέ Μουζουράκη γιά τήν ὑπαρξη τοῦ ὀνόματος Μελοῦ - Μελεζοῦ στήν Ἀλικαρνασσό καί στήν εὐρύτερη περιοχή τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δέν θά ἔπρεπε νά παραθεωρήσουμε τή συνήθεια πού ἐπικρατεῖ στόν τόπο μας γιά προσωπικούς, κοινωνικούς, θρησκευτικούς, ἐθνικούς καί ἄλλους λόγους νά δίνεται ἕνα ὄνομα σέ κάποιο μέλος τῆς οἰκογένειας τό ὁποῖο δέν ἔχει προηγούμενη ἀναφορά, ἀλλά μπορεῖ νά μήν ἔχει καί συνέχεια. Παραδείγματος χάριν νά ἀναφέρουμε ὅτι ὑπάρχει στήν περιοχή μας ὄνομα «Ἰταλία» πού δόθηκε σέ κορίτσι πού γεννήθηκε τήν ἡμέρα πού οἱ Ἰταλοί κατέλαβαν τό νησί.

V. Τά στιχηρά τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Μητροφάνους καί ἡ σύνδεσή τους μέ τόν βίο τῆς ὁσίας Μελοῦς

α. Τά στιχηρά τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Μητροφάνους

Ἡ ξεχωριστή σημασία τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Fr. Halkin, στήν ὁποία ἤδη ἔχουμε ἀναφερθεῖ, καί ἡ ἐπανεκδοση τοῦ κειμένου ἀπό τόν καθηγ. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ κατά τό ἔτος 1998, ἀναδιαμόρφωσε πλήρως τή στάση καί τήν προσέγγισή μας στό θέμα τῆς Ὁσίας Μελοῦς τῆς ἐν τῇ Βουρρίνῃ τῆς Κῼ.

128. Λεξικό τοῦ 10ου αἰῶνα, ἰδιαίτερα πολύτιμο, καθώς περιέχει πλῆθος στοιχείων, τά ὁποία δέν διασώζονται ἀπό ἄλλη πηγή. Γιά τόν συγγραφέα του δέν γνωρίζουμε τίποτα πέρα ἀπό τό ὅτι ἔζησε στήν Κωνσταντινούπολη κατά τόν 10ο αἰῶνα.

129. Ἰακ. Ζαρράφτου, Τοποθεσία: 103, ὑπ. 1.

Ἡ Ὅσια πλέον δέν ἀντιμετωπίζεται ὡς ἓνα, κατά κάποιον τρόπο, μυθικό πρόσωπο, ἀλλά ὡς μία ὑπαρκτή ἀγία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία φαίνεται νά κάνει αἰσθητή καί μέ θαύματα τήν παρουσία της στόν λαό τοῦ Θεοῦ.

Δύο εἶναι τά στοιχεῖα πού συνετέλεσαν σέ αὐτή τή μεταβολή: κατά πρῶτο λόγο ἡ ἔκδοση τῶν στιχηρῶν καί κατά δεύτερο ἡ ἀνάγνωση τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ναοῦ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τό μοναδικό σταθερό χρονικό σημεῖο πού διαθέτουμε σέ σχέση μέ τήν Ὅσια.

Ἡ ἔκδοση τῶν στιχηρῶν, ἀπό τόν Fr. Halkin ἀρχικά καί ἀπό τόν καθηγ. Z. N. Τσιρπανλῆ στή συνέχεια, μέ παράθεση, μάλιστα, φωτοτυπίας τοῦ χειρογράφου, αὐτομάτως γεννᾷ τό ἐρώτημα τῆς ταυτότητας τοῦ συντάκτου τους. Γιά αὐτόν τόν προσδιορισμό διαθέτουμε ἓνα σημαντικό στοιχεῖο καθῶς στό χειρόγραφο ὑπάρχει ἡ ταυτότητα τοῦ συγγραφέα.

Στό δεξί περιθώριο τοῦ φ. 267r ὑπάρχουν οἱ ἐξῆς δύο λέξεις: «Μητροφάνους Μητροπολίτου». Ἡ ἐκτίμηση τοῦ καθηγ. Z. N. Τσιρπανλῆ, καθῶς καί ἡ δική μας, ὅσο μᾶς ἐπιτρέπει νά λάβουμε θέση ἡ φωτοτυπία τοῦ χειρογράφου πού ἔχουμε στά χέρια μας, εἶναι ὅτι τό χέρι πού ἔγραψε τόν κώδικα εἶναι αὐτό πού σημείωσε καί τό ὄνομα τοῦ ὑμνογράφου.

Καθῶς γνωρίζουμε τό ὄνομα τοῦ συγγραφέα, καθῆκον μας εἶναι νά προσπαθήσουμε νά τό συνδέσουμε μέ κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο.

Σημαντικό εἶναι ὅτι πέρα ἀπό τό ὄνομα γνωρίζουμε καί τήν ιδιότητά του, τή θέση του στό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Πρόκειται γιά ἀρχιερέα, ὁ ὁποῖος ἦταν τοποθετημένος σέ ἐπισκοπή πού προσδιορίζοταν ὡς «Μητρόπολις». Ὁ Fr. Halkin ἔκανε τίς ἐξῆς ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις:

1) Ὁ κώδικας εἶναι τοῦ 15ου αἰῶνα, ἀλλά τά στιχηρά ἔχουν προστεθεῖ σέ αὐτόν σέ φύλλο πού κατά τήν πρώτη γραφή εἶχε παραμείνει λευκό.

2) Μέ τό ὄνομα αὐτό δέν ὑπάρχει κανένας γνωστός μητροπολίτης Κῶου κατά τόν 16ο καί 17ο αἰῶνα.

3) Ἡ ἐπισκοπή Κῶου ἀναβιβάσθηκε ἀπό Ἀρχιεπισκοπή σέ Μητρόπολη, μόλις τό 1838.

Στή δεύτερη παρατήρηση πρέπει νά ἐπενθυμίσουμε ὅτι ἀπό τό 1330 μέχρι τό 1575 δέν εἶναι γνωστός σέ ἐμᾶς κανένας ἐπίσκοπος

τῆς Κω καί, τέλος, νά σημειώσουμε ὅτι ὁ ἐπιφανὴς ἀγιολόγος δέν μπόρεσε νά δώσει μία ἱκανοποιητική ἀπάντηση, ὡς πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Μητροφάνους.

Ὁ καθγ. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆς, παρά τὸ ὅτι δέν γνώριζε τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ναοῦ, φαίνεται νά ὀδηγεῖται στὸ ὀρθὸ πρόσωπο, τὸν Μητροπολίτη Ρόδου Μητροφάνη Α΄. Τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Ὁ συγκεκριμένος ἱεράρχης συμβιώνει ἱκανοποιητικά μέ τοὺς Ἰππότες καί τὸν λατῖνο ἀρχιεπίσκοπο Ρόδου.

2) Ἦταν ἄνδρας σοφὸς καί λόγιος, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν οἱ μαρτυρίες τοῦ Ἰταλοῦ ἀνθρωπιστῆ Francesco Maturanzio, ἀλλὰ καί τὸ ποίημα τοῦ Ἑμμανουήλ Λιμενίτη.

3) Κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἱπποτοκρατίας δέν συναντοῦμε κανένα κανονικά τοποθετημένο ἐπίσκοπο στὴ Δωδεκάνησο, πέρα ἀπὸ τὴ Ρόδο.

4) Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ Μητροφάνους Β΄ (1498-1511), ὁ ὁποῖος μαρτυρεῖται σέ κάποιους ἐπισκοπικούς καταλόγους εἶναι ἀμφίβολη.

5) Οἱ Ἰππότες ἀπαγόρευσαν νά ἀναλάβει ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Μητροφάνης τὴν ἐπισκοπὴ Κώου, ἀλλὰ τοῦ ἐπέτρεψαν νά μεταβεῖ στὸ νησί γιὰ νά προβεῖ σέ χειροτονίες καί ἄλλες ἀρχιερατικές πράξεις.

6) Ἡ ρευστότητα τῶν ὁρίων στὸν προσδιορισμὸ τῆς περιόδου γραφῆς ἑνὸς χειρογράφου μπορεῖ νά φθάσει καί τὰ ἑκατὸ χρόνια. Στὴν περίπτωσή μας, ὁ Ρόδου Μητροφάνης δέν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸν 16ο αἰῶνα (ἢ 17ο) πού τοποθετεῖ τὸ χειρόγραφο ὁ Fr. Halkin.

7) Δέν ὑπάρχει βεβαιότητα γιὰ τὸ ἔαν τὸ φύλλο μέ τὰ στιχηρὰ ἐγγράφη ἀπὸ τὸν συγγραφέα ἢ κάποιον κατοπινὸ γραφέα, ἴσως κατὰ τὸν ἐπόμενο ἢ μεθεπόμενο αἰῶνα ἀπὸ τὸ Μητροφάνη. Ἡ ἀπουσία αὐτογράφου τοῦ Μητροφάνους δέν μᾶς ἐπιτρέπει νά ἐκφέρουμε κάποια γνώμη.

Σέ ὅλες αὐτές τίς ἀπόψεις καί τίς παρατηρήσεις τοῦ καθγ. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, τίς ὁποῖες διαπιστώσαμε καί ἀπὸ τὴ δική μας ἀναζήτηση¹³⁰, πρέπει νά προσθέσουμε τὴν ἰδιαίτερα σημαντικὴ μαρτυρία πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή.

Ἡ ἐπιγραφὴ ὅπως παρουσιάζεται στὴν παροῦσα ἐργασία ἀποτελεῖ τὸν συνδετικὸ κρίκο, ὁ ὁποῖος συνδέει στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα δια-

130. Οἱ σχετικές διαπιστώσεις καταγράφονται στὸ δεύτερο κεφάλαιο τῆς ἐργασίας μας.

φορετικά αξιολογούνται είτε έντελως ασύνδετα μεταξύ τους είτε με χαλαρή σύνδεση. Προς επίρρωση αυτής της διαπίστωσής μας έρχεται και τό ότι ό καθηγ. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆς, παρά τό γεγονός ότι έχει έντοπίσει όλα τά άλλα στοιχεία και παρά τό ότι αυτά τόν όδηγοῦν στό πρόσωπο τοῦ Ρόδου Μητροφάνους, επιμένει στην ανάγνωση τῆς έπιγραφῆς ἄν και οι πληροφορίες πού είχε τόν είχαν πείσει ότι δέν αναφέρεται σέ αυτή «χρονολογία ούτε τό όνομα τῆς αγίας ἢ κάποιου κτίτορα»¹³¹. Ἡ κατακλείδα τῆς σχετικῆς αναφορᾶς του εἶναι ἡ ἐξῆς: «Κατά πληροφορία τῆς κ. Ντιντιούμη, ἡ έπιγραφή έχει ἀσβεστωθεῖ. Αἰταιεῖται τώρα προσεκτικό καθαρίσμα ἀπό τόν ἀσβέστη και προσπάθεια ὀρθῆς ἀνάγνωσης»¹³².

Τά ὑπάρχοντα στοιχεία μποροῦν νά προσδιορισθοῦν συνοπτικά ὡς ἐξῆς:

α) Τό κείμενο τῶν στιχερῶν και ἡ σημείωση στό περιθώριο τοῦ χειρογράφου σχετικά μέ τόν συγγραφέα τους: «Μητροπολίτου Μητροφάνους».

β) Ἀπουσία ἐπισκόπου στην Κῶ και ἡ ἀνάθεση τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου στόν μητροπολίτη Ρόδου μετά ἀπό δική τους ἄδεια και γιά περιορισμένο χρονικό διάστημα παραμονῆς στό νησί. Διασώζεται τό σχετικό ἔγγραφο τοῦ Νοεμβρίου 1452, ὅταν οι Ἰππότες παρὰχώρησαν τή δυνατότητα μετάβασης και παραμονῆς στην Κῶ στόν Μητροπολίτη Ρόδου Ναθαναήλ.

γ) Ὁ ἐπίτιτλος τοῦ χειρογράφου και ἡ σύνδεση μέ τό όνομα τῆς ὀσίας Μελοῦς.

δ) Ὁ προσδιορισμός τοῦ τόπου ἀσκήσεως τῆς ὀσίας στή Βουρρίνα τῆς Κῶ. Πρόκειται γιά στοιχεῖο μεγάλης ἀκρίβειας πού δέν ἔχουμε πάντα σέ ἀναφορές σέ ἀγιολογικά κείμενα. Στην περίπτωση τῆς ὀσίας Μελοῦς, σημαντικό στοιχεῖο θά ἦταν και ἡ ἀπλή ἀναφορά τοῦ ὀνόματός της, καθώς πρόκειται γιά ἕνα ἀσυνήθιστο, σπάνιο θά λέγαμε, όνομα.

ε) Ἡ παρουσία ναοῦ στην περιοχή τῆς Βουρρίνας, ὁ ὁποῖος τιμᾶται στό όνομα τῆς «Αγίας Μελοῦς», ὅπως λένε οι κάτοικοι τῆς περιοχῆς.

στ) Ἡ πρόσφατη ἀνάγνωση τῆς έπιγραφῆς μετά τόν καθαρισμό της κατά τόν Δεκέμβριο τοῦ ἔτους 2010 και ἡ έν τέλει ἀναφορά κά-

131. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ἐκκλησάκι: 24.

132. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ἐκκλησάκι: 24, ὑπ. 3.

ποιας χρονολογίας, ή οποία χάρη στην ακρίβειά της προσδίδει νέα προοπτική στην μέχρι τώρα έρευνα: Ιούλιος 1483.

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα στοιχεῖα που παραθέσαμε ή τελευταία λειτουργεί καταλυτικά συνδέοντάς τα μεταξύ τους καί δημιουργώντας τό κατωτέρω σχῆμα στενά συνδεομένων μεταξύ τους στοιχείων:

- (1) στιχηρά τῆς ὁσίας Μελοῦς τῆς ἐν τῇ Βουρρίνῃ τῆς Κῶ
- (2) ὁ σοφός Μητροπολίτης Ρόδου Μητροφάνης (1471-1498)
- (3) ἄδεια μεταβάσεως στήν Κῶ γιά ἄσκηση ἱεροπραξιῶν
- (4) Ιούλιος 1483
- (5) ναός τῆς ὁσίας Μελοῦς στήν Κῶ
- (6) σύνδεση τῆς Ὀσίας μέ τήν περιοχή τῆς Βουρρίνας

Ἡ καταγραφή στήν ἐπιγραφή μίας ἡμερομηνίας στό μέσον περίπου τῆς ποιμαντορίας τοῦ Μητροφάνους (Ιούλιος 1483) καί ὁ συνδυασμός ὅλων τῶν ἀνωτέρω παραγόντων μᾶς παρέχουν τή δυνατότητα νά ἐπισφραγίσουμε τήν ἐκτίμηση τοῦ καθηγ. Ζ. Ν. Τσιρπανλή γιά ταύτιση τοῦ ὑμνογράφου τῶν στιχηρῶν μέ τό πρόσωπο τοῦ Μητροπολίτου Μητροφάνους, ὁ ὁποῖος ἐποίμανε τή μητρόπολη Ρόδου ἀνάμεσα στά ἔτη 1471 καί 1498.

Στόν παρισινό κώδικα 1362 ἔχουν καταγραφεῖ πέντε συνολικά τροπάρια, τά ὁποῖα στό χειρόγραφο χαρακτηρίζονται ὡς «στιχηρά». Στιχηρά ἀποκαλοῦνται τά τροπάρια πού συνοδεύονται ἀπό παλαιοδιαθητικούς στίχους. Τέτοια τροπάρια ὑπάρχουν σέ ἀρκετά σημεῖα τῶν ἀκολουθιῶν τῆς Ἐκκλησίας. Στόν ἑσπερινό παραδείγματος χάριν ὑπάρχουν δύο ὁμάδες στιχηρῶν. Ἡ πρώτη ἀκολουθεῖ τό «Κύριε ἐκέκραξα», στήν ἀρχή τῆς ἀκολουθίας, ἐνῶ ή δεύτερη βρίσκεται πρίν τό ἀπολυτίκιο στό τέλος τῆς ἀκολουθίας καί μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ καί ὡς «ἀπόστιχα». Τό πρῶτο τροπάριο, κατά κανόνα, δίνει σέ ὅσα τό ἀκολουθοῦν τόν ἦχο του. Ἀντιστοίχως πρὸς τό τέλος τοῦ ὄρθρου ὑπάρχουν πάλι στιχηρά τά ὁποῖα συνοδεύονται ἀπό τούς στίχους τῶν αἰνῶν.

Στή συνέχεια παραθέτουμε τά στιχηρά πού ἔγραψε ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Μητροφάνης τόν 15ο αἰῶνα:

Ἦχος πλ. β΄. Ὅλην ἀποθέμενοι.

Μῆτερ αἰσέβαστε, ἡ τοῦ Θεοῦ ἐν καρδίᾳ ἐσχηκυῖα ἔρωτα καὶ καταπατήσασα τὸν πολέμιον τὸν ἡμᾶς κτείναντα μηχανῇ ὄφεως, εὐπροσδέκτεις σου δεήσεσι τὸν σάλον εὐνασον τῶν ἀμαρτιῶν τὸν βαρύτατον, συγχώρησιν παρέχουσα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀναστέλλουσα πάθη ψυχοφθόρα, λαμβάνουσα τὴν χάριν πρὸς Θεοῦ, ὃν ἐπιμόνως ἐπόθησας, μῆτερ αἰσέβαστε.

Πόνοις τῆς ἀσκήσεως τὴν φυσικὴν λαμπηδόνα ἔτηξας τοῦ σώματος· καὶ σαυτὴν εἰς ἔρημον εἰσοικίσασα παγετὸν ἡνεγκας καὶ τροφῆς ἔνδειαν, ἐναθλοῦσα ἐν τοῖς ὄρεσι, Μελῶ ἡ πάνσεμνος, ὥσπερ πελεκὰν ὁ φιλέρημος· καὶ τέλος δὲ μακάριον ἐν τοῖς τῶν πετρῶν καταδέδεξαι χάσμασι θανοῦσα· ἐντεῦθεν καὶ θαυμάτων αὐτουργὸν τοῖς μετὰ πόθου προστρέχουσι γίνεται τὸ τέμενος.

Εἰσοδὸν εἰς ἄσκησιν τὴν θαυμαστὴν εὐποιῖαν σὺ σοφῶς ἀπέφηνας· καὶ σαυτὴν ἐγύμνασας πρὸ μονώσεως, δωρεὰς νέμουσα τοῖς πιστοῖς χρήζουσι· διὰ τοῦτο καὶ ἀνέδραμες εἰς ὕψος ἔνθεον τῶν θεωριῶν τῶν τοῦ πνεύματος, προσπάθειαν ἐλάσασα τῶν βιοτικῶν περιστάσεων πόρρω τε δειχθεῖσα ἀπάντων βαρυνόντων γεηρῶν· ἴν' ἐπαξίως τιμῶμένη, ὦ ἀειμακάριστε.

Ἦχος πλ. δ΄.

Δεῦτε, πιστοὶ Μελῶ τὴν ὁσίαν ὕμνοις τιμήσωμεν, ἥτις τοῖς ἰδίῳις ἰδρῶσί τε καὶ πόνοις τὴν ἐκκλησίαν ἐφαίδρυνε Χριστοῦ καὶ τῶν πιστῶν τὸ πλήρωμα χαρᾶς ἐνέπλησε· νέμει γὰρ ἰάματα πᾶσι τοῖς προσοῦσι καὶ παντοίων νοσημάτων ἀποπαύει ῥοὰς μῦρά τε προχέει καὶ εὐωδίαν ἄφατον πιστοῖς. Αὐτῆς ταῖς ἱκεσίαις, ὁ Θεός, ἐλέησον ἡμᾶς.

Ἦχος δ΄.

Οὐκ ἔστι παρὰ τῷ Θεῷ δοῦλος, οὐκ ἔστιν ἐλεύθερος, οὐκ ἔστιν ἄρσεν καὶ θῆλυ· ἰδοὺ γὰρ ἡ θαυμασία Μελῶ, ἀγνισθεῖσα τῷ Πνεύματι, τὴν πρώτην ἔχει τάξιν ἐν οὐρανοῖς· καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς ἐν τῇ Κῶ, ἡ πρὶν ἐν δουλικῷ τῷ σχήματι ἀναστραφεῖσα, βασίλισσα καθίσταται, δεχομένη τὰς ἀπάντων ἱκεσίας, καὶ προσάγουσα τῷ Νυμφίῳ Χριστῷ, παρ' οὗ αἰτεῖται, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὴν εἰρήνην, καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

Τά στιχηρά αυτά, μάλλον, είναι από τό τέλος τοῦ ἑσπερινοῦ (ἀπόστιχα, ὅπως δηλώνεται στή σημείωση πού προηγεῖται τοῦ τελευταίου) καί φαίνεται ὅτι συμπλήρωσαν κάποια παλαιότερη ἀκολουθία. Ἡ συμπλήρωση αὐτή μάλλον προκλήθηκε ἀπό κάποιο σημαντικό γεγονός πού σχετίζεται μέ τήν Ὁσία ἡ τόν ναό της ἡ τό ὅτι ὁ συγγραφέας φθάνοντας στήν Κῶ γιά νά ἀσκήσει τά ποιμαντικά του καθήκοντα, γνώρισε τήν Ὁσία πού ἐτιμᾶτο ἐκεῖ καί προσέφερε σέ αὐτή ὡς προσφορά του ὕμνους. Εἶναι πιθανό τά τροπάρια νά συντάχθηκαν μέ τήν εὐκαιρία κάποιου θαύματος πού ἐπιτέλεσε ἡ μέ τήν ἐπέτειο τῆς μνήμης της, κατά τήν ὁποία ὁ ἐπίσκοπος βρέθηκε στό νησί.

Μία ἄλλη πιθανότητα εἶναι νά ἀνακαινίσθηκε ὁ ναός μετά ἀπό κάποιον σεισμό, ὅπως συνέβη τό 1481¹³³. Ἡ εὐκαιρία πού ἀναζητοῦμε θά μπορούσε νά εἶναι καί ἡ ἀνακαίνιση τοῦ ναοῦ μετά ἀπό κάποια καταστροφική ἐπιδρομή πειρατῶν ἡ ὁθωμανῶν. Γνωρίζουμε ὅτι τέτοια περιστατικά ἔχουμε τό καλοκαίρι τοῦ 1457, ἀλλά καί κατά τά ἔτη 1460, 1464, 1471, 1477 (κατέστρεψαν τήν ὑπαιθρο, ἀλλά δέν ἐπιτέθηκαν στά κάστρα)¹³⁴. Ἡ ἰσχυρή ἀντίσταση τῶν Ἱπποτῶν καί τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ στίς ὀχυρωμένες θέσεις ἔστρεψε τή μανία τῶν ἐπιδόξων κατακτητῶν στήν ἀπροστάτευτη ὑπαιθρο, ἡ ὁποία ὑφίστατο πλῆθος δεινῶν καί ἀπέμενε ἐρειπωμένη καί ἐρημωμένη μετά ἀπό κάθε τέτοια ἐπιδρομή. Ἡ ἀπομονωμένη θέση τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος δέν βρίσκεται σέ προστατευμένο σημεῖο, εἶναι πολύ πιθανό νά προκάλεσε τή μανία τῶν ἀλλοδόξων ἐπιδρομέων καί νά κρίθηκε ἀναγκαία ἡ ἐπισκευή του. Ἴσως ὅταν οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ἔμαθαν ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Μητροφάνης βρέθηκε μέ τήν ἄδεια τῶν Ἱπποτῶν στό νησί νά τόν προσκάλεσαν νά τελέσει ἐγκαίνια ἡ θυρανοίξια στό ναό τῆς Ὁσίας.

Ἡ οὕτως ἡ ἄλλως ἀναγκαία ἀνασκαφική ἔρευνα τῆς περιοχῆς μπορεῖ νά μᾶς δείξει πότε οἰκοδομήθηκε ὁ ναός. Φρονοῦμε ὅτι, καθώς δέν ὑπάρχουν τετμηριωμένα ἀρχαιολογικά πορίσματα, δέν μπορούμε νά ἀπορρίψουμε τήν πιθανότητα τό ἔτος πού ἀναφέρεται στήν ἐπιγραφή νά ἀποτελεῖ τό ἔτος ἀνεγέρσεως καί ὄχι ἐπισκευῆς ἡ ἀνακαινίσεως τοῦ ναοῦ.

133. Χ. Ἱ. Παπαχριστοδούλου, Ἱστορία: 300-301.

134. Χ. Ἱ. Παπαχριστοδούλου, Ἱστορία: 285-287, Β. Σ. Χατζηβασιλείου, Ἱστορία: 256-257.

Όπωςδήποτε, δεν γνωρίζουμε αν τα διασωθέντα στιχηρά είναι τα μοναδικά τροπάρια που ο Μητροφάνης έγραψε προς τιμήν της Όσίας ή αν αποτελούν τμήμα πλήρους ακολουθίας, ή οποία δεν κατεγράφη στο ίδιο χειρόγραφο και ίσως απωλέσθηκε. Ο προσδιορισμός της σχέσεως του Μητροφάνους με την χρονολογία της επιγραφής ίσως να μας πρόσφερε τη δυνατότητα να εκφέρουμε κάποια ακριβέστερη εκτίμηση για τον αρχικό σκοπό του τμήματος αυτού της ακολουθίας που διαθέτουμε.

Όλοκληρώνοντας και αυτό το κεφάλαιο πρέπει να σημειώσουμε ότι τα τρία πρώτα τροπάρια είναι γραμμένα σε ήχο πλάγιο του β' και ψάλονται κατά το «Όλην αποθέμενοι», ενώ ακολουθούν δύο διαφορετικά δοξαστικά ένα σε ήχο πλάγιο του δ' και ένα σε ήχο δ'.

Ο επίτιτλος του δισέλιδου κειμένου όπως καταγράφεται στον κώδικα 1362 είναι ο εξής:

«Τῆς όσίας μητρός ἡμῶν Μελοῦς τῆς ἐν τῇ Βουρρίνῃ τῆς Κῶ στιχηρά».

Η σαφέστατη αυτή διατύπωση δεν επιτρέπει την παραμικρή αμφισβήτηση ούτε για την ύπαρξη της Όσίας ούτε για τη συσχέτιση των ύμνων με το συγκεκριμένο πρόσωπο, το οποίο τιμάται μέχρι σήμερα στην Κω.

β. Στοιχεία του βίου της ός. Μελοῦς που άντλούμε από τά στιχηρά

Για τον βίο της Όσίας, πέρα από τά στιχηρά του Μητροπολίτου Μητροφάνους, δεν γνωρίζουμε ουσιαστικά τίποτα. Η μοναδική πηγή για να προσπαθήσουμε να διαγράψουμε με ιδιαίτερα άδρές γραμμές τον βίο της όσίας Μελοῦς τῆς ἐν τῇ Βουρρίνῃ τῆς Κῶ είναι τά τροπάρια αυτά.

Στήν ύμνογραφία τά στοιχεία του βίου δεν λειτουργούν αυτόνομα, αλλά εντάσσονται στην προσπάθεια του ύμνωδου να προβάλει τά πνευματικά, μεταμορφωμένα χαρακτηριστικά του ύμνούμενου προσώπου. Θά μπορούσαμε να παραλληλίσουμε αυτή τη στάση με την αντίστοιχη της εικονογραφίας στην οποία ο άγιογράφος, αν και διατηρεί κάποια από τά ιδιαίτερα βιολογικά χαρακτηριστικά του προσώπου, δεν περιορίζεται σε αυτά. Η εικονογραφική απεικόνιση, όπως και η ύμνογραφική δεν αποτελούν φωτορεαλιστικές τέχνες. Επιλέγουν να προσεγγίζουν τό πρόσωπο, αλλά και την πραγματικότητα γενικότερα, μέσα από τό πρίσμα της καινῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς

καί τῆς ἐκχύσεως στήν Κτίση τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ἐκχυση αὐτή ξεκίνησε τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς καί ἔκτοτε δέν ἔχει σταματήσει νά ζωογονεῖ καί νά ἀνακαινίζει τή Δημιουργία καί τήν κορωνίδα της, τόν ἄνθρωπο.

Ἡ ἀξιοποίηση τῶν τροπαρίων γιά τή μορφοποίηση τοῦ βίου τοῦ ὕμνογραφουμένου προσώπου πρέπει νά γίνεται μέ τήν δέουσα προσοχή, ὥστε νά μήν παραμερισθοῦν αὐτές οἱ σημαντικές προϋποθέσεις: ὅταν μελετοῦμε μία ἀκολουθία γιά νά ἐξάγουμε συμπεράσματα γιά τόν βίο τοῦ ἁγίου ἢ τῆς ἁγίας πού ἀποτελεῖ τό ἐπίκεντρό της πρέπει νά τήν προσεγγίζουμε μέσα ἀπό τήν ὀπτική γωνία τῆς καινῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Διαφορετικά τά συμπεράσματα, στά ὁποῖα θά ὀδηγηθοῦμε, θά εἶναι ἀλλοιωμένα καί ἀνακριβῆ¹³⁵.

Ἡ πρώτη παρατήρηση πού πρέπει νά κάνουμε εἶναι ὅτι ἡ εἰκόνα πού ἔχουμε γιά τήν Ὁσία ἀπό τήν τοπική παράδοση ταυτίζεται ἀπολύτως μέ τίς πληροφορίες πού παίρνουμε ἀπό τά τροπάρια.

Ἡ ἐντυπωσιακή φράση «ἐν τοῖς τῶν πετρῶν χάσμασι», μέ τήν ὁποία ὁ Μητροφάνης περιγράφει τόν τόπο ἀσκήσεως καί θανῆς της μπορεῖ νά προέρχεται μόνο ἀπό αὐτόπτη μάρτυρα τοῦ χώρου. Πραγματικά, πίσω ἀπό τόν ναό της, στή νότια πλευρά τοῦ κτίσματος, βρίσκεται ἕνας ὀγκώδης βράχος, ὁ ὁποῖος ἔχει ἕνα μεγάλο χάσμα, σάν σχίσιμο. Σέ αὐτό τό χάσμα θά μπορούσε ἀκόμη καί νά ἐγκατασταθεῖ ἕνας λιτοδίαιτος ἀσκητής. Ἡ βόρεια πλευρά τοῦ χάσματος εἶναι ἕνας βράχος, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τό κάτω τμήμα τοῦ νότιου τοίχου τοῦ ναοῦ. Ἄν μάλιστα δεχθοῦμε ὅτι κατά τοὺς μέσους χρόνους τό ἐπίπεδο τοῦ ἐδάφους ἦταν χαμηλότερο, τότε τό χάσμα διευρύνεται.

Πέρα ἀπό τήν ἀκριβῆ περιγραφή τῆς μορφολογίας τοῦ ἐδάφους, στά στιχηρά ἀποτυπώνονται ὅλα τά στοιχεῖα τῆς γεωμορφολογίας τῆς περιοχῆς, τά ὁποῖα θά μπορούσαμε νά σχηματοποιήσουμε ὡς ἑξῆς:

α) «εἰς ἔρημον εἰσοικίσασα». Τό ὕψωμα πάνω στό ὁποῖο εἶναι ὁ ναός εἶναι, τουλάχιστον σήμερα, ἀπομακρυσμένο ἀπό κάθε ἀνθρώπινη ἐπαφή. Φρονοῦμε ὅτι αὐτό θά συνέβαινε καί κατά τήν ἐποχή πού ζοῦσε ἡ Ὁσία ἐκεῖ. Ἐπιπλέον, ἂν καί οἱ γύρω πλαγιές εἶναι

135. Παρόμοια παρατήρηση κάνει ὁ καθηγ. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆς (Ἐκκλησάκι: 28) τονίζοντας ὅτι τό λειτουργικό «ποίημα» ἔχει ὕμνογραφικό καί ὄχι βιογραφικό χαρακτήρα.

κατάφυτες, 150 μέτρα πιό ανατολικά, στό Κοκκινόνερο, υπάρχουν πλατάνια, τό σημείο πού ἔχει οἰκοδομηθεῖ ὁ ναός εἶναι σχετικά ἄγονο καί ἀπαράκλητο.

β) «παγετόν ἥνεγκας». Τό σχετικά μεγάλο ὕψος, γιά τά δεδομένα τοῦ νησιοῦ, καί ἡ ἀπουσία βλάστησης, ἡ ὁποία ἐξισορροπεῖ τίς διακυμάνσεις τῆς θερμοκρασίας, πρέπει νά ἔκαναν τό σημείο αὐτό ιδιαίτερα δύσκολο γιά διαμονή. Χαρακτηριστικό τῆς περιοχῆς σήμερα εἶναι, καί πρέπει νά ἦταν καί κατά τό παρελθόν, τό ὅτι βρίσκεται ἐκτεθειμένη σέ βόρειους ἀνέμους, οἱ ὁποῖοι κατά τό χειμῶνα θά δημιουργοῦσαν συνθῆκες ἀφόρητου παγετοῦ γιά ὅποιον ἔμενε ἐκεῖ χωρίς προστασία.

γ) «τροφῆς ἔνδειαν». Εἶναι πράγματι ἄξιο ἀπορίας πῶς ἐξασφάλιζε ἡ Ὅσια τή διατροφή της. Τό πιθανότερο εἶναι νά διάλεγε καί νά συνέλεγε κάποια χόρτα ἀπό τήν γύρω περιοχή. Ἴσως νά ὑπῆρχαν καί κάποια δέντρα πού εἶχαν ἄγριους καρπούς καί νά συμπλήρωνε μέ αὐτούς τά λιτά γεύματά της.

δ) «έν τοῖς ὄρεσι». Εὐρισκόμενος στό ἐκκλησάκι της καί στρέφοντας τό βλέμμα πρός τίς γύρω πλαγιές διαπιστώνεις ὅτι αὐτή τήν εἰκόνα πρέπει νά εἶχε πρό τῶν ὀφθαλμῶν του καί ὁ Μητροφάνης ὅταν συνέγραψε τήν ἀκολουθία της. Τό σημείο περιβάλλεται ἀπό ἐντυπωσιακές ἀπότομες πλαγιές μέ μόνη διέξοδο γιά τό μάτι τή βόρεια πλευρά πού καταλήγει στή θάλασσα καί τά ἀπέναντι μικρασιατικά παράλια.

Ἄς δοῦμε κάποια θραύσματα τοῦ βίου της σύμφωνα μέ στοιχεῖα πού ἀντλοῦμε ἀπό τά στιχηρά τοῦ Μητροφάνους:

α) Πρῶτο χαρακτηριστικό της ἡ αὐστηρότατη ἄσκηση καί ἡ βαθύτατη μετάνοια, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τήν ἀφετηρία γιά τήν κατά χάρη θέωση τῆς Μελοῦς. Ἡ, προφανῶς προφορική, παράδοση πάνω στήν ὁποία στηρίζονται τά στιχηρά ἀναφέρεται σέ ὑπεράνθρωπη ἄσκηση («τροφῆς ἔνδειαν»), ἀγῶνα πού μπορεῖ νά παρομοιαστεῖ μόνο μέ τῶν ἀθλητῶν («ἀναθλοῦσα») καί ἔχει στοιχεῖα ἀπό τή ζωή τοῦ πελεκάνου, ἐνός πτηνοῦ τό ὁποῖο ἀγαπᾷ τή μόνωση καί θυσιάζεται γιά νά προστατεύσει τά μικρά του ἀπό τά δαγκώματα φιδιῶν («ὥσπερ πελεκάν ὁ φιλέρημος»).

Σημαντική εἶναι ἡ πληροφορία πού φανερώνει τή σχέση τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς μέ τήν Ὅσια. Ἀφοῦ ὁ ὕμνωδός προσδιόρισε τόν τόπο ταφῆς τῆς Ὁσίας μᾶς προσφέρει μία σημαντική πληρο-

φορία πού δείχνει ότι οι διάφορες λαϊκές παραδόσεις και η αγάπη των Κώων στην Όσια έχουν την αφετηρία τους ήδη στα πρό του Μητροφάνους χρόνια. Η αιτία αυτής της ξεχωριστής σχέσης, οφείλεται σε δύο παράγοντες:

I. Η κόρη της Βουρρίνας κατά τη διάρκεια της ζωής της ήταν άρωγός των έμπεριστάτων, και

II. Μετά την όσιακή κοίμησή της έγινε πηγή ιαμάτων για τους προστρέχοντας στο τάφο-ναό της.

Αυτή η μοναδική προσφορά, παρά το ότι δεν διασώζονται γραπτά μνημεία, διατήρησε τη μνήμη της άσβεστη και την αγάπη των ντόπιων θερμή.

Σύμφωνα με τα στιχηρά πριν από την μοναχική της αναχώρηση διεμοίρασε τα υπάρχοντά της στους πιστούς, οι οποίοι τα είχαν ανάγκη. Και αυτή η συμπεριφορά της μάς θυμίζει τους μεγάλους αγίους της παλαιάς εποχής και άποτελεί την έμπρακτη επιβεβαίωση της ήθελημένης αποταγής των έγκοσμίων. Από το κείμενο του Μητροπολίτου Μητροφάνους δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποιο συμπέρασμα σχετικά με το μέγεθος του πλούτου της. Ίσως να ήταν πτωχή, αλλά η έπιλογή της να γίνει μοναχή να την ώθησε να προσφέρει και αυτά τα λίγα πού κατείχε σε άλλους με μεγαλύτερες ανάγκες. Είναι σαφές ότι η Όσια δεν δεσμευόταν στη ζωή και τίς έπιλογές της από τίς βιωτικές ανάγκες και φροντίδες. Ήταν προσηλωμένη στον στόχο της. Η αποζήτηση της δόξας και της χάριτος του Θεού με μετάνοια, ταπείνωση, προσφορά «τοίς πιστοίς χρήζουσι» και ασκητικότατη ζωή την ήλκυε.

Ένα ενδιαφέρον σημείο για τη ζωή της όσιας Μελοῦς έντοπίζεται στο τελευταίο τροπάριο του Μητροφάνους. Σε αυτό έχουμε τη φράση: «*ή πριν έν δουλικῶ τῷ σχήματι ἀναστραφεῖσα βασίλισσα καθίσταται*». Αυτή η φράση μπορεί να κατανοηθεῖ με δύο τρόπους: κατά κυριολεξία και μεταφορικά. Στην πρώτη περίπτωση, έχουμε μία σημαντική πληροφορία για τη ζωή της: πριν γίνει μοναχή, ήταν δούλη, ίσως ύπηρέτρια. Με την αφιέρωσή της αλλάζει πορεία¹³⁶ και γίνεται βασίλισσα «πνευματική». Η δεύτερη προσέγγιση ύπονοει μεταφορικά ότι ένῶ κάποτε ήταν δούλη της άμαρτίας, μετά τη ζωή της άσκήσεως κέρδισε την έν Χριστῶ έλευθερία. Ο καθηγ. Ζ. Ν.

136. Με αυτό τον τρόπο αποδίδουμε το «ἀναστραφεῖσα», το όποιο μπορεί να σημαίνει και «έπιστρέφω» (Πρβλ. Κ. Δ. Παπανικολάου, Λεξικόν: 577).

Τσιρπανλῆς (Ἐκκλησάκι: 28) δέν προκρίνει τή μία ἔναντι τῆς ἄλλης ἐπιλογῆς. Μία πιθανή ἔνδειξη ὅτι πρόκειται γιά κυριολεκτική ἀναφορά στή ζωή τῆς ὁσίας Μελοῦς εἶναι ἡ πρώτη φράση τοῦ τροπαρίου «οὐκ ἔστι παρά τῷ Θεῷ δοῦλος, οὐκ ἔστιν ἐλεύθερος, οὐκ ἔστιν ἄρσεν καί θῆλυ». Πρόκειται γιά τήν ποιητική ἀπόδοση τῆς σχετικῆς διακήρυξης τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἡ ὁποία ὑπάρχει στόν 28ο στίχο τοῦ 3ου κεφαλαίου τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς του. Ἡ ἀναφορά αὐτή, καθὼς ἀποτελεῖ μία εἰσαγωγή σέ ὅσα στή συνέχεια θά πεῖ ὁ ὑμνογράφος, δείχνει τήν πραγματική κατάσταση καί ὄχι μία συμβολική προσέγγιση. Μέ τή φράση αὐτή θέλει νά τονίσει ὅτι δέν πρέπει νά ὑποτιμοῦμε κάποια ἡ ὁποία, ἂν καί κάποτε ἦταν ὑπηρέτρια, κατόρθωσε νά γίνει βασίλισσα στά μάτια τοῦ Θεοῦ. Ἡ ταπεινή καταγωγή δέν ἀποτελεῖ τροχοπέδη γιά τήν πνευματική ἄνοδο.

Μέ τή θεολογική θεμελίωση προλαμβάνει κάποιες πιθανές ἀντιδράσεις τοῦ τύπου «γιατί νά τιμοῦμε μία ὑπηρέτρια;». Αὐτή ἡ θεμελίωση δέ θά ἦταν ἀναγκαία στήν περίπτωση πού ἡ Μελώ δέν ἦταν ταπεινῆς καταγωγῆς.

Μία ἄλλη ἔνδειξη γιά τήν πτωχεία της καί τήν ταπεινή καταγωγή της θά μπορούσε νά εἶναι ἡ ἐξῆς: ὅπως ἀναφέραμε ἤδη μοίρασε τά ὑπάρχοντά της στούς πτωχοῦς. Ἐξετάζοντας τά στιχηρά διαπιστώνουμε ὅτι

1) ἡ ἀκριβὴς φράση εἶναι «δωρεάς νέμουσα». Δέν γίνεται καμία ἀναφορά σέ πλοῦτο ὅπως σέ ἄλλες περιπτώσεις (π.χ. 15 Ἰανουαρίου κοντάκιον ἀγ. Ἰωάννου Καλυβίτου «τόν πλοῦτον ἐγκατέλιπες» πρβλ. 26 Ἰανουαρίου κοντάκιον ὁσ. Ξένης) ἀγίων πλουσίων, οἱ ὁποῖοι μέ τήν ἀφιέρωσή τους μοίρασαν τά πλούτη τους στούς πτωχοῦς.

2) ὁ Μητροπολίτης Μητροφάνης χρησιμοποιοῖ τή φράση «δωρεάς νέμουσα» γιά νά δείξει ὅτι προσέφερε μέ ἀγάπη «τοῖς πιστοῖς χρήζουσι». Αὐτές οἱ δωρεές μπορεῖ νά ἦταν μικρές σέ ὑλική ἀξία, ὅπως τό ἐπαινεθέν ἀπό τόν Χριστό δίλεπτο τῆς χήρας, ἦταν, ὅμως πολὺτιμες σέ αὐτούς πού εἶχαν ἀνάγκη.

3) ἡ φράση «ἀπάντων βαρυνόντων γενηῶν» θά μπορούσε νά ἐννοεῖ ὅτι ἔδωξε ὅλα ὅσα τήν βάραιναν. Αὐτή ἡ φράση θά μπορούσε νά δείχνει ὅτι ἀπάλλαξε τόν ἑαυτό της ἀπό τά βάρη μιᾶς μεγάλης περιουσίας, κατά τό «δυσκόλως οἱ τά χρήματα ἔχοντες εἰς τήν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελεύσονται» (Μρκ. 10:23 καί Λκ. 18:24),

ἀλλά θά μπορούσε νά σημαίνει ὅτι τίποτε, μικρῆς ἢ μεγάλης ἀξίας δέν βάρυνε τό πέταγμά της πρὸς τόν οὐρανό. Ἡ Ἐκκλησία δέν ἐστιάζει στήν ἔκταση τοῦ πλούτου ἀλλά στή σχέση πού ἔχουμε ἀναπτύξει μέ τά ὑλικά ἀγαθά.

Πῶς πρέπει ἄραγε νά ἐρμηνεύσουμε τή φράση τοῦ Μητροφάνους «παρ' ἡμῖν τοῖς ἐν τῇ Κῳ»; Δηλώνεται μέ αὐτή ἡ καταγωγή του; Μᾶλλον δέν εἴμαστε σέ θέση νά κάνουμε καμία ἐκτίμηση εἴτε γιά τή καταγωγή τοῦ Μητροφάνους εἴτε γιά τή καταγωγή τῆς Ὀσίας. Εἶναι πιθανό νά ἦταν καί αὐτός Κῳς, ἀλλά ἡ φράση αὐτή θά μπορούσε νά εἶναι ἕνα λογοτεχνικό σχῆμα, γιά νά δηλωθεῖ ἡ σχέση του, ἀλλά καί τῶν παρισταμένων προσκυνητῶν/συνεορταστῶν μεταξὺ τους καί μέ τήν Ὀσία. Μπορεῖ ὁ Μητροφάνης νά προσπάθησε μέ αὐτή τή φράση νά στείλει πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Κῳ τό μήνυμα ὅτι δέν εἶναι μόνοι, ἀλλά παρά τίς δυσκολίες καί τίς ἀπαγορεύσεις τῶν Ἰπποτῶν, ὁ ἴδιος ὡς ἐπίσκοπος ἦταν ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς καί φρόντιζε τίς ἀνάγκες τους.

Φαίνεται ὅτι, ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μητροφάνους, τέλος τοῦ 15ου αἰῶνα, τό ἐκκλησάκι τῆς Ὀσίας εἶχε γίνει προσκυνηματικό κέντρο γιά τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς, λόγῳ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Ὀσία, ἀλλά καί τῶν πολλῶν ἰάσεων πού ἐπιτελοῦνταν ἐκεῖ. Στὴν εὐρύτερη περιοχὴ δέν ὑπῆρξε ποτέ κάποιος οἰκισμός ἢ κάποια πόλη. Ἀντιθέτως, ἦταν τόπος ἔρημος καί γιά νά πάει ὁ πιστός νά προσκυνήσει ἔπρεπε νά τό ἐπιθυμεῖ. Γιά νά φθάσει κάποιος ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Κῳ στὸν ναὸ ἀπαιτεῖται ὁδοιπορία τουλάχιστον τριῶν ὡρῶν. Μία ἐπίσκεψη στὴν περιοχὴ δέσμευε ὁλόκληρη τὴν ἡμέρα τοῦ προσκυνητή.

Ἀπὸ τίς νύξεις τῶν στιχηρῶν τοῦ Μητροπολίτου Μητροφάνους, ὅπως καί ἀπὸ τὴν οἰκοδόμησι τοῦ ναοῦ, πληροφορούμαστε τὴν ἀγάπη πού ὁ λαὸς ἔτρεφε πρὸς τὴν «Ἀγιά Μελού». Ἡ ἀγάπη αὐτὴ διασώζεται καί ἀναζωπυρῶνεται κατὰ τὴ σύγχρονη ἐποχὴ.

VII. Λαϊκές παραδόσεις καί σύγχρονη λατρεία τῆς ἁγίας Μελοῦς

α. Ἡ Ὁσία Μελώ καί ὁ μοναχός τοῦ Ἰακώβου Ζαρράφτη

Ἦδη ἔχουμε ἀναφερθεῖ στήν παρατήρηση τοῦ Ἰακώβου Ζαρράφτη σχετικά μέ τόν μοναχό, ὁ ὁποῖος ἀσκήτεψε στήν περιοχή τοῦ Κοκκινόερου.

Ἡ μαρτυρία ὅπως διασώζεται στό ἔργο του «Ἱστορία τῆς Κῶ» εἶναι κατά λέξη ἡ ἐξῆς: «κατά τό 1018 ἐκτίσθη ὑπό εὐφυοῦς καλογήρου παρά τήν ἱαματικήν πηγὴν τοῦ Κοκκινόερου μοναστήριον, ὅπερ ὀνομάζεται Ἀγία Μελοῦ, ἐν ᾧ ὁ μονάζων ἐθεράπευε τοὺς προσερχομένους πάσχοντας ἀποζῶν ἐξαιρέτως»¹³⁷.

Ἡ ἀνεπιβεβαίωτη ἀπό ἱστορικές πηγές μαρτυρία αὐτὴ μᾶς κάνει ἰδιαίτερα ἐπιφυλακτικούς ἀπέναντί της, ἀλλὰ ἡ λιτότητά της μᾶς παρέχει τὴ δυνατότητα νὰ ζωντανέψουμε τὴ μορφή τοῦ ἀσκητῆ, ὅπως πράττει σέ ἀντίστοιχες περιπτώσεις ἡ λαϊκὴ φαντασία.

Τό τοπίο στήν περιοχή τοῦ Κοκκινόερου εἶναι ὑποβλητικό. Ἄν καί ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν πόλη εἶναι μικρὴ φθάνοντας στό σημεῖο ὁ ἐπισκέπτης ἔχει, ἀκόμη καί σήμερα πού οἱ μετακινήσεις εἶναι κατὰ πολὺ εὐκολότερες, τὴν αἴσθηση τῆς ἀπομόνωσης καί τῆς ἐρημίας. Ὁ Ἰάκωβος Ζαρράφτης γνωρίζοντας καλὰ τὴν περιοχή συνέδεσε τὴν παρουσία τοῦ μοναχοῦ μέ τὴν ἱαματικὴ πηγὴ. Ἐχοντας ὀξυμένο τό αἰσθητήριό τοῦ ὀρθοδόξου διέγνωσε ὅτι ἡ παρουσία τοῦ μοναχοῦ στήν περιοχή θά μπορούσε νὰ συνδυάσει ἄριστα τίς δύο πτυχές τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ἴαση: Πνευματικὴ ἀλλὰ καί σωματικὴ.

Τὰ ἐρεῖπια πού διασώζονται μέχρι τίς ἡμέρες μας ἀνήκουν σέ ἓνα οἶκημα μέ δύο χώρους, στὸν ἓνα ἀπὸ τοὺς ὁποίους βρέθηκε ἓνας μικρὸς πέτρινος σταυρός. Γνωρίζοντας τὸν τρόπο μέ τὸν ὁποῖο κινοῦνται οἱ ἀσκητές θά μπορούσαμε νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι ὁ ἓνας χώρος ἦταν ἀφιερωμένος στίς λατρευτικὲς ἀνάγκες τοῦ μοναχοῦ καί ὁ ἄλλος ἦταν ἡ κατοικία του. Ἡ ζωὴ του θά ἦταν ἀπλή, λιτὴ, ἀσκητικὴ. Τὴν τροφή του θά ἀποτελοῦσαν χόρτα ἀπὸ τὴν περιοχή καί ἴσως λίγα γαλακτοκομικὰ προϊόντα ἀπὸ τὰ γύρω κοπάδια. Ἡ σχέση του μέ τοὺς κατοίκους τοῦ νησιοῦ θά ἦταν καλὴ καί πιθανό-

137. Ἱστορία τῆς Κῶ: 84.

τατα θά εἶχε ἀναλάβει καί τόν ρόλο γιατροῦ γιά τά μικροπροβλήματα καί μικροατυχήματα πού τούς ταλαιπωροῦσαν. Στό σημεῖο αὐτό νά σημειώσουμε ὅτι κατά τήν περίοδο πού ἐξετάζουμε οἱ μοναχοί, ἂν μάλιστα εἶχαν ζήσει καί σέ κάποιο ὀργανωμένο κοινόβιο, ἦταν πιά μορφωμένοι σέ σχέση μέ τούς λοιπούς κατοίκους μίας περιοχῆς καί ἀναμφίβολα ἀνελάμβαναν τέτοιου εἴδους ὑποχρεώσεις. Θά προσπαθοῦσε νά χρησιμοποιεῖ τά βότανα τῆς περιοχῆς γιά τήν παρασκευή ἀλοιφῶν, καταπλασμάτων καί ἀφεψημάτων, ἐνῶ ταυτόχρονα θά φρόντιζε ἀνθρώπους καί ζῶα μέ νάρθηκες καί ἐπιδέσεις τῶν σπασμένων μελῶν τους.

Σέ αὐτό τό πλαίσιο ἐντάσσεται καί ἡ προσπάθεια τοῦ Ἰακ. Ζαρράφτη νά τόν συνδέσει μέ τήν ἱαματική πηγὴ τοῦ Κοκκινόνερου. Καθὼς γνωρίζουμε ἡ εὐρύτερη περιοχή εἶναι πλούσια σέ ἱαματικές ἀλλὰ καί σέ ἀρδευτικές πηγές. Στή σκέψη τοῦ Ἰακ. Ζαρράφτη, ὁ ὁποῖος γνώριζε τὰ σχετικά μέ τίς ἱαματικές ιδιότητές τους, ἦταν αὐτονόητο ὅτι ὁ μοναχός θά τίς χρησιμοποιοῦσε γιά τή θεραπεία τῶν προσερχομένων στό ἀσκητήριό του.

Ἐνδιαφέρον ἔχει νά παρατηρήσουμε ὅτι ἂν καί κατά τήν περίοδο πού ἐξετάζουμε ἡ μεταφορὰ τῆς γνώσης δέν ἦταν εὐκολη, διασώζεται ἡ ἱατρικὴ ἐμπειρία τοῦ Ἱπποκράτη, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐντοπίσει καί ἀξιοποιήσει τίς ἱαματικές πηγές τοῦ νησιοῦ. Ἴσως μάλιστα, ἡ ἐπιλογή τῆς τοποθεσίας τοῦ Ἀσκληπιείου νά σχετίζεται μέ αὐτές.

Ὁ Ἰάκωβος Ζαρράφτης χαρακτηρίζει τόν μοναχό εὐφυῆ, κάτι πού μπορεῖ νά σημαίνει δύο πράγματα: εἴτε ὅτι ἦταν πραγματικά ἐξυπνος καί μορφωμένος ἄνθρωπος καί γιά τόν λόγο αὐτό ἀξιοποίησε τίς ἱαματικές δυνατότητες πού τοῦ προσέφερε ἡ περιοχή εἴτε ὅτι ἦταν ἀρκετά «πονηρός» ὥστε νά ἐκμεταλλεῖται αὐτές τίς δυνατότητες πρὸς ἴδιον ὄφελος. Ἡ κατακλείδα αὐτῆς τῆς ἀναφορᾶς, μέ τή φράση «ἀποζῶν ἐξαιρέτως», ἴσως ἀποτελεῖ μία ἔμση μομφή ἀπὸ τόν Ἰάκωβο Ζαρράφτη γιά τό πρόσωπό του ὑποννοώντας ὅτι μέ τήν «τέχνη» τῆς θεραπείας ἐπέτυχε τόν ἀθέμιτο πλουτισμό του. Ἀπὸ τήν ἄλλη μεριά θά μπορούσε νά ἐννοεῖ ὅτι μέ τή βοήθεια τῶν θεραπευομένων πιστῶν κατόρθωνε νά ζεῖ ἀσκητικά καί μέ αὐτόν τόν τρόπο νά ἐκπληρώνει τήν παρουσία του στήν περιοχή.

Ὁλοκληρώνοντας τήν ἀναφορά μας στόν μοναχό πού ἀναφέρει ὁ Ἰακωβος Ζαρράφτης θά θέλαμε νά παρατηρήσουμε ὅτι ἡ λαϊκὴ σοφία τῆς ἐποχῆς του διατήρησε τή γνώση γιά τήν ἱαματικὴ χρῆση

τῶν ὑδάτων τῆς περιοχῆς, ἡ ὁποία ξεκίνησε ἀπὸ τὴν αὐγὴ τῆς ἱατρικῆς, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἱπποκράτη, καὶ ἔφθασε μέχρι τίς μέρες μας μέ τούς κατοίκους τῆς περιοχῆς νά γνωρίζουν καί νά χρησιμοποιοῦν τίς ἱαματικές ιδιότητές τους.

β. Ἡ «ἀγία Μελού» καί οἱ ἱαματικές πηγές τῆς Βουρρίνας

Σύμφωνα μέ τὴν ὀρθόδοξη παράδοση ἡ Κτίση εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Στὴν ἀρχὴ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, στὸν 15ο στίχο τοῦ 2ου κεφαλαίου τῆς Γενέσεως, ὁ Θεὸς τοποθετεῖ τὸν Ἀδάμ στὸν Παράδεισο μέ δύο στόχους: «ἐργάζεσθαι αὐτόν καὶ φυλάσσειν». Οἱ δύο αὐτές ἐπιταγές προσδιορίζουν τὴ δέουσα στάση τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τῶν θεϊκῶν δωρεῶν.

Ἡ ἀξιοποίηση τῆς φύσεως -«ἐργάζεσθαι»- εἶναι, ὄχι μόνο θεμιτή, ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβλημένη, καθὼς μέσα ἀπὸ τὴ λελογισμένη, ἀσκητική, χρῆση τῶν πλουσίων δυνατοτήτων τῆς ὁ ἀνθρώπος ἐξασφαλίζει τὴν ἐπιβίωσή του καὶ καθίσταται ἱκανὸς νά καλλιιεργεῖ τὴ σχέση του μέ τὸν Θεό, ὥστε νά ἐπιτύχει τὸν στόχο τῆς ὁμοιώσεως μέ Αὐτόν.

Ἡ δευτέρη ἐπιταγὴ εἶναι ἰδιαίτερα σημαντική καὶ σχετίζεται ἄμεσα μέ τὴν πρώτη. Ἡ ἀξιοποίηση τῆς φύσεως μπορεῖ νά ἔχει ἐπιτυχία μόνο μέ σεβασμό σέ αὐτή. Τό «φυλάσσειν» ἀποτελεῖ τὴν καρδιά τοῦ λεγόμενου οἰκολογικοῦ προβλήματος, τό ὁποῖο στίς μέρες μας βιώνουμε ὡς μία διαρκὴ ἀπειλή: ἂν ὁ ἀνθρώπος δέν μάθει νά σέβεται τὸν γύρω κόσμο, τό κόσμημα πού τοῦ προσέφερε ὁ Θεός, δέν θά μπορέσει νά ἐπιβιώσει.

Ἰδιαίτερο σεβασμό στή σχέση μέ τὴ φύση ἔδειχνε καὶ ὁ Ἱπποκράτης, ὁ ὁποῖος θεωροῦσε ὅτι ἡ «φύσις» εἶναι ἱατρός τῶν νόσων. «Ἡ φύσις», ὅπως σημειώνει σέ πρόσφατο ἄρθρο του ὁ καθηγ. Στέφανος Γερουλάνος, «εἶναι μία ἐμφυτη δύναμη πού ρυθμίζει τὴ λειτουργία τῶν ὀργάνων καὶ τὴν κανονικὴ ἀναλογία τοῦ μείγματος (τῆς κράσεως) τῶν χυμῶν. Ὅταν διαταραχθεῖ αὐτὴ ἡ ἰσορροπία, τότε ὁ ἀνθρώπος ἀσθενεῖ καὶ ἡ φύσις ἀντιδρώντας ἀρχίζει τὸν ἀγῶνα πρὸς ἀποκατάσταση τῆς υἱείας. Ἡ εὐθύνη τοῦ γιαιτροῦ εἶναι νά βοηθήσει τὴν «φύσιν» νά ἀποκαταστήσει τὴν υἱεία. Τελικὸς θεραπευτῆς ὁμως δέν εἶναι ὁ γιαιτρός, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ «φύσις», ἡ φυσικὴ ἄμυνα τοῦ ἀσθενῆ ὅπως θά λέγαμε σήμερα»¹³⁸.

138. Ἱπποκρατικὴ Ἱατρική, Ἱστορία Εἰκονογραφημένη 504 (Ἰούνιος 2010):

Αυτή τή φυσική προσέγγιση ἐνισχύει ἡ ὀρθόδοξη παράδοση προβάλλοντας τή σχέση τῆς ἀσθένειας μέ τήν ἀμαρτία καί ἀναζητώντας τρόπους γιά συνολική ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος. Σύμμαχος τῶν Πατέρων καί τῶν ἀσκητῶν ἦταν ὁ περιβάλλον χώρος. Ἀναζητοῦσαν δυνατότητες θεραπείας γύρω ἀπό τόν τόπο ὅπου ἀσκήτευαν: ἱαματικά βότανα καί καρπούς, ἀξιοποιοῦσαν τή φυσική ὑγρασία ἢ ξηρασία, ἀποζητοῦσαν τό ξηρό καί δροσερό κλίμα, περπατοῦσαν χιλιόμετρα γιά νά φθάσουν σέ θεραπευτικές πηγές.

Κάθε τι, κατά τή μοναχική ἀντίληψη, πρέπει νά ἀξιοποιηθεῖ ὡς δῶρο Θεοῦ, καί γιά τόν λόγο αὐτό εἶναι σημαντικό. Ὁ ἀσκητής δέν ἀφήνει καμία ἀπό τίς θεϊκές δυνατότητες νά περάσει ἀνεκμετάλλευτη. Αὐτή ἡ ἀπλοϊκή, ἀλλά συνάμα ἰδιαίτερα σοφή στάση βρίσκει ἐφαρμογή καί στήν Κῶ.

Στήν περιοχή τῆς Βουρρίνας, ὅπου καί ὁ ναός τῆς Ὁσίας Μελοῦς, διασώζεται ἀρχαῖο ὕδραγωγεῖο¹³⁹, τό ὁποῖο συνεχίζει νά λειτουργεῖ καί νά ὑδροδοτεῖ τήν πόλη τῆς Κῶ μέχρι σήμερα¹⁴⁰. Παράλληλα ἔχουμε καί μία σειρά ἀπό ἱαματικές πηγές, οἱ ὁποῖες ἀναβλύζουν ἀδιάκοπα τά ἱαματικά τοὺς ὕδατα¹⁴¹.

Μνημονεύεται ὅτι κατά τή μεσαιωνική περίοδο ἀξιοποιοῦνταν αὐτές οἱ πηγές ἀπό μοναχοὺς γιά τήν ἐνίσχυση τοῦ πνευματικοῦ ἔργου τοὺς: ἡ θεραπεία τῆς ψυχῆς συνδυασμένη μέ θεραπεία τοῦ σώματος.

Στή σχετική μαρτυρία πού προέρχεται ἀπό τόν Ἰάκωβο Ζαρράφτη, τόν Κῶο ἱστοριοδίφη ἔχουμε ἤδη ἀναφερθεῖ.

Ἄν καί ὁ συγγραφέας δέ συνδέει ἄμεσα τήν ἱαματική πηγή μέ τή δράση τοῦ μοναχοῦ, φαίνεται ὅτι ἐκεῖνος θεράπευε τοὺς προσκυνητές πνευματικά, ἐνῶ οἱ ιδιότητες τοῦ νεροῦ τῆς πηγῆς τοὺς θεράπευαν σωματικά.

16-26 (29-30).

139. Ἀπαιτεῖται ἀρχαιολογική ἐρευνα, καθὼς δέν ἔχει προσδιορισθεῖ τό ἔτος κατασκευῆς του.

140. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι γιά νά τό ἐπισκεφθεῖ κάποιος πρέπει νά πάρει ἄδεια εἰσόδου ἀπό τή ΔΕΥΑ Κῶ.

141. Ἰδιαίτερα σημαντική συμβολή στή σχετική ἐρευνα εἶναι ἡ ἐργασία τῶν Βασίλη Σ. Χατζηβασιλείου καί Ἰουλίας Κ. Παπαευτυχίου μέ τίτλο «Ἡ πανάρχαιη πηγή τῆς Βουρρίνας (sic) στό νησί τῆς Κῶ Δωδεκανήσου. Ἱστορική καί μορφολογική προσέγγιση». Σέ αὐτή ὑπάρχει πολύ ἐνδιαφέρον φωτογραφικό ὕλικό.

Ἐς δοῦμε ὅμως λίγο καλύτερα τίς σημαντικές, ὅσο καί ἐντυπωσιακές, ἱαματικές πηγές τῆς περιοχῆς.

Στή Βουρρίνα, περίπου 150 μέτρα ἀνατολικά ἀπό τό ἐκκλησάκι πού διασώζεται ἐπ' ὀνόματι τῆς ἀγίας Μελοῦς, ὑπάρχει πηγὴ ἢ ὁποία ἐντυπωσιάζει μέ τό πορτοκαλοκόκκινο χρῶμα τῶν ὑδάτων της. Τά ὕδατα αὐτά κατὰ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀνοίξεως ἔχουν πολὺ ἐντονό χρῶμα, ἐνῶ ὅσο πλησιάζουμε πρὸς τό καλοκαίρι καλύπτονται ἀπὸ ἓνα κρυσταλικό στρώμα, σάν πάχνη, πού τὰ κάνει νά φαίνονται ἄσπρα.

Οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς τὰ γνωρίζουν, τὰ θεωροῦν ἱαματικά καί συχνά πλένονται μέ αὐτά γιὰ νά θεραπευθοῦν ἀπὸ διάφορες παθήσεις, π.χ. τῶν ποδιῶν. Χρίονται μέ τό ἴζημα, μία κόκκινη λάσπη, γιὰ νά θεραπευθοῦν ἀπὸ δερματικές παθήσεις (ὅπως ψωρίαση καί ἐκζέματα). Πιστεύουν ὅτι τὰ στοιχεῖα πού παρέχουν αὐτό τό χρῶμα ἐπιδροῦν εὐεργετικά σέ περιπτώσεις τέτοιου εἴδους παθήσεων.

Γνωρίζουν δέ ὅτι, ἂν καί αὐτό δέ διακρίνεται μέ τὴν πρώτη ματιά, τό νερό εἶναι ἀνθρακοῦχο, κάτι πού ἐπιδεικνύουν μέ ὑπερηφάνεια στὸν ἐπισκέπτη. Ἡ μέθοδος τῆς ἐπίδειξης εἶναι ἀπλή. Γεμίζουν ἓνα μπουκάλι μέ νερό ἀπὸ τὴν πηγὴ, τό ἀνακινοῦν κλεισμένο μέ τό δάκτυλό τους καί μόλις ἐλευθερώσουν τὴ δίοδο τοῦ ἀέρα αὐτός φεύγει μέ πίεση κάνοντας τὸν χαρακτηριστικό θόρυβο τοῦ ἀνθρακούχου παρασκευάσματος. Ἡ γνώση αὐτὴ τῶν κατοίκων προέρχεται ἀπὸ λαϊκὴ ἐμπειρία καί ὄχι ἐπιστημονικὴ γνώση, παρὰ τό ὅτι κατὰ τό παρελθόν ἔχουν γίνεи σχετικές μελέτες.

Μερικὲς ἑκατοντάδες μέτρα ἀνατολικότερα ὑπάρχει ἄλλη πηγὴ, ἢ ὁποία λέγεται «Βουρκόνερο» ἢ «Βουρκάνι», ἐπίσης μέ ἱαματικά χαρακτηριστικά. Σέ αὐτὴ τὴν περίπτωση τό νερό ρέει ἀπὸ τοὺς βράχους τοῦ ἡφαιστείου πού ὑπάρχει στὴν περιοχὴ καί ἔχει χρῶμα ὑπόλευκο, τό ὁποῖο διαφέρει ἀνάλογα μέ τό πέτρωμα τοῦ βράχου στὸν ὁποῖο καθιζάνει. Σέ ὅλη τὴν περιοχὴ ὑπάρχει ἐντονὴ ἀπωθητικὴ μυρωδιά, ἢ ὁποία ἀπλώνεται ἐνίοτε μέχρι τὰ ὅρια τῆς πόλεως ἀνάλογα μέ τὴ διεύθυνση τοῦ ἀνέμου καί πείθει ὅσους τὴν πλησιάζουν ὅτι ἡ πηγὴ εἶναι πλούσια σέ θεῖο (θειάφι) ἢ καλύτερα σέ ὑδρόθειο (H₂S), τό ὁποῖο, σύμφωνα μέ τὰ πορίσματα τῆς χημείας, ἐκλύεται κατὰ τὴν ἀποδόμηση ὀργανικῶν ὑλικῶν.

Τό ὕδωρ αὐτό πηγάζει ἀπὸ τὸν χώρο τοῦ ἡφαιστείου, ὁ ὁποῖος βρίσκεται ἀπὸ τὴ νότια πλευρὰ τοῦ δρόμου, σέ ὑψηλότερο ἀπὸ

αυτόν σημείο. Ακολουθώντας την βαρύτητα διασχίζει τόν δρόμο, σχηματίζει νερόλακους στά πλάγια του, καί συγκεντρώνεται σέ μία «λεκάνη απορροής», λίγο πιό κάτω από αυτόν, σέ μία περιοχή κατάρυτη από φτέρες¹⁴². Πρίν από τρεῖς μέ τέσσερις δεκαετίες σέ αυτό ακριβῶς τό σημείο πήγαιναν νά πλυθοῦν μέ τό πλούσιο σέ ιαματικά στοιχεῖα νερό πού πήγαζε από τίς πηγές τοῦ ἡφαιστείου.

Συνεχίζοντας τήν πορεία μας, κατευθυνόμενοι ἀνατολικά, χίλια περίπου μέτρα από αυτό τό σημείο, συναντοῦμε μία ἄλλη πηγή τά νερά τῆς ὁποίας, παλαιότερα, ἀνέβλυζαν μέσα στό κτίσμα πού σώζεται μέχρι σήμερα. Ἡ πηγή αὐτή εἶχε διαφορετική χρήση. Ἡ λαϊκή σοφία εἶχε καταλήξει στό ὅτι σέ αυτό ἔπρεπε νά μποῦν γιά νά ξεπλυθοῦν ὅσοι προηγουμένως εἶχαν χρησιμοποιήσει τό βουρκόνερο. Τό 1970 εἶχα χρησιμοποιήσει τό ιαματικό αὐτό νερό γιά νά ξεπλυθῶ από τά ὕδατα τοῦ Βουρκόνερου μετά από ἐπίσκεψη σέ αὐτό μέ τόν πατέρα μου.

Τό κτίσμα πού ὑπάρχει σέ αὐτό τό σημείο εἶναι μικρό. Ἔχει κυκλικό σχῆμα, μία ἀπλή θολωτή στέγη καί ἔχει σχεδόν προσχωθεῖ ἀπό φερτά ὑλικά λόγω τῆς ἔντονης κλίσεως τοῦ ἐδάφους τῆς ὑπερκείμενης πλαγιᾶς. Ἡ εἰσόδός του εἶναι στενή μέ περιορισμένο ὕψος. Τό ἐσωτερικό του εἶναι ἐπιχρισμένο μέ κονίαμα καί παλαιότερα εἶχε ἱκανό βάθος. Τό ιαματικό νερό βρισκόταν δύο μέ τρία μέτρα κάτω από τό ἐπίπεδο εἰσόδου.

Τό 2010 πού ἐπισκέφθηκα ξανά τήν πηγή διαπίστωσα μεγάλες ἀλλαγές. Τό δάπεδο, στό ὁποῖο παλαιότερα κατέβαινες μέ τή βοήθεια κλίμακας, ἔχει προσχωθεῖ, τά σκαλιά τῆς κλίμακας δέν διακρίνονται, καθὼς εἶναι καλυμμένα μέ χῶμα, καί ἡ ἔξοδος τοῦ νεροῦ γίνεται μερικά μέτρα χαμηλότερα από αὐτό τό κτίσμα, σέ ὑπαίθρια γούρνα, ἡ ὁποία κατασκευάσθηκε ἀργότερα¹⁴³.

142. Στήν παροῦσα ἐργασία ἀποφύγαμε κάθε, πέραν τῆς ἐμπειρικῆς, ἀναφορά στή χημική σύσταση τῶν ὑδάτων τῶν πηγῶν αὐτῶν. Ὁ ἱστορικός Β. Σ. Χατζηβασιλείου σέ σχετικό ἀρθρο του μέ τίτλο «Οἱ ιαματικές πηγές τῆς Κῶ» κάνει σχετική ἐμπεριστατωμένη παρουσίαση.

143. Ἡ κατάσταση, στήν ὁποία βρίσκεται τό ἐσωτερικό τοῦ κτίσματος σήμερα εἶναι ἀπογοητευτική γιά τόν ἐπισκέπτη. Οἱ ὁσμές ἀπό τά περιττώματα καί τόν σταυλισμό ποιμνίων τῆς περιοχῆς κάνουν τήν ἀτμόσφαιρα ἀποπνικτική. Ἐπιπλέον σχοινιά, σύρματα καί καλώδια, τά ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται γιά τό δέσιμο τῶν ζώων σέ συνδυασμό μέ πεταμένα σκουπίδια προσφέρουν ἕνα ἀπαράδεκτο, γιά μνημεῖο τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ μας, θέαμα.

Πολύ κοντά σέ αυτό τό ιδιαίτερης λαογραφικής άξίας κτίσμα, βρίσκεται τό ύδραγωγείο τής Βουρρίνας, τό όποίο άποτελεΐ σημαν-
 τικότατο έργο ύποδομής γιά τό νησί, καθώς, παρά τό πέρασμα πολ-
 λών αιώνων από τήν κατασκευή του, έξακολουθεΐ νά λειτουργεί.

Μέ τό ύδραγωγείο, τό όποίο πρέπει νά μελετηθεΐ έπαρκώς στό
 σύνολό του, ολοκληρώνεται τό σύστημα τών ίαματικών πηγών τής
 Βουρρίνας, οί όποίες, παρά τό γεγονός ότι πολλά θά είχαν νά προ-
 σφέρουν στήν περιοχή καί θά μπορούσαν νά τονώσουν καί νά το-
 νίσουν τόν ιδιαίτερο χαρακτήρα τής περιοχής, παραμένουν άναξι-
 οποίητες. Φυσικά, ό λαός μέ τήν εύαισθησία καί τόν σεβασμό στήν
 παράδοση πού τόν διακρίνει, τίς αξιοποιεΐ μέ τόν δικό του τρόπο
 έντάσσοντάς τες στό δικό του άτυπο, πλήν όμως σημαντικό, σύ-
 στημα γιά τήν άποκατάσταση τής υγείας του καί τήν άντιμετώπιση
 διαφόρων παθήσεων.

Μέ θλίψη, αλλά καί κρυφή χαρά καί έλπίδα, διαπιστώνουμε γιά
 μία άκόμη φορά, ότι ή παράδοση τοϋ λαοϋ μας εΐναι σέ θέση νά
 υπερκεράσει καί, έν πολλοίς, νά ύποκαταστήσει τίς έλλείψεις τών
 άρχόντων, οί όποίοι διαχειρίζονται τίς τύχες καί τήν πρόοδο τής
 πατρίδας μας.

γ. Ή Όσία Μελώ ως προστάτης τών γυναικών

Μέ μεγάλη χαρά διαπιστώσαμε ότι ή Όσία Μελώ δέν εΐναι άπουσα
 οϋτε από τή σύγχρονη λογοτεχνική παραγωγή. Ή λογοτέχνης Μα-
 ρία Καλατζοπούλου-Τσιρπανλή έθεσε προσφάτως σέ κυκλοφορία
 τό μυθιστόρημά της «Συγγροϋ River». Σέ αυτό πραγματεύεται τήν
 πορεία ενός κοριτσιοϋ από τήν περιοχή τής Βουρρίνας.

Ή Δόξα, αυτό εΐναι τό όνομα τής πρωταγωνίστριας, σέ μεγάλη
 ήλικία, ξαναζει τή ζωή της ένθυμούμενη όσα πέρασε. Κινητήρια δύ-
 ναμη γιά νά ξεκινήσει ή πλοκή ήταν ένα περιστατικό πού συνέβη
 στή Βουρρίνα.

Ή Δόξα γεννήθηκε σέ μία κτηνοτροφική οικογένεια, ή όποία
 έβοσκε τά ζωά κάποιου πλούσιου Κώου γιατροϋ, ό όποιος κα-
 τοικοϋσε στήν Άθήνα. Γιά άσήμαντη άφορμή υπέστη βιασμό από
 κάποιο γείτονα ποιμένα, τόν όποίο στή συνέχεια σκότωσε. Γιά νά
 άποφευχθοϋν περαιτέρω προβλήματα ό πατέρας της τήν έστειλε
 στήν Άθήνα στό σπίτι τοϋ γιατροϋ, ό όποιος τή δέχθηκε μέ άγάπη
 καί σεβασμό.

Ίδιαίτερο ενδιαφέρον για την εργασία μας έχουν οι αναφορές της συγγραφέως στην Όσια Μελώ. Καθώς η ανήλικη Δόξα έχει υποστεί τον αίφνιδιασμό του βιασμού και είναι τρομαγμένη και χαμένη δέχεται την επίσκεψη και τη φροντίδα της Όσιας Μελοῦς, η οποία μέ ξεχωριστή αγάπη και λεπτότητα την περιθάλπει.

Ἡ Μαρία Καλατζοπούλου-Τσιρπανλή προσεγγίζει μέ μία θαυμαστή εὐαίσθησία τήν Όσια, ἡ ὕπαρξη τῆς ὁποίας τῆς ἦταν ἄγνωστη μέχρι πού τήν πληροφόρησε γι' αὐτή ὁ ἐξάδελφός της καθηγ. Ζαχαρίας Τσιρπανλῆς.

Ἡ προσέγγιση τοῦ θέματος δέν εἶναι ἐπιστημονική, ἀλλά ἀντιθέτως, θά μπορούσαμε νά υποστηρίξουμε, λαϊκή. Χωρίς νά ἔχει μελετήσει τήν, περιορισμένη, σχετική βιβλιογραφία κατανοεῖ τή μορφή τῆς Όσιας μέ τή λεπτότητα μέ τήν ὁποία τήν παρουσιάζουν τά στιχηρά τοῦ Μητροπολίτου Μητροφάνους. Σέ αὐτή τή στάση της ἔχουμε ἕνα παράδειγμα τοῦ τρόπου μέ τόν ὁποῖο γεννιέται μία λαϊκή παράδοση ὅταν συναντηθεῖ ἕνα ἱστορικό πρόσωπο μέ μία δεκτική ψυχή. Στή συγκεκριμένη περίπτωση τόν ρόλο αὐτό ἔπαιξε ἡ συγγραφέας Μαρία Καλατζοπούλου-Τσιρπανλή.

Ὁ ἀναγνώστης τοῦ κειμένου τοῦ μυθιστορήματός της ἀποκομίζει γιά τήν Όσια Μελώ τήν ἴδια αἴσθηση πού ἀποκομίζει ἀπό τή μελέτη τῶν στιχηρῶν τοῦ Μητροπολίτου Μητροφάνους. Στό κείμενο τοῦ βιβλίου «Συγγοῦ River» ἡ Όσια παίρνει τό ταλαιπωρημένο, φοβισμένο κορίτσι καί τό πλένει σέ παρακείμενη «γούρνα». Μέ τό πλύσιμο αὐτό, στά ἱαματικά νερά τῆς Βουρρίνας, ξεπλένει μαζί μέ τά σημάδια τοῦ βιασμοῦ καί τόν τρόπο καί τήν ἐνοχή ἀπό τήν ψυχή της. Ἡ Όσια προσφέρει τή βοήθεια πού ἡ Δόξα δέ θά μπορούσε νά ζητήσει οὔτε ἀπό τή μητέρα της, καθώς αὐτό πού ὑπέστη ἀντιμετωπίζεται ὡς «ταμποῦ». Στήν ἀκολουθία, κατά τήν ὀρθόδοξη παράδοση, ἡ Όσια χαρακτηρίζεται κατ' ἐπανάληψη «Μήτηρ». Ὁ χαρακτηρισμός αὐτός προκύπτει ἀπό τήν πίστη μας ὅτι οἱ Ἅγιοι μᾶς φροντίζουν καί οἱ σχέσεις πού ἔχουμε μέ αὐτούς δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά πατρικές. Συχνά δέ, ἀνταποκρίνονται ἀμεσώτερα καί πληρέστερα στίς παρακλήσεις μας ἀκόμη καί ἀπό τούς κατά σάρκα οἰκείους μας. Αὐτήν τήν πεποίθηση ζωντανεῖ ἡ συγγραφέας μέ τόν τρόπο πού περιγράφει τό περιστατικό.

Στή λαϊκή παράδοση οἱ Ἅγιοι, ἐκτός ἀπό μεσίτες πρὸς τόν Θεό ἀναλαμβάνουν, μέ πράξεις ἢ λόγους, καί τόν ρόλο τῆς βακτηρίας

για έμας. Μας παίρνουν από τό χέρι, όπως κάνει καί ή Όσία Μελώ στη Δόξα, καί μας ξαλαφρώνουν από τά βάσανα τής ζωής.

Ένα άλλο στοιχείο πού πρέπει νά σχολιάσουμε εΐναι ή παρατήρηση ότι ή Όσία εΐναι «γνωστή άγνωστη»¹⁴⁴. Πράγματι αυτή εΐναι ή αλήθεια. Εΐναι σχεδόν πλήρως άγνωστη ως προς τά βιογραφικά στοιχεία της, ως προς τήν εποχή πού έζησε, αλλά εΐναι πολύ δική μας, οικεία λόγω τής σχέσεώς της μέ τόν Θεό. Πρέπει πάντοτε νά έχουμε στό μυαλό μας ότι ό Άγιος δέν εΐναι ένας απρόσιτος θαυματοποιός αλλά ή κεκαθαρμένη εικόνα του Θεού. Εΐναι άνθρωπος αγάπης καί ταπείνωσης.

Στό μυθιστόρημα τής Μαρίας Καλατζοπούλου-Τσιρπανλή αναδεικνύεται ανάγλυφο τό τοπίο τής περιοχής, τό όποιο εΐναι σκληρό, απaráκλητο καί χωρίς ικμάδα. Σέ αυτό δέν αναπτύσσεται βλάστηση παρά μόνο στά σημεία πού υπάρχουν οι ιαματικές πηγές. Περιπατώντας ό περιηγητής στά μοναπάτια τής περιοχής του Κοκκινόνερου καί γύρω από τό εκκλησάκι τής Όσίας θά διακρίνει μόνο έρειπωμένα μαντριά, τά όποια φαίνονται έντελώς αταΐριαστα μέ τήν εποχή μας, αλλά εΐναι αρμονικότατα ένταγμένα στό τραχύ τοπίο.

Η συγγραφέας αναπλάθει φανταστικά τό τοπίο, αλλά παρά τό ότι δέν μπορεί ό αναγνώστης νά έντοπίσει μέ ακρίβεια τά στοιχεία τής περιγραφής¹⁴⁵ αυτά κατά παράδοxo τρόπο αποδίδουν τό πραγματικό τοπίο. Δέν υπάρχει πηγή τής Όσίας, ούτε αρχαία κολώνα, ούτε γούρνα δύο επί τρία, αλλά όλα αυτά αποτελούν δομικά στοιχεία τής περιοχής καί εύκολα αναγνωρίζονται από αυτόν πού τήν έχει έπισκεφθεί.

Τήν ήμέρα του πρώτου έορτασμού τής Όσίας τό Σάββατο 2 Ιουλίου 2011, έγινε ή παρουσίαση του «Συγγροϋ River» στην πόλη τής Κω. Η παρουσίαση από τήν καθηγήτρια κ. Σοφία Καραγιάννη περιελάμβανε ιδιαίτερη αναφορά στην Όσία καί στη σχέση της μέ τή Δόξα. Η συγγραφέας, μάλιστα, πρότεινε ή όσια Μελώ νά ανακηρυχθεί προστάτης των βιασθεισών γυναικών. Η πρόταση αυτή μας αποκαλύπτει πάλι τόν μηχανισμό χάρις στον όποιο ξεκινά μία λαϊκή παράδοση, ή όποια σιγά σιγά έδραιώνεται καί μέ τήν πάροδο των έτών καθιερώνεται. Δέ θά πρέπει νά νιώσουμε καμία εκπληξη αν

144. Συγγροϋ River, σελ. 36.

145. Συγγροϋ River, σελ. 36.

κάποια στιγμή στο μέλλον ή πρόταση αυτή επιστρέψει σέ ἡμᾶς ὡς τοπική λαϊκή παράδοση.

Ὁλοκληρώνοντας τήν ἀναφορά στό «Συγγροῦ River» θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἡ λογοτεχνία λειτουργεῖ ὡς συνδετικός κρίκος ἀνάμεσα στό γεγονός καί στή λαϊκή ἀναπαραγωγή του δίνοντας μία ἄλλη διάσταση στήν πραγματικότητα.

δ. Σύγχρονη παρουσία τῆς Ὁσίας

Ἡ Ὁσία Μελώ ἀποτελεῖ μία περίπτωση ἁγίου ἡ μνήμη τοῦ ὁποῖου στό πέρασμα τῶν αἰώνων σχεδόν χάθηκε. Ἐλάχιστα ἴχνη της διασώθηκαν καί αὐτά ἀποσπασματικά. Ἡ σημαντικότερη μαρτυρία γιά τήν ἱστορικότητά της, ἐκτός ἀπό τό ἐκκλησάκι της, προέρχεται, ὅπως ἤδη ἔχουμε ἀναφέρει ἀπό τά στιχηρά τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Μητροφάνους ἀπό τόν 15ο αἰῶνα. Ἡ Ὁσία, ὁμως δηλώνει τήν παρουσία της μέ ἐμφανίσεις σέ πιστούς Κώους, οἱ ὁποῖοι τήν σέβονται καί τήν ἀγαποῦν.

1. Μαρτυρία Μιχάλη Δανελλάκη

Ὁ Μιχάλης Δανελλάκης εἶναι αὐτός, ὁ ὁποῖος, λίγο μετά τήν ἐπανεγκατάστασή μου στό νησί κατά τό ἔτος 2009, ἔπειτα ἀπό προτροπή-αἴτημά μου νά μοῦ ὑποδείξει παλαιά ἐκκλησάκια, ξωκκλήσια μέ ἱστορία, μοναστηράκια πού συνδέονταν μέ τίς παραδόσεις τοῦ λαοῦ μας, μέ ὁδήγησε στό ναῦδριο τῆς Ὁσίας Μελοῦς¹⁴⁶.

Ὁ ἴδιος, εὐσεβής, φιλακόλουθος καί φιλάγιος, εἶχε γνωρίσει τήν Ἁγία πρὶν ἀπό ἄρκετά χρόνια, στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 2000 ἐπισκεπτόμενος τόν Ναό γιά νά παραστεῖ σέ μία ἰδιωτική Θ. Λειτουργία, ὅπου ἔψαλλε ὡς ἱεροψάλτης. Ὡς ἁγία τοῦ Ναοῦ τιμοῦσαν τήν ἁγία Μελάνη τῇ Ρωμαία.

Ἡ ἐπίσκεψη αὐτή προκάλεσε τό ἐνδιαφέρον του γιά τήν ἐπιθυμία του νά καλλωπίσει τόν χώρο¹⁴⁷. Σέ συζητήσεις πού εἶχε μέ κτηνο-

146. Στό σημεῖο αὐτό πρέπει νά σημειώσω τήν ἐκπληξη πού αἰσθάνθηκα, διότι, παρά τό γεγονός ὅτι γνώριζα τήν περιοχή καί τήν εἶχα ἐπισκεφθεῖ στό παρελθόν, δέν εἶχα ἀκούσει ποτέ γιά τήν Ὁσία Μελώ, οὔτε κάποιος εἶχε ἀναφερθεῖ σέ αὐτή ἐνώπιόν μου.

147. Μάλιστα, ξεκίνησε φυτεύοντας τριανταφυλλίες, οἱ ὁποῖες σέ ὁράματα φαίνονται νά περιβάλλουν τήν Ἁγία.

τρόφους της περιοχής, οί όποιοι έπισκέπτονταν τό μοναστηράκι πολλά χρόνια, διαπίστωσε ότι υπήρχε άσάφεια σχετικά μέ τό όνομα της άγίας τοῦ ναοῦ. Χρησιμοποιούσαν διαφορετικά όνόματα, τά όποία φαίνονταν νά έπικεντρώνονται άπό τό «Μελ-» χωρίς, όμως, νά υπάρχει όμοφωνία: Άγία Μελάνη, Άγία Μελώ, Άγία Μελώ, Άγία Μελού. Τό τελευταίο, στή λαϊκή γλώσσα ήταν καί εἶναι τό έπικρατέστερο.

Τό ένδιαφέρον τοῦ Μιχάλη Δανελλάκη έκδηλώθηκε μεταξύ άλλων καί μέ άναζήτηση περισσοτέρων στοιχείων γιά τήν Άγία. Ή προσπάθειά του τόν όδήγησε σέ πρώτη φάση στήν άνεύρεση κάποιου άρθρου τοῦ καθηγ. Ζαχαρία Τσιρπανλή, τό όποίο δημοσιεύθηκε στόν τοπικό τύπο καί στήν πληροφορία ότι ή Ίερά Μητρόπολις Κώου καί Νισύρου εἶχε έκδώσει έτήσιο ήμερολόγιο μέ άναφορά στόν ναό της Βουρρίνας, τόν όποίο, άπέδιδε στήν Άγία Μελάνη¹⁴⁸.

Μόνος του, παρά τό νεαρό της ήλικίας του, ήλθε σέ έπικοινωνία μέ τόν καθηγητή Ζαχαρία Τσιρπανλή, ό όποίος, όπως ήδη άναφέραμε, έχει άσχοληθεί έπιστημονικά μέ τό θέμα, καί πήρε καί άλλες πληροφορίες. Παράλληλα γνώρισε τήν κ. Αίκατερίνη Τουλαντᾱ-Μαρκάκη, τή μαρτυρία της όποίας θά παραθέσουμε στή συνέχεια.

Στή συνέχεια μέ τή βοήθειά του συνεχίσαμε τή διαμόρφωση καί τόν καθαρισμό τοῦ χώρου, μέ άποκορύφωμα τή 17η Δεκεμβρίου τοῦ 2010, ήμέρα Παρασκευή, κατά τήν όποία άποκαλύφθηκε ή, ιδιαίτερα σημαντική, έπιγραφή τοῦ υπερθύρου τοῦ Ναοῦ, ή όποία ήταν έπικαλυμμένη μέ πολλά στρώματα άσβέστη καί ήταν άδύνατο νά άναγνωστεῖ.

Μέ τή συμβολή της ιδιαίτερα δραστήριας ομάδας τῶν «Μαύρων Λύκων», οί όποιοι υπό τόν συντονισμό τοῦ π. Ίωάννου Κουτάντου, στηρίζουν τήν τοπική έκκλησία όπου υπάρχει άνάγκη γιά έπισκευή, άνακαίνιση καί έξωραϊσμό, έγιναν πολλά άκόμη άπό τά άναγκαῖα, ώστε νά εἴμαστε έτοιμοι γιά τήν πρώτη Θεία Λειτουργία, ή όποία τελέσθηκε τό Σάββατο 26 Μαρτίου 2011.

2. Μαρτυρία Αίκατερίνης Τουλαντᾱ-Μαρκάκη.

Παρά τό ότι μόλις προσφάτως ξεκίνησε προσπάθεια νά άνασυρθεῖ ή λατρεία της άπό τή λήθη, έχουμε θαυμαστές μαρτυρίες γιά

148. Στο ήμερολόγιο αυτό θά άναφερθοῦμε στή συνέχεια.

θαυματουργική δράση της. Μία από αυτές επιθυμούμε νά παραθέσουμε στή συνέχεια.

Πρόκειται γιά τή μαρτυρία τῆς Αἰκατερίνης Τουλαντᾶ-Μαρκάκη, ἡ ὁποία τόν Μάρτιο τοῦ ἔτους 2010 κατέθεσε στόν Μιχάλη Δανελλάκη τρία ὄνειρα πού εἶδε κατά τόν χειμῶνα 1999-2000, τά ὁποῖα ἔχουν ἄμεση σχέση μέ τήν Ὅσια.

Σύμφωνα μέ τήν ἴδια, τήν πρώτη φορά εἶδε μία κοπέλα σέ μία πλαγιά, σέ ἕναν χωματόδρομο, ἐκεῖ πού τελείωνε ἡ ἄσφαλτος. Ἡ ψηλή αὐτή γυναῖκα στεκόταν σέ μία μικρή ἐκκλησία πού ἔμοιαζε μέ στάνη, δίπλα σέ βράχους, κοντά στό παραθυράκι πού ὑπάρχει στή δυτική πλευρά τοῦ ναοῦ. Ἀπευθυνόμενη σέ αὐτή ἔλεγε «εἶμαι ἐδῶ». Ἐξω στήν αὐλή ἔβλεπε τρεῖς τριανταφυλλιές: στή μέση μία κόκκινη καί δεξιά καί ἀριστερά δύο λευκές.

Στό δεύτερο ὄνειρό της, παρουσιάστηκε ἡ ἴδια ψηλή γυναῖκα, πάνω σέ ἕνα μικρό σύννεφο. Πάλι πρόσεξε τριανταφυλλιές, ἀλλά δύο αὐτή τή φορά: μία κόκκινη καί μία λευκή. Ἡ ψηλή κοπέλα ἐπανάλαβε τήν πρόσκλησή της λέγοντας πρὸς τήν κ. Τουλαντᾶ-Μαρκάκη «ἔλα εἶμαι ἐδῶ. Θέλω νά ἔρθεις στό σπίτι μου».

Ἄν καί τήν πρώτη φορά δέν εἶχε πεῖ τίποτα σέ κανέναν, μετά τό δεύτερο ὄνειρο ρώτησε τόν πατέρα της μήπως ὑπῆρχε στήν Κῶ καμία Ὅσια Μελοῦ. Ἐκεῖνος ἀπάντησε ὅτι «κάτι εἶχε ἀκούσει, ἀλλά δέν ἤξερε ἀκριβῶς ποῦ».

Στή συνέχεια ἀκολούθησε καί τρίτο ὄνειρο. Σέ αὐτό εἶδε στόν ὕπνο της ἕνα ἐκκλησάκι μετά ἀπό χωματόδρομο. Ἐπάνω ἀπό τήν τελευταία τριανταφυλλιά εἶδε ὑπερυψωμένη τήν ἴδια ψηλή γυναῖκα μέ ἕνα μαῦρο σύννεφο πάνω ἀπό τό κεφάλι της. Αὐτή τή φορά τῆς εἶπε «Εἶμαι ἐδῶ, κάτω ἀπ' τοὺς βράχους . . .». Μάλιστα, ἡ κ. Τουλαντᾶ-Μαρκάκη ἀναρωτήθηκε μήπως ἡ φράση αὐτή τῆς γυναίκας τοῦ ὁράματος ὑποννοοῦσε ὅτι τά ὁστά τῆς Ὁσίας βρίσκονται θαμμένα ἐκεῖ. Τέλος, σέ αὐτό ὄνειρο τῆς ἔδειξε καί τό μέρος πού κοιμόταν, πού ἦταν μία πέτρα κάτω ἀπ' τήν Ἀγία Τράπεζα.

Μέχρι τότε δέν γνώριζε τίποτα γιά τό ἐκκλησάκι καί τήν Ὅσια. Μετά ἀπό μία ἑβδομάδα διάβασε στήν ἐφημερίδα σχετικό ἄρθρο τῆς κ. Παρισίδου καί συνειδητοποίησε ὅτι ἐπρόκειτο γιά τήν ἴδια περίπτωση.

Τήν πρώτη φορά πού τήν πῆγε ἐκεῖ ὁ πατέρας της προσέγγισαν τήν περιοχή ἀπό τά ἀνατολικά, ἀπό τήν περιοχή τῆς Βουρρίνας

καί τοῦ Κοκκινόνερου καί δέν γνώρισε τήν περιοχή πού εἶχε δεῖ στόν ὕπνο της. Ὅμως, ἀμέσως μόλις εἶδε τό ναῦδριο βεβαιώθηκε ὅτι ἐπρόκειτο γιά αὐτό πού εἶχε δεῖ στά ὄνειρά της.

Φθάνοντας στόν περίβολο τῆς αὐλῆς εἶδε τίς τρεῖς τριανταφυλλιές, στό σημεῖο πού τίς ἔβλεπε καί στό ὄνειρο. Μπαίνοντας στόν Ναό διαπίστωσε ὅτι ἡ εἰκόνα της ἦταν καμμένη ἀπό κερί γεγονός πού συνδύασε μέ τό μαῦρο συννεφάκι πού ἔβλεπε στό κεφάλι της. Στή συνέχεια προχώρησε μέσα στόν κυρίως ναό, ὅπου εἶδε τήν Ἁγία Τράπεζα, ὅπως τήν εἶχε δεῖ στό τελευταῖο ὄνειρό της.

Μέ δική της πρωτοβουλία ἐπισκέφθηκε τόν Σεβ. Μητροπολίτη Κώου καί Νισύρου κ. Αἰμιλιανό (Ζαχαρόπουλο) καί τοῦ ἀνέφερε ὅλα ὅσα εἶχαν συμβεῖ, καθώς καί τό ὅτι, ὅπως εἶχε διαβάσει ὑπῆρχαν στή Ρόδο (sic) τά τροπάρια της καί ὅτι θά ἔπρεπε νά τά φέρουν στήν Κῶ. Ὁ τελευταῖος τήν προέτρεψε νά μαζέψει ὑπογραφές καί νά τοῦ τίς πάει. Ἄν καί κατόρθωσε νά συγκεντρώσει 500 ὑπογραφές δέν κατέστη στό μέλλον δυνατό νά ξανασυναντήσῃ τόν Μητροπολίτη.

Μετά ἀπό ὅλα αὐτά ἡ Ὁσία ἔκανε γιά μία ἀκόμη φορά αἰσθητή τήν παρουσία της μέ ἕνα θαῦμα. Τό παιδί τῆς κ. Αἰκατερίνης Τουλαντᾶ-Μαρκάκη ἔπασχε ἀπό δυσγραφία. Παρακάλεσε τήν Ὁσία νά τό θεραπεύσῃ καί ἐκείνη θά ἔδινε στό ἐπόμενο παιδί της, ἂν ἦταν κορίτσι, τό ὄνομά της μαζί μέ τοῦ Ἁγίου Ραφαήλ. Πράγματι τό ἐπόμενο παιδί ἦταν κορίτσι καί ἡ κ. Τουλαντᾶ-Μαρκάκη ἐκπληρώνοντας τό τάμα της ἔδωσε σέ αὐτό τό ὄνομα Ραφαηλία-Μελάνη, διότι παρά τή δική της ἐπιθυμία νά ὀνομασθεῖ τό παιδί Μελώ, ὁ ἱερέας μετά ἀπό συνεννόηση μέ τήν Ἱερά Μητρόπολη τό ὀνόμασε Μελάνη, καθώς μέχρι τότε πίστευαν ὅτι ἐπρόκειτο γιά τήν Ἁγία Μελάνη τῆς Ρωμαίας.

Ὡς κατακλείδα σέ αὐτή τή θαυμαστή διήγηση νά θέλαμε νά κάνουμε δύο παρατηρήσεις. Ἡ πρώτη ὅτι τό μικρό κοριτσάκι, παρά τό γεγονός πώς ἡ Ἁγία πλέον ἦταν γνωστή ὡς Μελώ, πῆρε κατά τό Ἅγιον Βάπτισμα τό ὄνομα Μελάνη, ἀλλά τό ἴδιο ἀπαιτοῦσε ἀπό τοὺς δικούς της νά τήν ἀποκαλοῦν ὄχι Μελάνη, ἀλλά Μελοῦ. Ἡ δεύτερη ὅτι παρά τή βεβαιότητα πώς ὑπῆρχε Ὁσία μέ τό ὄνομα Μελοῦ, ὀνόμασαν τό κοριτσάκι μέ τό ὄνομα τῆς Ἁγίας Μελάνης. Αὐτό δείχνει ὅτι κάποιες ἀντιλήψεις εἶναι τόσο ἰσχυρές, ὥστε δέν μπορεῖ νά τίς ἀλλάξῃ οὔτε ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων.

Χαρακτηριστικό τῆς ἀγάπης τοῦ παιδιοῦ γιά τήν ἁγία εἶναι τό περιστατικό πού συνέβη μετά τήν πρώτη Θεία Λειτουργία στόν ἱερό

ναό της Ἀγίας Μελοῦς, κατά τήν πανήγυρη τοῦ ὀνόματος τῆς Ὁσίας, τό πρῶτο Σάββατο τοῦ Ἰουλίου 2011, ὅταν τό μικρό κορίτσι μέ πλησίασε μέ πολύ χαρά καί κρατώντας ἕνα δίσκο μέ γλυκά ἀπό τά ὁποῖα κερνοῦσε τούς προσκυνητές μου εἶπε «Σεβασμιώτατε, θά πάρετε ἕνα γλυκό πού γιορτάζω σήμερα;». Τήν ρώτησα πῶς τή λένε καί ἐκείνη μου ἀπάντησε μέ χαρά «Μελώ μέ λένε!».

3. *Μαρτυρία Γεωργίας Μαμουζέλου*

Ἡ κ. Γεωργία Μαμουζέλου εἶναι κόρη τοῦ Μιχάλη Πέτσαλη, ὁ ὁποῖος, ὅπως θά δοῦμε στή συνέχεια, εἶναι αὐτός πού μέ τή βοήθεια τοῦ πατέρα του, Βασίλη Πέτσαλη, βρῆκε καί ἀνακαίνισε τό ἐρειπωμένο κτίσμα. Ἀπό τά παιδικά της χρόνια τό ἐκκλησάκι ἀποτελοῦσε τό κέντρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς οἰκογένειάς της. Μετά τήν ἀνακαίνισή του, συνδέθηκε ἄμεσα μέ ὅλα τά σημαντικά γεγονότα τῆς οἰκογένειάς τους. Σέ αὐτό τελοῦνταν οἱ βαπτίσεις, οἱ γάμοι καί ὁποιο μυστήριο ἦταν ἀναγκαῖο. Πάντοτε προσπαθοῦσαν νά ἔχουν ἀναμμένο τό καντήλι του καί νά εἶναι εὐπρεπές ὥστε νά μπορεῖ νά δέχεται προσκυνητές. Σύμφωνα μέ τή μαρτυρία της, κατά τήν ἀνεύρεσή του ἦταν ἐντελῶς κατεστραμμένο. Οἱ τοῖχοι του σῶζονταν σέ πολύ μικρό ὕψος καί ἦταν σκεπασμένο ἀπό τά χῶματα πού οἱ βροχές κατέβαζαν ἀπό τόν ὑπερκείμενο λοφίσκο. Τό μόνο πού ὑπῆρχε ἦταν ἡ κόγχη τοῦ ἱεροῦ, στήν ὁποία διασῶζονται μέχρι σήμερα σπαράγματα τοιχογραφιών. Μέ προσωπική ἐργασία, ὑψώθηκαν οἱ τοῖχοι καί τό ναῦδριο στεγάσθηκε.

Ἀκόμη καί σήμερα, πού ὁ ναός τῆς Ὁσίας γνωρίζει τή φροντίδα πολλῶν πιστῶν καί δέχεται ἐπισκέψεις πλήθους προσκυνητῶν, ἡ οἰκογένεια Πέτσαλη καί ἡ κ. Γεωργία Μαμουζέλου αἰσθάνεται στενότατο δεσμό μέ αὐτόν καί συνεχίζει νά πρωτοστατεῖ στίς προσπάθειες ἐξωραϊσμοῦ ὄχι μόνο τοῦ ναοῦ, ἀλλά καί τοῦ περιβάλλοντος χώρου.

4. *Μαρτυρία τοῦ Παντελῆ Σβουρένου*

Μεγάλο ἐνδιαφέρον γιά τό θέμα πού πραγματευόμαστε ἔχει τό ἄρθρο τοῦ Π. Σβουρένου στό «Βῆμα τῆς Κῶ»¹⁴⁹.

149. Στό φύλλο τῆς 29 Ἰανουαρίου 2011 (σελ. 4).

Ἡ μαρτυρία του ἀναφέρεται στήν ἀποκάλυψη τοῦ ναοῦ, ἀλλά καί σέ μία λαϊκή παράδοση.

Στά χρόνια πρίν τόν πόλεμο κοντά στό ἐκκλησάκι βρισκόταν ἡ μάντρα τοῦ κτηνοτρόφου Βασίλη Πέτσαλη. Τό μέρος πού ὑπῆρχε ὁ ναός δέν ἔδειχνε κάτι, καθὼς τό κτίσμα ἦταν παραχωμένο καί γκρεμισμένο. Μετά ἀπό ἐμφανίσεις τῆς Ὁσίας στόν γιό του, Μιχάλη Πέτσαλη, ὁ τελευταῖος ξεκίνησε νά σκάβει γιά νά δεῖ ἂν ὑπῆρχε κάτι στόν τόπο πού τοῦ ὑπέδειξε ἡ μαυροντυμένη μορφή πού ἐμφανιζόταν στόν ὕπνο του. Τό σκάψιμο, μέ τή βοήθεια τοῦ πατέρα του, ἀπεκάλυψε, μετά ἀπό λίγες ἡμέρες, παλαιό κτίσμα στό ὁποῖο ὑπῆρχε ὑποτυπώδης διαμόρφωση ναοῦ καί τοιχογραφίες στήν κόγχη τοῦ ἱεροῦ Βήματος. Γιά ἕνα χρόνο περίπου ἄναβαν τό καντήλι μέσα στά χαλάσματα, ἀλλά δέν ἔκαναν κάτι ἄλλο.

Τότε ἐμφανίσθηκε πάλι ἡ Ὁσία στόν Μιχάλη Πέτσαλη, ὁ ὁποῖος πλέον τήν εἶχε συνηθίσει, καί τοῦ εἶπε: «θέλω νά σέ βοηθήσω νά μοῦ χτίσεις ἕνα ἐκκλησάκι σέ ἐκεῖνο τό μέρος».

Μετά ἀπό μία ἀναφορά στόν ἀνορθόδοξο τρόπο μέ τόν ὁποῖο βρῆκε χρήματα γιά νά κτίσει τό ἐκκλησάκι, περιγράφει μέ συντομία ὅτι μέ ζῶα ἀνέβασαν τά ὑλικά καί ἀνέθεσαν σέ μάστορα νά κτίσει τό ἐκκλησάκι πού ὑπάρχει σήμερα. Ὁ Π. Σβουρένος κλείνει τήν ἀφήγηση μέ τή διαβεβαίωση ὅτι αὐτά πού γράφει τά εἶχε διηγηθεῖ σέ αὐτόν ὁ ἴδιος ὁ Μιχάλης Πέτσαλης, ὅταν παλαιότερα δούλευε μαζί του.

5. Μαρτυρία Μανώλη Κουτελλᾶ

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καί ἡ μαρτυρία τοῦ κ. Μανώλη Κουτελλᾶ, κατοικοῦ Κῶ καί Αὐστραλίας.

Ὁ κ. Μ. Κουτελλᾶς μέ ἐπισκέφθηκε καί ἐδήλωσε ὅτι ἡ εὐρύτερη περιοχή, ὅπου ἔχει οἰκοδομηθεῖ τό ἐκκλησάκι τῆς Ὁσίας, βρίσκεται στά τοπογραφικά ὅρια μεγαλύτερου κτήματός του.

Σέ συνεννόηση μέ τήν οἰκογένειά του μάς γνωστοποίησε ὅτι ἐπιθυμεῖ νά παραδώσει στήν κυριότητα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κῶου καί Νισύρου τό σχετικό τεμάχιο μέ τήν ὑποχρέωση τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κῶου καί Νισύρου νά γίνεται ἀναφορά στή δωρεά τῆς οἰκογένειας Κουτελλᾶ.

Εἶναι προφανές, ὅτι κατά τήν κτηματολόγηση τῆς Κῶ ἀπό τίς ἰταλικές ἀρχές ἡ οἰκογένεια Κουτελλᾶ ἐνέγραψε στά κτήματά της τήν εὐρύτερη περιοχή, τήν ὁποία φρόντιζε, ὥστε νά τήν διασώσει,

καθώς ή Έκκλησία, κατά τήν χρονική περίοδο πού ἔγινε ή κτηματολόγηση στην Κω, ἦταν ἐμπερίστατη.

στ. Ἡμερολόγιο Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κώου ἔτους 2005

Ἀφοῦ πληροφορηθήκαμε τήν ὕπαρξη ἀναφορᾶς στην Ὅσια σέ παλαιότερο ἡμερολόγιο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κώου, τό ἀναζητήσαμε, ἀλλά χωρίς ἐπιτυχία. Κάποια στιγμή μία κυρία, χωρίς νά γνωρίζει κάτι σχετικό κάλεσε τόν Μιχάλη Δανελλάκη «γιά νά δεῖ μήπως ἤθελε κάποιο ἀπό τά παλιά ἡμερολόγια πού εἶχε». Μάλιστα, ή ἴδια πῆρε ἀπό τή στοίβα μέ τά παλιά ἡμερολόγια κάποια καί τοῦ τά ἔδωσε, καί ὅταν ὁ τελευταῖος τά ξεφύλλισε εἶδε ὅτι ἦταν τοῦ ἔτους 2005, καί σέ αὐτά ὑπῆρχε ή ἀναφορά στό «Ἱερόν Παρεκκλήσιον τῆς Ὁσίας Μελοῦς». Τό σχετικά σύντομο κείμενο εἶναι ἀνυπόγραφο χωρίς σελιδαρίθμηση καί προσπαθεῖ νά κάνει μία συνολική ἀποτίμηση τοῦ Ναοῦ, ἀλλά καί τῆς Ὁσίας.

Μετά ἀπό μία γενική εἰσαγωγή καί μία σύντομη ἀναφορά στην τοπογραφία τῆς περιοχῆς ἐπιχειρεῖται νά προσδιορισθεῖ τό ἀκριβές ὄνομα τῆς Ὁσίας. Σέ αὐτό τό τμήμα παρεισφρύουν διάφορα σφάλματα. Πρῶτα ὁ Fr. Halkin χαρακτηρίζεται ἀντί γιά ἀγιολόγος, ἀρχαιολόγος. Ἐπειτα, ἂν καί ἀναφέρει τήν ὑπόθεση τοῦ καθ. Ζαχαρία Τσιρπανλῆ ὅτι ὁ συγγραφέας τῶν τροπαρίων ταυτίζεται μέ τόν Μητροπολίτη Ρόδου Μητροφάνη, συνεχίζει μέ τήν ἀνατανόητη φράση «Κατά τήν περίοδον ὅμως ταύτην Ὁρθόδοξος Μητροπολίτης μέ τό ἀναφερόμενον ὄνομα δέν ὑπῆρξε, ἐπειδή ή Κῶς ἐξηρτάτο ἀπό τούς Ἰωαννίτας Ἱππότας». Μητροπολίτης Κώου δέν ὑπῆρξε μέ αὐτό τό ὄνομα, ἀλλά ή ταύτιση γίνεται μέ ἕναν Μητροπολίτη Ρόδου, ή παρουσία τοῦ ὁποίου εἶναι αἰσθητή στους ἐπισκοπικούς καταλόγους τῆς νήσου. Στή συνέχεια προσπαθώντας νά αἰτιολογήσει τήν ἀναφορά σέ Ἀρχιερέα, παρατηρεῖ ὅτι «ἐνδεχομένως ὁ ἀναφερόμενος Ἀρχιερεὺς νά ἦτο Ρωμαιοκαθολικός καί ἐπισκεπτόμενος κατά περιόδους καί τήν Κω, πληροφορηθεῖς τά τῆς Ὁσίας Μελοῦς, ἔγραψε τούς ὕμνους καί τάς ὠδὰς». Ἀναμφίβολα πρόκειται γιά παρανόηση τῆς πραγματικότητος, καθώς καμία ἐνδειξη δέν μπορεῖ νά μᾶς ὁδηγήσει στό συμπέρασμα ὅτι ὁ συγγραφέας τῶν τροπαρίων ἦταν Ρωμαιοκαθολικός ἐπίσκοπος.

Στή συνέχεια ἀναφέρεται σέ ἄρθρο τῆς ἐφημερίδας «Βῆμα τῆς Κω» σύμφωνα μέ τό ὁποῖο ἐπρόκειτο νά ἐπισκεφθοῦν τήν περιοχή

άνθρωπολόγοι, οί όποιοι μετά από εξέταση τών όστών θά προσδι-
 όριζαν τήν περίοδο τής ζωής καί τό έτος τής κοιμήσεως τής Όσίας.

Ή προσπάθεια τής Ίερās Μητροπόλεως νά έλέγξει τήν ακρίβεια
 του δημοσιεύματος, επικοινωνώντας μέ τήν 4η Έφορεία Βυζαντινών
 Αρχαιοτήτων, δέν απέδωσε καρπούς.

Τό κείμενο όλοκληρώνεται μέ αναφορά στην ευθύνη του κράτους
 για τήν ανάδειξη του μνημείου, ενώ ως κατακλείδα παρατίθεται ένα
 από τά τροπάρια πού ανακάλυψε ό Fr. Halkin στον Παρισινό Κώ-
 δικά 1362.

Σχετική έρευνά μας απέδωσε άρθρο τής κ. Μ. Τουλαντά-Παρι-
 σίδου, τό όποιο, αφού μνημονεύει έκτενώς τά πορίσματα του καθ.
 Ζαχ. Τσιρπανλή, κάνει αναφορές στην ανάγκη για επιτόπια αρχαι-
 ολογική έρευνα¹⁵⁰. Μάλιστα, λίγο πριν από αυτή τή δημοσίευση είχε
 προηγηθεί όλοσέλιδο ανυπόγραφο άρθρο, τό όποιο παρουσίαζε
 τή δημοσίευση του καθ. Ζαχ. Τσιρπανλή καί κατέληγε μέ μία σειρά
 παρατηρήσεις καί σχόλια παρακινώντας προς τήν κατεύθυνση τής
 επιτόπιας έρευνας καί όργάνωσης προσπάθειας ανάδειξης τής όσι-
 ακής μορφής τής Βουρρίνας.

η. Σύγχρονες λατρευτικές έκδηλώσεις για τήν Όσία Μελώ

Ή λαϊκή αγάπη καί ευσέβεια άμέσως μετά τίς πρωτοβουλίες τής
 Ίερās Μητροπόλεως Κώου καί Νισύρου αγκάλιασε τήν Όσία Μελώ
 μέ στοργή.

Τό Σάββατο 26 Μαρτίου 2011 έλειτούργησα στον Ναό τής Όσί-
 ας. Ή προσέλευση πλήθους πιστών δείχνει τήν επιθυμία τών Κώων
 νά έχουν μία δική τους Αγία, μία Αγία, ή όποία άσκήθηκε δίπλα στα
 μαντριά τους, ανάμεσα στα χωράφια τους.

Σιγά σιγά, από τήν ήμερομηνία αυτή καί έπειτα, άρχισαν νά πυ-
 κνώνουν οί προσκυνητές στον ναό τής Όσίας. Πολλοί Κώοι, αλλά
 καί επισκέπτες του νησιού μας ξεκινούν από τήν πόλη για νά περά-
 σουν λίγες στιγμές ήρεμίας καί γαλήνης, προσευχόμενοι στην Όσία
 τής Βουρρίνας.

Έκτός από τίς μεμονωμένες επισκέψεις όργανώθηκαν καί όμα-
 δικά προσκυνήματα, μέ παρουσία δεκάδων πιστών, οί όποιοι κα-
 τέθεταν στην Όσία τους κόπους, τά βάσανα καί τίς έγνοιες τους.

150. Στην έφ. «Τό Βήμα τής Κώ», 31 Ίανουαρίου 2000.

Μία τέτοια επίσκεψη, στην οποία συμμετείχα και ἐγώ ἦταν τοῦ Παραρτήματος Κῶ τῆς Ἑνώσεως Γυναικῶν Ἑλλάδος (ΕΓΕ). Σκοπὸς τῶν διοργανωτριῶν ἦταν νὰ ἀναδείξουν τὴν προσωπικότητα τῆς Ὁσίας καὶ στοῦ εὐλογημένο πρόσωπο νὰ τιμήσουν τὴν κάθε πονεμένη, βασανισμένη καὶ ἀγωνίστρια γυναῖκα. Μέσα σὲ αὐτό τό πλαίσιο τὰ χρήματα πού συγκεντρώθηκαν ἀπὸ τίς προσκηνύτριες διατέθηκαν στοῦ κοινωνικό ἔργο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κώου καὶ Νισύρου.

Μέ ἀθρόα λαϊκὴ συμμετοχὴ ἐορτάσθηκε καὶ ἡ πρώτη ἐπίσημη μνήμη τῆς Ὁσίας τό πρῶτο Σάββατο τοῦ Ἰουλίου (2-7-2011). Μετὰ τὴ Θεία Λειτουργία ἀναφερθήκαμε στὴν Ὁσία καὶ στὴν προσπάθεια πού γίνεται γιὰ τὴν ἀνασύσταση τῆς ἐορτῆς της, ἐνῶ μνημονεύσαμε καὶ ὅσους συμβάλλουν σὲ αὐτή. Τὰ πλούσια κεράσματα πού προσεφέρθησαν στοὺς προσκυνητὲς ἦταν ὅλα ἐτοιμασμένα ἀπὸ πιστοὺς πού σεμνύνονται καὶ ἀγαποῦν τὴν Ὁσία.

Σὲ ὅλες αὐτὲς τίς εὐκαιρίες τραβήχθηκαν κατάλληλες φωτογραφίες, οἱ ὁποῖες ἀξιοποιοῦνται γιὰ τὴν προβολὴ τῆς Ὁσίας, τοῦ ναοῦ της, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐρύτερης περιοχῆς.

Παράλληλα, στηριγμένοι στὶς ἐμφανίσεις τῆς Ὁσίας σὲ ὄνειρα καὶ ὁράματα ἀναθέσαμε σὲ τρεῖς διαφορετικούς ἀγιογράφους νὰ φιλοτεχνήσουν τὴν εἰκόνα της. Δύο ἀπὸ αὐτὲς βρίσκονται στὸν ἱερό Ναό της καὶ ἡ τρίτη στοῦ γραφεῖο τοῦ Μητροπολίτου καὶ μεταφέρεται στὸν ἱερό ναό τῆς Ἀγίας κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς πανηγύρεως τό πρῶτο Σάββατο τοῦ μηνὸς Ἰουλίου καὶ μετὰ τὴν πανήγυρη ἐπιτρέφει στὴν Ἱερὰ Μητρόπολη γιὰ διαρκὴ εὐλογία της.

Στὴ συνέχεια, ἀποσκοπώντας στὴ διάδοση τῆς φήμης της ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Κώου καὶ Νισύρου τύπωσε εἰκόνες μικροῦ μεγέθους μέ τό τροπάριο τῆς Ὁσίας στὴν ὀπίσθια ὄψη, τίς ὁποῖες διανέμουμε σὲ κάθε περίσταση πρὸς τοὺς πιστοὺς.

Ἐπιπροσθέτως, ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Κώου καὶ Νισύρου, ἀξιοποιώντας τό ποιμαντικό ὕλικό πού ἐσχάτως ἔχει προκύψει, ἀφιέρωσε τό ἡμερολόγιο πού ἐξέδωσε γιὰ τό ἔτος 2012 στὴν Ὁσία Μελώ, ὥστε ἡ μνήμη της νὰ γίνῃ ἀκόμη γνωστότερη καὶ πιὸ ἀγαπητὴ στὸν εὐσεβὴ λαό.

Πρέπει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι γιὰ ἱστορικούς λόγους, ἀλλὰ κυρίως γιὰ ἀποφυγὴ τῆς συγχύσεως ἡ ὁποία εἶχε προκληθεῖ κατὰ τό πα-

ρελθόν, στόν ιερό ναό τῆς Ἀγίας Μελοῦς παραμένει καί ἡ εἰκόνα τῆς Ἀγίας Μελάνης τῆς Ρωμαίας.

Κλείνοντας δέν πρέπει νά παραλείψουμε νά τονίσουμε ὅτι τῇ χαρά τοῦ πρώτου ἑορτασμοῦ μεγάλωσε κατά πολύ ἡ παρουσία τῆς μικρούλας Μελοῦς Μαρκάκη, ἡ ὁποία εἶναι τό πρῶτο κοριτσάκι, τό ὁποῖο φέρει, μέ θαυμαστό τρόπο δοσμένο, τό ὄνομα τῆς Ὁσίας¹⁵¹.

θ. Ἡ συγγραφή τῆς ἀκολουθίας τῆς Ὁσίας

Ἀπό τήν ἀρχή τοῦ ἔτους 2011, καθώς προχωροῦσαν οἱ προσπάθειες γιά τήν ὀργάνωση τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης της κατά τό πρῶτο Σάββατο τοῦ Ἰουλίου, εἶχαμε ἀρχίσει ἐπαφές καί ἀναζήτηση καταλλήλου προσώπου γιά τή συγγραφή πλήρους ἀκολουθίας, ἡ ὁποία, ἀναμφίβολα, ἀποτελεῖ τό κεντρικό κομμάτι τοῦ ἑορτασμοῦ ἐνός ἁγίου.

Μέ πολλή χαρά δεχθήκαμε τήν φιλόφρονα προσφορά τοῦ φιλαγίου καί φιλακολούθου, λίαν ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ, Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ. Κυρίλλου νά καλύψει ὁ ἴδιος τό σχετικό κενό.

Ἐπιστρατεύοντας τό ποιητικό χάρισμα, μέ τό ὁποῖο πλουσιοπάροχα τόν ἐπροίκισε ὁ Θεός, ἐργαζόμενος ἐντατικά, παρά τό βεβαρμένο πρόγραμμά του, κατόρθωσε, σέ πολύ μικρό χρονικό διάστημα, νά συγγράψει μία πλήρη ἀκολουθία τῆς Ὁσίας, ἐνσωματώνοντας, μάλιστα, σέ αὐτή, τά ὑπάρχοντα στιχηρά τοῦ μακαριστοῦ προκατόχου του, Μητροπολίτου Ρόδου Μητροφάνους, τά ὁποία ἀποτελοῦσαν τή μοναδική ἱστορικά ἐπιβεβαιωμένη καί καταγεγραμμένη μαρτυρία γιά τήν Ὁσία Μελώ. Πράγματι, λίγες ἡμέρες πρό τοῦ ἑορτασμοῦ μέ τή φροντίδα τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ. Κυρίλλου ἦταν ἔτοιμη καί ἡ ἀκολουθία τῆς Ὁσίας, ἡ ὁποία χρησιμοποιήθηκε κατά τόν πρῶτο πανηγυρικό ἑορτασμό τῆς μνήμης της.

Ἡ ἀκολουθία αὐτή, ἡ ὁποία κατατίθεται ὡς παράρτημα στήν παρούσα ἐργασία¹⁵², ὄχι μόνο ἐνσωματώνει τά παλαιότερα τροπάρια,

151. Βῆμα τῆς Κῶ 7 Ἰουλίου 2011, σελ. 5 (Ἐπιμέλεια Ξανθίππη Ἀγρέλλη).

152. Ἡ ποιηθεῖσα ὑπό τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ρόδου κ. Κυρίλλου ἀκολουθία τῆς Ὁσίας Μελοῦς, ἡ ὁποία ὑπῆρχε ὡς παράρτημα στήν παρούσα ἐργασία παραλείπεται λόγω τῆς δημοσιεύσεώς της σέ προηγούμενο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ» (τεῦχος 5, Ἰαν.-Ἰούν. 2011, σ. 141-163).

ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, ἀλλά ἀξιοποιεῖ κάθε ὑπάρχουσα μαρτυρία γιὰ τὴ βιωτὴ τῆς Ὁσίας, ὥστε ὁ προσκυνητὴς νὰ σχηματίζει μία, κατὰ τὸ δυνατό, πλήρη εἰκόνα γιὰ τὸ ὁσιακὸ πρόσωπό της, καθὼς καὶ γιὰ τοὺς πνευματικούς ἀγῶνες καὶ τὰ ἀσκητικὰ παλαίσματά της.

VIII. Συμπεράσματα

Ἡ προηγηθεῖσα ἔρευνα μᾶς ὁδήγησε σὲ μία σειρά ἐνδιαφερόντων συμπερασμάτων. Πρῶτα καὶ κύρια φρονοῦμε ὅτι, μέ τῇ βοήθειᾳ τῶν σχετικῶν μαρτυριῶν, καταδείχθηκε ἡ σύνδεση τῆς Ὁσίας μέ τὴν τοπικὴ ταυτότητα καὶ ἡ ἀνάδειξή της ὡς ἑνας πνευματικὸς ὁδοδείκτης γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρου τοῦ νησιοῦ τῆς Κῼ. Ἡ ἀπλότητα καὶ ἡ σεμνότητά της ὅπως διαγράφονται στὰ τροπάρια πού συνέθεσε ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Μητροφάνης καὶ ἡ ἀπλότητα καὶ λιτότητα τοῦ ναοῦ της ἀγγίζουν τὸν σύγχρονο ἄθρωπο καὶ τὸν βοηθοῦν νὰ αἰσθανθεῖ τὴν Ὁσία Μελὼ ὡς μία δική του Ὁσία.

Ἡ μέχρι τοῦδε ἔρευνα τῶν ὑπαρχουσῶν πηγῶν δὲν μᾶς ὁδήγησε σὲ ἀσφαλῆ συμπεράσματα σχετικὰ μέ τὴν περίοδο κατὰ τὴν ὁποία ἡ Ὁσία ἔζησε καὶ ἀσκήθηκε ἀλλὰ, καὶ αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικό γιὰ μία λαογραφικὴ μελέτη, τούτη ἡ ἀδυναμία δὲν ἐμπόδισε καθόλου τὴν Ὁσία νὰ εἶναι γνωστὴ μέ ἕναν μυστικὸ τρόπο, ἀγαπητὴ καὶ οἰκεία στοὺς προσκυνητές καὶ τοὺς φίλους της.

Καθὼς προχωροῦσε ἡ καταγραφή τῶν προφορικῶν στοιχείων τοῦ ὑλικοῦ διαπιστώναμε ὅλο καὶ περισσότερο ὅτι ἡ παρουσία τῆς Ὁσίας Μελοῦς, τῆς «ἀγίᾳς Μελοῦ (ς)», κατὰ τὴ λαϊκὴ ἔκφραση, ἔχει ἀφήσει, μέ ἕναν ἀνερμήνευτο, θὰ λέγαμε, τρόπο, τὴ σφραγίδα της στὴν περιοχή. Τὸ ἐκκλησάκι της, ἀκόμη καὶ ὅταν ἦταν γκρεμισμένο καὶ θαμμένο ἀπὸ τὰ χῶματα, ἦταν ἕνα σημεῖο ἀναφορᾶς γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς Βουρρίνας. Ἡ ἀναζήτησις στοιχείων ἀπὸ τὸν ἱστοριοδίφη Ἰάκωβο Ζαρράφτη καὶ οἱ ἐπισκέψεις πού μαρτυροῦνται σὲ αὐτὸ ἐνισχύουν τὴν ἀποψη αὐτή. Ἀθόρυβα καὶ ταπεινά, ὅπως ἡ προζύμη, μετατρέπει τὸ ἀνακατεμένο μέ νερό ἀλεύρι σὲ ψωμί, ἔτσι καὶ ἡ Ὁσία τῆς Βουρρίνας μέ τὴν ἀθόρυβη παρουσία της διατήρησε τὴν ἀγάπη τοῦ λαοῦ, ὄχι μόνο πρὸς τὸ πρόσωπό της, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν πίστη μας.

Ἀσφαλῆ ἐνδείξη πού ἐπιβεβαιώνει τὰ παραπάνω ἀποτελεῖ ἡ ταχύτατη ἀνταπόκριση πλήθους πιστῶν στοὺς κάλεσμά της Ἱερᾶς Μητροπόλεως γιὰ τὴν ἀναβίωση τῆς λατρείας τῆς Ὁσίας. Σὲ κάθε ἀκολουθία πού ἔχει τελεστεῖ στὸν ναὸ της, παρὰ τὸ ὅτι ἡ περιοχή

είναι σχετικά απομονωμένη και παρά τό γενογός ότι δέν υπάρχουν δυνατότητες στέγασης τών πιστών, συρρέουν έκατοντάδες προσκυνητών.

Άποσυνδέθηκε ή άγία τής Βουρρίνας από τή άγία Μελάνη τή Ρωμαία. Ή ύπαρξη τών στιχηρών του Μητροφάνους και ή κριτική μελέτη τών προφορικών μαρτυριών κατέστησε άπολύτως σαφές ότι πρόκειται γιά μία άλλη άγία. Γιά μία άγία διαφορετική. Μέ συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τά όποια δέν είναι δυνατό νά ταιριάξουν μέ τά χαρακτηριστικά τής άγίας Μελάνης.

Έπιβεβαίωση του ότι ή όλη προσπάθεια είναι και έπιθυμία τής Όσίας αποτελούν πολλά θαυμαστά σημεία πού μοιάζουν διακριτικά νά μās στηρίζουν, νά μās ένισχύουν στην προσπάθειά μας. Κατά τήν πορεία τής έρευνας ύπήρξαν πολλοί, οί όποιοι μās πλησίασαν γιά νά μās προσφέρουν κάποιο στοιχείο ή μαρτυρία τής έμφανίσεως τής Όσίας. Σέ κάποιες περιπτώσεις αυτό ήταν τόσο άπρόσμενο πού, τολμούμε νά πούμε, άγγιζε τά όρια του θαύματος.

Έργαζόμενοι σέ αυτό τό θέμα είχαμε τήν αίσθηση ότι προχωρούμε στην κατασκευή ενός ιδιότυπου ψηφιδωτου, στό όποιο τό κάθε κομματάκι έβρισκε τήν κατάλληλη στιγμή τή θέση του.

Μέ μεγάλη χαρά πολύ συχνά διαπιστώνουμε ότι τό καντηλάκι τής Όσίας είναι άναμμένο, καθώς προστρέχουν σέ αυτή ως προσκυνητές όχι μόνο έντόπιοι και κάτοικοι τής περιοχής, αλλά και επισκέπτες του νησιού. Πολλοί είναι οί φίλοι τής Όσίας και άνάμεσα σέ όσους βρέθηκαν στό νησί γιά νά έργασθουν (έκπαιδευτικοί, δημόσιοι υπάλληλοι και στρατιωτικοί).

Πιστεύουμε, ότι μέ τήν ανάδειξη τής Όσίας και του ναού της «ζωντανεύει» όλόκληρη ή Βουρρίνα και δημιουργείται αυθόρμητα ένα ρεύμα άναζητητών, περιπατητών, περιηγητών, φυσιολατρών και προσκυνητών, οί όποιοι είτε ξεκινούν είτε καταλήγουν στό μοναστηράκι τής Όσίας.

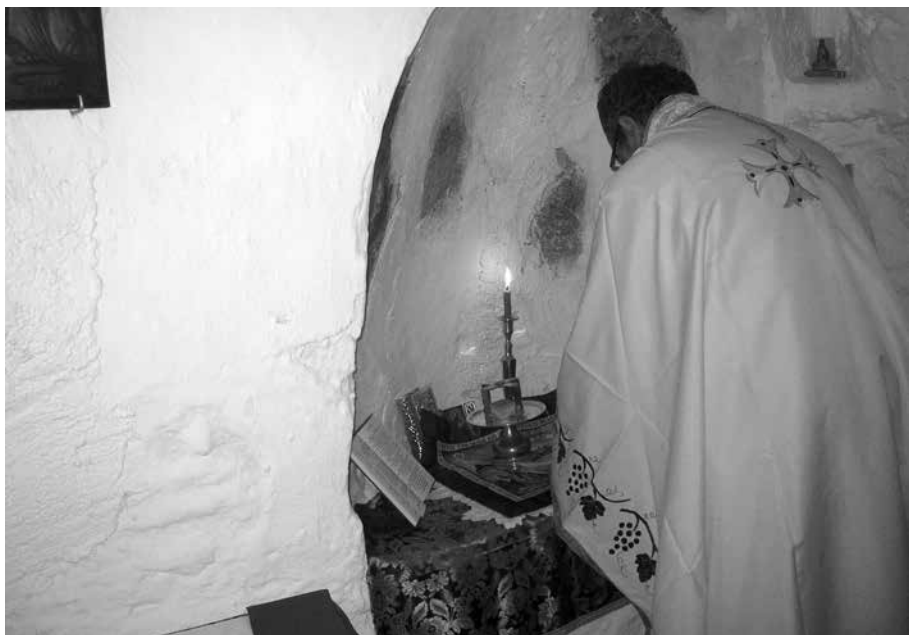
Γιά όλους έμās πού γνωρίζουμε και αγαπούμε τήν Όσία Μελώ είναι ξεχωριστή ή χαρά πού νιώθουμε άκούγοντας τή μικρή Μελώ Μαρκάκη νά άπαιτεί νά τήν άποκαλούμε μέ αυτό τό όνομα, αν και βαπτίσθηκε μέ τό όνομα Μελάνη και άρχικά οί οικείοι της προσπάθησαν νά τήν φωνάζουν μέ αυτό. Αυτό τό γεγονός μās δίνει τή βεβαιότητα ότι ή Όσία, αλλά και ή πίστη μας, είναι σέ θέση νά νικήσει τή λήθη, άκόμη και όταν αυτή φαίνεται νά κυριαρχεί.

Ὁ Ναός τῆς ὁσίας Μελοῦς φωτογραφημένος ἀπὸ τὰ Ἀνατολικά

*Ἡ εἰκόνα τῆς ὁσίας καὶ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κώου καὶ Νισύρου
κ. Ναθαναὴλ στὸν προθάλαμο τοῦ Ναοῦ τῆς ὁσίας Μελοῦς.*

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κώου καί Νισύρου κ. Ναθαναήλ τελώντας
τὴν πρώτη Θεία Λειτουργία στὸν Ἱερό Ναό τῆς ὁσίας Μελοῦς

Τὰ ἐρείπια τῶν ἀσκητηρίων 50 μέτρα νότια τοῦ Ναοῦ
τῆς ὁσίας Μελοῦς

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Δωδεκανησιακόν

Ἀρχεῖον Σύγγραμμα περιοδικόν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθῆναις Δωδεκανησιακῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, Ἐν Ἀθήναις, Τύποις: Σωτ. Σπυροπούλου 1955.

Δωδώνη

Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τοῦ Τμήματος Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων.

Τά Κωακά

Περιοδική Ἐκδοση γλωσσολογικῆς - ἀρχαιολογικῆς - ἱστορικῆς - λαογραφικῆς - λογοτεχνικῆς καὶ λοιπῆς ἐπιστημονικῆς ὕλης τῆς νήσου Κῶ, Ἐκδόσεις Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κώων «Ὁ Φιλητᾶς».

ΕΕΒΣ

Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ἀθῆναι: Ἑταιρεία Βυζαντινῶν Σπουδῶν 1924-.

LCL

Loeb Classical Library, Cambridge.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΠΗΓΕΣ

Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana, συναχθέντα καὶ ἐκδοθέντα ὑπὸ Miklosich, Fr. καὶ Müller I., τ. 1-6, Vindoboe: Carolus Gerold, 1860-1890.

Βυζαντινά Ἑγγραφα τῆς Μονῆς Πάτμου. Α' Αὐτοκρατορικά. Διπλωματικὴ ἔκδοσις, γενικὴ εἰσαγωγή-εὔρετήρια-πίνακες ὑπὸ Ἑρας Λ. Βρανούση, Ἀθῆναι: Ἐθνικόν Ἰδρυμα Ἑρευνῶν (Κέντρον Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν), 1980.

Βυζαντινά Ἑγγραφα τῆς Μονῆς Πάτμου. Β' Δημοσίων Λειτουργῶν. Διπλωματικὴ ἔκδοσις ὑπὸ Μαρίας Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Ἀθῆναι: Ἐθνικόν Ἰδρυμα Ἑρευνῶν (Κέντρον Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν), 1980.

Jones, L.H., *Strabo Geography*. Βιβλία 1-17. [Τόμοι 8, LCL] 1917-1932.

B. ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Άγρέλλη, Ξανθίππης, Έκδήλωση τῆς ΕΓΕ μέ τόν κ. Ναθαναήλ. Τό ἐξωκλήσι τῆς Ἀγίας Μελοῦς, «*Βῆμα τῆς Κῶ*», 18 Ἰουλίου 2011, σελ. 14.

Ἡ γιορτή τῆς Ἀγίας Μελοῦς τῆς Κώας καί ἡ συμβολή τῆς οἰκογένειας Πέτσαλη, ἐφ. «*Βῆμα τῆς Κῶ*», στήλη Ἐκκλησιαστικά Νέα, ἐπ. Ξανθίππη Ἀγρέλλη, 7 Ἰουλίου 2011, σελ. 5.

Μαρτυρία Δανελλάκη Μιχάλη, (προφορική), 22 Ὀκτωβρίου 2011.

Μαρτυρία Μαμουζέλου Γεωργίας, (προφορική), 2 Ἰουλίου 2011.

Μουζουράκη, Θεοφίλου Μικέ, *Ἐπιστολή μέ ἡμερομηνία 4-1-2012*.

Προσωπικές ἐμπειρίες-ἐντυπώσεις, Ναθαναήλ Διακοπαναγιώτη (Μητροπολίτου Κώου καί Νισύρου), Μάρτιος 2010-Δεκέμβριος 2011.

Προσκύνημα μελῶν καί φίλων τῆς ΕΓΕ Κῶ στήν Ἀγία Μελώ, ἀνυπόγραφο ἄρθρο στήν ἐφ. «*Βῆμα τῆς Κῶ*», 23 Ἰουνίου 2011, σελ. 9.

Σβουρένου, Παντελῆ, Θρύλοι καί παραδόσεις ἀπό τό ἐκκλησάκι τῆς Ἀγίας Μελοῦς, ἐφ. «*Βῆμα τῆς Κῶ*», 29 Ἰανουαρίου 2011, σελ. 4.

«Συγγραῶ River», τό μυθιστόρημα τῆς Μ. Τσιρπανλῆ-Καλατζοπούλου, Ἐφημερίδα «*Σταθμός στήν ἐνημέρωση*», Τετάρτη 6 Ἰουλίου 2011 (ἀναδημοσίευση ἀπό τή διαδικτυακή ἐφημερίδα «*aegeanews24.gr*»), σελ. 19.

Τό βυζαντινό ἐκκλησάκι τῆς ὁσίας Μελοῦς στήν Κῶ καί τό οἰκεῖο τοπωνύμιο στή Βουρρίνα, ἐφ. «*Βῆμα τῆς Κῶ*», 31 Ἰανουαρίου 2000, σελ. 9 (ἀνυπόγραφο ὁλοσέλιδο ἄρθρο).

Τό Ἱερόν Παρεκκλήσιον τῆς Ὁσίας Μελοῦς, ἀνυπόγραφο ἄρθρο στό *Ἡμερολόγιον Ἑτους 2005 τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κώου καί Νισύρου* (χωρίς ἀρίθμηση σελίδων).

Τουλαντᾶ-Μαρκάκη, Αἰκατερίνης, *Μαρτυρία μέ τίτλο «Τά τρία ὄνειρα»*, Μάρτιος 2010.

Τουλαντᾶ-Παρισίδη, Μ., Νά ἐρευνηθεῖ ἀρχαιολογικά ὁ χῶρος στό ἐκκλησάκι τῆς Ὁσίας Μελοῦς καί ν' ἀναβιώσει ἡ λατρεία τῆς τοπικῆς Ὁσίας, ἐφ. «*Βῆμα τῆς Κῶ*», 31 Ἰανουαρίου 2000.

Τσιρπανλῆ, Ζαχαρία, Γιά τίς γυναῖκες τῆς Κῶ, ἐφ. «*Βῆμα τῆς Κῶ*», 23 Ἰουλίου 2009, σελ. 6-7.

Τσιρπανλῆ-Καλατζοπούλου, Μ., «*Συγγραῶ River*», Ἐκδόσεις Τσουκάτου, Ἀθήνα, 2011.

Γ. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Bekkeri, Immanuelis, *Suidae Lexicon*, Ex Recognitione, Berolini: Typis et Impensis Georgi Reimeri, A[nn]o 1854.

Γερουλάνου, Στεφάνου, *Ίπποκρατική Ίατρική, Ίστορία Εικονογραφημένη* 504 (Ίούνιος 2010): 16-26.

Cramer, J. A., *Anecdota Graeca e Codd. Manuscriptis Bibliothecarum Oxoniensium*, τόμ. II, Oxonii: E Typographeo Academico, MDCCCXXXV (=1835).

Ζαρράφτου, Ίακώβου Έ., *Κώια. Αρχαία τοποθεσία της Κῶ. Τόμος Α΄ (Γεωγραφικά-Ίστορικά)*, Κῶς: Ίπποκράτειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κῶ, 2005.

Ζαρράφτου, Ίακώβου Έ., *Κῶϊων Β΄ μέρος. Ίστορία της Κῶ, από τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρις ἡμῶν, ἐν Κώια. Τόμος Α΄ (Γεωγραφικά-Ίστορικά)*, Κῶς: Ίπποκράτειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κῶ, 2005.

Ήσυχίου Ἀλεξανδρέα *Λεξικόν*, Jena: Sumptibus Hermanni Dufftii (Libraria Maukiana), MDCCCLXVII (=1867).

Halkin, François, *Un Poème Liturgique en l' honneur de Sainte Melo de Cos*, Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Λειμῶνος», Προσφορᾶς εἰς τόν Καθηγητήν Ν. Β. Τωμαδάκη [ΕΕΒΣ ΛΘ΄ - Μ΄, 1972-1973], Ἐν Ἀθῆναις, Τυπογραφεῖον Ἀδελφῶν Μυρτίδη, 1973: 110-113 (Ἀνάτυπο).

Καββαδία, Δημητρίου, *Ὁ Ἅγιος Μητροφάνης ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως*, Ἀθῆναι, 2008.

Καρπαθίου, Ἐμμανουήλ Ί., ἐπ., *Ἐκκλησία Κῶ Δωδεκανήσου, τ. Πρῶτος, βιβλίον Πρῶτον*, Ἀθῆναι, 1968.

Καρπαθίου, Ἐμμανουήλ Ί., ἐπ., *Ἡ ἐν Κῶ πάλαι ποτέ διαλάμψασα Ἱερά Μονή τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, Δωδεκανησιακόν Ἀρχεῖον* 1 (1955): 48-56.

Καρπαθίου, Ἐμμανουήλ Ί., ἐπ., *Ἡ ἐν Κῶ πάλαι ποτέ διαλάμψασα Ἱερά Μονή τῶν Σπονδῶν, Δωδεκανησιακόν Ἀρχεῖον* 2 (1956-7): 3-25.

Κωνσταντινίδου, Ἐμμανουήλ Ί., *Ἡ ἐν Δωδεκανήσῳ Ἐκκλησία. Α. Ίστορική ἐπισκόπησις (ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον). Β. Αἱ μητροπόλεις καί οἱ ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι*, Ἀθῆναι, 1970.

Liddell, Henry καί Robert Scott, *Μέγα Λεξικό τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, ἐπιστάσις Ξενοφῶντος Μόσχου καί Μιχαήλ Κωνσταντινίδου, τ. 5, Ἀθήνα: Ί. Σιδέρης, χ.χ..

Μαρσέλλου, Ἑλένης, Ἡ Κῶς κατά τήν Ἱπποτοκρατία, στόν τ. «Ἱστορία τῆς Κῶ. Β' τόμος. Ἀπό τά ρωμαϊκά χρόνια μέχρι τό τέλος τῆς Ἱπποτοκρατίας», Κῶς: Ἐκδοση Νομαρχιακῆς Αὐτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Ἐπαρχεῖο Κῶ, 2001: 107-165.

Μαστοροπούλου, Γεωργίου Στυλ., Castrum Antimachia. Τό κάστρο τῆς Ἀντιμάχειας, Κῶς: Ἐκδοση Δήμου Ἡρακλειδῶν, 2009.

Ντιντιούμη, Σοφίας, Τό νησί τῆς Κῶ κατά τήν παλαιοχριστιανική περίοδο (4^{ος} - 7^{ος} αἰῶνας), στό *Κωακά* ΙΑ' (2010): 29-109.

Πανάγου, Μαρίας, Ἡ Κῶς κατά τή Βυζαντινή περίοδο, στόν τ. «Ἱστορία τῆς Κῶ. Β' τόμος. Ἀπό τά ρωμαϊκά χρόνια μέχρι τό τέλος τῆς Ἱπποτοκρατίας», Κῶς: Ἐκδοση Νομαρχιακῆς Αὐτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Ἐπαρχεῖο Κῶ, 2001: 57-105.

Παξινοῦ Μιχάλη Δημ., Καί πάλι περί «τοπωνυμικῶν παράδοξων τῆς Κῶ (Ἐλεγχος καί παρατηρήσεις στίς «ἀνασκευές» τοῦ Μ. Σκανδαλίδη)», *Κωακά* 6 (1998): 495-519.

Παξινοῦ Μιχάλη Δημ., Τοπωνυμικά παράδοξα τῆς Κῶ, *Κωακά* 5 (1995): 222-251.

Παπανικολάου, Κων. Δ., *Νεότατον Λεξικόν ὅλων τῶν Ρημάτων τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης μετά πινάκων κλίσεως τῶν ἀνωμάλων ρημάτων*, Ἀθήναι: Ἐκδόσεις Ἰ. Χιωτέλλη, 1962.

Παπαντωνίου, Ἐλπιδοφόρου Ἀ., *Ἡ συμβολή τῆς Μονῆς Καστριανῶν Κῶ στήν ἵδρυση τῆς μονῆς τῆς Πάτμου*, Ἀθήνα: Ἐνωση Κῶων ὁ «Ἱπποκράτης», 1989 (α' ἔκδοσις).

Παπαχριστοδοῦλου, Χ. Ἰ., *Ἱστορία τῆς Ρόδου. Ἀπό τοὺς προϊστορικούς χρόνους ἕως τήν ἐνσωμάτωση τῆς Δωδεκανήσου (1948)*, Ἀθήνα: Δήμος Ρόδου - Στέγη Γραμμάτων καί Τεχνῶν Δωδεκανήσου. Σειρά αὐτοτελῶν ἐκδόσεων ἀριθμός 1, ²1994 (ἀνατύπωση 1997, α' ἔκδοση 1972).

Οἰκονόμου, Μιχ. Χ., *Γραμματική τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς*, Ἀθήνα: Ὁργανισμός Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων, 2009.

Σκανδαλίδη, Μιχάλη Εὐστ., Ἀνασκευή στά τοπωνυμικά παράδοξα τῆς Κῶ, *Κωακά* 6 (1998): 477-494.

Σκανδαλίδη, Μιχάλη Εὐστ., *Τοπωνυμικά καί ὀνοματικά τῆς νήσου Κῶ*, Κῶς: Ἐκδοση Δήμων: Κῶ-Δικαίου-Ἡρακλειδῶν, 2002.

Τσιρπανλῆ, Ζαχαρία Ν., *Ἀνέκδοτα ἔγγραφα γιά τή Ρόδο καί τίς Νότιες Σποράδες ἀπό τό ἀρχεῖο τῶν Ἰωαννιτῶν Ἱπποτῶν 1 (1421-*

1453). Είσαγωγή, διπλωματική έκδοση, σχόλια, Ρόδος: Έκδοση Γραφείου Μεσαιωνικής Πόλης Ρόδου, 1995.

Τσιρπανλή, Ζαχαρία Ν., *Η Ρόδος καί οί Νότιες Σποράδες στά χρόνια τῶν Ἰωαννιτῶν Ἱπποτῶν (14^{ος} - 16^{ος} αἰ.)*. Συλλογή ἱστορικῶν μελετῶν, Ρόδος: Έκδοση Γραφείου Μεσαιωνικής Πόλης Ρόδου, 1991.

Τσιρπανλή, Ζαχαρία Ν., Τό βυζαντινό ἐκκλησάκι τῆς ὁσίας Μελοῦς στήν Κῶ καί τό οἰκεῖο τοπωνύμιο, *Δωδώνη ΚΖ/1* (1998): 39-42

Χατζηβασιλείου, Βασίλη Σ., *Ἱστορία τῆς νήσου Κῶ*. Ἀρχαία, Μεσαιωνική Νεώτερη, Έκδοση Δήμου Κῶ, 1990.

Χατζηβασιλείου, Βασίλη Σ., Οἱ ἱερατικές πηγές τῆς Κῶ, *Κωακά 7* (2002): 62-77.

Χατζηβασιλείου, Βασίλη Σ. καί Ἰουλίας Κ. Παπαευτυχίου, Ἡ πανάρχαιη πηγή τῆς Βουρρίνας στό νησί τῆς Κῶ Δωδεκανήσου. Ἱστορική καί μορφολογική προσέγγιση, *Κωακά 10* (2008): 55-70.

Τό ἐσωτερικό τοῦ ὑδραγωγείου τῆς Βουρρίνας

ΔΡ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΗΛ. ΒΟΛΑΝΑΚΗΣ
ΕΦΟΡΟΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ Ε.Τ.

ΟΙ ΣΚΗΝΕΣ ΤΟΥ ΔΩΔΕΚΑΟΡΤΟΥ ΣΤΗΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ - ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Προϋποθέσεις για την εμφάνιση και την διαμόρφωση της χριστιανικής ζωγραφικής και εικονογραφίας.

Ο Χριστιανισμός, θρησκεία του κηρύγματος της αγάπης προς τόν πλησίον, σκοπός της οποίας είναι ή σωτηρία όλων τών ανθρώπων, εμφανίσθηκε και διεδόθηκε σέ μίαν εποχή, κατά την οποίαν ολόκληρη σχεδόν ή τότε Οικουμένη ανήκε στήν απέραντη και κραταιά Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (Imperium Romanum).

Ο ρωμαϊκός πολιτισμός, διάδοχος και συνεχιστής του έλληνικού και έλληνιστικού πολιτισμού, ήτο έντονα επηρεασμένος από τό αρχαίο ελληνικό πνεῦμα και από τίς αξίες του ελληνικού πολιτισμού.

Οί Έλληνες, ιδία από την εποχή του Όμήρου και έντεῦθεν, «έξηνθρώπισαν τό θεϊον», ήτοι έφαντάσθησαν, έννόησαν και παρέστησαν τούς θεούς του Όλύμπου, καθώς και άλλες θεότητες, ως ανθρώπους. Κατά την παράσταση αὐτῶν έφρόντισαν, ώστε ή μορφή τῶν θεῶν νά συγκεντρώνη στόν υπέρτατον βαθμόν τό σωματικό κάλλος.

Προσφιλή θέματα της αρχαίας ελληνικής τέχνης γενικώτερα απέτελεσαν έπεισόδια και λεπτομέρειες από την ζωή τῶν θεῶν. Τό αὐτό παρατηρεῖται και κατά την έλληνορρωμαϊκή εποχή, μέ αποτέλεσμα την δημιουργία πολυαρίθμων έργων τέχνης, ώρισμένα

από τὰ ὅποια ἀπετέλεσαν σταθμόν στήν τέχνη γενικώτερα καί ἐχρησίμευσαν ὡς πρότυπα γιά τούς μεταγενέστερους.

Ἀντιθέτως, οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ καί εἰδικώτερα οἱ Σημίτες, ἐννόησαν ἀπό τήν ἀρχή τό θεῖον ὡς κάτι τό ἀπόμακρον καί ἀπρόσωπον καί ἀπροσπέλαστον καί ἀπηγόρευσαν αὐστηρά κάθε παράσταση καί ἀπεικόνισή του, τάση ἡ ὅποια ἐπικρατεῖ σέ ὠρισμένες θρησκείες καί λαούς μέχρι σήμερα (Ἑβραϊκή καί Μουσουλμανική θρησκεία).

Διά τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν μεταξύ τῶν λαῶν τῶν προχριστιανικῶν χρόνων δύο ἄκρως ἀντίθετες μεταξύ των παραδόσεις, ἤτοι: α) ἡ ἐλληνική, ἀνθρωπομορφική καί β) ἡ ἀνατολική, ἀνεικονική παράδοση.

Αὐτές ὑπῆρχαν καί ἐξακολουθοῦν νά ὑφίστανται μέχρι καί σήμερα, ἐκφράζουσες δύο διαφορετικούς κόσμους καί πολιτισμούς.

Ἡ χριστιανική θρησκεία, ἄν καί ἐμφανίσθηκε στήν Ἀνατολή (Παλαιστίνη), ὅμως ἐδέχθηκε ἐνωρίτατα τήν ἐπίδραση τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος καί τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ γενικώτερα. Δέν εἶναι τυχαῖο καί ἄνευ σημασίας τό γεγονός, ὅτι τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐγράφησαν στήν ἐλληνική γλῶσσα, οἱ Ἀπόστολοι καί οἱ πρῶτοι κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου ἐχρησιμοποιοῦσαν κυρίως τήν ἐλληνική στά κηρύγματά των, ὅτι ἡ γλῶσσα τῆς χριστιανικῆς λατρείας τῶν τριῶν τουλάχιστον πρώτων αἰώνων μ.Χ. ἦτο ἡ ἐλληνική καί ὅτι πλεῖστοι, ὅσοι Πατέρες, διδάσκαλοι καί ἐκκλησιαστικοί συγγραφεῖς εἶχαν σπουδάσει τήν ἐλληνική φιλοσοφία καί εἶχαν ἐπηρεασθῇ ἀπό τό ἐλληνικό πνεῦμα.

Ὡς πρός τό θέμα τῆς παραστάσεως τοῦ θεοῦ καί ἱερῶν προσώπων καί γεγονότων, φαίνεται ὅτι ἡ χριστιανική Ἐκκλησία ἐτήρησε ἀρχικά ἐπιφυλακτική στάση, κυρίως ἀπό τόν φόβο τῆς εἰδωλολατρίας. Ὅμως ἐνωρίτατα ἤρchiσε ἡ παράσταση προσώπων καί σκηνῶν ἀπό τήν Παλαιά καί τήν Καινή Διαθήκη καί ἡ ἀπεικόνιση σκηνῶν ἀπό τήν ζωήν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ἐπειδή οἱ ἰθύνοντες ἀντελήφθησαν τήν μεγάλην σημασίαν τήν ὁποίαν ἐνέχει ἡ τέχνη γενικώτερα καί ἡ ζωγραφική εἰδικώτερα (ζωγραφική, ψηφιδογραφία) γιά τήν μετάδοση τῶν ἱερῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως. Ἔτσι ἐκτός ἀπό συνθέσεις μέ θέματα εἰλημμένα ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη, ἐδημιουργήθησαν σκηνές μέ θέματα ἀπό τήν ζωήν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί ἀπεδόθησαν κατὰ διαφόρους τρόπους.

Θεωρεῖται πολύ πιθανόν, ἡ τέχνη τῶν προσωπογραφιῶν τοῦ

Φαγιούμ της Αιγύπτου, νά ἔδωσε τά πρότυπα καί νά ἀπετέλεσε τήν ἀπαρχή τῆς δημιουργίας τῆς χριστιανικῆς ζωγραφικῆς καί εἰδικώτερα τῆς προσωπογραφίας. Ἐπίσης ἡ τιμή τῶν λειψάνων τῶν μαρτύρων καί ἄλλων ἱερῶν προσώπων τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας συνετέλεσε στήν δημιουργία καί τήν ἐξέλιξη τῆς χριστιανικῆς εἰκονογραφίας.

Ἐνωρίτατα ἐδημιουργήθησαν παραδόσεις, ἀναφερόμενες στήν ὕπαρξη «ἀχειροποιήτων εἰκόνων», ὅπως ἡ παράδοση περί τοῦ «Ἁγίου Μανδηλίου». Ἐπίσης γίνεται λόγος γιά εἰκόνες τῆς Παναγίας, οἱ ὁποῖες ἀπεδόθησαν στόν Εὐαγγελιστή Λουκά καί ἐθεωροῦντο ὡς θαυματουργές.

Ἐντός τῶν κόλπων τῆς Ἐκκλησίας καί παράλληλα πρός τήν εἰκονόφιλη παράδοση, παρατηρεῖται ἡ ὕπαρξη καί ἐτέρας, ἀνεικονικῆς παραδόσεως. Ἐχομεν μαρτυρίας περί ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν (Ἐπιφάνιος Κύπρου κ.ἄ.), οἱ ὁποῖοι κατεφέροντο ἐναντίον τῶν εἰκόνων καί ἡρνοῦντο τήν δυνατότητα παραστάσεως τοῦ θεοῦ καί τῶν ἱερῶν προσώπων καί γεγονότων, τῶν σχετιζομένων μέ τήν ζωήν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τῆς πρώτης Ἐκκλησίας.

Κατά τούς παλαιοχριστιανικούς χρόνους (4ον - 6ον αἰ. μ.Χ.) δημιουργοῦνται καί διαδίδονται οἱ πρῶτοι εἰκονογραφικοί κύκλοι καί παριστάνονται σέ ἐντοίχια ψηφιδωτά, τοιχογραφίες καί σέ ξύλινες φορητές εἰκόνες πρόσωπα καί σκηνές ἀπό τήν Παλαιά καί Καινή Διαθήκη καί ἀπό τήν ζωήν τῶν μαρτύρων τῆς πρώτης Ἐκκλησίας.

Ὡς πρός τήν τεχνική τῶν πρώτων εἰκόνων, ἐφαρμόζεται κατά κανόνα ἡ ἐγκαυστική τεχνική, ἥτοι τά χρώματα διαλύονται ἐντός κηρομαστίχης καί ἐπιτίθενται μέ μετάλλινο ἐργαλεῖο πάνω στήν ἐπιφάνεια, ἡ ὁποία πρόκειται νά καλυφθῇ μέ τήν εἰκόνα. Ἀργότερα γίνεται χρήση τῆς ὡογραφίας, ἥτοι τά χρώματα διαλύονται σέ κρόκον ὡμοῦ ὡοῦ.

Πολυάριθμοι παλαιοχριστιανικοί ναοί, εὕρισκόμενοι στίς περί τήν Μεσόγειον Θάλασσαν χώρες, ἔφεραν γραπτόν διάκοσμον, ἀποτελούμενον εἴτε ἀπό ἐντοίχια ψηφιδωτά, εἴτε ἀπό τοιχογραφίες, λείψανα τῶν ὁποίων διατηροῦνται μέχρι σήμερα καί ἀποκαλύπτονται συχνά κατά τήν διάρκεια τῶν ἀνασκαφῶν. Ὁ διάκοσμος αὐτός εἶναι εἴτε εἰκονικός, εἴτε ἀνεικονικός. Ἡ Ἁγία Σοφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως φαίνεται, ὅτι ἀρχικά ἔφερε ἀνεικονικό διάκοσμον καί ἀργότερα τμήματα τῶν ἐσωτερικῶν ἐπιφανειῶν αὐτῆς ἐκαλύφθη-

σαν μέ εικονικόν διάκοσμον. Τό αὐτό παρατηρεῖται καί σέ ἄλλους ναούς τῆς παλαιοχριστιανικῆς Οἰκουμένης.

Γιά τήν ἀκριβῆ ἔννοια καί σημασία τῆς προσκυνήσεως καί ὄχι τῆς λατρείας τῶν εἰκόνων, κάνει λόγον ὁ Μέγας Βασίλειος (330-379 μ.Χ.), ἐπισημαίνοντας μετ' ἐμφάσεως, ὅτι: «*ἡ τιμή (τῶν εἰκόνων) ἐπὶ τό πρωτότυπον διαβαίνει*», ἥτοι τιμώντας οἱ πιστοὶ τῆς εἰκόνες, τιμοῦν ὄχι τό ξύλο καί τό χρῶμα, ἀλλά τό σέ αὐτές εἰκονιζόμενον πρόσωπον.

Εἶναι ἀξιομνημόνευτον, ὅτι οἱ Νεστοριανοὶ καί οἱ Παυλικιανοὶ ἦσαν ἐναντίον τῶν εἰκόνων. Στήν διάδοση τῶν ιδεῶν αὐτῶν, ἰδίᾳ αἰρετικῶν ὁμάδων, συνετέλεσαν μεταξύ ἄλλων καί οἱ περί τήν προσκύνηση τῶν εἰκόνων καταχρήσεις, σπουδαιότερα τῶν ὁποίων ἦτο ἡ ἀπονομή σέ αὐτές λατρείας καί ὄχι τῆς ὀφειλομένης καί ἐπιτρεπομένης τιμῆς.

Στήν Φρυγία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὑπῆρχαν εἰκονομάχοι, ἰδίᾳ μετὰ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦτο ὁ Νακωλείας Κωνσταντῖνος. Τίς ιδέες αὐτῶν ἀνέλαβαν νά ἐφαρμόσουν στήν πράξη αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, ὅπως ὁ Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος καί ἔτσι προέκυψε ἡ Εἰκονομαχία.

2. Ἡ Εἰκονομαχία καί ἡ νίκη τῶν εἰκονοφίλων

Πολλά καί ποικίλα εἶναι τά αἷτια ἐκεῖνα, τά ὁποῖα ὀδήγησαν στήν Εἰκονομαχία, ἡ ὁποία γιά μεγάλο χρονικό διάστημα ἐταλαιπώρησε τοὺς κατοίκους τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Μεταξύ αὐτῶν συγκαταλέγονται θρησκευτικά, πολιτικά, κοινωνικά, οἰκονομικά, πολιτιστικά καί ἄλλα.

Ὁ Αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος (717-741 μ.Χ.), ὁπαδός τῆς εἰκονομαχικῆς παραδόσεως, ἐξέδωσε τό ἔτος 726 μ.Χ. τό πρῶτον διάταγμα αὐτοῦ ἐναντίον τῶν εἰκόνων, τό ὁποῖον δέν διεσώθη καί τοῦ ὁποίου τό περιεχόμενον ἀγνοοῦμεν. Πιθανῶς περιελάμβανε διατάξεις, ἀφορῶσες στήν μὴ προσκύνηση τῶν εἰκόνων.

Ὁ ἴδιος Αὐτοκράτορας ἐξέδωσε τό ἔτος 730 μ.Χ. τό δεύτερο αὐτοῦ διάταγμα ἐναντίον τῶν εἰκόνων, τό ὁποῖον ἐπισήμως διέτασσε τήν καταστροφή τῶν εἰκόνων. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ προέκυψε ἡ κίνηση ἐκείνη, ἡ ὁποία ὀνομάσθηκε Εἰκονομαχία καί ἡ ὁποία

έδημιούργησε τεράστια προβλήματα στο Κράτος, την Έκκλησία και στην ζωή των κατοίκων της αυτοκρατορίας γενικότερα.

Κατά την περίοδο της Εικονομαχίας πολυάριθμες καί σπουδαίες εικόνες καί εικονογραφικά σύνολα κατεστράφησαν από την μανίαν των εικονομάχων ή εικονοκλαστών. Μόνον στην περιφέρεια της αυτοκρατορίας όπως π.χ. στην Μονή του Σινᾶ, διετηρήθησαν εικόνες, προερχόμενες από την πρό της Εικονομαχίας περίοδο. Ό άγώνας μεταξύ εικονοφίλων καί εικονομάχων ήτο σκληρός. Πότε έφαινετο ότι ένίκων οί εικονομάχοι καί πότε οί εικονόφιλοι.

Κατά τό έτος 787 μ.Χ. συνήλθε ή Ζ' Οικουμενική Σύνοδος στην Νίκαια της Βιθυνίας καί άπεφάσισε, ότι έπιτρέπεται ή τιμή των εικόνων: *«Ποιοῦμεν εἰκόνας, ἅς οὐ θεοποιοῦμεν. Εἰκόνας μόνον καί οὐδέν ἕτερον αὐτάς γινώσκοντες, καθ' ὃ τοῦ πρωτοτύπου τό ὄνομα μόνον ἐχούσας καί οὐχί τήν οὐσίαν».*

Ἡ αὐτή Οικουμενική Σύνοδος έχαράκτήρισε *«τήν τιμήν καί τήν προσκύνησιν τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἐγκριτον θεάρεστον θεσμοθεσίαν καί παράδοσιν καί ἀνάγκη τῆς Ἐκκλησίας, εὐσεβές αἶτημα καί ἀνάγκην τοῦ πληρώματός της».*

Ό δέ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ταράσιος (789-806 μ.Χ.) έπεσήμανε σχετικά: *«Ἀποδεκτόν καί εὐάρεστον εἶναι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ εἰκονικάς ἀποτυπώσεις τῆς τε οἰκονομίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τῆς ἀχράντου Θεοτόκου καί ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν τε τιμίων ἀγγέλων καί πάντων τῶν Ἀγίων, προσκυνεῖν καί ἀσπάζεσθαι...».*

Παρά τίς σχετικές εὐνοϊκές περί της τιμῆς των εικόνων ἀποφάσεις της Ζ' Οικουμενικῆς Συνόδου, ή Εικονομαχία ἀνεξωοπυρώθη καί τελικά ἐπῆλθε ὀριστική λύση τοῦ ζητήματος αὐτοῦ, ἐπί της Αὐτοκράτειρας τοῦ Βυζαντίου Θεοδώρας, ὅταν ή ἐνδημοῦσα Σύνοδος της Κωνσταντινουπόλεως, τήν 11ην Μαρτίου τοῦ 843 μ.Χ. ἀνῶρθωσε τήν Ζ' Οικουμενική Σύνοδο, ἀνεστήλωσε τήν προσκύνηση των εικόνων καί ἐθέσπισε τήν ἐορτήν της Ὁρθοδοξίας, ή ὁποία ἀποτελεῖ ἐορτήν σέ ἀνάμνηση της νίκης των εικονοφίλων ἐπί των εικονομάχων καί ἐορτάζεται κάθε Α' Κυριακή της Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, μετά ἰδιαίτερας λαμπρότητας.

Ἡ Εικονομαχία σέ τελευταία ἀνάλυση ἐξεδηλώθη ὡς ἀνταγωνισμός μεταξύ τοῦ ἑλληνικοῦ καί τοῦ ἀνατολικοῦ πνεύματος, ὡς πάλι μεταξύ της γεωμετρικῆς γραμμῆς, της σχηματικῆς παραστάσεως,

πρός τήν καμπύλην γραμμήν, πρὸς τίς πλαστικές καὶ πεπερασμένες γραμμές τοῦ ἑλληνικοῦ ὀλυμπιακοῦ πνεύματος. Ἡ ἑλληνορωμαϊκὴ παράδοση ὑπερίσχυσε τελικὰ καὶ ἐδημιούργησε τίς προϋποθέσεις πρὸς τίς πνευματικές ἐξορμήσεις καὶ τίς νέες πνευματικές μορφές (Διονύσιος Ζακυθινός).

Ἀσφαλῶς ἡ Τέχνη καὶ ὁ κόσμος θὰ ἦτο πτωχότερος, ἐάν ἀντὶ τῶν εἰκονοφίλων ὑπερίσχυαν τελικὰ οἱ εἰκονοκλάστες ἢ εἰκονομάχοι. Ὑπολογίζεται, ὅτι μόνον στό Ἅγιον Ὅρος ὑπάρχουν σήμερα περὶ τὰ ἑκατὸν χιλιάδες τετραγωνικά μέτρα, καλυπτόμενα μέ βυζαντινές καὶ μεταβυζαντινές τοιχογραφίες, ἐνῶ οἱ φορητές εἰκόνες ὑπολογίζονται σέ εἴκοσι καὶ πλέον χιλιάδες, πολλές ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀποτελοῦν πραγματικά ἀριστουργήματα.

Οἱ ναοὶ τῆς χριστιανικῆς Οἰκουμένης, τὰ ἰδιωτικά εἰκονοστάσια τῶν πιστῶν χριστιανῶν, τὰ Μουσεῖα καὶ οἱ Ἰδιωτικές Συλλογές γέμουν εἰκόνων παλαιῶν καὶ νεωτέρων, πολλές ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀποτελοῦν ὅ,τι καλλίτερον ἦτο νὰ δώσῃ ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ εἰκονογραφία στὸν τομέα αὐτόν.

3. Ἐμφάνιση καὶ διαμόρφωση τοῦ κύκλου τοῦ Δωδεκαόρτου

Ἦδη κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Εἰκονομαχίας (726-843 μ.Χ.) ἀπαντοῦν διάφορες εἰκονογραφικὲς συνθέσεις, παριστῶσες γεγονότα ἀπὸ τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἀπολυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἀτυχῶς τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἔργων αὐτῶν, ὡς ἤδη ἐλέχθη, κατεστράφη κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν εἰκονομαχικῶν ἐρίδων.

Μετὰ τὴν ἐπιτυχὴ γιὰ τὴν τιμὴ τῶν εἰκόνων ἔκβαση τῆς εἰκονομαχικῆς ἔριδας, ἀρχίζουν νὰ δημιουργοῦνται διάφοροι εἰκονογραφικοὶ κύκλοι μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγονται καὶ οἱ ἑξῆς: α) Ὁ Δογματικός β) Ὁ Λειτουργικός καὶ γ) Ὁ Ἑορτολογικός κύκλος.

Ἐνωρίτατα διεκρίθη μεταξὺ τῶν λοιπῶν εἰκονογραφικῶν ἐνοτήτων καὶ θεμάτων, ὁ κύκλος μέ συνθέσεις ἀπὸ τὸν ἐπὶ τῆς γῆς βίον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος περιελάμβανε βασικά θέματα ἀπὸ τὴν Καινὴν Διαθήκη. Ἦρχιζε μέ τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Θεοτόκου καὶ ἐτελείωνε μέ τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου. Μέ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου στὸν κύκλον αὐτόν ὑπήγοντο τὰ ἐπόμενα δώδεκα θέματα, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ ὁ κύκλος ἔλαβεν τὸ ὄνομα Δωδεκαόρτον. Τὰ θέματα αὐτὰ εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου
2. Γέννηση τοῦ Χριστοῦ
3. Ὑπαπαντή τοῦ Χριστοῦ
4. Βάπτιση τοῦ Χριστοῦ
5. Μεταμόρφωση τοῦ Σωτῆρος
6. Ἑγερση τοῦ Λαζάρου
7. Βαΐοφόρος
8. Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ
9. Κάθοδος τοῦ Χριστοῦ στὸν Ἄδη (Ἀνάσταση)
10. Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ
11. Πεντηκοστή
12. Κοίμηση τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Σέ περιπτώσεις, κατὰ τίς ὁποῖες οἱ ἐσωτερικὲς ἐπιφάνειες τῶν τοίχων ἐνός ναοῦ εἶναι περιορισμένες, ὁ κύκλος τοῦ Δωδεκάορτου συμπτύσσεται, παραλειπομένων ὀρισμένων συνθέσεων ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων. Ἀντιθέτως, σέ περίπτωσι ὑπάρξεως χώρου, ὁ κύκλος τοῦ Δωδεκάορτου ἀναπτύσσεται καὶ περιλαμβάνει περισσότερες σκηνές, ἀπὸ τὰ θαύματα καὶ τίς μετὰ τὴν Ἀνάστασι ἐμφανίσεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Στοὺς βυζαντινοὺς καὶ μεταβυζαντινοὺς ναοὺς τῆς χριστιανικῆς Οἰκουμένης τὸ Δωδεκάορτον εἰκονίζεται κατὰ κανόνα στίς ἐσωτερικὲς ἐπιφάνειες τῆς καμάρας ἢ τῶν καμαρῶν τοῦ ναοῦ. Στὰ ὑπερψωμένα ξύλινα τέμπλα τῶν ναῶν, τὸ Δωδεκάορτον κατέχει ιδιαίτερη θέση ἄνωθεν τῶν Δεσποτικῶν εἰκόνων καὶ τοῦ ἐπιστυλίου.

Στὴν παρούσα μελέτη γίνεται λόγος περὶ τῶν συνθέσεων τοῦ κύκλου τοῦ Δωδεκάορτου. Ἐξετάζεται ἡ ἐμφάνισι τῶν διαφόρων θεμάτων, ἡ διαμόρφωσι καὶ ἡ ἐξάπλωσι αὐτῶν, ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων μέχρι σήμερα.

1. Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Ὁ Εὐαγγελισμός τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ὑπὸ τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ (Λουκᾶς 1, 36-38). Στὴ σχετικὴ περικοπὴ γίνεται λόγος γιὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκλογὴ τῆς Παρθένου Μαρίας, προκειμένου νὰ γεννήσῃ «ἐκ Πνεύματος Ἁγίου» τὸν Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Μεσσία καὶ Λυτρωτὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐπίσης ἀναφέρεται ἡ ὑπὸ τῆς Παρθένου Μαρίας ἀποδοχὴ

τῆς ἐκλογῆς αὐτῆς, μέ τά λόγια: «*Ἴδού ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατά τό ρῆμα σου*».

Ὁ Λουκάς συμπεριέλαβε στή σχετική διήγηση τοῦ Εὐαγγελίου του τήν Προφητεία τοῦ Ἡσαΐου: «*Ἴδού ἡ Παρθένος ἔξει ἐν γαστρὶ καί τέξεται υἱόν καί καλέσουσι τό ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶν μεθερνηνεύομενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός*» (Ἡσαΐας 7, 14). Τοῦτο, μεταξὺ ἄλλων, ἀπετέλεσε βασικόν λόγον, ὥστε ὁ Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου νά θεωρηθῇ ὡς ἓνα θεμελιώδους σημασίας γεγονός στό ἔργο τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ ὁποία ἐπετεύχθη διά τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θείου Λόγου.

Στό Πρωτοευαγγέλιον τοῦ Ἰακώβου, τό ὁποῖο ἐθεωρεῖτο ὡς κανονικό καί ἔχαιρε μεγάλης ἐκτιμήσεως ἐκ μέρους τῶν πιστῶν τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, γίνεται λεπτομερὴς ἀναφορά στόν ὑπό τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ Εὐαγγελισμό τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου. Στίς παραστάσεις τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου παρατηροῦνται ἤδη ἀπὸ τοῦ 5ου αἰ. μ.Χ. κ.έ. στοιχεῖα, προερχόμενα ἀπὸ τό Πρωτοευαγγέλιον τοῦ Ἰακώβου.

Στίς ἀρχές τοῦ 5ου αἰ. μ.Χ., ἴσως καί ἐνωρίτερα, ἐορτάζετο στήν Κωνσταντινούπολη κατά τήν 25ην Μαρτίου, ὁ Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου. Ἡ ἐορτὴ αὕτη ἔφερε τό ὄνομα: «*Ἡ σύλληψις τοῦ Κυρίου*» καί ἀνῆκε στόν κύκλο τῶν ἐορτῶν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (Χριστολογικός κύκλος). Στή Ρώμη εἰσῆχθη πιθανῶς ἡ ἐορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου κατά τόν 7ον αἰ. μ.Χ. καί μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου ἀπέκτησε Μαρριολογικόν χαρακτῆρα, ἥτοι ἐθεωρήθη ὅτι ἀνῆκε στόν κύκλο τῶν ἐορτῶν τῆς Παναγίας.

Εἶναι ἀξιοσημεῖωτο, ὅτι ἤδη ἀπὸ τήν εἰσαγωγή τῆς ἐορτῆς αὐτῆς, στήν Ἀνατολή ἴσχυε ἡ 25η Μαρτίου ὡς ἡ μέρα τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ. Ἐκτός αὐτοῦ ἡ ἡμέρα αὕτη ἦτο ἀφιερωμένη στήν μνήμη τοῦ Ἀδάμ, Προπάτορος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἀπὸ τήν τέχνη τῶν κατακομβῶν τῆς Ρώμης τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ. εἶναι γνωστές τρεῖς παραστάσεις τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγονται καί οἱ ἐπόμενες δύο, ἥτοι:

α) Σέ νωπογραφία τῆς κατακόμβης τῆς Πρισκίλλης (ἀρχῶν 4ου αἰ. μ.Χ.) εἰκονίζεται ἀριστερά ἡ Θεοτόκος ὁλόσωμος, ἀσκεπής, ἔνθρονος, φέρουσα χιτῶνα καί ἱμάτιο. Δεξιὰ παρίσταται ἓνας ἄνδρας (ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ), ὄρθιος, ὁλόσωμος, στραμμένος πρὸς τήν

Θεοτόκο. Φορεῖ βραχύ χιτῶνα καί ἔχει ὑψωμένο τό δεξί του χέρι σέ στάση ὁμιλίας.

β) Στήν ὀροφή τῆς κατακόμβης τοῦ Πέτρου καί Μαρκελλίνου διατηρεῖται μία νωπογραφία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία ἀνήκει σέ σειρά παραστάσεων, πού ἀπαρτίζουν ἕναν κύκλο «Θείας Ἐπιφανείας». Σέ αὐτόν περιλαμβάνονται: ὁ Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου, τό ὄραμα τοῦ ἀστέρα τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, ἡ Προσκύνηση τῶν Μάγων καί ἡ Βάπτισις τοῦ Χριστοῦ.

Στά ἐντοίχια ψηφιδωτά τοῦ θραμβικοῦ τόξου τῆς Santa Maria Maggiore στήν Ρώμη (432-440 μ.Χ.), τά ὁποία ἐγίναν κατά παραγγελίαν τοῦ Πάπα Ρώμης Σίξτου (432-440 μ.Χ.), λίγο χρόνο μετά τήν Γ' Οἰκουμενική Σύνοδο (Ἐφεσος, 431 μ.Χ.), πρὸς δοξολογία τῆς Θεοτόκου, ὁ Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου μᾶς εἰσάγει στόν Χριστολογικό κύκλο. Ἡ Θεοτόκος εἰκονίζεται ὁλόσωμος, ἔνθρονος, φέρουσα πολυτελῆ ἐνδύματα, μαργαριτοκόσμητη ζώνη καί βασιλικό διάδημα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Μέ τά χέρια Της κρατεῖ τό νῆμα τῆς πορφύρας καί στηρίζει τό ἀδράχτι κάτω ἀπὸ τήν μασχάλη. Ἡ Παναγία περιβάλλεται ἀπὸ τέσσερις, ὁλοσώμους, ὀρθίους Ἀγγέλους, οἱ ὁποῖοι φέρουν πολυτελεῖς, ποδήρεις, χειριδωτούς, ὀρθόσημους χιτῶνες καί ἱμάτια. Πτέρυγες φύονται ἀπὸ τοὺς ὤμους των καί φωτοστέφανα περιβάλλουν τά κεφάλια αὐτῶν. Ἄνω καί ἀριστερά προβάλλει τό Ἅγιον Πνεῦμα ἀπὸ τόν οὐρανόν «ὥσεί περιστερὰ», ἐνῶ ἄνω καί δεξιὰ εἰκονίζεται ὁλόσωμος, ἱπτάμενος Ἀρχάγγελος (ὁ Γαβριήλ). Δεξιότερα περίσταται «ὁ μνήστωρ Ἰωσήφ» καί πρὸ αὐτοῦ Ἄγγελος, ὁ ὁποῖος συνομιλεῖ μαζί του.

Πολύ ἀπλούστερες εἶναι οἱ ἀπεικονίσεις τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ 5ου-6ου αἰ. μ.Χ., στίς ὁποῖες ὑπόκειται ὡς βάση τῆ σχετικῆ διήγηση τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Λουκᾶ ἢ οἱ διηγήσεις τῶν Ἀποκρύφων (Πρωτοευαγγέλιον Ἰακώβου).

Στήν Λειψανοθήκη ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν τοῦ Werden (5ου αἰ. μ.Χ.) ἀπαντᾷ ἡ παράσταση τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου «παρά τήν πηγὴν». Ἀριστερά εἰκονίζεται πηγὴ νεροῦ, στό μέσον ἡ Θεοτόκος, φέρουσα δοχεῖο μεταφορᾶς ὕδατος (εἶδος κάδου), κατευθυνόμενη πρὸς τήν πηγὴν καί στρέφουσα τήν κεφαλὴ Της δεξιὰ, ὅπου εἰκονίζεται ὁλόσωμος, ὀρθίος, φέρων χιτῶνα καί ἱμάτιο ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ. Ἀπὸ τοὺς ὤμους του φύονται πτέρυγες. Εἶναι

στραμμένος προς τήν Θεοτόκο καί ἔχει ὑψώσει τό δεξί του χέρι σέ στάση ὁμιλίας.

Σέ ἔργα τέχνης τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἀπαντᾷ ὁ ἀπλούστερος τύπος τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, σέ ποικίλες παραλλαγές. Στίς ἀρχές τοῦ 5ου αἰ. μ.Χ. (400-410 μ.Χ.) ἀνήκει ἡ σαρκοφάγος Pignatta τῆς Ραβέννας, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπό Ἐργαστήριο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πάνω σέ αὐτήν ὑπάρχει ἀνάγλυφη παράσταση τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Ἀριστερά παρίσταται ἡ Θεοτόκος ὁλόσωμος, καθημένη, φέρουσα ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί μαφόριο, «νήθουσα» τήν πορφύρα. Δεξιά Της εἰκονίζεται ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ ὁλόσωμος, ὄρθιος, στραμμένος πρὸς τὰ ἀριστερά. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί ἱμάτιο. Ἀπό τοὺς ὤμους φύονται πτέρυγες. Ἔχει ὑψωμένο τό δεξί του χέρι σέ στάση ὁμιλίας.

Στόν θρόνον ἀπό ἐλεφαντοστοῦν τοῦ Ἐπισκόπου Μαξιμιανοῦ στήν Ραβέννα (546-556 μ.Χ.) ὑπάρχει ἀνάγλυφη παράσταση τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Ἀριστερά εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος ὁλόσωμος, καθημένη σέ πολυτελῆ θρόνον. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί μαφόριο. Τό κεφάλι Της περιβάλλεται μέ φωτοστέφανο. Μέ τό ἀριστερό Της χέρι κρατεῖ τό νῆμα καί τό ἀδράχτι, ἐνῶ ἔχει ὑψωμένο τό δεξί σέ στάση ὁμιλίας. Δεξιά εἰκονίζεται ὁλόσωμος, ὄρθιος, ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί πλούσια πτυχούμενο ἱμάτιο. Ἔχει ὑψωμένο τό δεξί χέρι σέ στάση ὁμιλίας καί μέ τό ἀριστερό κρατεῖ τό σκῆπτρο. Ἀπό τοὺς ὤμους φύονται πτέρυγες καί τό κεφάλι του περιβάλλεται μέ φωτοστέφανο. Στό βάθος τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ἀρχιτεκτόνημα, μέ ἀετωματική ἐπίστεψη ἄνω.

Κατά τόν 6ον αἰ. μ.Χ. ἀπαντᾷ ἓνας δεύτερος εἰκονογραφικός τύπος, σύμφωνα μέ τόν ὁποῖον ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ ἔρχεται ἀπό τήν ἀριστερή πλευρά καί κινούμενος ταχέως κατευθύνεται πρὸς τήν Μαρία, ἡ ὁποία παρίσταται στήν δεξιά πλευρά, σέ στάση σχεδόν μετωπική, καθημένη ἢ ὀρθία.

Ἔτσι σέ ψηφιδωτή παράσταση τῆς ἀψίδας τῆς βασιλικῆς τοῦ Παρεντίου (Parenzo, περί τό 540 μ.Χ.) εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος ὁλόσωμος, ἔνθρονος, φέρουσα ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί μαφόριο. Ἡ κεφαλή Της περιβάλλεται μέ φωτοστέφανο. Πίσω ἀπό τήν Θεοτόκο παρίστανται ἀρχιτεκτονήματα μέ ἀμφικλινῆ ὀροφή καί ἀετωματι-

κή επίστεψη στήν πρόσοψη. Άριστερά εικονίζεται ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ ὁλόσωμος, ὄρθιος, φέρων ποδήρη , χειριδωτό χιτῶνα καί ἱμάτιο. Ἀπό τοὺς ὤμους του φύονται πτέρυγες καί ἡ κεφαλὴ του περιβάλλεται μέ φωτοστέφανο. Εὐλογεῖ μέ τό δεξί του χέρι καί κρατεῖ σκῆπτρο μέ τό ἄριστερό.

Ὁ κώδικας τοῦ Rabbula (586 μ.Χ.) καί οἱ Εὐλογίες εἶναι ἐπηρεασμένες, ὅσον ἀφορᾷ στήν παράσταση τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, ἀπό τήν εἰκονογραφία τῆς τέχνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὥστε αὐτός ὁ εἰκονογραφικός τύπος, μέ τήν Μαρία στήν δεξιὰ πλευρά, ἡ ὁποία εἰκονίζεται ὁλόσωμος καί ὄρθια, σηκώνουσα τό δεξί Της χέρι σέ στάση ὁμιλίας καί τόν Ἀρχάγγελο Γαβριήλ πρὸς τὰ ἄριστερά, ἐπίσης ὁλόσωμο, ὄρθιο, στραμμένο πρὸς τήν Θεοτόκο, νά θεωρῇται ὡς ἡ ἑλληνιστικὴ βυζαντινὴ σύλληψη, ἡ ὁποία ἐπεκράτησε στήν τέχνη τῆς βυζαντινῆς καί μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς στήν Ἀνατολή, καθὼς καί στήν ρωσσικὴ τέχνη, ἔναντι τοῦ εἰκονογραφικοῦ τύπου τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου μέ τήν Μαρία καθημένη.

Καί στοὺς δύο αὐτοὺς εἰκονογραφικοὺς τύπους παρίσταται ἡ Μαρία, φέρουσα τό ἀδράχτι καί «νήθουσα» τήν πορφύρα. Στίς περιπτώσεις αὐτές οἱ δύο μορφές τῆς παραστάσεως τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἴστανται χωριστά. Στήν Νέα Μονή τῆς Χίου (1049-1055 μ.Χ.) καί στή ΒΑ κόγχη τοῦ κυρίως ναοῦ, διατηροῦνται λείψανα ἀπὸ τήν ψηφιδωτὴ παράσταση τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Διακρίνονται μόνον τμήματα ἀπὸ τήν μορφή τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ, ὁ ὁποῖος εἰκονίζετο ἄριστερά τῆς συνθέσεως. Δεξιὰ θά παρίστατο ἡ Θεοτόκος. Ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ παρίσταται ὁλόσωμος, ὄρθιος, στραμμένος πρὸς τὰ δεξιὰ. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί ἱμάτιο. Ἔχει ὑψωμένο τό δεξί του χέρι σέ στάση ὁμιλίας, ἐνῶ μέ τό ἄριστερό φέρει σκῆπτρο.

Στήν ψηφιδωτὴ παράσταση τῆς Capella Palatina τοῦ Παλέρμου τῆς Ἰταλίας (μετὰ τό ἔτος 1143 μ.Χ.), εἰκονίζεται ἄριστερά τῆς ἀψίδας ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ ὁλόσωμος, ὄρθιος, φέρων ποδήρη, χειριδωτό, ὀρθόσημο χιτῶνα καί ἱμάτιο, φωτοστέφανο στό κεφάλι καί σανδάλια στὰ πόδια. Ἀπὸ τοὺς ὤμους τοῦ φύονται πτέρυγες. Εἶναι στραμμένος πρὸς τὰ δεξιὰ, εὐλογεῖ μέ τό δεξί του χέρι καί κρατεῖ σκῆπτρο, ὡς σύμβολο ἐξουσίας, μέ τό ἄριστερό. Δεξιὰ τῆς ἀψίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος ὁλόσωμος, ὄρθια, σχεδόν μετωπικὴ, φέρουσα ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί μαφόριο.

Τό κεφάλι Της περιβάλλεται μέ φωτοστέφανο. Ἔχει ὑψωμένο τό δεξί Της χέρι σέ στάση ὁμιλίας, ἐνῶ μέ τό ἀριστερό κρατεῖ ἀδράχτι μέ τήν πορφύρα. Πίσω Της κεῖται πολυτελής θρόνος. Ἡ Θεοτόκος εἶναι στραμμένη πρὸς τὰ ἀριστερά καί ἀτενίζει τόν Ἀρχάγγελο Γαβριήλ. Ἄνω καί στό μέσον τῆς συνθέσεως προβάλλει ἀπό τόν οὐρανό ἡ «εὐλογοῦσα χεὶρ τοῦ Κυρίου», ἀπό τήν ὁποία ἐκπορεύονται ἀκτίδες φωτός, κατευθυνόμενες πρὸς τήν Θεοτόκο καί τό Ἅγιον Πνεῦμα «ὥσεί περιστέρα».

Στόν βυζαντινό ναό τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Βάρδα, πού βρίσκεται στήν Ἀρνίθα Ρόδου (τοῦ ἔτους 1291 μ.Χ.) καί στό δυτικό ἄκρο τοῦ νοτίου μισοῦ τῆς καμάρας τοῦ κυρίως ναοῦ παρίσταται ὁ Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου. Ἀριστερά, ὡς πρὸς τόν θεατή, εἰκονίζεται ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ, ὁλόσωμος, ὄρθιος, προσβλέπων πρὸς τήν Παναγία. Δεξιά παρίσταται ἡ Θεοτόκος, ὁλόσωμος, ὄρθια ἔχουσα ὑψωμένο τό δεξί Της χέρι σέ στάση ὁμιλίας.

Στόν ναό τῶν Ἀγίων Θεοδώρων Ἀρχαγγέλου Ρόδου (τοῦ ἔτους 1372/73 μ.Χ.) καί στό ἀνατολικό τμήμα τοῦ νοτίου μισοῦ τῆς καμάρας τοῦ κυρίως ναοῦ παρίσταται ὁ Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου. Ἀριστερά εἰκονίζεται ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ καί δεξιά ἡ Θεοτόκος, ἐνῶ στό βάθος τῆς συνθέσεως παρίστανται ἀρχιτεκτονήματα. Πρόκειται γιά τόν εἰκονογραφικό τύπο τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, ὅπως διεμορφώθη τελικά κατά τήν ἐποχή τῶν Παλαιολόγων (1261-1453 μ.Χ.) καί ὁ ὁποῖος συνεχίζεται μέ μικρές παραλλαγές κατά τήν μεταβυζαντινὴ ἐποχή (1453-1821 μ.Χ.).

2. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Στήν Καινὴ Διαθήκη (Λουκ. 2, 1-20 καί Ματθ. 1, 25) γίνεται λόγος περὶ τῆς Γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰδικώτερα, στή σχετικὴ περικοπὴ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Λουκᾶ ἀναφέρονται οἱ ἐξῆς τέσσερις σκηνές:

α) Τό ταξίδι τοῦ Ἰωσήφ καί τῆς Μαρίας ἀπὸ τήν Ναζαρέτ στήν Βηθλεέμ λόγῳ τῆς ἀπογραφῆς (στ. 1-5).

β) Ἡ Γέννηση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (στ. 6-7)

γ) Ὁ Εὐαγγελισμός τῶν ποιμένων (στ. 8-14)

δ) Ἡ προσκύνηση τῶν ποιμένων (στ. 15-20).

Ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ στήν Καινὴ Διαθήκη ἀναφέρεται ἐν συντομίᾳ. Ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ τονίζεται περισσότερο ὁ

Εὐαγγελισμός τῶν ποιμένων ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου. Στὴν ἀναπτυχθεῖσα χριστιανικὴ εἰκονογραφία ἐξαίρεται ἰδιαίτερα ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Εὐαγγελισμός τῶν Ποιμένων λαμβάνει τότε δευτερεύουσα θέση καὶ σχετίζεται πάντοτε πρὸς τὸ κυρίως θέμα τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ. παρατηρεῖται ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον σχετικὰ μέ τὴν Γέννηση τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦτο, λόγῳ τῶν χριστολογικῶν ἐρίδων καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων. Τὰ ἀρχαιότερα σωζόμενα παραδείγματα τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ προέρχονται ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς σαρκοφάγους τῆς Ρώμης καὶ τῆς Γαλλίας.

Εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι τὰ σωζόμενα παραδείγματα τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸν 4ον αἰ. μ.Χ. εἶναι ὀλιγώτερα, ἀπὸ ἐκεῖνα τῆς Προσκυνήσεως τῶν Μάγων καὶ τῆς Βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ.

Στὴ σχετικὴ εἰκονογραφία τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ δὲν καταβάλλεται προσπάθεια λεπτομεροῦς ἀποδόσεως τῶν σχετικῶν βιβλικῶν κειμένων, ἀλλὰ τονίζεται τὸ γεγονὸς τῆς Θείας ἐνανθρωπήσεως.

Οἱ παλαιότερες παραστάσεις τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, χωρὶς νὰ προσδιορίζουν τὸν συγκεκριμένον τόπον, ἀπεικονίζουν τὸ ἐσπαργανωμένο Θεῖον Βρέφος, κείμενον στὴν φάτνην τῶν ἀλόγων ζώων. Ὁ Χριστὸς κείμενος στὴν φάτνη, σημαίνει: ὁ θεὸς βασιλεὺς τῶν πάντων, ἔλαβε τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, γιὰ νὰ τὴν σώσει: «Ἐκεῖνος ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν».

Στὶς παλαιότερες αὐτές παραστάσεις τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἀπεικονίζονται πάντοτε τὰ ἄλογα ζῶα (βοῦς καὶ ὄνος) καὶ ὅταν ἀκόμη ἀπουσιάζουν ἡ Μαρία καὶ Ἰωσήφ, καθὼς καὶ οἱ ποιμένες.

Στὴν ἀετωματικὴ ἐπίστεψη τῆς μαρμάρινης σαρκοφάγου, πού βρίσκεται στὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἀμβροσίου, στό Μιλάνο τῆς Ἰταλίας (τέλους 4ου αἰ. μ.Χ.) καὶ στό κέντρο τῆς συνθέσεως τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, παρίσταται τὸ Θεῖον Βρέφος καὶ ἐκατέρωθεν Αὐτοῦ τὰ δύο ζῶα (βοῦς καὶ ὄνος). Σέ ἄλλες σύγχρονες παραστάσεις τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ τὰ δύο αὐτὰ ζῶα εἰκονίζονται πίσω ἀπὸ τὴν φάτνη μέ τὸ Θεῖον Βρέφος καὶ τείνουν τὰ κεφάλια των πρὸς Αὐτό.

Στό Βυζαντινὸ Μουσεῖο τῶν Ἀθηνῶν φυλάσσεται ἀνάγλυφο ἀπὸ φαιόχρωμο μάρμαρο, μέ ἀνάγλυφη παράσταση τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Φυγῆς στὴν Αἴγυπτο (ἀρχῶν 5ου αἰ. μ.Χ.). Στό

κέντρο της συνθέσεως της Γεννήσεως του Χριστού παρίσταται τό Θεϊον Βρέφος έσπαργανωμένον, κείμενον στην φάτνη των αλόγων, πίσω από αυτήν ό βοϋς και ό όνος και έκατέρωθεν από ένα έσχηματοποιημένο δένδρο.

Στόν ίδιον εικονογραφικόν τύπον ανήκει και ή παράσταση της Γεννήσεως του Χριστού, ή οποία παρίσταται επί Έγκολπίου των Άδάνων (τέλους 6ου αι. μ.Χ.). Κάτω από την φάτνη αναγράφεται φράση από την σχετική περικοπή του Ευαγγελίου του Λουκά (Λουκ. 2, 7).

Η άρχαιότερη ακριβώς χρονολογημένη παράσταση της Γεννήσεως του Χριστού απαντά στο κάλυμμα σαρκοφάγου της Ρώμης (περί τό 325 μ.Χ.). Εικονίζεται τό Θεϊον Βρέφος κείμενο στην φάτνη, πίσω από αυτήν βοϋς και όνος και άριστερά, ως προς τον θεατή, όλόσωμος, όρθιος ποιμένας, ό όποιος κρατάει και μέ τά δύο του χέρια ποιμενική ράβδο.

Σέ παραστάσεις της Γεννήσεως του Χριστού της εποχής του Μεγάλου Κωνσταντίνου (313-337 μ.Χ.), συνήθως εικονίζεται ένα τρίτο πρόσωπο στίς συνθέσεις αυτές. Πρόκειται για όλόσωμο, όρθιο, Προφήτη της Παλαιάς Διαθήκης, ό όποιος κρατεί ειλητάριο. Η παράσταση του Προφήτου ύποδηλοϊ, ότι, όσα προεφήτευσαν οι Προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης, σχετικά μέ τό πρόσωπο και τό άπολυτρωτικό έργο του Ίησου Χριστού, έπραγματοποιήθηκαν στην Καινή Διαθήκη.

Στά πρώιμα παραδείγματα της Γεννήσεως του Χριστού συνήθως απουσιάζει ή Μαρία, έκτός εάν ή παράσταση σχετίζεται προς την Προσκύνηση των Μάγων. Τότε παρίσταται ή Μαρία καθήμενη πάνω σέ ένα βράχο, λίγο παράμερα και καμία φορά χωρίς άμεση σχέση προς τό Θεϊον Βρέφος, τό Όποϊον κατά κανόνα εικονίζεται στο κέντρο της συνθέσεως.

Σέ μίαν άλλη ομάδα μαρμάρινων σαρκοφάγων, μέ ανάγλυφες παραστάσεις της Γεννήσεως του Χριστού, ύποδηλώνεται ό στάβλος των αλόγων, όπου έλαβε χώραν ή Γέννηση του Θεανθρώπου.

Κατά τον 5ον αι. μ.Χ. έμφανίζεται ένας νέος τύπος της Γεννήσεως του Κυρίου. Ο Προφήτης της Παλαιάς Διαθήκης και ό ποιμένας εξαφανίζονται και αντί αυτών παρίσταται ό μνήστωρ Ίωσήφ. Σέ έλεφαντοστούν του Λονδίνου, τό όποιο προέρχεται από την Βόρειο Ίταλία (του 5ου αι. μ.Χ.), παρίσταται στο κέντρον της συνθέσεως τό

Θεῖον Βρέφος καὶ ἐκατέρωθεν Αὐτοῦ ἡ Μαρία καὶ ὁ Ἰωσήφ, καθήμενοι ἐπάνω σέ βράχους.

Ὡς πρὸς τὴν σημασία τῆς προσκυνήσεως τῶν Ποιμένων καὶ τῶν Μάγων, πρέπει νὰ λεχθῇ, ὅτι οἱ μὲν Ποιμένες ἐθεωρήθησαν ὡς οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἐξ Ἰουδαίων Ἐκκλησίας καὶ οἱ Μάγοι ὡς οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἐξ Ἑθνῶν Ἐκκλησίας. Ἀμφότεροι προσέφεραν τὴν λατρείαν των στὸν ἐνανθρωπήσαντα Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρα τοῦ κόσμου.

Ὁ Ὀριγένης (3ος αἰ. μ.Χ.), συνεσχέτισε τὸ χωρίον τοῦ Προφήτου Ἡσαΐα, 1, 3: «*Ἐγὼ βοῦς τὸν κτησάμενον καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω καὶ ὁ λαὸς μέ οὐ συνῆκεν*», πρὸς τὴν φάτνην τῆς Βηθλεέμ, θεωρώντας τὸν βοῦν, ὡς καθαρὸ ζῶον καὶ τὸν ὄνον, ὡς ἀκάθαρτον ζῶον. Οἱ Ἱεροὶ Πατέρες Αὐγουστίνος καὶ Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων, θεωροῦν τὸν μὲν βοῦν, ὡς ἐκπρόσωπον τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, τὸν δέ ὄνον, ὡς ἐκπρόσωπον τῶν Ἑθνικῶν.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. μ.Χ. καὶ ἐξῆς, ἡ Θεοτόκος κατέλαβε σταθερὴ θέσιν στὴν παράσταση τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, εἰκονιζόμενη ἀκριβῶς δίπλα ἀπὸ τὴν φάτνη μὲ τὸ Θεῖον Βρέφος. Ἡ ὑπὸ τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (Ἐφεσος 431 μ.Χ.) ἀνακήρυξη τῆς Μαρίας, ὡς «Θεοτόκου», ἐπέδρασε στὴν εὐσέβεια, τὴν Θεία Λειτουργία, τὴν Ὑμνολογία καὶ τὴν Χριστιανικὴ Τέχνη γενικώτερα.

Ἡ Μαρία, ὡς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκλεγείσα Παρθένος (Ἡσαΐας 7, 14), ἡ ὁποία ἐγέννησε τὸν Χριστόν, λαμβάνει καὶ Ἐκείνη μέρος στὴν τιμὴ τοῦ Θεανθρώπου. Τοῦτο ὅμως ἐμφανίζεται ἐντονώτερα στὴν παράσταση τῆς Προσκυνήσεως τῶν Μάγων.

Ἡ Θεοτόκος, μαζί μὲ τὸ Θεῖον Βρέφος, ἀποτελοῦν ἀπὸ τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ. καὶ ἐξῆς, τὰ κεντρικὰ πρόσωπα τῆς ὅλης εἰκονογραφικῆς συνθέσεως τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο ἀφορᾷ κυρίως, στίς σωζόμενες παραστάσεις, τίς προερχόμενες ἀπὸ τίς Ἐπαρχίες τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ (Βυζαντινοῦ) Κράτους, ἐπεὶδὴ ἀπὸ τὴν Δύση δέν ἔχουν σχεδὸν διασωθῇ σχετικὲς παραστάσεις, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων.

Στὸν Κώδικα τοῦ Rabbula (τοῦ ἔτους 586 μ.Χ.), διατηρεῖται παράσταση τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, ὅπου ἡ Θεοτόκος παρίσταται σέ πρῶτο ἐπίπεδο καὶ ἀριστερά, ὡς πρὸς τὸν θεατὴ, καθήμενη, φέρουσα πολῦτιμα, πορφυρά (αὐτοκρατορικά) ἐνδύματα (χιτῶνα - μαφόριο). Ὁ Ἰησοῦς εἰκονίζεται ὡς Βρέφος, ἐσπαργανωμένον, κείμε-

νον στήν φάτνην. Πίσω ἴσταται ὁ μνήστωρ Ἰωσήφ, προσβλέπων μέ ἐκπληκτα μάτια καί ὑψωμένα χέρια, πρὸς τὸ νεογέννητον Βρέφος. Καί οἱ τρεῖς εἰκονιζόμενες μορφές - Ἰησοῦς, Μαρία, Ἰωσήφ - φέρουν φωτοστέφανα γύρω ἀπὸ τὰ κεφάλια των.

Σύμφωνα μέ σωζόμενα καί γνωστά μέχρι σήμερα παραδείγματα, εἶναι δυνατόν νά ὑποστηρίξουμε, ὅτι κατὰ τὸν 6ον αἰ. μ.Χ. ἐδημιουργήθηκε στήν Παλαιστίνη ἕνας νέος εἰκονογραφικός τύπος, ὁ ὁποῖος ἀποτελέσει τήν βάση τοῦ εἰκονογραφικοῦ ἐκείνου τύπου τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἐθεωρήθη ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τήν μεσοβυζαντινὴν περίοδο, ὡς ὁ κανονικός τύπος καί ἐγνώρισε εὐρεῖαν διάδοση.

Τὰ νέα εἰκονογραφικά στοιχεῖα, σέ ἀντίθεση πρὸς ἐκεῖνα τῶν σχετικῶν παραστάσεων τῆς Δύσεως, εἶναι τὰ ἑξῆς:

α) Τὸ Σπηλαιον τῆς Βηθλεέμ, στή θέση, ὅπου παρίστατο παλαιότερα τὸ ρωμαϊκὸ *Tegurium*.

β) Ἡ κλίνη, ἐπὶ τῆς ὁποίας φέρεται ἡμιανακεκλιμένη διαγωνίως ἡ Θεοτόκος, ὡς λεχῶ, ἀντὶ τοῦ λίθου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐφέρετο καθημένη παλαιότερα.

γ) Μία ὑψηλὴ κατασκευή, ἡ ὁποία ὁμοιάζει πρὸς Ἀγία Τράπεζα, κείμενη ἐπάνω ἀπὸ τήν φάτνην τοῦ Κυρίου.

δ) Ὁ μνήστωρ Ἰωσήφ «διαπορῶν», ὁ ὁποῖος παρίσταται ὄρθιος ἢ καθήμενος, στηρίζων τήν κεφαλὴν του ἐπάνω στό ἕνα του χέρι, σέ ἔνδειξη ἀπορίας, μελαγχολίας καί ἀμφιβολίας γενικώτερα.

Ἐπάνω σέ κάλυμμα ξύλινου κιβωτιδίου, προερχομένου ἐκ τῆς Παλαιστίνης (6ου - 7ου αἰ. μ.Χ.), διατηρεῖται γραπτὴ παράσταση τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μέ τὸν νέον αὐτὸν εἰκονογραφικόν τύπον. Ὁ αὐτὸς εἰκονογραφικός τύπος τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἀπαντᾷ καί ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας Εὐλογίας τῆς Monza (6ου αἰ. μ.Χ.).

Μία ἄλλην εἰκονογραφικὴ ἐξέλιξη ἔλαβε τὸ θέμα τῆς παραστάσεως τῆς μαίας καί τοῦ Λουτροῦ τοῦ Θείου Βρέφους. Τὸ Πρωτοεὐαγγέλιον τοῦ Ἰακώβου - ἀπόκρυφον κείμενο τῆς Καινῆς Διαθήκης - ἦτο πολὺ διαδεδομένον κατὰ τὸν 5ον - 6ον αἰ. μ.Χ. στήν Ἀνατολή καί συνετέλεσε στήν καθιέρωση τῆς ἀπεικονίσεως τῆς μαίας καί τοῦ Σπηλαίου.

Μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ τήν παράσταση τῆς μαίας (Σαλώμης, Ζελάμης ἢ Ζεμπέλ) ἀπέκτησε γιὰ τήν παράσταση τῆς Γεννήσεως

του Χριστού στην Ανατολή, ή απεικόνιση του Λουτρού του Θείου Βρέφους. Οί άπαρχές του θέματος αυτού θά πρέπει νά αναζητηθοῦν στην Αίγυπτο.

Στό Κοπτικό Μουσείο του Καΐρου (Αίγυπτος), φυλάσσεται μεγάλο, λίθινο ανάγλυφο (β' μισό του 4ου αϊ. μ.Χ.), μέ την παράσταση της Γεννήσεως του Χριστού καί του Λουτρού του Θείου Βρέφους. Έπίσης σέ νωπογραφία στον ναόν του Αγίου Βαλεντίνου της Ρώμης (8ου αϊ. μ.Χ.), εικονίζεται τό Λουτρό του Θείου Βρέφους.

Στούς πολυάριθμους βυζαντινούς ναούς της Ρόδου, της Δωδεκανήσου καί της Ελλάδος γενικώτερα, διατηρούνται αξιόλογες παραστάσεις της Γεννήσεως του Χριστού, ακολουθούσες τον εικονογραφικόν έκείνον τύπον, ό οποίος διεμορφώθη μετά την Εικονομαχία (726 - 843 μ.Χ.) καί ό οποίος ανάγεται σέ παλαιότερες παραστάσεις των προεικονομαχικών χρόνων.

3. Η ΥΠΑΠΑΝΤΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Περί της Υπαπαντής του Ίησοῦ Χριστού γίνεται λόγος στό Εὐαγγέλιο του Λουκά (Λουκ. 2, 22-38). Σύμφωνα μέ παλαιό ιουδαϊκό έθιμο, όλα τά γεννώμενα πρωτότοκα άρρενα τέκνα των Έβραίων ανήκαν στον Γιαχβέ: «Πάν άρσεν διανοίγον μήτραν άγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται» (Έξοδ. ΙΓ' 1-2. Λουκ. 2, 23).

Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγον ό Ίωσήφ καί ή Μαρία, αφού συνεπληρώθησαν σαράντα ήμέρες από της γεννήσεως του Ίησοῦ Χριστού, έφεραν τό Θεϊον Βρέφος στον ναόν των Ιεροσολύμων, όπου καί προσέφεραν θυσία για τον έξαγνισμό της Μαρίας.

Όταν έφθασαν στον ναόν, τους υπεδέχθη ό πρεσβύτες καί δίκαιος Συμεών, ό οποίος ανέμενεν έναγωνίως την έλευση του Μεσσίου, πεπεισμένος, ότι προτού αποθάνη, θά άξιωθῇ νά σηκώση στίς άγκάλες του τον Μεσσίαν καί Λυτρωτήν του ανθρωπίνου γένους.

Ό Συμεών έφωτίσθη από τό Άγιον Πνεῦμα καί άνεγνώρισε στό προσφερθέν σέ αυτόν Βρέφος, τον υπό του Θεού αποσταλλέντα Μεσσίαν. Ό Συμεών έδοξολόγησε τον Θεόν, λέγων: «Νῦν απολύεις τον δούλόν Σου, Δέσποτα, κατά τό ρήμα Σου έν ειρήνῃ. Ότι είδον οί όφθαλμοί μου τό σωτήριόν Σου, ό ήτοιμάσας κατά πρόσωπον πάντων των λαών, φῶς εις άποκάλυψιν εθνών καί δόξαν λαού Σου Ισραήλ» (Λουκ. 2, 29-32). Η δέ παριστάμενη Προφήτις Άννα έμαρτύρησε περί του Μεσσίου (Λουκ. 2, 36-38).

Ἦδη στά τέλη τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ. ἐτελεῖτο στά Ἱεροσόλυμα εἰδική ἐορτή, ἡ ὁποία ἀνεφέρετο στήν Ὑπαπαντή τοῦ Χριστοῦ. Ὁ αὐτοκράτορας τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας Ἰουστινιανός ὁ Α΄ (527-565 μ.Χ.) ὥρισε, ὅπως ἡ Ὑπαπαντή ἐορτάζεται καί στήν πρωτεύουσα τοῦ Κράτους, τήν Κωνσταντινούπολη.

Ἀρχικά ἡ Ὑπαπαντή ἐορτάζετο τήν 14ην Φεβρουαρίου, ἥτοι 40 ἡμέρες μετά τήν Γέννηση τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, ἐορτάζετο τήν 6ην Ἰανουαρίου. Ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας (412-44 μ.Χ.) ὀνομάζει τήν ἐορτήν τῆς Ὑπαπαντῆς «λαμπράν ἐορτήν πρός τιμήν τοῦ Κυρίου».

Πιθανῶς ἤδη κατά τόν 5ον ἤ τόν 6ον αἰ. μ.Χ. εἰσῆχθη ἡ ἐορτή τῆς Ὑπαπαντῆς καί στή Δύση, ὅμως ἐκεῖ ἐορτάζετο τήν 2αν Φεβρουαρίου, ἐπειδή στό μεταξύ καί σέ ὅλη τήν χριστιανική οἰκουμένη, ἡ Γέννηση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐορτάζετο τήν 25ην Δεκεμβρίου. Μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου στή Δύση περιελήφθη στήν ἐορτή τῆς Ὑπαπαντῆς καί «ὁ καθαρισμός τῆς Μαρίας». Γι' αὐτό τόν λόγο ἀπό τόν πρῶμο μεσαίωνα ἡ ἐορτή αὐτή στή Δύση ἀνῆκε στίς μεγάλες ἐορτές τῆς Παναγίας.

Ἡ ἀρχαιότερη, γνωστή μέχρι σήμερα, παράσταση τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία εὑρίσκεται στά ψηφιδωτά τοῦ θριαμβικοῦ τόξου τοῦ ναοῦ τῆς Santa Maria Maggiore τῆς Ρώμης (432-440μ.Χ.).

Ἀριστερά, ὡς πρός τόν θεατή, εἰκονίζεται ὁλόσωμος, ὀρθία ἡ Θεοτόκος. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα, ἱμάτιο καί διάδημα ἐπί τῆς κεφαλῆς, ὅπως ἡ Αὐτοκράτειρα. Εἶναι στραμμένη πρός τά δεξιὰ καί φέρει καί μέ τά δύο Της χέρια τόν Ἰησοῦν Χριστόν. Πίσω ἀπό τήν Μαρία παρίστανται δύο ὁλόσωμοι Ἄγγελοι. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἰκονίζεται ὁλόσωμος, φέρων ποδήρη, χειριδωτό, ὀρθόσημο χιτῶνα καί ἱμάτιο. Ἡ κεφαλή τοῦ Θεοῦ Βρέφους περιβάλλεται μέ φωτοστέφανο, πάνω ἀπό τό ὁποῖο ὑπάρχει μικρός, ἰσοσκελῆς σταυρός.

Δεξιὰ τῆς Παναγίας εἰκονίζεται ὁ Ἰωσήφ ὁλόσωμος, φέρων βραχύ, ὀρθόσημο χιτῶνα καί ἱμάτιο. Μέ τό δεξιό του χέρι δείχνει τόν πρεσβύτερην Συμεών. Δεξιότερα παρίσταται ὁλόσωμος, ὀρθιος, μετωπικός Ἄγγελος καί δίπλα ἀπό αὐτόν ἡ Προφῆτις Ἄννα, ἐπίσης ὁλόσωμος. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί μαφόριο καί ἔχει ὑψωμένο τό δεξιό της χέρι σέ στάση ὁμιλίας.

Στό κέντρο της συνθέσεως παρίσταται ὁ πρεσβύτες Συμεών ὁλόσωμος, ὄρθιος, στραμμένος πρὸς τὰ ἀριστερά. Φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό, ὀρθόσημο χιτῶνα καὶ ἱμάτιο καὶ ἔχει καλυμμένα τὰ χέρια του σὲ στάση σεβασμοῦ. Πίσω ἀπὸ τὸν Συμεών εἰκονίζονται οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ὑπηρέτες τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων, ὅπου ἔλαβε χώραν ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου. Στό δεξιό ἄκρο τῆς συνθέσεως παρίσταται ναός, μέ μνημειώδη, τετράστυλη πρόσοψη καὶ ἀετωματική ἐπίστεψη ἄνω. Μπροστά ἀπὸ τὸν ναὸν εἰκονίζονται δύο ζεύγη περιστερῶν. Στό βάθος τῆς συνθέσεως παρίστανται ἀρχιτεκτονήματα, ἐν εἶδει στοᾶς.

Στό Kalenderhane Camii τῆς Κωνσταντινουπόλεως (μέσων 6ου αἰ. μ.Χ.) διατηρεῖται ψηφιδωτό, μέ τὴν παράσταση τῆς Ὑπαπαντῆς. Ἀριστερά εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος ὁλόσωμος, ὄρθια, φέρουσα ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καὶ μαφόριο. Τό κεφάλι Της περιβάλλεται μέ φωτοστέφανο. Τό σῶμα Της εἶναι στραμμένο πρὸς τὰ δεξιὰ. Κρατεῖ στά χέρια Της τό Θεῖον Βρέφος καὶ τό προτείνει πρὸς τὸν Συμεών.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστός παρίσταται ὡς Βρέφος. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Τό σῶμα Αὐτοῦ εἶναι στραμμένο πρὸς τὰ δεξιὰ. Εὐλογεῖ μέ τό δεξιὸ Του χέρι καὶ κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μέ τό ἀριστερό.

Δεξιὰ εἰκονίζεται ὁ πρεσβύτες Συμεών, ὁλόσωμος, φέρων ποδήρη χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Τό σῶμα του εἶναι στραμμένο πρὸς τὰ ἀριστερά καὶ τείνει τὰ χέρια του πρὸς τὴν Θεοτόκο, ἔτοιμος νά σηκώσῃ τὸν Μεσσία. Ὁ Συμεών ἔχει καλυμμένα τὰ χέρια του μέ τὸν ἄκρον τοῦ ἱματίου του, σὲ ἔνδειξη βαθυτάτου σεβασμοῦ. Ἄλλα εἰκονογραφικά στοιχεῖα ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὴν σύνθεση. Ἡ ὅλη παράσταση χαρακτηρίζεται ἀπὸ πνεῦμα λιτότητας, συμμετρίας καὶ ὑψηλῆς πνευματικότητας.

Στόν ναόν τῆς Santa Marias foris portas τοῦ Castellsepio (7ου αἰ. μ.Χ.) διατηρεῖται τοιχογραφία μέ παράσταση τῆς Ὑπαπαντῆς. Μπροστά ἀπὸ τὸν ναὸν παρίσταται ἡ Θεοτόκος καὶ δίπλα Της ὁ Συμεών. Δεξιὰ εἰκονίζεται ἡ Παναγία ὁλόσωμος, ὄρθια, στραμμένη πρὸς τὰ ἀριστερά. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Μέ τὰ χέρια Της κρατεῖ τό Θεῖον Βρέφος καὶ τό προτείνει πρὸς τὸν Συμεών. Πίσω ἀπὸ τὴν Παναγία παρίσταται ὁλόσωμος, ὄρθιος ὁ Ἰωσήφ.

Άριστερά εικονίζεται ὁ πρεσβύτες Συμεών, ὁλόσωμος, γέρων, στραμμένος πρὸς τὰ δεξιὰ. Φορεῖ ποδήρη, χειριδωτὸ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Τὸ σῶμα του εἶναι κεκαμμένο. Προτείνει τὰ χέρια του γιὰ νὰ ὑποδεχθῇ τὸν Μεσσία. Πίσω ἀπὸ τὸν Συμεών παρίσταται ἡ Προφῆτις Ἄννα, θυγάτηρ τοῦ Φανούηλ, ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, σύμφωνά μετ' ὅ τοῦ Εὐαγγέλιου τοῦ Λουκᾶ.

Στὸ Μηνολόγιον τοῦ Αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Β' (979-984 μ.Χ.) ὑπάρχει μικρογραφία τῆς Ὑπαπαντῆς. Μπροστὰ ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων, ὁ ὁποῖος ὑποδηλώνεται μετ' ὅ τοῦ Ἱεροῦ Βῆμα βυζαντινοῦ ναοῦ, ἤτοι μετ' ἡμιγυμνασίου, ὠραία Πύλη καὶ τετρακιδίον κιβώριο, παρίστανται τὰ πρόσωπα τῆς σκηνῆς τῆς Ὑπαπαντῆς. Ἀριστερά εικονίζεται ἡ Θεοτόκος, ὁλόσωμος, ὄρθια, στραμμένη πρὸς τὰ δεξιὰ. Φέρει ποδήρη, χειριδωτὸ χιτῶνα καὶ πορφυρὸ μαφόριο. Καὶ μετ' ὅ τὰ δύο Τῆς χέρια κρατεῖ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, προτείνοντας Αὐτόν πρὸς τὸν Συμεών. Πίσω ἀπὸ τὴν Παναγία παρίσταται ὁ Ἰωσήφ ὁλόσωμος, ὄρθιος, στραμμένος πρὸς τὰ δεξιὰ. Φέρει ποδήρη, χειριδωτὸ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Κρατεῖ ζευγὸς πτηνῶν, προφανῶς περιστερῶν, τὰ ὅποια πτηνὰ θὰ προσφέρῃ στὸν ναόν, ὡς θυσία ἐξαγνισμοῦ τῆς Μαρίας.

Δεξιὰ εικονίζεται ὁ πρεσβύτες Συμεών ὁλόσωμος, ὄρθιος, στραμμένος πρὸς τὰ ἀριστερά. Φέρει ποδήρη, χειριδωτὸ χιτῶνα καὶ πλούσια πτυχούμενο ἱμάτιο. Τὰ ἄκρα τοῦ ἱματίου αὐτοῦ καλύπτουν τὰ χέρια του, τὰ ὅποια τείνει μετ' ἡμιγυμνασίου, γιὰ νὰ λάβῃ στίς ἀγκάλες του τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Πίσω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν Συμεών ἴσταται ἡ Προφῆτις Ἄννα, ὁλόσωμος, φέρουσα ποδήρη, χειριδωτὸ χιτῶνα καὶ μαφόριο. Ἐχει ὑψωμένο τὸ δεξιὸν τῆς χερί σὲ στάση ὁμιλίας, ἐνῶ κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μετ' ὅ ἀριστερό. Ἡ ὅλη σύνθεση χαρακτηρίζεται ἀπὸ πνεῦμα λιτότητας, συμμετρίας καὶ ὑψηλῆς πνευματικότητος.

Στὸν ναόν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ Βαθειακό, τῆς Ἐπαρχίας Ἀμαρίου, τοῦ Νομοῦ Ρεθύμνης - Κρήτης καὶ ἐπὶ τῆς νότιας ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, διατηρεῖται τοιχογραφία τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Χριστοῦ (τέλους 12ου - ἀρχῆς 13ου αἰ. μ.Χ.), ἡ ὁποία διακρίνεται γιὰ τὴν σαφήνεια τῆς ἐκφράσεως καὶ τὴν μνημειακὴν τῆς ἐπισημότητα.

Στὸ κέντρο τῆς συνθέσεως εικονίζεται κιβώριο, ἀποτελούμενον ἀπὸ τέσσερις μαρμαρίνους κίονες, οἱ ὅποιοι στηρίζουν ἡμισφαιρικό

τροῦλλο. Δεξιά τοῦ κιβωρίου παρίσταται ἡ Θεοτόκος καί πίσω Της ὁ Ἰωσήφ. Ἀριστερά εἰκονίζεται ὁ πρεσβύτες Συμεών καί πίσω του ἡ Προφήτις Ἄννα.

Ἡ Θεοτόκος φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό, φαιοπράσινο χιτῶνα καί πορφυρό μαφόριο, κοσμούμενο μέ σταυρούς στό μέτωπο καί τοὺς ὤμους. Ὁ Ἰωσήφ εἰκονίζεται ὁλόσωμος, ὄρθιος, φέρων κλουβί μέ ζευγος περιστερών. Ὁ πρεσβύτες Συμεών φέρει ποδήρη, χειριδωτό, φαιοῦ χρώματος χιτῶνα καί καστανόχρωμο ἱμάτιο. Κρατεῖ στίς ἀγκάλες του τόν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς Βρέφος, στό πρόσωπο τοῦ Ὁποίου ἀνεγνώρισε τόν ἀναμενόμενον Μεσσία. Πίσω ἀπό τόν Συμεών παρίσταται ὁλόσωμος ἡ Προφήτις Ἄννα, στραμμένη πρός τὰ δεξιά. Ἔχει ὑψωμένο τό δεξί της χέρι σέ στάση ὁμιλίας. Μέ τό ἀριστερό κρατεῖ ἀνεπτυγμένο εἰλητάριο, ὅπου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή:

«Τοῦτον
τῷ βρέ-
φος οὐ-
(ρανόν) καί
γῆν ἔστε-
ρέωσε(ν)».

Στό βάθος τῆς συνθέσεως παρίστανται συμβατικά ἀρχιτεκτονήματα.

Στό ἀριστερό φύλλο Διπτύχου, τό ὁποῖο φυλάσσεται στόν καθεδρικό ναόν τῆς Φλωρεντίας καί τό ὁποῖο προέρχεται ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη (τοῦ 14ου αἰ. μ.Χ.), μεταξύ τῶν εἰκόνων τοῦ Δωδεκάορτου, περιλαμβάνεται καί ἡ παράσταση τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Δεξιά, ὡς πρός τόν θεατή, εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος ὁλόσωμος, ὄρθια, φέρουσα ποδήρη, χειριδωτό, κυανόχρωμο χιτῶνα καί πορφυρό μαφόριο. Κρατεῖ τό Θεῖον Βρέφος καί εἶναι ἔτοιμη νά τό παραδώσῃ στόν πρεσβύτερ Συμεών. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἰκονίζεται ὡς Βρέφος. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα, ἱμάτιο καί ἔνσταυρο φωτοστέφανο γύρω ἀπό τήν κεφαλὴν Αὐτοῦ.

Ἀριστερά παρίσταται ὁ πρεσβύτες Συμεών ὁλόσωμος, φέρων ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί ἱμάτιο. Εἶναι στραμμένος πρός τὰ δεξιά, ἔτοιμος νά βαστάσῃ τόν Μεσσία.

Πίσω ακριβώς από την Παναγία εικονίζεται ο Ίωσήφ ολόσωμος, φέρων ποδήρη, χειριδωτό χιτώνα και ιμάτιο. Στα χέρια του κρατεί ένα κλουβί με ζευγος νεοσσών περιστερών. Μεταξύ Παναγίας και Ίωσήφ παρίσταται η Προφήτις Άννα. Σέ δεύτερο επίπεδο παρίστανται συμβατικά αρχιτεκτονήματα. Τό βάθος της συνθέσεως είναι χρυσό.

Ο εικονογραφικός τύπος της Ύπαπαντης του Ίησού Χριστού, όπως οριστικοποιήθηκε κατά την εποχή των Παλαιολόγων (1261 - 1453 μ.Χ.), συνεχίζεται και κατά την μεταβυζαντινή εποχή με μικρές αλλαγές και αποκλίσεις.

4. Η ΒΑΠΤΙΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Περί της Βαπτίσεως του Χριστού γίνεται λόγος στα συνοπτικά Ευαγγέλια (Ματθ. 3, 13-17, Μάρκ. 1, 9-11 και Λουκ. 3, 21-22). Τά Ευαγγέλια κηρύττουν με αυτές τις περικοπές, ότι ο Ίησούς Χριστός είναι ο Υιός και Λόγος του Θεού, πού ενώ ο ίδιος είναι αναμάρτητος, έδέχθη νά ἄρη τήν ἁμαρτίαν του κόσμου. Ἡ κάθοδος του Ἁγίου Πνεύματος κατά τήν Βάπτισι του Χριστού και ἡ φωνή του Θεού ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἀποδεικνύουν, ὅτι Ἐκεῖνος εἶναι ὁ Χριστός, ὁ Υἱός του Θεού, ἀπεσταλμένος γιά τήν σωτηρία του κόσμου. Ἡ περὶ στερὰ, ὡς ὁρατό σημεῖο κατά τήν Βάπτισι του Χριστού, ἐπέχει τήν ἴδια ἀκριβῶς θέση, τήν ὁποία ἔχει ὁ ἀστέρας στήν παράστασι τῆς Γεννήσεως του Χριστοῦ.

Πιθανῶς ἀπό τίς ἀρχές του 3ου αἰ. μ.Χ., ἄρχισε νά ἐορτάζεται στήν Ἀνατολή ἡ Βάπτισι του Χριστοῦ, σέ συνδυασμό μέ τήν ἐορτή τῶν Θεοφανείων ἢ Ἐπιφανείων, τήν Γέννησι του Χριστοῦ καί τήν Προσκύνησι τῶν Μάγων (6η Ἰανουαρίου).

Ἀπό τότε, πού ἡ ἐορτή τῶν Χριστουγέννων ἄρχισε νά ἐορτάζεται κατά τήν 25ην Δεκεμβρίου, ἡ Βάπτισι του Χριστοῦ ἀπετέλεσε τό κύριο περιεχόμενο τῆς ἐορτῆς τῶν Θεοφανείων (6η Ἰανουαρίου). Ὅμως ἡ Βάπτισι του Χριστοῦ δέν θά πρέπει νά ἐρμηνευθῇ μόνον ὡς τό γεγονός τῆς ἀποκαλύψεως του ἐνσαρκωθέντος Θείου Λόγου. Αὐτή ἐθεωρήθηκε ἐξ ἀρχῆς καί ὡς τό πρότυπον ἢ ὁ τύπος του βαπτίσματος γενικώτερα.

Γιά τούς Χριστιανούς τό βάπτισμα ἀποτελεῖ τήν ἐπίσημη πράξι εἰσόδου τῶν πιστῶν στήν Ἐκκλησίαν του Χριστοῦ. Ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης θεωρεῖ τό βάπτισμα ὡς ἀναγέννησι (Ἰω. 3, 5), ὁ Ἀπόστο-

λος Παῦλος ὡς συμμετοχή στὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (Ρωμ. 6, 4 κ.έ.). Ὁ πιστὸς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπελευθερώνεται ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα καὶ τὴν ἁμαρτία γενικώτερα καὶ συμμετέχει ἤδη στὴν αἰωνία μακαριότητα.

Ὡς πρὸς τὴν εἰκονογραφία τῆς Βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ παρατηροῦμε τὰ ἑξῆς: τὸ ἀρχαιότερο σωζόμενο παράδειγμα τῆς Βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ βρίσκεται στὴν Κρύπτη τῆς Ἀγίας Λουκίας, στὴν Κατακόμβη τοῦ Ἀγίου Καλλίστου στὴν Ρώμη (ἀρχῶν 3ου αἰ. μ.Χ.). Σὲ αὐτὸ εἰκονίζεται ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ἀγένειος, φέρων χιτῶνα φιλοσόφου. Ἰσταται παρὰ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν, κρατῶν τὴν χεῖρα τοῦ Ἰησοῦ, ὁ Ὅποιος ἐτοιμάζεται νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν. Ὁ Ἰησοῦς παρίσταται νέος, ὁλόσωμος, γυμνός, ἀγένειος (ἀπολλώνειος τύπος). Πάνω ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν ὑπερίπταται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα «ὥσεί περιστέρα».

Σὲ παραστάσεις, χρονολογούμενες ἀπὸ τὸ β' μισό τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ., παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁλόσωμος, μετωπικός, ἱστάμενος ἐντὸς τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ καὶ παραπλευρῶς ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, ἐπιθέτων τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ. Ἐπίσης εἰκονίζεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα «ὥσεί περιστέρα».

Σὲ μία νωπογραφία τῆς Κατακόμβης τῶν Ἀγίων Πέτρου καὶ Μαρκελλίνου τῆς Ρώμης (4ου αἰ. μ.Χ.), παρίσταται ἡ Βάπτισις τοῦ Χριστοῦ, μέ τὸν Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο νὰ ἐπιθέτῃ τὴν δεξιὰ τοῦ χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὡς περιστέρα, ὑπεριπτάμενον τῆς κεφαλῆς τοῦ Χριστοῦ.

Στὴν κυρία ὄψη μαρμαρίνης σαρκοφάγου, ἀπὸ τὴν Via Salaria τῆς Ρώμης (περί τὸ ἔτος 270 μ.Χ.) καὶ στὸ δεξιὸ αὐτῆς ἄκρο, εἰκονίζεται ἡ Βάπτισις τοῦ Χριστοῦ. Στὸ κέντρο τῆς συνθέσεως παρίσταται ὁ Ἰησοῦς ὁλόσωμος, γυμνός, ἀγένειος, ὡς μικρὸ παιδίον, δεξιὰ Του ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, ἐπίσης ὁλόσωμος, μετωπικός, μέ μακρὰ κόμη καὶ μακρὺ γένειο, ἐπιθέτων τὴν δεξιὰ τοῦ χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ βαπτιζομένου. Πάνω ἀπὸ τὸν Ἰωάννη παρίσταται ὁ Καλὸς Ποιμένας, ἕνας φιλόσοφος, μία μορφή δεομένης γυναικὸς καὶ σκηνές ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Προφήτου Ἰωνά.

Κατὰ τὸν 4ον - 5ον αἰ. μ.Χ. σὲ περισσότερες παραστάσεις συνδέεται ἡ Βάπτισις τοῦ Χριστοῦ μέ τὸ θαῦμα τοῦ Μωϋσέως, κατὰ τὸ ὁποῖο ἀνέβλυσεν ὕδωρ ἀπὸ τὴν πέτραν (Ἀριθμοὶ Κ', 1-13). Σὲ αὐτές

τίς συνθέσεις ό Ιορδάνης ποταμός φαίνεται νά πηγάζη από έναν βράχο.

Ό Ιορδάνης ποταμός συχνά προσωποποιείται, σύμφωνα μέ παλαιότατη συνήθεια προσωποποιήσεως ποταμίων θεοτήτων. Η μορφή του Ιορδάνου συνοδεύεται συχνά από ένα άγγείο, καλάμια και καβούρια. Στο κιβωτίδιο από έλεφαντοστούν του Werden (άρχές του 5ου αϊ. μ.Χ.), άπαντά για πρώτη φορά παράσταση προσωποποίησης του Ιορδάνου ποταμού, σέ άπεικόνιση τής Βαπτίσεως του Ίησου Χριστού.

Στόν τροϋλλον του Βαπτιστηρίου των Άρειανών τής Ραβέννας (Βόρεια Ίταλία), περί τό 500 μ.Χ., διατηρείται ψηφιδωτή παράσταση τής Βαπτίσεως του Χριστού. Στο κέντρο τής συνθέσεως εικονίζεται ό Ίησους Χριστός όλόσωμος, γυμνός, όρθιος, μετωπικός, άγένειος, μέ φωτοστέφανο γύρω από τήν κεφαλήν Αύτου. Τό νερό του Ιορδάνου καλύπτει τό κάτω μισό του σώματος του Χριστού. Δεξιά, ως προς τόν θεατή, εικονίζεται ό Ίωάννης ό Πρόδρομος όλόσωμος, ιστάμενος επί βραχώδους τοπίου και έπιθέτων τήν δεξιά του χείρα επί τής κεφαλής του βαπτιζομένου. Άριστερά, ως προς τόν θεατή, παρίσταται ό Ιορδάνης ποταμός όλόσωμος, καθήμενος, εικονιζόμενος ως γέρων, φέρων μέ τό δεξί του χέρι κλάδον φοίνικα και δεικνύων μέ τό άριστερό τόν Ίησουν Χριστόν.

Στίς πρωϊμώτερες παραστάσεις τής Βαπτίσεως του Χριστού τής Άνατολής (6ου αϊ. μ.Χ.), εκφράζεται ή παρουσία του Θεού και ή διακήρυξη τής νίκης του Χριστού κατά τό Βάπτισμα, συνήθως μέ τήν από τόν άνοικτόν οϋρανόν έμφανιζόμενη χείρα του Θεού. Αύτή στέλνει τήν περιστέρα, ή όποία συνήθως παρίσταται άκτινοβολούσα φώς προς τά κάτω. Σέ παραστάσεις τής Βαπτίσεως του Χριστού από τήν Άνατολή μέχρι και τόν 9ον αϊ. μ.Χ., ό Ίησους Χριστός εικονίζεται κατά κανόνα ως νεανίας, άγένειος και όχι ως παιδίον. Μία άλλη παράδοση έμφανίζει τόν Ίησουν Χριστόν ως ένήλικον άνδρα μέ γένειο, ό Όποιος ίσταται έντός του διαφανούς ύδατος του Ιορδάνου ποταμού, τό όποιον καλύπτει τόν Ίησουν έως τήν μέση του σώματός Του.

Στόν κώδικα του Rabbula (του έτους 586 μ.Χ.), ό Ίησους Χριστός εικονίζεται έντός του Ιορδάνου ποταμού, τό ύδωρ του όποιου καλύπτει τόν βαπτιζόμενον μέχρι περίπου τά στήθη. Άριστερά παρίσταται ό Ίωάννης ό Πρόδρομος, όλόσωμος, φέρων ποδήρη

χιτῶνα καί ἱμάτιον, ἐπιθέτων τό δεξί του χέρι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰησοῦ. Ἄνω καί στό μέσον εἰκονίζεται τό χέρι τοῦ Θεοῦ, ἐκπορεύων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τό Ἅγιον Πνεῦμα, τό ὁποῖον παρίσταται ὡς περιστέρα.

Ὁ εἰκονογραφικός ἐκεῖνος τύπος τῆς Βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος διεμορφώθη στήν Ἀνατολή, ἐμφανίζει ἐπίσης τούς Ἀγγέλους, οἱ ὁποῖοι εἶναι συνήθως δύο. Σέ παλαιστινιακό κιβωτίδιο παρίσταται ἡ Βάπτιση τοῦ Χριστοῦ. Στό κέντρο τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, γυμνός, ἱστάμενος ἐντός τοῦ ὕδατος τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ, πού τόν καλύπτει μέχρι τούς ὠμους. Ἀριστερά παρίσταται ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος ὁλόσωμος, κύπτων καί ἐπιθέτων τήν δεξιά τοῦ χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Δεσπότου. Πίσω ἀπό τόν Ἰωάννην παρίστανται δύο Ἀπόστολοι, οἱ ὁποῖοι φέρουν φωτοστέφανα γύρω ἀπό τά κεφάλια των. Δεξιά εἰκονίζεται ζευγος Ἀγγέλων, οἱ ὁποῖοι σεβίζουν, ἔχοντες καλυμμένα τά χέρια των, σύμφωνα μέ τό τυπικό τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς. Ἄνω καί στό μέσον ἐμφανίζεται ἀπό τά σύννεφα ἡ εὐλογοῦσα χεὶρ τοῦ Κυρίου καί τό Ἅγιον Πνεῦμα, ὡς περιστέρα.

Στό Καθολικό τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά τῆς Φωκίδος (ἀρχῶν τοῦ 11ου αἰ. μ.Χ.), ὑπάρχει ψηφιδωτή παράσταση τῆς Βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ, καθὼς καί στό Καθολικό τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου (περί τό 1100 μ.Χ.). Καί στίς δύο αὐτές παραστάσεις τό βάθος τῆς συνθέσεως παρίσταται ὡς εἶδος σπηλαίου. Ἡ ἰδία παράσταση τοῦ σπηλαίου ἐμφανίζεται ἐπίσης ἀπό τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος μ.Χ. καί ἔξης καί σέ παραστάσεις τῆς Γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τῆς Καθόδου τοῦ Χριστοῦ στόν Ἄδην.

Κατά τήν Μεσοβυζαντινὴ Ἑποχὴ ἐπαναλαμβάνονται τά βασικά χαρακτηριστικά τῆς Βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ τῆς προεικονομαχικῆς περιόδου.

Ἔτσι ὁριστικοποιεῖται ὁ εἰκονογραφικός ἐκεῖνος τύπος, ὁ ὁποῖος διαδίδεται σέ ὁλόκληρην τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὅπως συνέβη καί μέ τόν εἰκονογραφικόν τύπον τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἀριθμός τῶν Ἀγγέλων κυμαίνεται μεταξύ δύο καί τριῶν. Ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος ἵσταται στήν ὀρεινὴ ὄχθη τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ, πίσω καί δίπλα ἀπό τόν ὁποῖον εἰκονίζεται δένδρον μέ πέλεκυν κείμενον ἐπ' αὐτοῦ. Πρόκειται γιὰ τόν ἄκαρπον δένδρον τό ὁποῖον «κόπτεται καί εἰς πῦρ βάλλεται». Ἐντός τοῦ ὕδατος τοῦ Ἰορδάνου ἵσταται συνήθως

ένας κίονας, ό όποίος φέρει έναν σταυρόν επί τής κορυφής αυτού. Ό προσωποποιημένος Όρδάνης ποταμός παρίσταται πάντοτε, όμως σέ μικρό σχήμα καί ως δευτερεύουσα μορφή.

Στό ψηφιδωτό τής Βαπτίσεως του Χριστού του Καθολικού του Όσίου Λουκά Φωκίδος υπάρχουν όλα τά παραπάνω βασικά στοιχεία. Η μορφή του Όρδάνου φαίνεται υποχωρούσα καί προσβλέπουσα πρός τούς Άγγέλους. Ό Όησουs Χριστός εύλογεί μέ τό δεξί Του χέρι τό νερό του ποταμού, ενώ απλώνει προστατευτικά τό άριστερό Του χέρι. Ό Όρδάνης ποταμός εκπροσωπεί τώρα, όπως ό Άδης στην παράσταση τής Καθόδου του Χριστού στον Άδη (τής Αναστάσεως των Βυζαντινών), τον θάνατον -ό όποίος ταυτίζεται μέ τον Διάβολον- ό όποίος έκμηδενίσθηκε διά τής επί τής γής έπιφανείας του Θεού καί διά του Πάθους του Όησου Χριστού. Πάνω από την κεφαλήν του Χριστού εικονίζεται τό Άγιον Πνεύμα ως περιστερά, φέρουσα κλάδον ελαίας στο ράμφος της. Ό κλάδος αυτός υποδηλοί τον κλάδον τής ελαίας, πού έφερε ή περιστερά στον Νώε μετά τό πέρας του Κατακλυσμού καί συμβολίζει την ειρήνη καί την Καινήν Διαθήκην, την όποιάν συνήψε ό Θεός μετά των ανθρώπων, διά τής αποστολής του Υιού του προς τον κόσμο.

Σέ ώρισμένες παραστάσεις, όπως π.χ. στίς τοιχογραφίες του ναού του Αγίου Γεωργίου Βάρδα στην Άρνίθα τής Ρόδου (του έτους 1291 μ.Χ.) - πρόκειται για τίς αρχαιότερες ακριβώς χρονολογημένες τοιχογραφίες τής Δωδεκανήσου καί άρίστης ποιότητας έργα), εμφανίζονται στίς όχθες του Όρδάνου ποταμού κεφαλές Δρακόντων, μέ τά στόματα αυτών ανοικτά καί σουβλερά δόντια, προβάλλοντα απειλητικά. Πρόκειται για επίδραση καί εικονιστική απόδοση του σχετικού εκκλησιαστικού κειμένου τής Άκολουθίας του Μεγάλου Αγιασμού, τό όποιο αναγιγνώσκεται καί κατά την ήμέραν των Θεοφανείων (6η Όανουαρίου): «Σύ καί τάς κεφαλάς των εκείσε έμφωλευόντων συνέθλασας Δρακόντων». Οί Δράκοντες αυτοί αποτελούν σύμβολα του Διαβόλου καί τής άμαρτίας γενικώτερα.

Ό εικονογραφικός τύπος τής Βαπτίσεως του Χριστού, όπως διεμορφώθη άμέσως μετά τούς χρόνους τής Εικονομαχίας καί στηριζόμενος σέ προεικονομαχικές παραστάσεις καί συνθέσεις, καθιερώθη καί επεβλήθη σέ όλόκληρο τον χριστιανικό κόσμο τής Ανατολικής Όρθοδόξου Εκκλησίας καί συνεχίζεται μετά μικρών παραλλαγών μέχρι σήμερα.

5. Η ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Περί τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γίνεται λόγος στά τρία συνοπτικά Εὐαγγέλια (Ματθ. 17, 1-9, Μάρκ. 9, 2-9, Λουκ. 9, 28-36). Ὡρισμένες, δευτερευούσης σημασίας παραλλαγές στήν εὐαγγελική ἀφήγηση, εἶχαν ἐπιδράσεις καί ἐπὶ τῆς σχετικῆς εἰκονογραφίας.

Εἰδικώτερα, στά εὐαγγελικά κείμενα δέν ἀναφέρεται, ὅτι ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ ἔλαβε χώραν στό ὄρος Θαβώρ. Ὅμως ἤδη ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων (348 - 386 μ.Χ.) ὑπέθεσε, ὅτι ἡ Μεταμόρφωση ἔλαβε χώραν στό ὄρος Θαβώρ, τό ὁποῖο ἐθεωρεῖτο στήν Γαλιλαία ὡς ἱερόν ὄρος. Αὐτή ἡ ἄποψη ἐπεκράτησε μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου καί ἐδημιούργησε παράδοση. Στήν Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ γίνεται περισσότερο σαφές ἡ «Θεοφάνεια», ἀπό ὅτι στήν Βάπτισι τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Μωϋσῆς καί ὁ Ἠλίας ἐμφανίζονται κατά τήν Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ, ὡς οἱ δύο μεγάλες καί ἀντιπροσωπευτικές μορφές τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Καί ὁ μέν Μωϋσῆς ἐμφανίζεται ὡς ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ ὑπό τοῦ Θεοῦ δοθέντος Νόμου, ὁ δέ Ἠλίας ὡς ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ συνόλου τῶν Προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ἡ ἐορτή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ μαρτυρεῖται στήν Ἀνατολή ἀπό τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ. Κατά τόν 8ον αἰ. μ.Χ. ἡ Μεταμόρφωση ἐορτάζετο στήν Δυτική Συρία, ὡς ἐορτή τοῦ ὄρους Θαβώρ. Ἐνῶ ἡ Μεταμόρφωση ἀνήκει ἀπό ἐνωρίς στόν κύκλο τοῦ Δωδεκάορτου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἀπό τήν Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία ἀνεγνωρίσθη γενικά γιά πρώτη φορά κατά τό ἔτος 1457 μ.Χ. καί τελεῖται ὡς ἐορτή δευτερευούσης σημασίας.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καί εἰδικώτερα ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (347-407 μ.Χ.), θεωροῦν τήν Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ, ὡς προτύπωση τῆς Δευτέρας καί ἐνδόξου Παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Ὅποῖος θά ἔλθῃ «ἐν δόξῃ, κρῖναι ζῶντας καί νεκρούς».

Ἡ σχετική εἰκονογραφία τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ ἀρχίζει ἀπό τα μέσα τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ. Διατηροῦνται δύο ἀξιόλογα σχετικά παραδείγματα, ἥτοι:

α) Στό τεταρτοσφαίριο τῆς ἀψίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀπολλιναρίου In Classe στήν Ραβέννα τῆς Ἰταλίας (περί τό 547 μ.Χ.), ὑπάρχει ψηφιδωτό, μέ συμβολική παράσταση τῆς Με-

ταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ. Στό μέσον παρίσταται ἐντός κύκλου ἀνισοσκελῆς σταυρός, οἱ κεραῖες τοῦ ὁποίου εἶναι πεπλατυσμένες στά ἄκρα. Στό κέντρο τοῦ σταυροῦ παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός σέ προτομή. Ἀριστερά, ὡς πρὸς τὸν θεατὴ, εἰκονίζεται ὁ Προφήτης Μωϋσῆς ἀπὸ τὴν ὀσφύ καὶ ἄνω, φέρων χειριδωτό, ὀρθόσημο χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Δεξιὰ παρίσταται ὁ Προφήτης Ἡλίας ἀπὸ τὴν ὀσφύ καὶ ἄνω. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό, ὀρθόσημο χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Καὶ οἱ δύο ἔχουν ὑψωμένο τὸ δεξί των χέρι σέ στάση ὁμιλίας. Ἄνω καὶ στό μέσον προβάλλει ἀπὸ τὸν οὐρανὸν «ἡ εὐλογοῦσα χεὶρ τοῦ Κυρίου».

β) Στό τεταρτοσφαίριο τῆς ἀψίδας τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ Σινᾶ ὑπάρχει ψηφιδωτὴ παράσταση τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ (565 - 566 μ.Χ.). Στόν κάθετον ἄξονα τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁλόσωμος, ὄρθιος, μετωπικός, ἐντός ἐλλειψοειδοῦς δόξας. Ἀπὸ τὸ σῶμα Του ἐκπέμπονται δέσμες ἀπὸ ἀκτῖνες φωτός. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό, ὀρθόσημο χιτῶνα καὶ ἱμάτιο καὶ εὐλογεῖ μέ τὸ δεξί Του χέρι.

Ἀριστερά, ὡς πρὸς τὸν θεατὴ, παρίσταται ὁ Προφήτης Ἡλίας, ὁλόσωμος, ὄρθιος, στραμμένος πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό, ὀρθόσημο χιτῶνα καὶ ἱμάτιο καὶ εὐλογεῖ μέ τὸ δεξί του χέρι. Δεξιὰ, ὡς πρὸς τὸν θεατὴν, εἰκονίζεται ὁλόσωμος, ὄρθιος, στραμμένος πρὸς τὸ κέντρον τῆς συνθέσεως, ὁ Προφήτης Μωϋσῆς. Φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό, ὀρθόσημο χιτῶνα καὶ ἱμάτιο καὶ ἔχει ὑψωμένο τὸ δεξί του χέρι σέ στάση εὐλογίας.

Κάτωθεν καὶ ἀπὸ ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιὰ, παρίστανται οἱ Ἀπόστολοι: Ἰωάννης, Πέτρος καὶ Ἰάκωβος. Ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Ἰάκωβος εἶναι γονυκλινεῖς καὶ ὁ Πέτρος ἔχει πέσει πρηνὴς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Ἄλλες ἀξιόλογες παραστάσεις τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

Στόν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος κατηδαφίσθη μετὰ τὴν ἄλωση ὑπὸ τῶν Τούρκων (29-5-1453 μ.Χ.), ὑπῆρχε ψηφιδωτὴ παράσταση τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (τοῦ ἔτους 565 - 578 μ.Χ.). Περὶ αὐτῆς ἔχουμε περιγραφή τοῦ Νικολάου Μεσαρίτη, ἀπὸ τὸν 12ον αἰ. μ.Χ.

Στόν ναὸν τῶν Ἀγίων Νηρέως καὶ Ἀχιλλεῖου στὴν Ρώμη ὑπάρχει ψηφιδωτὴ παράσταση τῆς Μεταμορφώσεως (περὶ τὸ ἔτος 800 μ.Χ.). Στό κέντρο τῆς συνθέσεως παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, ὄρθιος, μετωπικός, ἐντός ἐλλειψοειδοῦς δόξας. Φορεῖ ποδήρη, χειρι-

δωτό, ὀρθόσημο χιτῶνα καί ἱμάτιο. Τό πρόσωπό Του περιβάλλεται μέ ἔνσταυρο φωτοστέφανο. Εὐλογεῖ μέ τό δεξί Του χέρι καί κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μέ τό ἄριστερό.

Ἀριστερά, ὡς πρός τόν θεατή, εἰκονίζεται ὁλόσωμος, ὀρθιος, στραμμένος πρός τά δεξιά, ὁ Προφήτης Ἡλίας, φέρων χιτῶνα καί ἱμάτιο καί ἔχοντας ὑψωμένο τό δεξί του χέρι σέ στάση ὁμιλίας. Δεξιά παρίσταται ὁλόσωμος, ὀρθιος, φέρων χιτῶνα καί ἱμάτιο, ὁ Προφήτης Μωϋσῆς. Τό πρόσωπό του εἶναι νεανικό, ἀγένειο καί ἔχει ὑψωμένο τό δεξί του χέρι σέ στάση ὁμιλίας.

Ἀριστερά εἰκονίζεται ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, ὁ ὁποῖος ἔχει πέσει πρηνῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καί δεξιά οἱ Ἀπόστολοι Ἰάκωβος καί Ἰωάννης, κείμενοι γονυκλινεῖς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Στίς Ὀμιλίες τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, πού φυλάσσονται στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων (Cod. Par. Gr. 510, τῶν ἐτῶν 867 - 886 μ.Χ.) ὑπάρχει μικρογραφία τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ παράσταση ἀποτελεῖται ἀπό δύο ζῶνες, ἥτοι:

Ἄνω ζώνη: Στόν κάθετο ἄξονα τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, ὀρθιος, μετωπικός. Παρίσταται ἐντός κυκλικῆς δόξας, στήν ὁποία συμπεριλαμβάνονται καί οἱ Μωϋσῆς καί Ἡλίας. Ὁ Ἰησοῦς φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί ἱμάτιο. Τό κεφάλι Του περιβάλλεται μέ ἔνσταυρο φωτοστέφανο. Εὐλογεῖ μέ τό δεξί Του χέρι καί κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μέ τό ἄριστερό.

Ἀριστερά, ὡς πρός τόν θεατή, παρίσταται ὁ Προφήτης Μωϋσῆς ὁλόσωμος, στραμμένος δεξιά. Τό πρόσωπό του εἶναι νεανικό, μέ ωραία χαρακτηριστικά (ἀπολλώνειος τύπος). Φορεῖ χειριδωτό χιτῶνα καί ἱμάτιο. Εὐλογεῖ μέ τό δεξί του χέρι.

Δεξιά εἰκονίζεται ὁ Προφήτης Ἡλίας ὁλόσωμος, στραμμένος πρός τά ἄριστερά. Φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό, χιτῶνα καί ἱμάτιο. Τό πρόσωπό του εἶναι γεροντικό. Φέρει πλούσια κόμη καί γένειο καί εὐλογεῖ μέ τό δεξί του χέρι. Στά δύο ἄκρα τῆς ἄνω ζώνης παρίσταται ἀνά ἕνας φοῖνικας (χουρμαδιά) μέ καρπούς.

Κάτω ζώνη: Στήν κάτω ζώνη εἰκονίζονται οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι, ἥτοι (ἀπό ἄριστερά πρός τά δεξιά): Πέτρος, Ἰωάννης καί Ἰάκωβος. Ἀπό αὐτούς ὁ Πέτρος φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί ἱμάτιο. Φαίνεται, ὅτι εὐλογεῖ μέ τό δεξί του χέρι. Ὁ Ἰωάννης κινεῖται πρός τά δεξιά. Ὁ Ἰάκωβος ἔχει γονατίσει μέ τό ἄριστερό του γόνατο.

“Όλοι οι Απόστολοι με την στάση και τις χειρονομίες των δεικνύουν έκσταση και θαυμασμό συγχρόνως.

Στό Καθολικό της Μονής του Δαφνίου διατηρείται ψηφιδωτή παράσταση της Μεταμορφώσεως του Χριστού (τών μέσων του 11ου αϊ. μ.Χ.). Στόν κάθετο άξονα της συνθέσεως εικονίζεται ο Ίησους Χριστός όλόσωμος, ὀρθιος, μετωπικός, ἐντός ἑλλειψοειδοῦς δόξας. Φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό, ὀρθόσημο χιτῶνα καί ἱμάτιο. Εὐλογεῖ μέ τό δεξιό Του χέρι καί κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μέ τό ἄριστερό. Ἀπό τό σῶμα Του ἐκπορεύονται ἕξι δέσμες φωτός.

Ἀριστερά παρίσταται ὁλόσωμος, ὀρθιος, στραμμένος πρὸς τὰ δεξιὰ ὁ Προφήτης Ἡλίας. Πρόκειται γιά γεροντική φυσιογνωμία, φέρουσα πλούσια κόμη καί γένειο. Φορεῖ χιτῶνα καί ἱμάτιο καί ἔχει ὑψωμένο τό δεξιό χέρι σέ στάση ὁμιλίας.

Δεξιὰ εἰκονίζεται ὁ Προφήτης Μωϋσῆς, ὁλόσωμος, στραμμένος πρὸς τὰ ἄριστερά. Φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί ἱμάτιο καί ἔχει ὑψωμένο τό δεξιό του χέρι σέ στάση ὁμιλίας.

Κάτω καί ἄριστερά παρίσταται ὁ Απόστολος Πέτρος μέ τό δεξιό γόνατο ἀκουμπισμένο στό ἔδαφος καί ἔχοντας ὑψώσει τό δεξιό του χέρι σέ στάση ὁμιλίας. Κάτω καί στό κέντρο εἰκονίζεται ὁ Απόστολος Ἰωάννης μέ ὠραία, νεανικά χαρακτηριστικά. Κάτω καί δεξιὰ παρίσταται ὁ Απόστολος Ἰάκωβος, προσπαθώντας νά καλύψει τό πρόσωπό του μέ τό δεξιό του χέρι.

Σέ πλάκα ἀπό ἑλεφαντοστοῦν, ἡ ὁποία φυλάσσεται στό Μουσεῖο Victoria καί Albert τοῦ Λονδίνου (τοῦ 12ου αἱ. μ.Χ.), εἰκονίζεται μεταξύ ἄλλων καί ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ σύνθεση χωρίζεται σέ δύο ζῶνες, ἥτοι:

Ἄνω ζώνη: Στόν κάθετο άξονα της συνθέσεως παρίσταται ὁ Ίησους Χριστός ὁλόσωμος, ὀρθιος, μετωπικός, ἐντός ἑλλειψοειδοῦς δόξας. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί ἱμάτιο. Εὐλογεῖ μέ τό δεξιό Του χέρι καί κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μέ τό ἄριστερό. Ἐντός τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ περιλαμβάνονται καί οἱ Μωϋσῆς καί Ἡλίας.

Ἀριστερά, ὡς πρὸς τόν θεατή, εἰκονίζεται ὁ Προφήτης Ἡλίας ὁλόσωμος, στραμμένος πρὸς τόν Ἰησοῦν. Φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί ἱμάτιο. Τό πρόσωπό του εἶναι γεροντικό καί φέρει πλούσια κόμη καί γένειο.

Δεξιὰ, ὡς πρὸς τόν θεατή, παρίσταται ὁ Προφήτης Μωϋσῆς

όλόσωμος, στραμμένος προς τὰ ἄριστερά. Φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί ἱμάτιο. Εὐλογεῖ μέ τό δεξί του χέρι καί κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μέ τό ἄριστερό. Στά δύο ἄκρα τῆς παραστάσεως εἰκονίζεται ἀνά ἓνα σχηματοποιημένο δένδρο.

Κάτω ζώνη: Εἰκονίζονται τρεῖς Ἀπόστολοι, ἥτοι (ἀπό ἄριστερά προς τὰ δεξιὰ): ὁ Πέτρος παρίσταται ὁλόσωμος, φέρων μέ τό ἄριστερό του χέρι συνεπτυγμένο εἰλητάριο, ἐνῶ ἔχει ὑψωμένο τό δεξί του χέρι σέ στάση ὁμιλίας. Στό κέντρο εἰκονίζεται ὁ Ἰάκωβος, ὁ ὁποῖος καλύπτει τό πρόσωπό του μέ τό ἄκρο τοῦ ἱματίου του. Δεξιὰ παρίσταται ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ὀρθιος, ἔχων ὑψωμένο τό δεξί του χέρι σέ στάση ὁμιλίας, ἐνῶ μέ τό ἄριστερό του χέρι κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο.

Στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων φυλάσσεται χειρόγραφο μέ μικρογραφίες, τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ (1370-1375 μ.Χ.), στό ὁποῖο εἰκονίζεται καί ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ παράσταση περιλαμβάνει δύο ζῶνες, ἥτοι:

Ἄνω ζώνη: Στόν κάθετο ἄξονα τῆς συνθέσεως παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, ὀρθιος, μετωπικός, ἐντός κυκλικῆς δόξας, ἀπό τήν ὁποίαν ἐκπέμπονται ἀκτίνες φωτός. Ὁ Ἰησοῦς φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό, ὀρθόσημο χιτῶνα καί λευκόχρωμο ἱμάτιο. Εὐλογεῖ μέ τό δεξί Του χέρι καί κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μέ τό ἄριστερό.

Ἀριστερά εἰκονίζεται ὁ Προφήτης Ἠλίας, ὡς ἐκπρόσωπος τῶν Προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί δεξιὰ ὁ Προφήτης καί Νομοθέτης Μωϋσῆς, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Νόμου καί ὡς προτύπωση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἔφερε στούς ἀνθρώπους τόν Νέον Νόμον, ἥτοι τό Εὐαγγέλιον τῆς Χάριτος.

Κάτω ζώνη: Εἰκονίζονται οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι, οἱ ὁποῖοι συνόδευσαν τόν Ἰησοῦν Χριστόν στό ὄρος Θαβώρ, ἥτοι (ἀπό ἄριστερά προς τὰ δεξιὰ): ὁ Πέτρος παρίσταται ὁλόσωμος, γονυκλινής. Ἀκολουθοῦν οἱ Ἰωάννης καί Ἰάκωβος, οἱ ὁποῖοι ἔχουν πέσει πρηνεῖς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Στό βάθος τῆς συνθέσεως παρίσταται βραχῶδες καί ἰσχυρῶς σχηματοποιημένο τοπίο, διά τοῦ ὁποῖου ὑποδηλοῦται ὁ χώρος, ὅπου ἔλαβε χώραν ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ.

Στό ἄριστερό φύλλο Διπτύχου, τό ὁποῖο φυλάσσεται στόν καθεδρικό ναόν τῆς Φλωρεντίας καί τό ὁποῖο φέρει ψηφιδωτές πα-

ραστάσεις του Δωδεκάορτου σε μικρογραφία (14ου αἰ. μ.Χ.), πού προέρχεται από την Κωνσταντινούπολη, παρίσταται μεταξύ άλλων και ἡ Μεταμόρφωση του Χριστοῦ.

Στό κέντρο εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, ὀρθιος, μετωπικός, ἐντός ἐλλειψοειδοῦς δόξας. Φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί ἱμάτιο. Εὐλογεῖ μέ τό δεξί Του χέρι καί κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μέ τό ἀριστερό. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἴσταται ἐπάνω στήν κορυφή βραχῶδους ὑψώματος. Ἀριστερά παρίσταται ὁ Προφήτης Ἡλίας καί δεξιά ὁ Προφήτης Μωϋσῆς, φέρων τῆς πλάκες τοῦ Νόμου. Στό κάτω τμήμα τῆς συνθέσεως παρίστανται οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος, Ἰάκωβος καί Ἰωάννης. Τό ἔδαφος εἶναι καστανόχρωμο καί τό βάθος χρυσό.

Σέ ἀρχιερατικό σάκκο, ὁ ὁποῖος φυλάσσεται στό Μουσεῖο τοῦ Βατικανοῦ καί φέρει τήν ὀνομασία «Δαλματική τοῦ Μεγάλου Καρόλου» (τοῦ 15ου αἰ. μ.Χ.), παρίσταται ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ. Ἡ παράσταση διακρίνεται σε τρεῖς ζῶνες, ἥτοι:

Ἄνω ζώνη: Στό κέντρο παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, ὀρθιος, μετωπικός. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί ἱμάτιο. Περιβάλλεται ἀπό ρομβοειδοῦς σχήματος δόξα. Ἀριστερά εἰκονίζεται ὁ Μωϋσῆς, φέρων τίς πλάκες τοῦ Νόμου καί δεξιά ὁ Ἡλίας, φέρων πλούσια κόμη καί γένειο καί γεροντικά χαρακτηριστικά.

Μεσαία ζώνη: Ἀριστερά παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἀνεβαίνων στό ὄρος Θαβώρ, ἀκολουθούμενος ἀπό τούς τρεῖς μαθητές Αὐτοῦ, ἥτοι: τόν Πέτρον, τόν Ἰάκωβον καί τόν Ἰωάννην. Δεξιά εἰκονίζεται καί πάλιν ὁ Ἰησοῦς Χριστός μέ τούς τρεῖς Ἀποστόλους, κατερχόμενος ἀπό τό ὄρος Θαβώρ.

Κάτω ζώνη: Εἰκονίζονται οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι, Πέτρος, Ἰάκωβος καί Ἰωάννης, οἱ ὁποῖοι ἔντρομοι ἔχουν πέσει πρηνεῖς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Ὁ εἰκονογραφικός τύπος τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπως διεμορφώθη καί ἐσταθεροποιήθη κατά τήν βυζαντινὴ ἐποχή, συνεχίζεται μέ μικρές παραλλαγές καί ἀποκλίσεις καθ' ὅλην τήν μεταβυζαντινὴ περίοδο καί μέχρι σήμερα.

Ἡ παράσταση τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ, μέ τό βαθύ θεολογικό περιεχόμενο, τό ὁποῖο περιέχει, ἀπαντᾷ σε ὅλους σχεδόν τούς τοιχογραφημένους ναούς τῆς νήσου Ρόδου, τῆς Δωδεκανήσου καί τῆς Ἑλλάδος γενικότερα, καθώς καί στά Δωδεκάορτα

τοῦ τέμπλου τῶν ναῶν τῆς Ἑλλάδος τῆς μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς. Ἐπίσης ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ ἀπεικονίζεται σέ ξύλινες, φορητές εἰκόνες, οἱ ὁποῖες εὐρίσκονται σέ ναοὺς, Μονές, ιδιωτικές συλλογές καί οἰκίες.

Εἶναι ἀξιοσημεῖωτο, ὅτι ἡ κίνηση τοῦ Ἡσυχασμοῦ (14ος αἰ. μ.Χ), ἡ ὁποία φανερώνει τὴν πνευματικὴ ἀφύπνιση τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, εἶχεν ὡς ἀρχικὸ αἷτιο, κίνητρο καί ἀπώτερο σκοπὸν, τὴν θέαν τοῦ Θαβωρείου φωτός καί ἀποσκοποῦσε στὴν μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, ἠθικά καί πνευματικά.

6. Η ΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

Στό κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο ἀναφέρεται ἡ ἀσθένεια, ὁ θάνατος, ἡ ταφή καί ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατόπιν παρελεύσεως τεσσάρων ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου του, ἔγερση τοῦ φίλου Αὐτοῦ Λαζάρου (Ἰω. 11, 1-44). Δέν θά πρέπει νά θεωρηθῇ τυχαῖο τό γεγονός, ὅτι μόνον ὁ Ἰωάννης ἀναφέρεται στό θαῦμα αὐτό τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἰωάννης εἶναι ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος διετύπωσε τὴν διδασκαλία: «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν...» (Α' Ἰω 4, 8 καί 4, 16).

Ὁ ἴδιος Εὐαγγελιστὴς ἐμφανίζει τὸν Χριστὸν νά λέγῃ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ Του: «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καί ἡ ζωή. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται...» (Ἰω. 11, 25).

Ὁ Εὐαγγελιστὴς λοιπὸν τῆς ἀγάπης καί ὁ κήρυκας τῆς διδασκαλίας, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ἀνάστασις καί ἡ ζωὴ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τρόπον ἀριστοτεχνικό, διηγούμενος τὰ σχετικὰ μέ τὸν Λάζαρον, ἐπιβεβαιώνει στὴν πράξη, αὐτὰ πού διετύπωσε στὴν θεωρία.

Σέ μιά μικρὴ καί ἄσημη κώμη τῆς Ἰουδαίας, τὴν Βηθανία, ἡ ὁποία ἀπεῖχε δεκαπέντε στάδια (περί τὰ 2 χλμ.) ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, ζοῦσε ὁ Λάζαρος, μαζί μέ τίς δύο ἀδελφές του, τὴν Μάρθα καί τὴν Μαρία. Στό οἰκογενειακό περιβάλλον τῆς οἰκίας τοῦ Λαζάρου ἐφιλοξενήθησαν πολλοὶ ἐπισκέπτες, μεταξύ τῶν ὁποίων συγκαταλέγεται καί ὁ Ἰησοῦς μέ τοὺς δώδεκα μαθητές Του.

Ὁ Λάζαρος ἀσθένησε, ἀπέθανε καί ἐτάφη. Εἶχαν περάσει τέσσερις ἡμέρες ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου τοῦ Λαζάρου, ὅταν ἦλθε ὁ Ἰησοῦς στὴν Βηθανία, ἐστάθηκε πρό τοῦ τάφου του καί τὸν ἀνέστησε ἐκ τῶν νεκρῶν, ἀποδείξας διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ Κύριος τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου. Ἡ ἔγερση τοῦ Λαζάρου

ἀπετέλεσε ἐπίσης τὴν προτύπωση καὶ προεικόνιση τῆς Ἀναστάσεως τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Σύμφωνα μέ παλαιότατη παράδοση, ὁ ἀναστημένος Λάζαρος, γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸ μῖσος τῶν Ἰουδαίων, ἀνεχώρησε ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη καὶ ἦλθε στὴν Κύπρο. Ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος Κιτίου (σημερινή Λάρνακα), ἐποίμανε τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία καὶ ὅταν ἀπέθανε, ἐτάφη στό Κίτιον. Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀγίου Λαζάρου ἀνηγέρθη ἐνωρίς χριστιανικός ναός, ὁ ὁποῖος ἐπεκτάθηκε ἀργότερα. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας μετετράπη σέ Μουσουλμανικὸ Τέμενος, ἀργότερα ὅμως ἐπανῆλθε στὴν χριστιανικὴ λατρεία. Ὁ ναός διατηρεῖται μέχρι σήμερα, εἶναι τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας καὶ ἀποτελεῖ σημαντικό χριστιανικὸ προσκύνημα. Μεγάλος ἀριθμός πιστῶν λαμβάνουν εὐλογίαν καὶ ἀγιασμόν ἐξ αὐτοῦ.

Ἡ Ἑγερση τοῦ Λαζάρου ἀπετέλεσε ἐνωρίτατα θέμα, μέ τὸ ὁποῖο ἀσχολήθηκε ἡ χριστιανικὴ τέχνη. Οἱ ἀρχαιότατες παραστάσεις τῆς Ἑγέρσεως τοῦ Λαζάρου ἀπαντοῦν ἤδη στὴν ἐποχὴ τῶν κατακομβῶν. Ἔτσι, στὴν κατακόμβη τῶν Ἀγίων Πέτρου καὶ Μαρκελλίνου τῆς Ρώμης, διατηρεῖται νωπογραφία τῆς Ἑγέρσεως τοῦ Λαζάρου (τοῦ τέλους τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ.), ἀρίστης ποιότητας. Δεξιὰ, ὡς πρὸς τὸν θεατὴν, εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, ὄρθιος, φέρων χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Τὸ πρόσωπό Του εἶναι ἀγένειον νεανικὸ (ἀπολλώνειος τύπος). Ὁ Ἰησοῦς ἔχει ὑψώσει τὸ δεξιὸ Του χέρι καὶ δεικνύει πρὸς τὸν Λάζαρο. Ἀριστερά παρίσταται ὁ Λάζαρος, περιτυλιγμένος μέ ταινίες, «δεμένος κειρίαις» (Ἰω. 11, 44), σύμφωνα μέ τὴν εὐαγγελικὴ διήγηση, ὥστε νὰ ὁμοιάζῃ μέ μούμια. Ὁ Λάζαρος κεῖται ἐντὸς τοῦ τάφου αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος πρόσοψη, πού περατοῦται ἄνω σέ ἀετωματικὴ ἐπίστεψη, σύμφωνα μέ κλασσικὰ πρότυπα.

Στίς Συλλογές τοῦ Βατικανοῦ (Ἰταλία) φυλάσσεται ὑάλινο πινάκιο, τὸ ὁποῖο φέρει διάκοσμο μέ ἔνθετο χρυσό (4ου αἰ. μ.Χ.). Ἐπ' αὐτοῦ παρίσταται ἡ Ἑγερση τοῦ Λαζάρου ἐκ τῶν νεκρῶν. Δεξιὰ εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, ὄρθιος, φέρων ποδήρη, χειριδωτό, χρυσό χιτῶνα καὶ χρυσίζον ἱμάτιο. Μέ τὸ δεξιὸ Του χέρι κρατεῖ ράβδο - σύμβολο ἐξουσίας καὶ δυνάμεως - μέ τὸ ἄκρο τῆς ὁποίας ἄπτεται τῆς κεφαλῆς τοῦ Λαζάρου, μεταδίδοντας σέ αὐτόν θείαν δύναμη. Ἀριστερά παρίσταται ὁ Λάζαρος, μπροστά ἀπὸ τὸν τάφον του, ὁ ὁποῖος φέρει τοξωτὴ εἴσοδο στὴν κυρία ὄψη του καὶ

καλύπτεται μέ ἡμισφαιρική ὀροφή. Ὁ Λάζαρος εἶναι καί πάλιν περιτυλιγμένος μέ ταινίες καί ὁμοιάζει μέ μούμια. Πρόκειται γιά τόν γνωστό σάβανον, τό ὁποῖον, σύμφωνα μέ παλαιά ἀνατολική συνήθεια, εἶναι σέ χρήση μέχρι καί σήμερα σέ ὠρισμένες περιοχές τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου.

Σέ πλάκα ἀπό ἔλεφαντοστοῦν, ἡ ὁποία φυλάσσεται στόν Καθεδρικό ναόν τοῦ Μιλάνου τῆς Ἰταλίας (τοῦ 5ου αἰ. μ.Χ.) παρίσταται, μεταξύ ἄλλων σκηνῶν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου καί ἡ Ἑγερση τοῦ Λαζάρου. Ἀριστερά εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, φέρων χιτῶνα καί ἱμάτιο, σύμφωνα μέ τόν γνωστό τύπο τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνα φιλοσόφου. Μέ τό δεξί Του χέρι φέρει μίαν ράβδον καί μέ τό ἄκρο αὐτῆς ἐγγίζει τήν κεφαλὴν τοῦ Λαζάρου. Δεξιὰ παρίσταται ὁ Λάζαρος, τυλιγμένος μέ τό σάβανο καί κείμενος ἔμπροσθεν μνημείου, τό ὁποῖο ἔχει πρόσοψη, μέ ἀετωματική ἐπίστεψη ἄνω. Στά πόδια τοῦ Ἰησοῦ καί Λαζάρου ἴσεται ἓνας ὁλόσωμος Ἀπόστολος, ὁ ὁποῖος παρίσταται ὡς μάρτυρας τοῦ θαύματος.

Σέ Δίπτυχο ἀπό Ἑλεφαντοστοῦν, τό ὁποῖο εἶναι γνωστό ὡς «τό Δίπτυχο Lupicinus» καί προέρχεται ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη (τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ.), φυλάσσεται δέ στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων, εἰκονίζεται ἐπίσης ἡ Ἑγερση τοῦ Λαζάρου. Ἀριστερά παρίσταται ὁ Ἰησοῦς φέρων χιτῶνα καί ἱμάτιο. Μέ τό ἀριστερό Του χέρι κρατεῖ σταυρόν, ἐνῶ ἔχει ὑψώσει τό δεξί Του χέρι σέ στάση εὐλογίας καί συγχρόνως δεικνύει μέ αὐτό πρός τόν Λάζαρον. Πίσω ἀπό τόν Χριστό εἰκονίζεται ἓνας Ἀπόστολος. Δεξιὰ παρίσταται ὁ Λάζαρος, ὡς μούμια. Ἡ πρόσοψη τοῦ τάφου περατοῦται ἄνω σέ ἀέτωμα. Ἡ στάση καί ἡ ἔκφραση τοῦ Χριστοῦ φανερώνουν δύναμη καί ἀποφασιστικότητα.

Σέ μικρογραφία τοῦ χειρογράφου: «Ὁμιλίας τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ», τό ὁποῖο φυλάσσεται στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων (Κῶδιξ Paris. GR. 510), τῶν ἐτῶν 867-886 μ.Χ., ἀπαντᾷ ἡ Ἑγερση τοῦ Λαζάρου. Δεξιὰ παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, ὀρθιος, στραμμένος πρός τά ἀριστερά. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό, ὀρθόσημο χιτῶνα καί πορφυρό ἱμάτιο. Μέ τό ἀριστερό Του χέρι κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο, τόν Νόμον καί ἔχει ὑψωμένο τό δεξί του χέρι σέ στάση εὐλογίας. Στά πόδια τοῦ Χριστοῦ κεῖνται γονυκλινεῖς οἱ ἀδελφές τοῦ Λαζάρου Μάρθα καί Μαρία. Ἀριστερά εἰκονίζεται ὁ Λάζαρος «δεμένος χειρίαις....», κείμε-

νος ἐντός τοῦ τάφου του, πού ἔχει λαξευθῇ μέσα σέ φαιοπράσινου χρώματος βράχο. Τό βάθος τῆς συνθέσεως εἶναι ἀνοικτό κυανοῦν. Πρόκειται γιά ἀρίστης ποιότητας μικρογραφία, ἡ ὁποία φανερώνει ἱκανόν καλλιτέχνη, μέ βαθύτατη καλλιέργεια καί ὑψηλές αἰσθητικές ἀπαιτήσεις.

Στίς θαυμάσιες τοιχογραφίες τοῦ ναοῦ τοῦ El Nazar (τοῦ Να-ζωραίου), πού βρίσκεται στό Goereme τῆς Καππαδοκίας (κεντρική Μικρά Ἀσία), διατηρεῖται μνημειώδης παράσταση τῆς Ἐγέρσεως τοῦ Λαζάρου (τοῦ τέλους τοῦ 10ου αἰ. μ.Χ.). Ἀριστερά εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός στραμμένος πρὸς τὰ δεξιὰ. Παρίσταται ὁλόσωμος, φέρων ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί πλούσια πτυχούμενον ἱμάτιον. Δεξιὰ εἰκονίζεται ὁ Λάζαρος, ὁ ὁποῖος κεῖται ἐντός τοῦ τάφου αὐτοῦ. Ὁ Ἰησοῦς ἀκολουθεῖται ἀπὸ ὅμιλον μαθητῶν Του, οἱ ὁποῖοι παρίστανται ὡς μάρτυρες τοῦ θαύματος.

Στά ἐντοίχια ψηφιδωτά τοῦ Καθολικοῦ τῆς Νέας Μονῆς τῆς Χίου (τῶν μέσων τοῦ 11ου αἰ. μ.Χ.), οἱ ψηφοθέτες τῶν ὁποίων προέρχονται προφανῶς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, διατηρεῖται μνημειώδης παράσταση τῆς Ἐγέρσεως τοῦ Λαζάρου. Στόν κάθετο ἄξονα τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, στραμμένος πρὸς τὰ δεξιὰ. Πίσω ἀπὸ τὸν Χριστὸν ἀκολουθοῦν οἱ Ἀπόστολοι. Στά πόδια τοῦ Κυρίου παρίστανται γονυκλινεῖς οἱ ἀδελφές τοῦ Λαζάρου, παρακαλοῦσες τὸν Ἰησοῦν νά λυπηθῇ τὸν ἀδελφόν των καί νά τὸν ἐπαναφέρῃ στὴν ζωὴ. Δεξιὰ εἰκονίζεται ὁ Λάζαρος περιτυλιγμένος τὸ σάβανό του καί ὁμοιάζων μέ μούμια. Νέος Ἰουδαῖος, ἀσχολεῖται μέ τὴν ἐκτύλιξη τῶν ταινιῶν, μέ τίς ὁποῖες καλύπτεται τὸ σῶμα τοῦ Λαζάρου. Τό μνημεῖο φέρει ὀρθογώνιο σχῆμα καί ἔχει λαξευθῇ ἐντός τοῦ φυσικοῦ βράχου.

Στὴν Μονὴν Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους φυλάσσεται χειρόγραφο Εὐαγγελιστάριο (Κῶδιξ 587, τοῦ ἔτους 1059 μ.Χ.), φέρον σημαντικές μικρογραφίες. Μεταξὺ αὐτῶν συγκαταλέγεται καί ἡ Ἑγερση τοῦ Λαζάρου. Στόν κάθετον ἄξονα τῆς συνθέσεως παρίσταται ὁ Ἰησοῦς, φέρων ποδήρη, χειριδωτό, πορφυρόχρωμο χιτῶνα καί κυανόχρωμο ἱμάτιο. Μέ τὸ ἀριστερό Του χέρι φέρει συνεπτυγμένο εἰλητάριο, ἐνῶ εὐλογεῖ μέ τὸ δεξιόν. Πίσω ἀπὸ τὸν Χριστὸν παρίστανται τρεῖς Ἀπόστολοι, μέ προεξάρχοντα αὐτῶν τὸν Πέτρον. Δεξιὰ εἰκονίζεται ὁ Λάζαρος σαβανωμένος καί κείμενος ἐντός τοῦ τάφου, σκαλισμένου ἐντός τοῦ φυσικοῦ πετρώματος καί ἔχοντος ἄνω το-

ξωτό σχήμα. Ἐκατέρωθεν τοῦ Λαζάρου ἴστανται δύο Ἰουδαῖοι, προσπαθοῦντες νά τόν ἀπαλλάξουν ἀπό τίς ταινίες, πού τόν περιτυλίγουν. Ἀριστερά τοῦ Λαζάρου ἴσταται ἓνας νέος, ἀγένειος, μέ εὐγενῆ χαρακτηριστικά. Ἔχει σηκώσει μέ τό ἀριστερό του χέρι τό ἄκρο τοῦ ἱματίου του καί προσπαθεῖ νά φράξῃ τήν μύτη του, ἐπειδή - σύμφωνα μέ τό σχετικό κείμενο - ὁ Λάζαρος εἶναι τεταρταῖος καί «ἤδη ὄζει...» (Ἰω. 11, 39). Τό βάθος τῆς συνθέσεως εἶναι χρυσό.

Στό Βυζαντινόν Μουσεῖο τῶν Ἀθηνῶν ἐκτίθεται μικρῶν διαστάσεων ξύλινη, φορητή εἰκόνα (12ου αἰ. μ.Χ.), ἡ ὁποία φέρει ἀξιόλογη παράσταση τῆς Ἐγέρσεως τοῦ Λαζάρου. Αὕτη ἀκολουθεῖ παλαιά εἰκονογραφικά πρότυπα καί φαίνεται νά εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπό τήν τέχνη τῶν μικρογραφιῶν τῶν βυζαντινῶν χειρογράφων τῆς ἐποχῆς τῶν Μακεδόνων.

Σέ πλάκα ἀπό ἐλεφαντοστοῦν (τοῦ 13ου αἰ. μ.Χ.), ἡ ὁποία φυλάσσεται στό Μουσεῖο Victoria καί Albert τοῦ Λονδίνου, παρίσταται μεταξύ ἄλλων εὐαγγελικῶν σκηνῶν καί ἡ Ἑγερση τοῦ Λαζάρου. Ἀριστερά εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἐκτείνων τό δεξιόν Του χέρι πρὸς τόν Λάζαρο καί φέρων μέ τό ἀριστερό Του χέρι συνεπτυγμένο εἰλητάριο. Δεξιὰ παρίσταται ὁ Λάζαρος, τυλιγμένος σέ ταινίες καί ἔχοντας τά χέρια του σταυρωμένα καί ἀκουμπισμένα ἐπὶ τοῦ στήθους. Μεταξύ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί Λαζάρου εἰκονίζονται γονυκλινεῖς οἱ ἀδελφές τοῦ Λαζάρου. Πίσω ἀπό τόν Χριστό ἓνας ὁλόσωμος Ἀπόστολος ὑψώνει καί τά δύο του χέρια, σέ στάση ἐκπλήξεως, θαυμασμοῦ καί δοξολογίας.

Σέ φύλλο Διπτύχου, τό ὁποῖο φυλάσσεται στὸν Καθεδρικό ναό τῆς Φλωρεντίας τῆς Ἰταλίας (14ου αἰ. μ.Χ.), ὑπάρχει ψηφιδωτή, πολυπρόσωπη παράσταση τῆς Ἐγέρσεως τοῦ Λαζάρου. Ἀριστερά εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, φέρων ποδήρη, χειριδωτό, πορφυρόχρωμο χιτῶνα καί κυανοῦν ἱμάτιο, στραμμένος πρὸς τά δεξιὰ. Ὁ Ἰησοῦς ἀτενίζει τόν Λάζαρο μέ δύναμη, ἐξουσία καί ἀποφασιστικότητα. Κρατεῖ μέ τό ἀριστερό Του χέρι συνεπτυγμένο εἰλητάριο, ἐνῶ ἔχει ὑψώσει τό δεξί καί δεικνύει πρὸς τόν Λάζαρο. Πίσω ἀπό τόν Ἰησοῦ ἀκολουθεῖ ὁμάδα ἀπὸ τρεῖς Ἀποστόλους, μέ προεξάρχοντα τόν Ἀπόστολο Πέτρο. Στά πόδια τοῦ Ἰησοῦ ἔχουν προσπέσει οἱ δύο ἀδελφές τοῦ Λαζάρου Μάρθα καί Μαρία.

Δεξιὰ παρίσταται ὁ Λάζαρος, ἐξερχόμενος σαρκοφάγου. Ἐνας νέος Ἰουδαῖος προσπαθεῖ νά ἀπαλλάξῃ τόν Λάζαρο ἀπὸ τό σάβανο

καί τίς ταινίες πού τόν περιβάλλουν. Μεταξύ Ἰησοῦ καί Λαζάρου παρίστανται Ἑβραῖοι, οἱ ὁποῖοι παρακολουθοῦν τά συμβαίνοντα καί ἐκφράζουν μέ τήν στάση καί τίς κινήσεις των θαυμασμό καί ἐκπληξη συγχρόνως. Πίσω καί σέ δεύτερο ἐπίπεδο παρίστανται βράχοι σχηματοποιημένοι, καθώς καί ἓνα ἐπίσης σχηματοποιημένο δένδρο. Τό βάθος τῆς συνθέσεως εἶναι χρυσό.

Σέ ὠρισμένους εἰκονογραφικούς τύπους τῶν παραστάσεων τῆς Ἑγέρσεως τοῦ Λαζάρου, οἱ ὁποῖοι προέρχονται ἀπό τήν ἐποχή τῶν Παλαιολόγων (1261-1453 μ.Χ.), εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός σέ ἰδιαίτερη, αὐτοτελῆ σύνθεση, ἐρχόμενος μετά τῶν μαθητῶν Του στήν Βηθανία, ὅπου ἦτο ὁ Λάζαρος. Στήν συνέχεια καί σέ παρακείμενη σύνθεση παρίσταται ἡ καθ' αὐτή Ἑγερση τοῦ Λαζάρου, ἀκολουθοῦσα τόν ἤδη μετά τήν ἐποχή τῆς Εἰκονομαχίας διαμορφωθέντα καί ἐπικρατήσαντα εἰκονογραφικό τύπον.

Ἡ ἀπεικόνιση τοῦ Λαζάρου κειμένου ἢ ἐξερχομένου ἀπό σαρκοφάγο καί ὄχι ἐκ λαξευτοῦ στοῦς βράχους τάφου -σύμφωνα μέ τήν παλαιότερη εἰκονογραφική παράδοση- σχετίζεται μέ τήν παράδοση τῆς λεγομένης Μακεδονικῆς Σχολῆς καί ἀπαντᾷ μεταξύ ἄλλων καί στόν ναόν τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῆς Καστοριάς, καθώς καί σέ ἄλλα μνημεῖα τοῦ Βορειοελλαδικοῦ χώρου.

Ἀπό τίς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων ἐπεκράτησε ὁ γνωστός εἰκονογραφικός τύπος τῆς Ἑγέρσεως τοῦ Λαζάρου, ὁ ποῖος ἐγνώρισε εὐρύτατη διάδοση καθ' ὅλη τήν μεταβυζαντινὴ ἐποχή καί ἐξακολουθεῖ νά χρησιμοποιεῖται μέχρι σήμερα, τόσο σέ τοιχογραφίες, ὅσο καί σέ ξύλινες φορητές εἰκόνες, τοῦ Δωδεκάορτου καί ἄλλες.

7. Η ΒΑΪΟΦΟΡΟΣ

Ἡ ὑπό τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου στήν Βηθανία (Ἰω. 11, 1-44), ἀποτελεῖ προτύπωση καί προεικόνιση τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. Ἡ δέ Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν νεκρῶν, ἀποτελεῖ ἀρραβῶνα, ἐχέγγυον καί ἀπόδειξη τῆς μελλούσης ἀναστάσεως ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, σύμφωνα μέ τήν διδασκαλία τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καί Θεολογίας.

Ὑστερα ἀπό τήν ὑπό τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνάσταση τοῦ φίλου Του Λαζάρου, ὁ Ἰησοῦς καί οἱ μαθητές Του ἔρχονται στά Ἱεροσόλυμα, γιά νά ἐορτάσουν τό Πάσχα, στήν πραγματικότητα ὅμως γιά νά

θυσιασθῇ ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ καὶ νά ἀναστηθῇ κατὰ τὴν τρίτην ἡμέρα.

Ὁ Ἰησοῦς κάθεται πάνω σέ «πῶλον ὄνου», σύμφωνα μέ τὴν σχετική εὐαγγελική περικοπή καὶ εἰσερχόμενος στὰ Ἱεροσόλυμα, γίνεται δεκτός ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν Ἰουδαίων, ὡς ὁ Μεσσίας (Ἰω. 12, 12-18, Ματθ. 21, 1-11, Μάρκ. 11, 1-10, Λουκ. 19, 29-38). Τό γεγονός αὐτό τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα ἢ Βαϊοφόρου, ἐορτάζεται ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας μίαν Κυριακή πρὶν ἀπὸ τό Πάσχα. Στὴν Ἀνατολή ἢ Βαϊοφόρος ἐορτάζεται ἀρχικά συνηνωμένη μέ τὴν ἐορτὴ τῆς Ἐγέρσεως τοῦ Λαζάρου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὅμως ἀπεχωρίσθηκε ἀργότερα καὶ ἐορτάζεται αὐτοτελῶς.

Ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα ἀπετέλεσε ἐνωρίτατα θέμα, τό ὁποῖο παρεστάθη ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴ Τέχνη. Ἡ εἰκονογραφικὴ παράδοση, ἡ ὁποία διεμορφώθη στὴν Ἀνατολή, διεδόθη καὶ ἐπεκράτησε ταχέως καὶ στὴν Δύση.

Ἀρχαιότατο παράδειγμα τῆς Βαϊοφόρου ἀποτελεῖ ἡ σχετικὴ ἀνάγλυφη παράσταση στό κέντρο τῆς κάτω ζώνης τῆς κυρίας ὄψεως τῆς μαρμάρινης σαρκοφάγου τοῦ Ἰουνίου Βάσσου (τοῦ ἔτους 359 μ.Χ.), ἡ ὁποία φυλάσσεται στό Μουσεῖο τοῦ Βατικανοῦ, στὴν Ρώμη. Στό κέντρο τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός, καθήμενος σέ «πῶλον ὄνου», πού κινεῖται ἀπὸ τὰ ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιά, ὡς πρὸς τὸν θεατὴ. Ὁ Ἰησοῦς παρίσταται νέος, ἀγένειος, μέ ὠραῖα χαρακτηριστικά (ἀπολλώνειος τύπος). Φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Ἔχει ὑψωμένο τό δεξιὸ Του χέρι σέ στάση ὁμιλίας καὶ μέ τό ἀριστερό Του χέρι κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο (τὸν Νόμον). Δεξιά καὶ στό μέσον εἰκονίζεται ἓνα δέντρο, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ κλαδιά τοῦ ὁποίου προβάλλει ἡ μορφή ἑνός νέου καὶ ἀγένειου ἀνδρα. Κάτω καὶ δεξιά παρίσταται δεύτερος νέος, ὁ ὁποῖος στρώνει τό ἱμάτιό του στὸν δρόμο, γιὰ νά περάσῃ ὁ Μεσσίας.

Στόν κώδικα τοῦ Rossano (τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ.) εἰκονίζεται ἐπίσης ἡ Βαϊοφόρος. Στό κέντρο περίπου τῆς συνθέσεως παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός καθήμενος πάνω σέ ὄνον. Ὁ Ἰησοῦς φέρει ποδήρη, χειριδωτό, πορφυρόχρωμο χιτῶνα καὶ χρυσεῖον ἱμάτιο. Εὐλογεῖ μέ τό δεξιὸ Του χέρι καὶ κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μέ τό ἀριστερό. Τό κεφάλι Του περιβάλλεται μέ ἑνσταυρο φωτοστέφανο. Τό

πρόσωπό Του είναι έλλειψοειδές, φέρει μακρά, καστανή κόμη και επίσης καστανό γένειο.

Ήτοι απεικονίζεται ως αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος ή ως Έβραϊος διδάσκαλος. Πίσω από τον Ήσουν ακολουθούν δύο Απόστολοι. Μεταξύ Ήσου και Αποστόλων παρίσταται ένα δέντρο, πάνω στο οποίο έχουν ανέβη δύο παιδιά. Δεξιά του Χριστού εικονίζεται ο όμιλος των Ίουδαίων, οι οποίοι φέρουν τά «βάϊα των φοινίκων» και υποδέχονται τον Ήσουν. Δεξιότερα εικονίζεται ή πόλη των Ίεροσολύμων, ή οποία περιβάλλεται από ισχυρά τείχη. Τό έδαφος είναι μελανό και τό βάθος της συνθέσεως πορφυρόχρωμο.

Σέ Δίπτυχο της Μονής της Αγίας Αικατερίνης του Σινά (του β' μισού του 10ου αϊ. μ.Χ.) εικονίζεται μεταξύ άλλων και ή παράσταση της Βαϊοφόρου. Στο κέντρο της συνθέσεως παρίσταται ο Ήσους Χριστός καθήμενος σέ όνον «ανάστροφα», ήτοι δείχνοντας την ράχη Του προς τον θεατή. Ο όνος κινείται από τά άριστερά προς τά δεξιά και τον οδηγεί ο Απόστολος Πέτρος. Άριστερά και πίσω από τον Ήσουν ακολουθούν δύο Απόστολοι, πίσω ακριβώς από τους οποίους παρίσταται συμβατικά βραχώς τοπίο. Κάτω και δεξιά εικονίζονται δύο παιδιά, τά όποια στρώνουν τά ιμάτιά των πάνω στο έδαφος. Δεξιά και στο άκρο παρίσταται ή πόλη των Ίεροσολύμων και πρό αυτής ο όμιλος των Έβραίων, των υποδεχομένων τον Μεσσιάν. Μεταξύ Ήσου και των Ίεροσολυμιτών παρεμβάλλεται ένα δέντρο.

Στήν ψηφιδωτή παράσταση της Βαϊοφόρου της Μονής του Δαφνίου (Αττική, μέσα 11ου αϊ. μ.Χ.) εικονίζεται ο Ήσους «έπί πώλου όνου», πού βαίνει από τά άριστερά προς τά δεξιά, ως προς τον θεατή. Ο όνος οδηγείται υπό του Αποστόλου Πέτρου. Ο Ήσους Χριστός φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτώνα και ιμάτιο, εύλογεί μέ τό δεξί Του χέρι και έχει τό άριστερό σέ στάση αναπαύσεως. Ο χώρος μεταξύ Ήσου και του όμίλου των Ίουδαίων καλύπτεται μέ έναν φοίνικα (χουρμαδιά).

Στά ψηφιδωτά της Νέας Μονής της Χίου (μέσων του 11ου αϊ. μ.Χ.), ή παράσταση της Βαϊοφόρου, άν και έχει υποστεί πολλές φθορές, διακρίνεται σχετικά καλά. Στο κέντρο της συνθέσεως εικονίζεται ο Ήσους καθήμενος πάνω σέ όνον, ο όποιος κινείται από τά δεξιά προς τά άριστερά, ως προς τον θεατή. Ο Ήσους φέρει ποδήρη, χειριδωτό, κιτρίνου χρώματος χιτώνα και πορφυ-

ρό ιμάτιο, καθώς και σανδάλια στά πόδια. Δεξιά και πίσω από τόν Χριστό ακολουθοῦν οἱ Ἀπόστολοι. Ἀριστερά, ὡς πρὸς τόν θεατή, εἰκονίζονται οἱ Ἑβραῖοι, οἱ ὁποῖοι ὑποδέχονται τόν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς Μεσσία καὶ Λυτρωτή. Κάτω καὶ ἀριστερά παρίσταται ἓνα παιδί, τὸ ὁποῖο στρώνει τὸ ιμάτιό του πάνω στό ἔδαφος. Πίσω ἀπὸ αὐτό παρίστανται τρία ἄλλα παιδιά, τὰ ὁποῖα κρατοῦν κλάδους φοινίκων στά χέρια καὶ ἐπευφημοῦν τόν Ἰησοῦν, ὡς Μεσσίαν. Τὸ βάθος τῆς συνθέσεως εἶναι χρυσό.

Στὴν Ἱερὰ Μονὴ τῶν Ἰβήρων τοῦ Ἁγίου Ὁρους φυλάσσεται ἓνα εἰκονογραφημένο Τετραάγγελο μέ παράσταση τῆς Βαΐοφόρου (τοῦ 13ου αἰ. μ.Χ.). Ὁ Ἰησοῦς παρίσταται σέ ὀνάριον κινούμενον ἀπὸ τὰ ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιά. Ὁ Χριστὸς φέρει ποδήρη, χειριδωτό, πορφυρόχρωμο χιτῶνα καὶ ἐπίσης πορφυρὸ ιμάτιο. Εὐλογεῖ μέ τὸ δεξί Του χέρι καὶ κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μέ τὸ ἀριστερό. Ἀριστερά εἰκονίζονται ἕξι Ἀπόστολοι, ἐνῶ πίσω ἀπὸ αὐτοὺς παρίσταται συμβατικά βραχῶδες τοπίον, πρὸς ὑποδήλωση προφανῶς τοῦ τόπου, ὅπου ἔλαβε χώραν τὸ γεγονός. Δεξιά εἰκονίζεται ἡ πύλη τοῦ τείχους τῶν Ἱεροσολύμων καὶ μπροστά ἀπὸ αὐτὴν ὁ ὄμιλος τῶν Ἑβραίων, πού ὑποδέχονται τόν Μεσσία. Κάτω καὶ δεξιά παρίσταται ἓνα παιδί, τὸ ὁποῖο στρώνει τὸ ἐρυθρόχρωμο ιμάτιό του ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Στόν ναόν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Βάρδα, πού βρίσκεται μέσα σέ κατάφυτο ἀπὸ πεῦκα καὶ κυπαρίσσια τοπίο τῆς Ἀρνίθας Ρόδου (τοῦ ἔτους 1290 μ.Χ.) εἰκονίζεται ἡ Βαΐοφόρος. Ὁ Ἰησοῦς κάθετα σέ ὀνάριον, πού κινεῖται ἀπὸ τὰ δεξιά πρὸς τὰ ἀριστερά. Λόγω τοῦ περιωρισμένου χώρου ὁ Ἀγιογράφος ἀρκέσθηκε στά ἀπολύτως ἀναγκαῖα στοιχεῖα. Ὁ Χριστὸς φορεῖ χιτῶνα καὶ ιμάτιο, εὐλογεῖ μέ τὸ δεξί καὶ κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μέ τὸ ἀριστερό Του χέρι. Δεξιά καὶ πίσω ἀπὸ τόν ὄνον εἰκονίζεται ἓνας Ἀπόστολος. Ἀριστερά παρίσταται ἓνας Ἑβραῖος, ὑποδηλώνοντας τόν ὄμιλον τῶν Ἰουδαίων, πού ὑπεδέχθη τόν Μεσσίαν. Κάτω καὶ δεξιά τρία παιδιά στρώνουν τὰ ιμάτιά των πάνω στό ἔδαφος.

Στόν ναόν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ξιφηφόρου, στὴν περιοχή «Νούφεια» Ἀποδούλου - Ἀμαρίου - Ρεθύμνης καὶ στόν κύκλο τοῦ λεγομένου Δωδεκαόρτου, περιλαμβάνεται τοιχογραφία τῆς Βαΐοφόρου, μέ τόν ὄνον νά κινεῖται ἀπὸ τὰ ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιά, ὡς πρὸς τόν θεατή καὶ νέους, οἱ ὁποῖοι στρώνουν τὰ ιμάτιά των ἐπὶ

του ἑδάφους. Οἱ τοιχογραφίες αὐτές προέρχονται ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ 13ου - ἀρχές τοῦ 14ου αἰ. μ.Χ.

Στόν ναόν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Βαθειακοῦ - Ἀμαρίου - Ρεθύμνης, τῆς Κρήτης (δυτικό τμήμα, β' μισό τοῦ 14ου αἰ. μ.Χ.) καί ἀνατολικά τῆς Ἐγέρσεως τοῦ Λαζάρου, εἰκονίζεται ἡ Βαΐοφόρος. Ἡ παράσταση εἶναι ἡμικατεστραμμένη. Ὁ Ἰησοῦς κάθεται σέ ὄναριον, τό ὁποῖο κινεῖται ἀπὸ τὰ ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιὰ. Παῖδες τῶν Ἑβραίων στρώνουν τὰ ἱμάτια των πάνω στό ἑδάφος γιά νά περάσει ὁ Μεσσίας καί Λυτρωτής.

Στήν νῆσον Ρόδο καί στίς τοιχογραφίες τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Θεοδώρων τοῦ Ἀρχαγγέλου (τοῦ ἔτους 1372-73 μ.Χ.) παρίσταται ἡ Βαΐοφόρος. Ὁ ὄνος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου κάθεται ὁ Ἰησοῦς, κινεῖται ἀπὸ τὰ ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιὰ, ὡς πρὸς τόν θεατή καί σκύβει νά δαγκώσῃ ἓνα κλαδί δέντρου, τό ὁποῖο βρίσκεται ἐπάνω στό ἑδάφος. Δεξιὰ παρίσταται ὁ ὄμιλος τῶν ἐπευφημούντων τόν Ἰησοῦν, ὡς Μεσσίαν, Ἰουδαίων.

Στόν ναόν τοῦ Ἁγίου Νικολάου στή Μαριτσά Ρόδου (τοῦ ἔτους 1434-35 μ.Χ.) εἰκονίζεται ἡ Βαΐοφόρος ἐπίσης. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός κάθεται σέ ὄνον, ὁ ὁποῖος φέρει λευκό σάγμα (σαμάρι) καί κινεῖται ἀπὸ τὰ ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἀριστερά, ὡς πρὸς τόν θεατήν, εἰκονίζεται ὁμάδα Ἀποστόλων καί δεξιὰ ὁ ὄμιλος τῶν Ἑβραίων, τῶν ὑποδεχομένων τόν Χριστόν, ὡς Μεσσίαν.

Εἶναι ἀξιοσημεῖωτον, ὅτι κατὰ τήν ἐποχή τῶν Παλαιολόγων (1261-1453 μ.Χ.) διεμορφώθη καί ἐπεκράτησε τελικά ὁ εἰκονογραφικός ἐκεῖνος τύπος τῆς παραστάσεως τῆς Βαΐοφόρου, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζει τὰ ἐξῆς κύρια χαρακτηριστικά: ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἰκονίζεται καθημένος σέ «πῶλον ὄνου», πού κινεῖται συνήθως ἀπὸ τὰ ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιὰ, ὡς πρὸς τόν θεατήν. Ὁ Ἰησοῦς φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί ἱμάτιον. Εὐλογεῖ μέ τό δεξιό Του χέρι καί κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μέ τό ἀριστερό. Ἀριστερά καί πίσω ἀπὸ τόν θεατή εἰκονίζεται ὁμάδα Ἀποστόλων, προεξάρχοντος τοῦ Πέτρου. Δεξιὰ εἰκονίζεται ἡ πόλη τῶν Ἱεροσολύμων, περιτειχισμένη. Πρὸ τῆς πόλης παρίσταται ὄμιλος Ἑβραίων, ὑποδεχομένων τόν Μεσσίαν. Μεταξύ Ἰησοῦ καί Ἱεροσολυμιτῶν εἰκονίζεται δένδρο φοίνικα, μέ ἓνα παιδί νά ἔχει ἀνέβει πάνω στό δέντρο καί νά κόβῃ κλαδιά. Κάτω καί δεξιὰ παιδιά στρώνουν τὰ ἐνδύματά των ἐπὶ τοῦ ἑδάφους. Τό βάθος τῆς συνθέσεως καλύπτεται συμβατικά μέ βραχῶδες τοπίο. Σέ

ώρισμένα παραδείγματα άπαντᾶ καί τό θέμα τοῦ «άπακανθίζόμενου», ἥτοι παρίσταται παιδάριον καθήμενον σέ πέτρα, τήν στιγμή πού προσπαθεῖ νά ἀφαιρέσῃ μίαν ἄκανθα ἀπό τό πέλμα τοῦ γυμνοῦ ποδιοῦ του.

Ὁ εἰκονογραφικός τύπος τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων δείχνει ἐπιδράσεις τῆς ἀρχαίας ἐλληνιστικῆς τέχνης, διεδόθη εὐρύτατα μεταξὺ τῶν χωρῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καί ἐξακολουθεῖ νά χρησιμοποιεῖται μέ μικρές παραλλαγές μέχρι καί σήμερα.

8. Η ΣΤΑΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ὁ σταυρός, ὡς διακοσμητικό ἢ θρησκευτικό σύμβολο άπαντᾶ ἀπό τά πανάρχαια χρόνια μέχρι σήμερα, σέ διάφορους λαούς, τόπους, πολιτισμούς καί θρησκεύματα.

Ὁ ἰσοσκελῆς σταυρός ἀρχικά ὑπεδήλωνε, εἴτε τά τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα, εἴτε τόν ἥλιο, εἴτε τέλος ἀστέρια. Στά ἀνάκτορα τῆς Κνωσοῦ τῆς Κρήτης ἀπεκαλύφθη μετρίων διαστάσεων ἰσοσκελῆς μαρμάρινος σταυρός, ὁ ὁποῖος φυλάσσεται στό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο Ἡρακλείου καί ἀπετέλει λατρευτικό σύμβολο. Σέ γεωμετρικά ἀγγεῖα άπαντοῦν σταυροί σέ ποικίλες μορφές, καθῶς καί σέ ἀγγεῖα τῶν κλασικῶν καί ἐλληνορρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἡ σταύρωση ὡς ποινή, ἡ ὁποία ἐπεβάλλετο σέ περιπτώσεις βαρέων ἐγκλημάτων, εἶναι γνωστή στοὺς ἀνατολικούς λαούς, ἀπό ἀρχαιοτάτων χρόνων. Οἱ Ρωμαῖοι χρησιμοποιοῦσαν τήν ἀτιμωτική θανάτωση τῆς σταυρώσεως, γιά τήν ἐκτέλεση μελλοθανάτων, μή Ρωμαίων πολιτῶν.

Κορυφαῖο γεγονός τοῦ ἐπὶ γῆς βίου τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀποτελεῖ ἡ σταυρική Αὐτοῦ Θυσία. Ἡ Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ περιγράφεται λεπτομερῶς ἀπό τοὺς τέσσερις Εὐαγγελιστές (Ματθ. 27, 33-37, Μάρκ. 15, 21-41, Λουκ. 23, 33-49, Ἰω. 19, 16-30). Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τονίζει: «*Ἡμεῖς δέ κηρύσσομεν Χριστόν ἐσταυρωμένον ... Θεοῦ δύναμιν καί Θεοῦ σοφίαν...*» (Α΄ Κορ. 1, 23-24).

Ἀρχαιοτάτο παράδειγμα παραστάσεως τῆς σταυρώσεως άπαντᾶ σέ χάραγμα, τό ὁποῖο ἀπεκαλύφθη ἐπὶ τοῦ Παλατίνου λόφου τῆς Ρώμης (ἀρχές τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ.). Εἰκονίζεται σταυρός καί ἐπ' αὐτοῦ ἐσταυρωμένος «ὀνοκέφαλος», ἥτοι ἄνθρωπος μέ κεφαλὴ ὄνου. Ἀριστερά παρίσταται ὁ στρατιώτης Ἀλεξάμενος, ὁ ὁποῖος δέεται πρό

του Ἑσταυρωμένου. Κάτω ἀπό τήν παράσταση ὑπάρχει τό χάραγμα: «ΑΛΕΞΑΜΕΝΟC CEBΕΤΑΙ ΘΕΟΝ». Πρόκειται προφανῶς γιά παράσταση, ἡ ὁποία ἐχαράχθη ἀπό Ρωμαίους στρατιῶτες, μέ σκοπό νά εἰρωνευθοῦν τόν χριστιανό συνάδελφόν τους Ἀλεξάμενο.

Φαίνεται ὅτι κατὰ τούς πρώτους μεταχριστιανικοῦς αἰῶνες, ὁ σταυρός μόνος του ἤ συνοδευόμενος ἀπό ἄλλα σύμβολα, ἐθεωρήθη, ὅτι ὑποδηλοῖ συνοπτικά τήν Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ καί τήν δι' αὐτῆς ἐπιτευχθεῖσα λύτρωση τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Γι' αὐτόν τόν λόγον καί οἱ παραστάσεις τῆς Σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ ἐμφανίζονται κάπως καθυστερημένα.

Σέ τοιχογραφία τοῦ ναοῦ τῆς Santa Maria Antiqua τῆς Ρώμης ἀπαντᾷ ὁ εἰκονογραφικός ἐκεῖνος τύπος τῆς Σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, εὐθυτενῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, φέρων ἀχειρίδωτο χιτῶνα, τό κολόβιον καί ἔχοντας τούς ὀφθαλμούς ἀνοικτούς. Οἱ ἀνοικτοί ὀφθαλμοί τοῦ Ἰησοῦ ἔχουν δογματική ἔννοια καί σημαίνουν τό ἀθάνατο καί τό ἀπαθές τῆς Θείας φύσεως τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἐνῶθηκε μετά τῆς ἀνθρωπίνης Αὐτοῦ φύσεως «ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, ἀναλλοιώτως καί ἀχωρίστως».

Στόν ναό τῆς Ἁγίας Σαβίνης τῆς Ρώμης διατηρεῖται ξύλινη θύρα μετ' ἀναγλύφων παραστάσεων (422-432 μ.Χ.). Μεταξύ αὐτῶν παρίσταται καί ἡ Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ. Στό κέντρο τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, μετωπικός, φέρων βραχύ περίζωμα πρὸς κάλυψη τῆς αἰδοῦς, μέ τά χέρια ἀπλωμένα καί τίς παλάμες καρφωμένες ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ. Ἐκατέρωθεν παρίστανται οἱ συσταυρωθέντες ληστές.

Σέ εἰκόνα ἡ ὁποία φυλάσσεται στό Βατικανό καί ἦτο ἀρχικά κάλυμμα λειψανοθήκης (6ου αἰ. μ.Χ.) παρίσταται ἡ Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ. Στό κέντρο τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός, φέρων τό κολόβιον καί προσηλωμένος ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ. Ἀριστερά εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος καί δεξιὰ ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Μεταξύ τῆς Θεοτόκου καί τοῦ σταυροῦ εἰκονίζεται ἓνας στρατιώτης, ὁ ὁποῖος λογχίζει τήν δεξιὰ πλευρά τοῦ Ἰησοῦ. Μεταξύ Ἰωάννου Θεολόγου καί Ἑσταυρωμένου παρίσταται δεύτερος στρατιώτης, ὁ ὁποῖος προσφέρει σπόγγον μέ ὄξος καί χολή στόν Ἰησοῦ, μείγμα πρὸς ἀνακούφιση τοῦ Ἑσταυρωμένου. Ἐκατέρωθεν

παρίστανται οί συσταυρωθέντες ληστές. Στο βάθος της συνθέσεως εικονίζονται συμβατικά ὄρη.

Στό Δίπτυχο ἀπό ἐλεφαντοστοῦν τοῦ Μουσείου Cluny τῶν Παρισίων (πρὸ τοῦ 718 μ.Χ.) παρίσταται μεταξύ ἄλλων καὶ ἡ Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἰησοῦς εἰκονίζεται ὁλόσωμος, φέρων κολόβιον καὶ προσηλωμένος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ἐκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ Χριστοῦ εἰκονίζεται ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. Ἀριστερά παρίσταται ἕνας στρατιώτης λογχίζων τὸν Ἰησοῦ καὶ δεξιὰ δεύτερος στρατιώτης, φέρων σπόγγον μέ ὄξος καὶ χολή.

Σέ ξύλινη φορητὴ εἰκόνα, ἡ ὁποία φυλάσσεται στὴ Μονὴ τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ Σινᾶ (τοῦ 8ου αἰ. μ.Χ.), εἰκονίζεται ἡ Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ. Ἐκατέρωθεν τοῦ Ἑσταυρωμένου Ἰησοῦ παρίστανται οἱ συσταυρωθέντες ληστές, τῶν ὁποίων δηλοῦνται τὰ ὀνόματα: ΓΕΤΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΑΣ. Πάνω ἀπὸ τὸν Χριστὸ εἰκονίζονται τρεῖς Ἄγγελοι. Κάτω ἀπὸ τὸν σταυρὸ παρίστανται καθήμενοι τρεῖς στρατιῶτες, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μέ τὴν διανομὴ τῶν ἱματίων τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μέ τὸ κείμενο: «*διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια μου ἐν αὐτοῖς καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον*».

Στό Ψαλτήριο τοῦ Chludon (9ου αἰ. μ.Χ.) ὑπάρχει μικρογραφία τῆς Σταυρώσεως. Δεξιὰ καὶ ἀριστερά τοῦ Ἰησοῦ παρίστανται τὰ οὐράνια σώματα ἥλιος καὶ σελήνη. Ἐκατέρωθεν τοῦ Χριστοῦ εἰκονίζονται οἱ δύο συσταυρωθέντες ληστές.

Σέ πλάκα ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο (10ου αἰ. μ.Χ.), ἡ ὁποία φυλάσσεται στὴν Ἱερὰ Μονὴ Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὑπάρχει ἀνάγλυφη παράσταση τῆς Σταυρώσεως. Στόν κάθετο ἄξονα τῆς συνθέσεως παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, γυμνός, φέρων βραχὺ περιζῶμα γιὰ τὴν κάλυψη τῆς αἰδοῦς. Ἀριστερά εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος καὶ δεξιὰ ὁ Ἰωάννης, ὁ ἀγαπημένος μαθητὴς τοῦ Κυρίου. Ἀνωθεν τοῦ σταυροῦ παρίστανται δύο Ἄγγελοι. Στὴ βάση τοῦ σταυροῦ κάθονται δύο στρατιῶτες, ἀσχολούμενοι μέ τὸν διαμερισμὸ τῶν ἱματίων τοῦ Χριστοῦ.

Στίς τοιχογραφίες τοῦ El Nazar στό Goereme τῆς Καππαδοκίας, διατηρεῖται μνημειώδης παράσταση τῆς Σταυρώσεως (τέλους 10ου αἰ. μ.Χ.). Ὁ Ἰησοῦς εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, φέρων βραχὺ περιζῶμα. Ἀριστερά παρίσταται ἡ Θεοτόκος καὶ δεξιὰ ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Μεταξύ Θεοτόκου καὶ σταυροῦ εἰκονίζεται ἕνας στρατιώτης, ὁ ὁποῖος λογχίζει τὴν δεξιὰ πλευρά τοῦ Ἰησοῦ. Μεταξύ

Ἰωάννου Θεολόγου καί Ἐσταυρωμένου παρίσταται δεύτερος στρατιώτης, ὁ ὁποῖος προσφέρει ὄξος καί χολή στὸν Ἰησοῦ.

Στά ψηφιδωτὰ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου τῆς Ἀττικῆς (τῶν μέσων τοῦ 11ου αἰ. μ.Χ.) διατηρεῖται παράσταση τῆς Σταυρώσεως, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ πνεῦμα λιτότητας καί συμμετρίας. Ὁ Ἰησοῦς παρίσταται ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γυμνός, φέρων βραχύ περιζῶμα. Ἀριστερά εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος καί δεξιὰ ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν σταυρό παρίσταται τὸ κρανίον τοῦ Ἀδάμ, προπάτορος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁ Χριστός θεωρεῖται ὡς νέος Ἀδάμ, διὰ τῆς θυσίας τοῦ ὁποῖου ἐλυτρώθη ὁλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα.

Στὸ Καθολικὸ τῆς Νέας Μονῆς τῆς Χίου (μέσων 11ου αἰ. μ.Χ.) διατηρεῖται λαμπρὴ παράσταση τῆς Σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἰησοῦς εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γυμνός, φέρων βραχύ περιζῶμα. Ἀριστερά βρίσκεται ἡ Θεοτόκος καί πίσω Τῆς δύο γυναῖκες. Δεξιὰ εἰκονίζεται ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος καί πίσω του ὁ Ρωμαῖος Ἐκατόνταρχος Λογγίνος. Πάνω ἀπὸ τὸν σταυρό εἰκονίζοντο οἱ Ἀρχάγγελοι Μιχαήλ καί Γαβριήλ, λείψανα τῶν ὁποίων διατηροῦνται. Τό ἔδαφος εἶναι καστανόχρωμο καί τὸ βάθος χρυσό.

Στίς Συλλογές τοῦ Μουσείου Dahlem τοῦ Βερολίνου φυλάσσεται ψηφιδωτὴ εἰκόνα τῆς Σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ (12ος αἰ. μ.Χ.). Στὸ κέντρο παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, μέ τὸ σῶμα Του ἰσχυρά κεκαμμένο καί τὰ πόδια στηριζόμενα πάνω σέ μία ὀριζόντια σανίδα. Ἀριστερά εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος, στραμμένη πρὸς τὰ δεξιὰ καί δεξιὰ ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, προσβλέπων πρὸς τὸν Ἐσταυρωμένο. Πάνω ἀπὸ τὸν σταυρό παρίστανται δύο Ἄγγελοι. Στὴ βάση τοῦ σταυροῦ εἰκονίζεται τὸ κρανίον τοῦ Ἀδάμ. Στὸ βάθος τῆς συνθέσεως προβάλλουν τὰ τεῖχη τῶν Ἱεροσολύμων, ἐνισχυόμενα μέ ὑψηλοὺς τετράγωνους πύργους.

Στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν φυλάσσεται ξύλινη φορητὴ εἰκόνα (14ου αἰ. μ.Χ.), ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ πνεῦμα λιτότητας, συγκρατημένης λύπης καί ὑψηλῆς πνευματικότητας. Ἀριστερά παρίσταται ἡ Θεοτόκος καί δεξιὰ ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Στὸ ἄνω μέρος τῆς παραστάσεως εἰκονίζονται οἱ Ἀρχάγγελοι Μιχαήλ καί Γαβριήλ.

Στὸ Κάθισμα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς νήσου Πάτμου ὑπάρχει ξύλινη, φορητὴ εἰκόνα τῆς Σταυρώσεως (τοῦ 14ου αἰ. μ.Χ.). Ἀριστε-

ρά τοῦ σταυροῦ παρίσταται ἡ Θεοτόκος συνομιλοῦσα μέ τόν παρ' Αὐτήν εἰκονιζόμενον Ἰωάννη τόν Θεολόγο καί πίσω ἀπό Ἐκείνην τρεῖς γυναῖκες. Δεξιά εἰκονίζεται ὁ Ἐκατόνταρχος Λογγίνος καί πίσω του ὁ ὄμιλος τῶν Ἑβραίων, οἱ ὅποιοι παρακολουθοῦν τήν Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ. Κάτωθεν τοῦ σταυροῦ τρεῖς στρατιῶτες βάλλουν κλῆρον καί διαμοιράζονται μεταξύ τῶν τὰ ἱμάτια τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μέ τό γραφικό: «*Διμοιράσαντο τά ἱμάτιά μου ἐν αὐτοῖς καί ἐπὶ τόν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον*». Στό βάθος τῆς συνθέσεως παρίστανται τά τείχη τῆς πόλεως τῶν Ἱεροσολύμων, ὑποδηλοῦντα ὅτι ἡ Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ ἔλαβε χώραν ἔξω ἀπό τίς πύλες τῆς πόλεως τῶν Ἱεροσολύμων.

Στόν ναόν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Βαθειακοῦ Ρεθύμνης, διατηροῦνται τοιχογραφίες, οἱ ὁποῖες προέρχονται ἀπό δύο περιόδους. Στό β' μισό τοῦ 14ου αἰ. μ.Χ. χρονολογεῖται τοιχογραφία τῆς Σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ. Στόν κάθετον ἄξονα τῆς συνθέσεως παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Τά πόδια Του εἶναι κεκαμμένα καί στηρίζονται πάνω σέ ξύλο, ὀριζόντια τοποθετημένου ἀπό τῆς κάτω κεραίας τοῦ σταυροῦ. Ἀριστερά εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος καί πίσω Της δύο γυναῖκες, ἀπό τόν ὄμιλον τῶν γυναικῶν, πού ἀκολουθοῦσαν τόν Κύριον. Δεξιά παρίσταται ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος καί πίσω του ὁ Ἐκατόνταρχος Λογγίνος. Στό βάθος εἰκονίζεται ἡ πόλη τῶν Ἱεροσολύμων μέ τά τείχη της. Ἡ ὅλη παράσταση χαρακτηρίζεται ἀπό πνεῦμα λιτότητας καί ὑψηλῆς πνευματικότητας.

Στό Κάθισμα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς νήσου Πάτμου φυλάσσεται πολυπρόσωπη εἰκόνα τῆς Σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ (α' μισό τοῦ 15ου αἰ. μ.Χ.). Στόν κάθετον ἄξονα τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, γυμνός, φέρων μόνον βραχύ, φαιόχρωμο περίζωμα γιά τήν κάλυψη τῆς αἰδοῦς καί εἶναι προσηλωμένος στό ξύλο τοῦ σταυροῦ. Ἀπό τά πόδια τοῦ Ἰησοῦ ἀναβλύζουν κρουνοί αἵματος, τό ὁποῖο χύνεται στό κρανίο τοῦ Ἀδάμ, πού εἰκονίζεται κάτω ἀκριβῶς ἀπό τόν σταυρόν καί ἐντός σπηλαιώδους κοιλότη-
τας τοῦ ἐδάφους. Ἀριστερά, ὡς πρὸς τόν θεατήν, εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος ὁλόσωμος καί πίσω Της τέσσερις γυναῖκες. Μπροστά ἀπό τήν Παναγία παρίσταται ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Πρόκειται γιά ἐνδιαφέρον στοιχεῖο, ἐπειδή κατὰ κανόνα ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος εἰκονίζεται δεξιά τοῦ σταυροῦ, ὡς πρὸς τόν θεατή. Δεξιά τοῦ σταυροῦ παρίσταται ὁ Ἐκατόνταρχος Λογγίνος ὁλόσωμος, στραμμένος

πρός τὰ ἀριστερά. Φέρει πλήρη στρατιωτική ἐξάρτηση καί ἡ κεφαλή του περιβάλλεται μέ φωτοστέφανο. Γύρω ἀπό τόν Ἑκατόνταρχο εἰκονίζονται Ἰουδαῖοι, μεταξύ τῶν ὁποίων καί ἓνας νέος θρασύς, στραμμένος πρὸς τόν Ἰησοῦν καί βλασφημῶν Αὐτόν.

Κάτω ἀπὸ τόν σταυρόν παρίστανται καθήμενοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τρεῖς Ρωμαῖοι στρατιῶτες, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μέ τὸν διαμερισμόν τῶν ἱματίων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στό βάθος τῆς συνθέσεως παρίστανται τὰ τεῖχη τῆς πόλεως τῶν Ἱεροσολύμων. Τό ἔδαφος εἶναι καστανόχρωμο καί τό βάθος χρυσό.

Ὁ εἰκονογραφικός αὐτός τύπος εἶναι συνοπτικός καί ἀφηγηματικός. Συνοψίζει περισσότερο ἐπεισόδια, ὅπως τὰ ἀφηγοῦνται οἱ τέσσερις Εὐαγγελιστές. Ὁ εἰκονογραφικός αὐτός τύπος εἶχε ἤδη διαμορφωθῇ πρὶν ἀπὸ τό 1300 μ.Χ., ἐπειδὴ μέ τήν δραματικότητα καί τήν τάση γιά πολυάνθρωπη καί ἐπεισοδιακή ἀφήγηση ταιριάζει στίς καλλιτεχνικές καί συναισθηματικές τάσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ὁ εἰκονογραφικός τύπος τῆς Σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπως διεμορφώθη κατὰ τήν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων (1261 - 1453 μ.Χ.), συνεχίζεται καί κατὰ τήν μεταβυζαντινὴ ἐποχὴ μέ διάφορες δευτερευούσης σημασίας ἀποκλίσεις.

Τό βαθύτερο νόημα τῆς Σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ πρὸς τόν ἀγωνιζόμενον καθημερινῶς ἄνθρωπον, εἶναι αὐτό: ὑπάρχουν ἰδανικά καί ἰδέες, γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς πρόθυμος νὰ ἀγωνισθῇ, ἀκόμη καί νὰ θυσιάσθῃ, μέ τήν πεποίθηση, ὅτι μετὰ ἀπὸ κάθε σταύρωση καί θυσία, ἀκολουθεῖ πάντοτε ἡ ἀνάσταση καί ἡ καταξίωση.

9. Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν νεκρῶν ἀποτελεῖ τό ἀποκορύφωμα καί τό ἐπιστέγασμα τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ Αὐτοῦ ἔργου. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διεκήρυξε: «*Εἰ δέ Χριστό οὐκ ἐγγήγερται, κενόν ἄρα τό κήρυγμα ἡμῶν, κενή καί ἡ πίστις ἡμῶν...*» (Α΄ Κορ. 15, 14).

Ἐχει λεχθῇ προσφυῶς, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀναστάσεως. Ἐνῶ ἡ χριστιανικὴ Δύση (Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία καί Εὐαγγελικὴ Ἐκκλησία) τονίζει περισσότερο τὴν σημασία τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θείου Λόγου καί ἐξαίρει τὴν ἀξίαν καί σημασία τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἐπικεντρώνει τό ἐνδιαφέρον

της στο βαθύτερο νόημα και στην σημασία του γεγονότος της Αναστάσεως του Κυρίου, άνευ της οποίας τό κήρυγμα και ή πίστη θά ήσαν άνευ ούσιαστικού περιεχομένου.

Ένωρίτατα ή Ανάσταση του Ίησου Χριστού παρεστάθη από την χριστιανική τέχνη. Κατά τούς πρώτους χριστιανικούς αιώνες ή Ανάσταση ύπεδηλώθη κυρίως μέ διάφορες συμβολικές, βιβλικές σκηνές, μεταξύ τών όποίων συγκαταλέγονται και οί ακόλουθες: ό Δανιήλ στόν λάκκον τών λεόντων, οί τρεΐς παΐδες έν τή καμίνω, ή σωτηρία του Ίωνά από τό κήτος, τό όραμα του Ίεζεκιήλ κ.λπ. Στην τέχνη τών κατακομβών, σέ ανάγλυφες παραστάσεις παλαιοχριστιανικών σαρκοφάγων, σέ έργα μικροτεχνίας κ.ά. της πρωτοχριστιανικής έποχής και τών παλαιοχριστιανικών χρόνων άπαντούν συχνά οί παραπάνω παραστάσεις και συνθέσεις, μέ προφανή αναφορά στο γεγονός της Αναστάσεως του Ίησου Χριστού.

Μέ την πάροδο τών χρόνων διεμορφώθησαν οί ακόλουθοι εικονογραφικοί τύποι στην χριστιανική τέχνη, προκειμένου νά δηλωθῇ δι' αὐτῶν ή Ανάσταση του Χριστού και νά έκφρασθῇ τό βαθύτερο και ούσιαστικότερο αὐτῆς νόημα και περιεχόμενο:

- α) Τό κενόν μνημεΐον - ό Λίθος, μετά τών Μυροφόρων
- β) Ή Κάθοδος του Χριστού στόν Άδη

α) Τό κενόν μνημεΐον - ό Λίθος

Άρχαιότατο παράδειγμα του εικονογραφικού αὐτοῦ τύπου αποτελεΐ μία τοιχογραφία, ή όποία άπεκαλύφθη στην Δούρα - Εϋρωπον της Μεσοποταμίας (232-233 μ.Χ.). Άριστερά της συνθέσεως παρίσταται κλειστή, μαρμάρινη, όρθογωνίου σχήματος σαρκοφάγος, ή όποία φέρει σαμαρωτή (άμφικλινῇ) στέγη. Ή κλειστή σαρκοφάγος μᾶς ύπενθυμίζει τό σχετικόν ύμνον: «Έσφραγισμένου του μνήματος, ή ζωή έκ τάφου άνέτειλες Χριστέ ό Θεός...». Πάνω από την σαρκοφάγο αὐτή παρίσταται ένας άστέρας, ό όποιος ύποδηλοΐ τό βασικό αξίωμα του Χριστού. Δεξιά εικονίζονται όλόσωμες γυναΐκες έν κινήσει, οί όποίες φέρουν άναμμένες λαμπάδες και κατευθύνονται προς τόν τάφον του Χριστού.

Σέ μαρμάρινες σαρκοφάγους της Ρώμης (του 4ου αΐ. μ.Χ.) άπαντούν ανάγλυφες παραστάσεις, οί όποίες παριστάνουν την Ανάσταση του Χριστού. Στην πρόσοψη του τάφου του Κυρίου εικονίζεται ένας σταυρός και πάνω από αὐτόν τό Χριστόγραμμα, έγγεγραμμένο

μέσα σέ στεφάνι. Ἐκατέρωθεν τοῦ στεφάνου παρίστανται περιστερές, ραμφίζουσες τό στεφάνι. Στίς δύο πλευρές τοῦ τάφου κάθονται στρατιῶτες, οἱ ὅποιοι φέρουν πλήρη στρατιωτική ἐξάρτηση. Ὁ ἕνας ἀγρυπνᾷ, ἐνῶ ὁ ἕτερος ἔχει στηρίξει τήν κεφαλή του πάνω στήν κυκλική ἀσπίδα αὐτοῦ καί κοιμᾶται.

Σέ πλάκα ἀπό ἔλεφαντοστοῦν, ἡ ὁποία φυλάσσεται στό Μιλάνο τῆς Ἰταλίας (τοῦ 5ου αἰ. μ.Χ.) εἰκονίζεται στό μέν ἄνω τμήμα αὐτῆς τό κενό μνημεῖο, τό ὁποῖο ἔχει κυλινδρικό σχῆμα (*rotonda*) καί δίπλα ἀπό αὐτό κοιμῶνται δύο Ρωμαῖοι στρατιῶτες, στό δέ κάτω αὐτῆς τμήμα τό κενό μνημεῖο καί πάλιν, ἀριστερά δέ ἕνας Ἄγγελος καί δεξιὰ δύο γυναῖκες Μυροφόρες *«μῦρα φέρουσαι...»*.

Σέ πλάκα ἀπό ἔλεφαντοστοῦν, ἡ ὁποία προέρχεται πιθανῶς ἀπό τό Μιλάνον τῆς Ἰταλίας καί φυλάσσεται στό Μουσεῖο τοῦ Μονάχου (τοῦ 5ου αἰ. μ.Χ.) ἀπεικονίζεται τό κενό μνημεῖο, δίπλα ἀπό αὐτό δύο κοιμώμενοι στρατιῶτες, ἀριστερά ἕνας Ἄγγελος καί δεξιὰ τρεῖς Μυροφόρες γυναῖκες. Τό μνημεῖο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καλύπτεται μέ ἡμισφαιρικό τροῦλλο. Πίσω ἀπό τό μνημεῖο εἰκονίζεται ἕνα δέντρο μέ καρπούς, πάνω στά κλαδιά τοῦ ὁποίου κάθονται δύο πτηνά, τά ὁποῖα ραμφίζουν τούς καρπούς τοῦ δέντρου. Ἡ μορφή τοῦ κενοῦ μνημείου, φαίνεται νά ἀποδίδῃ σέ γενικές γραμμές τήν μορφή τοῦ Παναγίου Τάφου, ὅπως διεμορφώθη κατά τήν ἐποχή τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (313-337 μ.Χ.).

Στόν ναόν τοῦ Ἁγίου Ἀπολλιναρίου τοῦ Νέου στήν Ραβέννα τῆς Ἰταλίας (τῶν μέσων τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ.) διατηρεῖται ἐντοίχιο ψηφιδωτό, στό ὁποῖο ἀπεικονίζεται ὁ κενός τάφος τοῦ Χριστοῦ καί πάνω ἀπό αὐτόν κιβώριο, ἀποτελούμενον ἀπό τέσσερις κυλινδρικούς, ἀρράβδωτους, μαρμάρινους κίονες, οἱ ὅποιοι ἴστανται πάνω σέ βάσεις μετά πλίνθου καί στέφονται μέ κορινθιάζοντα κιονόκρανα, φέροντα ἡμισφαιρικό τροῦλλο. Ἀριστερά τῆς συνθέσεως παρίσταται ἕνας Ἄγγελος, ἐνδεδυμένος λευκή στολή, καθήμενος σέ λίθο καί στραμμένος πρὸς τά δεξιὰ, προσβλέπων πρὸς τίς δύο Μυροφόρες γυναῖκες.

Στόν κώδικα τοῦ RABBULA, ὁ ὁποῖος φυλάσσεται στήν Λαυρεντιανή Βιβλιοθήκη τῆς Φλωρεντίας (τοῦ ἔτους 586 μ.Χ.) διατηρεῖται μικρογραφία, εἰκονίζουσα τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μέ τόν εἰκονογραφικό τύπο τοῦ κενοῦ μνημείου. Στόν κάθετον ἄξονα τῆς συνθέσεως παρίσταται τό κενό μνημεῖο, πρό τοῦ ὁποίου κεῖνται

δύο Ρωμαῖοι στρατιῶτες «καθεύδοντες», σύμφωνα μέ τίς σχετικές διηγήσεις τῶν Εὐαγγελίων. Ἀριστερά τοῦ μνημείου εἰκονίζεται ἕνας Ἄγγελος ὁλόσωμος, καθήμενος ἐπὶ τοῦ λίθου παρά τό μνημεῖο, στραμμένος πρός τά ἀριστερά καί εὐλογῶν τίς Μυροφόρες γυναῖκες. Δεξιά τοῦ τάφου παρίσταται ὁ ἀναστάς Κύριος, ἐμφανιζόμενος στίς δύο Μυροφόρες, οἱ ὁποῖες κεῖνται γονυκλινεῖς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καί τόν προσκυνοῦν. Στό βάθος τῆς συνθέσεως εἰκονίζονται δένδρα ἰσχυρῶς σχηματοποιημένα.

Στήν Monza τῆς Ἰταλίας φυλάσσεται ἀργυρή «Εὐλογία», ἡ ὁποία προέρχεται ἀπό τήν Παλαιστίνη (τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ.). Στήν πίσω ὄψη αὐτῆς εἰκονίζεται ἡ Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στό κέντρο τῆς συνθέσεως παρίσταται τό κενό μνημεῖο, δεξιά ἕνας Ἄγγελος καί ἀριστερά δύο Μυροφόρες γυναῖκες.

Ἐπὶ τοῦ καλύμματος τῆς ἀργυρᾶς Λειψανοθήκης, ἡ ὁποία φυλάσσεται στό Μουσεῖο τοῦ Λούβρου στό Παρίσι (τοῦ 12ου αἰ. μ.Χ.), παρίσταται δεξιά τό κενό μνημεῖο μέ τά ὀθόνια καί τό σουδάριον, στό κέντρο ὁ Ἄγγελος καθήμενος πάνω στόν λίθον καί ἀριστερά δύο ὁλόσωμες, ὀρθιες Μυροφόρες. Κάτω καί δεξιά παρίστανται Ρωμαῖοι στρατιῶτες κοιμόμενοι.

Σέ πλάκα ἀπό ἔλεφαντοστοῦν, ἡ ὁποία φυλάσσεται στό Μουσεῖο Victoria καί Albert τοῦ Λονδίνου (τοῦ 12ου αἰ. μ.Χ.) εἰκονίζεται μεταξύ ἄλλων καί ἡ Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μέ τόν εἰκονογραφικόν τύπον τοῦ κenoῦ μνημείου ἢ τοῦ Λίθου. Δεξιά παρίσταται ὁ κενός τάφος τοῦ Ἰησοῦ, μέ τά ὀθόνια καί τό σουδάριο, στό κέντρο εἰκονίζεται Ἄγγελος καθήμενος πάνω στόν λίθον καί ἀριστερά δύο γυναῖκες Μυροφόρες. Κάτω καί δεξιά παρίστανται δύο Ρωμαῖοι στρατιῶτες κοιμόμενοι.

Στόν ναόν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στό Βαθειακό - Ἀμαρίου - Ρεθύμνης Κρήτης (β' μισό τοῦ 14ου αἰ. μ.Χ.) διατηρεῖται τοιχογραφία, μέ τήν ἐπιγραφή: «Ο ΛΙΘΟC». Στό κέντρο τῆς συνθέσεως παρίσταται ἕνας Ἄγγελος λευκοντυμένος, ὁ ὁποῖος κάθετα ἀριστερά τοῦ τάφου τοῦ Ἰησοῦ. Μέ τό ἀριστερό του χέρι φέρει σκῆπτρο, τό ὁποῖο περατοῦται ἄνω σέ κρινάνθεμο, ἐνῶ μέ τό δεξί δεικνύει πρός τό κενό μνημεῖο. Δεξιά εἰκονίζεται ἑλλειψοειδοῦς σχήματος μνημεῖο, τό ὁποῖο ἔχει λαξευθῇ μέσα στό φυσικό πέτρωμα. Τό μνημεῖο εἶναι κενό, περιέχον μόνον τά ὀθόνια καί τό σουδάριον, ἐνῶ τό σῶμα τοῦ Ἰησοῦ ἔχει ἀναστηθῇ.

β) Ἡ Κάθοδος τοῦ Χριστοῦ στὸν Ἄδη

Στὴν Καινὴ Διαθήκη (Α΄ Πέτρου 3, 18-20) ἀναφέρεται: «Ὅτι καὶ Χριστὸς ἅπαξ περὶ ἁμαρτιῶν ἀπέθανεν, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων... ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν πορευθεῖς ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασιν ποτε...». Ἡ Ἐκκλησία, στηριζομένη στὸ κείμενο αὐτό, ἀνέπτυξε ὁλόκληρη διδασκαλία, σύμφωνα με τὴν ὁποία ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τὴν τριήμερον ταφή Του κατήλθε στὸν Ἄδη καὶ ἐκήρυξε στοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας. Ὅσοι ἐπίστευσαν σὲ Αὐτὸν ἐλυτρώθησαν.

Ἡ χριστιανικὴ τέχνη ἀργότερα ἀπεικόνισε τὴν «Εἰς Ἄδου Κάθοδον τοῦ Χριστοῦ», ἡ ὁποία καὶ ἀπετέλεσε τὴν κατ' ἐξοχὴν ἀπεικόνιση τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ.

Κατὰ τὴν προχριστιανικὴ ἐποχὴ ἀπαντοῦν παραδείγματα θεῶν, ἡμιθέων ἢ ἡρώων, οἱ ὁποῖοι -σύμφωνα μὲ σχετικὲς παραδόσεις- κατήλθαν στὸν Ἄδη καὶ ἐπανήλθαν στὴν ζωὴν. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὰ παραδείγματα: ἡ κάθοδος τοῦ Ὀδυσσεὺς στὸν Ἄδη (Ὀμήρου Ὀδύσεια λ, 1-640), ἡ κάθοδος τοῦ Ἡρακλέους στὸν Ἄδη κ.λπ. Ἐπίσης κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἔχουμε περισσότερα παραδείγματα φιλολογικῶν ἰδία κειμένων, μὲ ἀναφορὲς καὶ περιγραφές «Καθόδων στὸν Ἄδη». Προφανῶς οἱ ἰδέες καὶ οἱ παραστάσεις αὐτὲς ἐπηρέασαν καὶ τὴν χριστιανικὴ τέχνη καὶ εἰκονογραφία, σχετικὰ μὲ τὴν Κάθοδο τοῦ Χριστοῦ στὸν Ἄδη.

Σὲ Τρίπτυχο ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν, τὸ ὁποῖο φυλάσσεται στὸ Μουσεῖο τοῦ Λούβρου (τοῦ 10ου-11ου αἰ. μ.Χ.), εἰκονίζεται ἡ Κάθοδος τοῦ Χριστοῦ στὸν Ἄδη. Ἀριστερὰ παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁλόσωμος, στραμμένος πρὸς τὰ δεξιὰ, πατώντας πάνω στὶς συντριβεῖσες πύλες τοῦ Ἄδου. Φέρει ποδὴρην, χειριδωτὸ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Ἐχεῖ σηκωμένο τὸ ἀριστερό Του χέρι σὲ στάση ὁμιλίας καὶ μὲ τὸ δεξιὸ Του χέρι ἐγείρει τοὺς πρωτοπλάστους Ἀδάμ καὶ Εὐά. Πίσω ἀπὸ τοὺς πρωτοπλάστους παρίστανται οἱ δίκαιοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (βασιλεῖς, προφῆτες, προπάτορες κ.λπ.). Ἄνω καὶ στὸ μέσον τῆς συνθέσεως ὑπάρχει ἡ μεγαλογράμματη ἐπιγραφή: «Η ΑΝΑΚΤΑCΙC».

Στὰ ἐντοίχια ψηφιδωτὰ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Νέας Μονῆς τῆς Χίου (μέσων 11ου αἰ. μ.Χ.), διατηρεῖται μνημειώδης παράσταση τῆς εἰς τὸν Ἄδη Κάθοδος τοῦ Χριστοῦ. Στὸν κάθετον ἄξονα τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁλόσωμος, στραμμένος πρὸς τὰ

δεξιά. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί άνεμιζόμενο ιμάτιο. Μέ τό άριστερό Του χέρι φέρει σταυρόν άναστάσεως καί μέ τό δεξί Του χέρι κρατεί τό δεξί χέρι τοῦ Ἀδάμ, ό όποίος έξέρχεται μαζί μέ τήν Εὐάν από σαρκοφάγο. Ἀριστερά καί δεξιά παρίστανται βασιλεῖς, προφῆτες καί λοιποί δίκαιοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ Ἄδης όμοιάζει μέ σκοτεινή, σπηλαιώδη, υπόγεια κοιλότητα, είκονογραφικό στοιχείο, τό όποιο άπαντᾶ επίσης κατά τούς μέσους βυζαντινούς χρόνους καί στήν παράσταση τῆς Βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ στόν Ἰορδάνην ποταμόν, υπό τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.

Σέ κάλυμμα άργυρᾶς Λειψανοθήκης (τοῦ 12ου αἱ. μ.Χ.), ή όποία φυλάσσεται στήν Μαρκιανή Βιβλιοθήκη τῆς Βενετίας, είκονίζεται επίσης ή Κάθοδος τοῦ Χριστοῦ στόν Ἄδην. Στό κέντρον τῆς συνθέσεως ἴσταται ὀρθιος ό Ἰησοῦς Χριστός. Μέ τό άριστερό Του χέρι κρατεί σταυρόν, ένῶ μέ τό δεξί έγείρει τόν προπάτορα Ἀδάμ. Ἐκατέρωθεν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ είκονίζονται οἱ δίκαιοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Σέ ψηφιδωτό τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Φλωρεντίας (τοῦ 14ου αἱ. μ.Χ.) παρίσταται επίσης ή εἰς Ἄδου Κάθοδος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἰησοῦς πατεῖ ἐπάνω στίς συντριβεῖσες πύλες τοῦ Ἄδου καί συνεγείρει τούς πρωτόπλαστους. Δεξιά καί στό ἄκρο είκονίζεται ό δίκαιος Ἀβελ, ή θυσία τοῦ όποίου άποτελεῖ προτύπωση τῆς θυσίας τοῦ Ἰησοῦ στόν Γολγοθά. Ἐκατέρωθεν τοῦ Χριστοῦ παρίστανται οἱ δίκαιοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Στήν Μονή τῆς Χώρας τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Καχριέ Τζαμί) καί ἐπί τοῦ τεταρτοσφαιρίου τῆς άψίδας τοῦ πλευρικοῦ, νεκρικοῦ παρεκκλησίου, διατηρεῖται σέ άρίστη κατάσταση μνημειώδης παράσταση τῆς εἰς Ἄδου Καθόδου τοῦ Χριστοῦ, ἥτοι τῆς Ἀναστάσεως τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ ύψηλῆς αἰσθητικῆς ποιότητας τοιχογραφία αὐτή (περί τό ἔτος 1310 μ.Χ.), ἐπηρέασε σημαντικά τήν μετέπειτα είκονογραφία, ὡς πρός τό θέμα τῆς παραστάσεως τῆς εἰς Ἄδου Καθόδου. Στόν κάθετον ἄξονα τῆς συνθέσεως είκονίζεται ό Ἰησοῦς Χριστός όλόσωμος, ὀρθιος. Ἡ ἔκφραση τοῦ προσώπου Του φανερώνει δυναμισμό, αὐστηρότητα, άποφασιστικότητα καί θέληση γιά δράση. Ἡ ὅλη μορφή τοῦ Ἰησοῦ διακρίνεται από ύψηλό ἥθος, σοβαρότητα, μεγαλοπρέπεια καί εὐγένεια. Ὁ Ἰησοῦς φέρει ποδήρη, χειριδωτό, λευκόχρωμο χιτῶνα καί επίσης λευκόχρωμο ιμάτιο. Μέ τό δεξί Του χέρι έγείρει από σαρκοφάγου τόν Ἀδάμ καί μέ τό άρι-

στερό συνεγείρει τήν Εὐαν. Ἀριστερά εἰκονίζεται ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος καί ἀριστερότερα ὁ Προφητάναξ Δαβίδ, ὁ σοφός Σολομών καί οἱ λοιποὶ δίκαιοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Κάτω καί στό κέντρον παρίσταται προσωποποιημένος ὁ Ἄδης, εἰκονιζόμενος ὡς μέλας ἄνδρας, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀλυσσοδεμένος. Σέ δεύτερο ἐπίπεδο παρίστανται σχηματοποιημένοι βράχοι. Τό βάθος τῆς συνθέσεως εἶναι κυανοῦν.

Στόν ναόν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων Ἀρχαγγέλου Ρόδου (τοῦ ἔτους 1372-73 μ.Χ.) διατηρεῖται σημαντική τοιχογραφία τῆς εἰς Ἄδου Καθόδου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στόν κάθετον ἄξονα τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ὁ Χριστός, ὡς θριαμβευτής τῆς ζωῆς καί νικητής τοῦ θανάτου. Περιβάλλεται ἀπό ἑλλειψοειδῆ δόξα καί εἶναι στραμμένος πρὸς τὰ δεξιά. Μέ τό δεξιό Του χέρι ἐγείρει τόν προπάτορα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους Ἀδάμ, ὁ ὁποῖος ἐξέρχεται ἀπό μαρμάρινη σαρκοφάγο, σύμφωνα μέ πρότυπα τῆς λεγομένης Μακεδονικῆς Σχολῆς. Ἐκατέρωθεν παρίστανται προφῆτες, βασιλεῖς καί λοιποὶ δίκαιοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Σημειωτέον, ὅτι στή Δύση ἀναπτύχθηκε τελείως διάφορος εἰκονογραφικός τύπος τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἀνταποκρινόμενος περισσότερο πρὸς τήν δυτική νοησιарχία καί τόν ὀρθολογισμό. Στό κέντρο τῆς συνθέσεως παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὀλόσωμος, γυμνός, φέρων μόνον βραχύ, λευκό ἢ φαιόχρωμο περίζωμα, πρὸς κάλυψη τῆς αἰδοῦς. Τό ὑπόλοιπο σῶμα λάμπει μέσα στό φῶς τῆς ἀναστάσεως. Ὁ Χριστός ἐξέρχεται θριαμβευτής ἀπό τάφον, ὁ ὁποῖος φέρει τήν μορφήν σαρκοφάγου καί τοῦ ὁποῖου ὁ λίθος εἶναι ἀποκεκυλισμένος. Ἐκατέρωθεν τοῦ τάφου παρίστανται οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶτες, οἱ ὁποῖοι ἀπήρτιζαν τήν κουστωδία, πού ἐφύλασσε τόν τάφον. Ὁ εἰκονογραφικός αὐτός τύπος εἰσήχθη στήν Ἀνατολική Ἐκκλησία μετά τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπό τῶν Τούρκων (1453 μ.Χ.) καί διεδόθη ταχύτατα, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀποτελῇ σήμερα τόν κατ' ἐξοχήν ἐν χρήσει εἰκονογραφικό τύπον, σύμφωνα μέ τόν ὁποῖον παρίσταται ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, χωρίς ὅμως νά ἐκτοπισθοῦν τελείως καί οἱ παλαιότεροι, καθ' αὐτό βυζαντινοὶ εἰκονογραφικοὶ τύποι.

Ἐν κατακλείδι παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ χριστιανός ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος πιστεύει σταθερά καί ἀταλάντευτα στήν λυτρωτική δύναμη τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Θεανθρώπου καί στήν ἐκ τοῦ τάφου τοῦ

Κυρίου καί τήν Ἀνάσταση Αὐτοῦ ἐκπηγάσασα χάριν, δικαιώνεται ὑπαρξιακά. Ἡ ζωή του ἀποκτᾷ πραγματικό νόημα καί ἀξία καί συγχρόνως νοηματοδοτεῖται καί αὐτός ἀκόμη ὁ θάνατος, ὁ ὁποῖος δέν ἀποτελεῖ πλέον ἀπειλή, ἀλλά ἀπλή μετάβαση ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τήν ζωήν. Αὐτό εἶναι τό βαθύτερο καί οὐσιαστικότερο νόημα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, τό ὁποῖον ἠθέλησαν νά ἀποδώσουν οἱ χριστιανοί καλλιτέχνες καί ἀγιογράφοι.

10. Η ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἡ «ἀνάληψη», γνωστή καί ὡς «ἀνάβαση» ἢ «μετάβαση» στήν Ἱστορία τῶν Θρησκευμάτων, ἀποτελεῖ τό ἀντίρροπο τῆς καταβάσεως. Ὅλοι σχεδόν οἱ μῦθοι καί οἱ θρησκευτικές παραδόσεις τῶν λαῶν ἀναφέρουν συγκεκριμένα πρόσωπα, μυθικά ἢ ἱστορικά, τά ὁποῖα - σύμφωνα μέ αὐτές - ἀνήλθαν νοερά ἢ σωματικά στόν κόσμον τῶν θεῶν ἢ τοῦ θεοῦ γενικώτερα.

Ἡ ἀντίληψη αὕτη περί «ἀναβάσεων» διαδόθηκε κυρίως διά τοῦ Ὁρφισμοῦ καί τοῦ Πυθαγορισμοῦ σέ ὅλον τόν ἑλληνορρωμαϊκόν κόσμον. Ὁ συμβολισμός της συγκινοῦσε ὄχι μόνον τίς λαϊκές ψυχές, ἀλλά καί τά πνεύματα ἐθνικῶν καί χριστιανῶν μυστικῶν κάθε ἐποχῆς.

Ὁ μῦθος γιά τήν ἀποθέωση τοῦ Ρωμύλου, τοῦ μυθικοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Ρώμης, παραδίδεται ἀπό ἀρκετούς ἀρχαίους συγγραφεῖς καί ἀπετέλεσε τό πρότυπο τῆς ἀποθεώσεως τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Προσφιλέστερος ὅλων τῶν σχετικῶν μύθων τῆς ἀρχαιότητος εἶναι ἐκεῖνος τοῦ ἐθνικοῦ ἥρωα τῶν Ἑλλήνων Ἡρακλέους. Ἦδη ἀπό τόν 5ον αἰ. π.Χ. ἔχει δημιουργηθῇ σχετική εἰκονογραφία: ὁ Ἡρακλῆς ἀναλαμβάνεται στόν Ὀλυμπον, φερόμενος πάνω σέ ἓνα τέθριππο ἄρμα, ἐνῶ κάτω ἀπό αὐτό εὐρίσκεται ἡ πυρά.

Στίς σχετικές μέ τήν ἀποθέωση τοῦ Ρωμύλου καί τοῦ Ἡρακλέους διηγήσεις παρατηροῦνται τά ἐξῆς βασικά χαρακτηριστικά:

1. Ἡ ὑφαρπαγή γίνεται ἐπί ὄρους ἢ λόφου ἢ ὑψώματος γενικώτερα.
2. Κατά τήν στιγμή τῆς ὑφαρπαγῆς συμβαίνουν ἀσυνήθεις κοσμικές μεταβολές, ὅπως: θυελλώδης ἄνεμος, ἐκλειψη τοῦ ἡλίου, βροντές καί ἀστραπές κ.λπ.
3. Νέφος, κατά τόν Ἀπολλόδωρον, ἀναλαμβάνει τόν Ἡρακλέα, ἐνῶ κατά τόν Τίτον Λίβιον πυκνό νέφος καλύπτει τόν Ρωμύλον.

4. Ἡ ἀποθέωση τοῦ Ἡρακλέους γίνεται ἀπὸ τῆς πυρᾶς.

Σύμφωνα μέ ἀρχαῖες διηγήσεις, ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς, εὐρισκόμενος στὴν Λίνδο τῆς Ρόδου, ἀνελήφθη στοὺς οὐρανοὺς. Σέ ρωμαϊκὰ ἀνάγλυφα ἀπεικονίζονται συχνὰ παραστάσεις ἀποθεώσεως τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἀρχικὰ ἐπιστεῦετο, ὅτι τό πνεῦμα (genius) τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ θάνατον ἀνέρχεται στὸν οὐρανὸ καὶ θεοῦται. Ἀργότερα ἀπενέμετο θεία λατρεία στοὺς αὐτοκράτορες ἀκόμη καὶ ἐνὸσω εὐρίσκοντο στὴν ζωή.

Ἐνωρίτατα παρεστάθη ἡ ἀνάληψη τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Στὴν βορεία ἐξωτερικὴ πλευρὰ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Δοχειαρίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους, εἶναι ἐντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα, ἡ ὁποία προέρχεται πιθανῶς ἀπὸ θωράκιο παλαιοῦ τέμπλου καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἀνάγλυφη παράσταση τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου στοὺς οὐρανοὺς. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος παρίσταται ὁλόσωμος, ὄρθιος, μετωπικός, φέρων πολυτελεῖ, αὐτοκρατορικὰ ἐνδύματα, ὅμοια πρὸς ἐκεῖνα τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ἰσταται ἐπάνω σέ ἓνα ἄρμα, τό ὁποῖο σύρεται ἀπὸ πτερωτοὺς γρύπες. Τό ἀνάγλυφο εἶναι πιθανῶς τοῦ 11ου αἰ. μ.Χ.

Ὁ Πορφύριος ἀναφέρει, ὅτι ὁ Πλωτίνος ἀνῆλθε στὸν οὐρανὸν τέσσερις φορές δι' ἐκστάσεως, ἐνῶ ὁ Παῦλος μαρτυρεῖ ὅτι ἀνῆλθεν ἕως τρίτου οὐρανοῦ (Β' Κορινθίους 12, 2). Κατὰ τὴν μουσουλμανικὴ παράδοση ὁ Προφήτης Μωάμεθ ἀνελήφθη στὸν οὐρανὸ. Εἰδικώτερα πιστεύεται, ὅτι ὁ Μωάμεθ ἦλθε στὰ Ἱεροσόλυμα, ἀνῆλθε ἐπὶ τοῦ ὄρους ὅπου εἶχε κτισθῇ ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος καὶ ὅπου ὁ Ἀβραάμ εἶχαν ἐπιχειρήσει νὰ θυσιάσῃ τὸν υἱὸν του τὸν Ἰσαάκ καὶ ἀνελθὼν ἐπὶ βράχου ἀνελήφθη στοὺς οὐρανοὺς.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρει δύο ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἀνελήφθησαν ἢ μετετέθησαν ζῶντες στοὺς οὐρανοὺς: τὸν Ἐνῶχ καὶ τὸν Προφήτην Ἡλία. Στὰ ἀπόκρυφα κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀναφέρεται ἐπίσης ἡ ἀνάληψη τοῦ Μωϋσέως, τοῦ Βαρούχ καὶ τοῦ Ἑσδρα.

Ἡ Καινὴ Διαθήκη χαρακτηρίζει ὡς «ἀνάληψη» τὴν ἔπαρση τοῦ Κυρίου στοὺς οὐρανοὺς. Ἡ σχετικὴ διήγηση ἀναφέρεται λεπτομερῶς ἀπὸ τὸν Εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ (Λουκᾶ 24, 50-51 καὶ Πράξεις Ἀποστόλων 1, 1-11). Ἡ Ἀνάληψη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασή Του, ἔλαβε χώραν πλησίον τῆς Ἱερουσαλήμ, στό Ὅρος τῶν Ἑλαιῶν, σαράντα ἀκριβῶς ἡμέρες μετὰ τὴν ἀνάσταση.

Ἀρχικά ἐορτάζετο ἡ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ σέ σχέση μέ τήν Πεντηκοστή. Ἡ παλαιότερα σαφής μαρτυρία περί τοῦ ἐορτασμοῦ τῆς Ἀναλήψεως αὐτοτελῶς καί σαράντα ἡμέρες μετά τό Πάσχα, ὑπάρχει στίς Ἀποστολικές Διαταγές (τοῦ τέλους τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ.).

Ἡ ἀρχαιότερα ἴσως ἀπεικόνιση τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ ἀπαντᾷ στήν Γαλλική σαρκοφάγο τοῦ Honoratius ἐκ Servanne τοῦ Μουσείου τῆς Arles (τέλους 4ου αἰ. μ.Χ.). Πλήρη εἰκόνα τοῦ παλαιωτάτου τύπου τῆς Ἀναλήψεως μᾶς παρέχει τό Ἐλεφαντοστοῦν τοῦ Μονάχου (περί τό ἔτος 400 μ.Χ.), πάνω στό ὁποῖο εἰκονίζεται ἡ Ἀνάσταση καί ἡ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ. Δεξιά τῆς Ἀναστάσεως παρίσταται ἡ Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου στούς οὐρανοῦς. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός παρίσταται νέος, ἀγένειος (ἀπολλώνειος τύπος), ἀνερχόμενος στήν κορυφή ὄρους. Κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο, ἐνῶ ἓνα χέρι, τό ὁποῖο προβάλλει ἀπό τόν οὐρανόν, ἀρπάζει τήν τεταμένη δεξιά χεῖρα τοῦ Χριστοῦ, ὑποβοηθοῦσα Αὐτόν στήν ἄνοδο. Οἱ παρόντες μαθητές τοῦ Κυρίου περιορίζονται στούς δύο, ὡς μάρτυρες τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπεικόνιση τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου εὐρίσκεται καί στήν περίφημη ξυλόγλυπτη θύρα τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀγίας Σαβίνης στή Ρώμη (5ου αἰ. μ.Χ.). Ὁ Κύριος εἰκονίζεται ἀνερχόμενος στούς οὐρανοῦς, συρόμενος ἀπό δύο Ἀγγέλους, ἐνῶ τρίτος Ἀγγελος ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς καθημένους στό Ὅρος τῶν Ἐλαιῶν τέσσερις ἐκστατικούς μαθητές.

Σέ Ἐλεφαντοστοῦν, τό ὁποῖο φυλάσσεται στό Μουσεῖο τοῦ Λίβερπουλ (ἀρχῶν τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ.) εἰκονίζεται ὁ Κύριος βηματίζων στούς αἰθέρες, χωρίς τήν συμπαράσταση τῶν Ἀγγέλων καί ἀνερχόμενος στούς οὐρανοῦς. Παρίστανται ἔξι θαυμάζοντες μαθητές.

Ἄριστον δεῖγμα τῆς συνθέσεως τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ σχετική παράσταση τοῦ Συριακοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ραμπουλᾶ (586 μ.Χ.). Ἡ σχετική εἰκονογραφία, διαμορφωθείσα ἤδη πρὶν ἀπό τήν Εἰκονομαχία (718-842/3 μ.Χ.), ἀπαντᾷ ἔκτοτε στά φιαλίδια, «Εὐλογίες», εὐαγγελιάρια, τοιχογραφίες, εἰκονίδια, φορητές εἰκόνες καί Δωδεκάορτα εἰκονοστασίων.

Σύμφωνα μέ τίς ἀρχαιότερες παραστάσεις ὁ Ἰησοῦς Χριστός καί οἱ Ἀπόστολοι εἰκονίζονται στό Ὅρος τῶν Ἐλαιῶν σέ δύο ζῶνες. Στά παλαιότερα παραδείγματα ὁ Χριστός ἵσταται ἢ κάθεται πάνω σέ θρόνο, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται μέσα σέ κυκλική ἢ ἑλλειψοειδή δόξα.

Κατά τούς βυζαντινούς χρόνους φέρεται καθημένος επί Ίριδας ἢ ἐπὶ καταστίκτου μέ ἀστέρια οὐρανίου σφαίρας. Στὴν κάτω ζώνη εἰκονίζονται οἱ Ἀπόστολοι ὁλόσωμοι, ἐκστατικοί, βλέποντες πρὸς τὸν ἀναλαμβανόμενο Κύριον. Στό μέσον αὐτῶν παρίσταται ἡ Θεοτόκος καὶ ἐκατέρωθεν Αὐτῆς ἀνά ἓνας Ἄγγελος.

Ἀρχικά ἡ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ εἰκονίζετο σέ ἡμισφαιρικό τροῦλλο τῶν ναῶν (Ἅγιοι Ἀπόστολοι Κωνσταντινουπόλεως, Ἁγία Σοφία Θεσσαλονίκης κ.ἄ.). Ἀργότερα, ἀπὸ τοῦ 10ου αἰ. καὶ ἐξῆς παρίσταται σταθερά στό ἀνατολικό τμήμα τῆς καμάρας τοῦ ναοῦ καὶ πάνω ἀπὸ τὸ Ἱερό Βῆμα.

Στὴν Ἱερά Μονή τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους φυλάσσεται περγαμηνό Εὐαγγελιστάριο μέ μικρογραφίες (τοῦ ἔτους 1059 μ.Χ.), μεταξύ τῶν ὁποίων περιλαμβάνεται καὶ ἡ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ. Ἡ παράσταση περιλαμβάνει δύο ζῶνες, ἥτοι:

Στό κέντρο τῆς ἄνω ζώνης εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, ἐντός ἐλλειψοειδοῦς δόξας, ἡ ὁποία βαστάζεται ὑπὸ δύο ὁλόσωμων Ἀγγέλων. Ὁ Ἰησοῦς κάθεται πάνω σέ τόξο Ἱριδας. Ὁ Ἰησοῦς φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό, πορφυρόχρωμο χιτῶνα καὶ κυανοῦν ἱμάτιο. Εὐλογεῖ μέ τὸ δεξί Του χέρι καὶ κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μέ τὸ ἄριστερό.

Στό μέσον τῆς κάτω ζώνης παρίσταται ἡ Θεοτόκος, ὁλόσωμος, ὄρθια, μετωπική, δεομένη. Φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό, κυανόχρωμο χιτῶνα καὶ πορφυρό μαφόριο.

Ἀριστερά, ὡς πρὸς τὸν θεατή, εἰκονίζονται πέντε Ἀπόστολοι, μέ προεξάρχοντα τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, ὁ ὁποῖος μέ τὸ δεξί του χέρι δεικνύει πρὸς τὸν ἀναλαμβανόμενον Κύριον, ἐνῶ μέ τὸ ἄριστερό κρατεῖ κλειστόν κώδικα Εὐαγγελίου, φέροντος πολυτελῆ, ἐρυθροῦ χρώματος στάχωση.

Δεξιά παρίστανται ἕξι συνολικά Ἀπόστολοι, μέ προεξάρχοντα τὸν Πέτρον, ὁ ὁποῖος ἔχει ὑψώσει τὸ δεξί του χέρι σέ στάση ὁμιλίας. Τὸ βάθος τῆς συνθέσεως εἶναι χρυσό.

Στά βυζαντινά καὶ μεταβυζαντινά ναῦδρια τῆς Ρόδου καὶ τῆς Δωδεκανήσου γενικότερα, τὰ ὁποία διασώζουν τοιχογραφίες τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν χρόνων (9ου αἰ. - 18ου αἰ. μ.Χ.) καὶ τὰ ὁποία ὑπερβαίνουν τὰ 300, διατηρεῖται σέ μεγάλον ἀριθμὸν μνημείων ἡ παράσταση τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ κανόνα εἰκονίζεται ἀκριβῶς πάνω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα καὶ στὴν ἐσωτερι-

κή επιφάνεια της καμάρας, ή οποία καλύπτει τόν χώρον τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῶν ναῶν.

Συνήθως ή μνημειώδης σύνθεση τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου ἀπλώνεται ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς ὀροφῆς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ἐνῶ σέ ἄλλες περιπτώσεις ἀπεικονίζεται στό 1/2 τῆς καμάρας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.

Στά παλαιότερα σωζόμενα μνημεῖα τῆς Δωδεκανήσου, ὅπως π.χ. στόν ναόν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, στή θέση «Ἀντράμασος» τῆς νήσου Χάλκης (τοῦ 12ου αἰ. μ.Χ.), λόγω τοῦ περιορισμένου χώρου, ἔχουμε συνεπτυγμένη ἀπόδοση τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Στό κέντρο τῆς καμάρας καί πάνω ἀπό τό Ἱερό βῆμα εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός, στό βόρειο μισό παρίσταται ἡ Θεοτόκος καί ἕνας Ἄγγελος καί στό νότιο μισό ἕνας Ἀπόστολος καί ἕνας ἐπίσης Ἄγγελος.

Στά περισσότερα μνημεῖα τῆς Δωδεκανήσου στήν σύνθεση τῆς Ἀναλήψεως ὁ Κύριος εἰκονίζεται μέσα σέ κυκλική ἢ ἐλλειψοειδῆ δόξα, ή ὁποία συνήθως φέρεται ἀπό δύο ἢ συνηθέστερα ἀπό τέσσερις Ἀγγέλους, ὀλόσωμους, μέ μεγάλες πτέρυγες (Ρόδος: Ἀρχάγγελος, Ἅγιοι Θεόδωροι, τοῦ ἔτους 1372μ.Χ., Ἀρνίθα, Ἅγιος Γεώργιος Βάρδας, τοῦ ἔτους 1289-90 μ.Χ. Θάρι, Ταξιάρχης Μιχαήλ, 13ου αἰ. μ.Χ. κ.ἄ.). Τά μνημεῖα αὐτά καί μέ τίς παραστάσεις τῶν Ἀγγέλων, μᾶς φέρουν στήν μνήμη παραστάσεις νικῶν, τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης. Κάτωθεν παρίστανται ἐκστατικοί οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ, συνήθως δώδεκα (τήν θέση τοῦ Ἰούδα ἔχει καταλάβει ὁ Ἀπόστολος Ματθαῖας), ἔχοντες στό μέσον αὐτῶν τήν Θεοτόκον, ή ὁποία περιστοιχίζεται ἀπό δύο Ἀρχαγγέλους.

Σέ ὀρισμένα μνημεῖα οἱ Ἀπόστολοι εἶναι χωρισμένοι σέ δύο ἡμιχόρια. Πίσω ἀπό τοὺς Ἀποστόλους εἰκονίζεται βραχῶδες, ἰσχυρῶς σηματοποιημένο τοπίο καί σχηματοποιημένα δένδρα (ὑποτύπωση τοῦ Ὅρους τῶν Ἑλαιῶν).

Ἡ σύνθεση τῆς Ἀναλήψεως συνοδεύεται συνήθως μέ ἐπιγραφές, οἱ ὁποῖες ἀποδίδουν κατὰ κανόνα τό σχετικό κείμενον τῶν Πράξεων Ἀποστόλων, ἥτοι:

«Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε βλέποντες εἰς τόν οὐρανόν; οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τόν οὐρανόν οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε Αὐτόν πορευόμενον εἰς τόν οὐρανόν...» (Πράξεις 1, 11).

Ἡ πίστη στήν Ἀνάληψη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀποτελεῖ συνέχεια

καί ολοκλήρωση τῆς πίστεως στήν Ἀνάσταση Αὐτοῦ καί ἔχει ἐσχατολογικόν χαρακτήρα. Ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν, ἀναστάς ἐκ τῶν νεκρῶν καί ἐν δόξῃ ἀναληφθεὶς ἀφ' ἡμῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, θά ἔλθῃ καί πάλιν «ἐν δόξῃ», γιὰ νὰ ολοκληρωθῇ τό ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἡ Ἀνάσταση καί ἡ Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποτελοῦν τὴν ἀπαρχή καί τὴν ἀδιάψευστη ἀπόδειξη τῆς ἀναστάσεως καί τῆς θεώσεως τῶν εἰς τὸν Χριστὸν πιστευόντων ἀνθρώπων.

11. Η ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ

Περὶ τῆς Πεντηκοστῆς γίνεται λόγος στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (Πράξ. 2, 1-13). Εἰδικώτερα ἀναφέρεται, ὅτι μέ τὴν συμπλήρωση πενήντα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα καί ἐνῶ «ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τό αὐτό» συγκεντρωμένοι (Πράξ. 2, 1) κατῆλθε ἀπὸ τὸν οὐρανὸν τό Ἅγιον Πνεῦμα. Τότε «ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου καί ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέροις γλώσσαις, καθὼς τό Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι» (Πράξ. 2, 4). Τό φαινόμενο τῆς «γλωσσολαλίας» ἀπετέλει μεταξύ ἄλλων, μία ἀπόδειξη περὶ τῆς καθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους.

Ἡ ἐορτή τῆς Πεντηκοστῆς ἦτο ἀρχικά μία Ἰουδαϊκὴ ἐορτή, ἡ ὁποία εἰσῆχθη ἐνωρίτερα καί στήν χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ὅπου ἔλαβε νέο νόημα καί περιεχόμενο. Κατ' αὐτὴν ἐορτάζετο ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἡ ἀνάμνηση τῆς ἐπιφοίτησης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στοὺς Ἀποστόλους.

Ἡ Πεντηκοστή δικαίως θεωρεῖται ὡς «ἡ γενέθλιος ἡμέρα τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας», διότι κατ' αὐτὴν ἰδρύθη ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία εἶναι «ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, παρατεινόμενος εἰς τοὺς αἰῶνας» καί «πῦλαι Ἄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς», σύμφωνα μέ τὴν χριστιανικὴ διδασκαλία.

Καί ἡ Πεντηκοστή ἀπετέλεσε θέμα, τό ὁποῖο ἀπησχόλησε τὴν χριστιανικὴ τέχνη καί εἰκονογραφία. Σέ μικρογραφία τοῦ κώδικα τοῦ Ραμπουλᾶ (τοῦ ἔτους 586 μ.Χ.) καί κάτω ἀπὸ τοξωτό, κυανόχρωμο ἄνοιγμα, τό ὁποῖο συμβολίζει τὸν οὐρανὸν, εἰκονίζεται ἡ παράσταση τῆς Πεντηκοστῆς. Στὸν κάθετον ἄξονα τῆς συνθέσεως παρίσταται ὁλόσωμος, ὄρθια, μετωπικὴ ἢ Θεοτόκος. Φορεῖ ποδῆρη, χειριδωτό, κυανοῦ χρώματος χιτῶνα καί πορφυρὸ μαφόριο. Ἐχει ὑψωμένο τό δεξιὸν χερὶ σέ στάση ὁμιλίας. Πάνω ἀπὸ τό κεφάλι τῆς Παναγίας

υπερίπταται κόκκινη φλόγα, ή οποία υποδηλοϊ την έπιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος, τό όποϊο εϊκονίζεται ως περιστέρα.

Δεξιά καί άριστερά της Παναγίας, χωρισμένοι σε δύο ήμιχόρια, εϊκονίζονται οί δώδεκα Απόστολοι. Παρίστανται όλόσωμοι, όρθιοι, μετωπικοί. Φορούν ποδήρεις, χειριδωτούς, όρθόσημους, κιτρίνου χρώματος χιτώνες καί φαιοϋ ή κυανοϋ χρώματος ιμάτια. Έχουν ύψώσει τό δεξί των χέρι σε στάση όμιλίας. Πάνω από τά κεφάλια των υπερίπτανται πύρινες γλώσσες, οί όποϊες συμβολίζουν την έπιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος (Πράξ. 2, 4). Τό έδαφος εϊναι κυανοπράσινο καί τό βάθος της συνθέσεως φαιόν.

Σέ ξύλινη, φορητή εϊκόνα της Ίερās Μονής της Αγίας Αϊκατερίνης του Σινά (7ου αϊ. μ.Χ.) εϊκονίζεται ή Πεντηκοστή. Διατηρεϊται μόνον τό άριστερό τμήμα της συνθέσεως, ένω τό δεξιό έχει καταστραφή. Άνω καί στό μέσον εϊκονίζεται ό Ίησοϋς Χριστός στηθαίος, μετωπικός, προβάλλων από τά σύννεφα, φέρων χιτώνα, ιμάτιο καί ένσταυρο φωτοστέφανο. Πρόκειται για μοναδικό παράδειγμα άπεικόνισεως της Πεντηκοστής, όπου εϊκονίζεται καί ό Ίησοϋς Χριστός.

Κάτω καί παρατακτικά εϊκονίζονται όλόσωμοι, ένθρονοι, έπτά Απόστολοι, φέροντες ποδήρεις, χειριδωτούς χιτώνες καί ιμάτια. Έχουν ύψώσει τό δεξί των χέρι σε στάση όμιλίας, ένω μέ τό άριστερό κρατοϋν κλειστούς κώδικες ή συνεπτυγμένα εϊλητάρια.

Άπό τόν Ίησοϋν Χριστόν έκπορεύονται δέσμες φωτός, κατευθυνόμενες στά κεφάλια τών Άποστόλων. Στο κέντρο του όμίλου τών δώδεκα Άποστόλων παρίστανται οί πρωτοκορυφαίοι Απόστολοι Πέτρος καί Παϋλος.

Άνω καί εκατέρωθεν του Χριστοϋ ύπάρχει ή έπιγραφή:

«Η ΑΓΙΑ (ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ)»

Στά Κόραμα (Goereme) της Καππαδοκίας καί στό Kilinlar Kilise (Παρεκκλήσιο 29, περί τό 900 μ.Χ.), άμέσως επάνω από την είσοδο του ναοϋ διατηρεϊται τοιχογραφία, μέ μνημειώδη παράσταση της Πεντηκοστής. Η παράσταση αύτή χωρίζεται σε τρεις ζώνες, ήτοι:

Άνω ζώνη: Στο κέντρο της άνω ζώνης καί έντός κυκλικής δόξας παρίσταται «Η Έτοιμασία του θρόνου», θέμα άποκαλυπτικό. Εϊδικώτερα, εϊκονίζεται πολυτελής, κενός θρόνος, χωρίς έρεισίνωτο καί έρεισίχειρα. Από την δόξα, ή οποία περικλείει τόν θρόνον, έκπορεύονται δώδεκα δέσμες φωτός, οί όποϊες κατευθύνονται στίς κεφαλές τών Άποστόλων, πού παρίστανται κάτω από τόν θρόνον.

Μεσαία ζώνη: Στην επιφάνεια αυτής εικονίζονται οί δώδεκα Απόστολοι, όλόσωμοι, ἔνθρονοι, φέροντες ποδήρεις, χειριδωτούς χιτῶνες καί ἱμάτια. Ἔχουν ὑψώσει τό δεξί των χέρι σέ στάση ὁμιλίας, ἐνῶ μέ τό ἀριστερό των χέρι φέρουν κλειστούς κώδικες Εὐαγγελίων (τέσσερις Απόστολοι, ὅσοι καί οἱ Εὐαγγελιστές) καί ἀνεπτυγμένα εἰλητάρια. Τά ὀνόματά των δηλώνονται μέ γραπτές, μεγαλογράμματες ἐπιγραφές.

Κάτω ζώνη: Στην ἐπιφάνεια αὐτῆς παρίστανται δεκατέσσερα συνολικά πρόσωπα, τά ὁποῖα ὑποδηλοῦν τίς γλῶσσες καί τίς φυλές, σύμφωνα μέ τήν σχετική προφητεία τοῦ Δανιήλ (Δανιήλ Ζ', 13).

Στήν Σινασσόν (Mustafa Pasa Koeu) τῆς Καππαδοκίας καί στόν ναόν τῆς Πεντηκοστῆς ἢ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, διατηρεῖται τοιχογραφία μέ παράσταση τῆς Πεντηκοστῆς (τέλους 10ου αἰ. μ.Χ.). Ἀπό τήν ὅλη σύνθεση διατηρεῖται περίπου τό 1/2, ἐνῶ τό ὑπόλοιπο εἶναι κατεστραμμένο. Ἄνω καί στό μέσον παρίσταται ἐντός κυκλικῆς δόξας τό Ἅγιον Πνεῦμα, ὡς περιστερά. Ἀπό τήν δόξα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύονται ἔξι δέσμες φωτός, οἱ ὁποῖες κατευθύνονται στά κεφάλια τῶν Ἀποστόλων.

Οἱ ἔξι Ἀπόστολοι, ἥτοι το ἕνα διατηρούμενο ἡμιχόριο, παρίστανται όλόσωμοι, ἔνθρονοι, μετωπικοί. Φοροῦν ποδήρεις, χειριδωτούς χιτῶνες καί πλούσια πτυχούμενα ἱμάτια. Ἔχουν ὑψώσει τό δεξί των χέρι σέ στάση εὐλογίας καί μέ τό ἀριστερό κρατοῦν κλειστούς κώδικες Εὐαγγελίων.

Στό Καθολικό τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά Φωκίδος (μέσων 11ου αἰ. μ.Χ.), στόν χώρον τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καί στίς ἐσωτερικές ἐπιφάνειες ἡμισφαιρικοῦ τρούλλου, ὑπάρχει ψηφιδωτό, στό ὁποῖο παρίσταται ἡ Πεντηκοστή. Στό κέντρο τοῦ τρούλλου καί ἐντός κύκλου εἰκονίζεται «ὁ κενός θρόνος» ἢ ἄλλως λεγόμενη «Ἐτοιμασία τοῦ Θρόνου». Εἰδικώτερα παρίσταται κενός θρόνος, πολυτελής, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει κλειστός κώδικας Εὐαγγελίου. Ἀνωθεν αὐτοῦ εἰκονίζεται τό Ἅγιον Πνεῦμα «ὡσεὶ περιστερά». Ἀπό τόν κύκλον αὐτόν ἐκπορεύονται δώδεκα δέσμες φωτός, κατευθυνόμενες πρός τά κεφάλια τῶν δώδεκα Ἀποστόλων. Οἱ Ἀπόστολοι εἰκονίζονται όλόσωμοι, ἔνθρονοι, ἔχοντες ἀνά ζεύγη στραμμένες τίς κεφαλές των ὁ ἕνας πρός τόν ἄλλον, ὡς νά συνομιλοῦν.

Οἱ Ἀπόστολοι φοροῦν ποδήρεις, χειριδωτούς χιτῶνες καί ἱμάτια. Ὁρισμένοι ἀπό αὐτοῦς κρατοῦν στό ἀριστερό τῶν χέρι κλειστό

κώδικα καί ἄλλοι συνεπτυγμένο εἰλητάριο. Ἔχουν ὑψωμένο τό δεξι τῶν χέρι σέ στάση εὐλογίας ἢ ὁμιλίας.

Οἱ θρόνοι ἐπὶ τῶν ὁποίων κάθονται οἱ Ἀπόστολοι δέν φέρουν ἐρεισίνωτα ἢ ἐρεισίχειρα, φέρουν ὅμως πολυτελῆ προσκεφάλαια. Ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν τῶν Ἀποστόλων παρίστανται φλόγες πυρός, ὑποδηλοῦσες τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν.

Στό κέντρο τῆς συνθέσεως εἰκονίζονται οἱ κορυφαῖοι Ἀπόστολοι Πέτρος καί Παῦλος. Στά σφαιρικά τρίγωνα, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται στῇ βάση τοῦ τρούλλου, εἰκονίζονται ὁμάδες προσώπων, μέ τίς ἐπιγραφές: «ΓΛΩCCAI - ΦΥΛΑΙ», σύμφωνα μέ τὴν προφητικὴ ρῆση τοῦ Προφήτου Δανιήλ: «Καί πάντες οἱ λαοί, φυλαί καί γλῶσσαι αὐτῷ δουλεύουσιν» (Δανιήλ Ζ', 13).

Στό Καθολικὸ τῆς Νέας Μονῆς τῆς Χίου (τῶν μέσων τοῦ 11ου αἰ. μ.Χ.) διατηρεῖται ψηφιδωτὴ παράσταση τῆς Πεντηκοστῆς. Σέ εἶδος πεταλοειδοῦς συνθρόνου, εἰκονίζονται ὁλόσωμοι, ἔνθρονοι ἔνδεκα Ἀπόστολοι. Φοροῦν ποδήρεις, χειριδωτοὺς, ὀρθόσημους χιτῶνες καί ἱμάτια. Ἔχουν ὑψωμένο τό δεξί των χέρι σέ στάση ὁμιλίας, ἐνῶ μέ τό ἀριστερό κρατοῦν συνεπτυγμένα εἰλητάρια ἢ κλειστοὺς κώδικες, οἱ ὁποῖοι κοσμοῦνται μέ πολύτιμες σταχώσεις. Οἱ θρόνοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων κάθηνται οἱ Ἀπόστολοι, δέν φέρουν ἐρεισίνωτα ἢ ἐρεισίχειρα. Τό ἄνω τμήμα τῆς συνθέσεως εἶναι κατεστραμμένο. Τό ἔδαφος εἶναι φαιόχρωμο καί τό βάθος χρυσό.

Σέ περγαμηνὸ Εὐαγγελιστάριο τῆς Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους (τοῦ ἔτους 1059 μ.Χ.) ὑπάρχει μικρογραφία τῆς Πεντηκοστῆς. Οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι κάθηνται ἐπὶ θρόνων, τοποθετημένων σέ εἶδος πεταλοειδοῦς συνθρόνου. Οἱ θρόνοι δέν φέρουν ἐρεισίνωτα ἢ ἐρεισίχειρα. Οἱ Ἀπόστολοι παρίστανται ὁλόσωμοι, φέροντες ποδήρεις, χειριδωτοὺς χιτῶνες καί ἱμάτια. Ἔχουν ὑψωμένο τό δεξί τῶν χέρι σέ στάση ὁμιλίας. Πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλαια τῶν ἐπερίπτανται πύρινες γλῶσσες, ὑποδηλοῦσες τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Στό κέντρο κάθεται, ἀριστερά μέν, ὡς πρὸς τὸν θεατὴ, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὁ ὁποῖος εὐλογεῖ μέ τό δεξί του χέρι καί φέρει κλειστό κώδικα μέ τό ἀριστερό, δεξιὰ δέ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, ὁ ὁποῖος εὐλογεῖ μέ τό δεξί του χέρι καί κρατεῖ κλειστό εἰλητάριο μέ τό ἀριστερό.

Κάτω καί στό μέσον, ἐντός ἡμικυκλικοῦ πλαισίου, εἰκονίζονται δύο πρόσωπα, μέ μαῦρο δέρμα, τά ὅποια ὑποδηλοῦν τίς γλῶσσες καί τίς φυλές, οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται στήν σχετική προφητεία τοῦ Δανιήλ (Πρβλ. Δανιήλ Ζ', 13). Τό βάθος τῆς συνθέσεως εἶναι χρυσό.

Στήν Ἱερά Μονή Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους φυλάσσεται περγαμηνός κώδικας, ὁ ὁποῖος περιέχει 16 Λόγους τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καί κοσμεῖται μέ μικρογραφίες (11ος αἰ. μ.Χ.). Μεταξύ ἄλλων συνθέσεων περιλαμβάνεται καί ἡ παράσταση τῆς Πεντηκοστῆς.

Οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι εἰκονίζονται ὁλόσωμοι, καθήμενοι γύρω ἀπό σιγμοειδῆ τράπεζα (C), στήν κορυφή τῆς ὁποίας εὐρίσκονται οἱ πρωτοκορυφαῖοι Ἀπόστολοι Πέτρος καί Παῦλος. Οἱ θρόνοι τῶν Ἀποστόλων δέν φέρουν ἐρεισίνωτα ἢ ἐρεισίχειρα. Οἱ Ἀπόστολοι φοροῦν ποδήρεις, χειριδωτούς χιτῶνες καί ἱμάτια.

Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος εὐλογεῖ μέ τό δεξί του χέρι καί κρατεῖ συνεπτυγμένο εἰλητάριο μέ τό ἄριστερό. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εὐλογεῖ μέ τό δεξί του χέρι καί κρατεῖ κλειστό κώδικα μέ τό ἄριστερό. Οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι ἔχουν ὑψώσει τό δεξί τῶν χέρι σέ στάση ὁμιλίας, ἐνῶ στό ἄριστερό κρατοῦν κλειστούς κώδικες ἢ συνεπτυγμένα εἰλητάρια.

Στό κέντρο καί ἐντός ἡμικυκλικοῦ πλαισίου εἰκονίζονται δύο μορφές ὁλόσωμες, ὄρθιες, μετωπικές, οἱ ὁποῖες ἐκπροσωποῦν τίς γλῶσσες καί τίς φυλές. Τό βάθος τῆς συνθέσεως εἶναι χρυσό.

Στήν Ἱερά Μονή τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τοῦ Ἁγίου Ὁρους (Ρωσική) φυλάσσεται περγαμηνός κώδικας (Κῶδιξ ἀριθμ. 6), ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει 16 Λόγους τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καί κοσμεῖται μέ μικρογραφίες (τοῦ 12ου αἰ. μ.Χ.). Μεταξύ αὐτῶν περιλαμβάνεται καί ἡ παράσταση τῆς Πεντηκοστῆς.

Οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι παρίστανται ὁλόσωμοι, ἔνθρονοι, καθήμενοι σέ εἶδος πεταλοειδοῦς συνθρόνου. Οἱ Ἀπόστολοι φέρουν ποδήρεις, χειριδωτούς χιτῶνες καί ἱμάτια. Ἔχουν ὑψωμένο τό δεξί τῶν χέρι σέ στάση εὐλογίας, ἐνῶ μέ τό ἄριστερό κρατοῦν εἴτε κλειστούς κώδικες βιβλίων, εἴτε συνεπτυγμένα εἰλητάρια. Στό κέντρο τῆς συνθέσεως παρίστανται οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καί Παῦλος. Πάνω ἀπό τίς κεφαλές τῶν Ἀποστόλων ὑπερίπτανται πύρινες γλῶσσες, ὑποδηλοῦσες τήν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Κάτω καί στό μέσον παρίστανται ἐντός ἡμικυκλίου δύο ὁλόσω-

μες, ὀρθιες μορφές, τό δέρμα τῶν ὁποίων εἶναι καστανόχρωμο, ὑποδηλοῦσες τίς φυλές καί τίς γλῶσσες, τῆς προφητείας τοῦ Προφήτου Δανιήλ. Τό βάθος τῆς συνθέσεως εἶναι χρυσό.

Στόν καθεδρικό ναόν τῆς Φλωρεντίας φυλάσσεται βυζαντινό Δίπτυχο, προερχόμενο ἐκ τῆς Κωσταντινουπόλεως, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται σέ μικρογραφία, ψηφιδωτές παραστάσεις μέ συνθέσεις τοῦ Δωδεκαόρτου (τοῦ 14ου αἰ. μ.Χ.). Μεταξύ αὐτῶν συμπεριλαμβάνεται καί ἡ παράσταση τῆς Πεντηκοστῆς.

Οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι εἰκονίζονται καθήμενοι σέ εἶδος πεταλοειδοῦς συνθρόνου. Παρίστανται ὁλόσωμοι, φέροντες ποδήρεις, χειριδωτούς πολύχρωμους χιτῶνες καί πλούσια πτυχοῦμενα ἱμάτια. Στό κέντρο εἰκονίζονται οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καί Παῦλος. Πάνω ἀπό τά κεφάλια τῶν δώδεκα Ἀποστόλων παρίστανται πύρινες γλῶσσες, σέ ἔνδειξη τῆς καθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁρισμένοι ἀπό τοὺς Ἀποστόλους κρατοῦν κλειστούς κώδικες, ἐνῶ ἄλλοι φέρουν συνεπτυγμένα εἰλητάρια.

Στό κέντρο καί ἐντός ἐλλειψοειδοῦς ἐπιφανείας παρίσταται ὁ Κόσμος, ἥτοι ἓνας ἄνδρας ὁλόσωμος, ὁ ὁποῖος φέρει ποδήρη, χειριδωτό ἐρυθροῦ χρώματος χιτῶνα καί στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. Κάθεται ὀκλαδόν πάνω στό ἔδαφος καί κρατεῖ καί μέ τά δύο τοῦ χέρια ἓνα ἐπίμηκες, ἀπλωμένο ὕφασμα, ἐντός τοῦ ὁποίου περιέχονται δώδεκα συνεπτυγμένα εἰλητάρια, ὡς σύμβολο τῆς συναθροίσεως τῶν γλωσσῶν, τίς ὁποῖες εἶχεν ἀπομακρύνει ἡ σύγχυση τῶν γλωσσῶν τῆς πυργοποιΐας, στήν Βαθυλῶνα. Τό βάθος τῆς συνθέσεως εἶναι χρυσό. Ἄνω καί στό μέσον ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή: «Η ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ».

Σέ ὁρισμένες δεσποτικές ἢ ξύλινες, φορητές εἰκόνες τῆς Πεντηκοστῆς τῶν μεταβυζαντινῶν χρόνων, οἱ ὁποῖες φυλάσσονται σέ Μονές καί ναούς τῆς Δωδεκανήσου, συνδυάζεται τό θέμα τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πρὸς ἐκεῖνο τῆς Ἁγίας Τριάδος καί τοῦτο προφανῶς, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐπομένην ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, τελεῖται μεγαλοπρεπῶς ἡ ἐορτὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Εἰδικώτερα, ἡ ἐπιφάνεια τῶν εἰκόνων αὐτῶν χωρίζεται σέ δύο ἐπὶ μέρους ζῶνες, ἥτοι:

Ἄνω ζώνη: Δεξιὰ, ὡς πρὸς τόν θεατὴ, εἰκονίζεται ὁ Θεός - Πατήρ, ὡς γέρων (Παλαιός τῶν ἡμερῶν), ἀριστερά παρίσταται ὁ Θεός - Υἱός, ὡς ὥριμος ἄνδρας (ὁ τύπος τοῦ διδασκάλου) καί ἄνω καί στό

μέσον παρίσταται τό Ἅγιον Πνεῦμα, «ὥσεί περιστέρα». Πρόκειται γιά τόν δυτικό τρόπο ἀπεικόνισεως τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὁ ὁποῖος εἰσήχθη ἀπό τήν Δύση στήν Ἀνατολική Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία, μετά τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπό τῶν Τούρκων (1453 μ.Χ.).

Κάτω ζώνη: Στόν κάθετο ἄξονα τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος ὁλόσωμος, ὄρθια, μετωπική, φέρουσα ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καί μαφόριο, ἔχουσα ὑψωμένα τά χέρια σέ στάση δεήσεως καί συμβολίζουσα τήν Ἐκκλησία. Δεξιά καί ἀριστερά τῆς Παναγίας παρίστανται ἀνά ἕξι ὁλόσωμοι, ὄρθιοι, στραμμένοι πρὸς τό κέντρον τῆς συνθέσεως καί ἐμβλέποντες πρὸς τόν οὐρανόν, Ἀπόστολοι.

Ὅπως συνάγεται ἀπό ὅσα ἀνωτέρω ἀναφέρθησαν, ἡ εἰκονογραφία τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι πλουσιωτάτη. Ἡ παράσταση τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι συνήθης στά εἰκονογραφικά προγράμματα τῶν τοιχογραφημένων ναῶν τῆς Δωδεκανήσου καί τῆς Ἑλλάδος γενικώτερα, τῆς βυζαντινῆς καί τῆς μεταβυζαντινῆς περιόδου. Δέν ἀπουσιάζει ποτέ, ἀπό τά Δωδεκάορτα τῶν ὑπερυψωμένων μεταβυζαντινῶν τέμπλων τῶν Ὁρθοδόξων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν.

Μετά τό ἔτος 1830 μ.Χ., παρατηρεῖται δυτικότροπη ἐπίδραση καί στήν εἰκονογραφία τῆς Πεντηκοστῆς, ἔντονη, ὅσον ἀφορᾷ στήν ἀπόδοση τῶν ἐπὶ μέρους προσώπων καί στά ἐπὶ μέρους εἰκονογραφικά στοιχεῖα, γεγονός γενικώτερο, τόσο στή μεταβυζαντινὴ τέχνη, ὅσο καί στόν τρόπο τῆς σκέψεως καί τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους.

12. Η ΚΟΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Γιά τήν περίοδο πρὶν ἀπό τό τέλος τῆς Εἰκονομαχίας (718-843 μ.Χ.) στερούμεθα σχετικῶν εἰδήσεων, ὅσον ἀφορᾷ στήν ὑπαρξὴ ἢ μὴ εἰκόνων τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

Ἀπὸ τοῦ 9ου αἰ. κ.έ. ἔχομε σχετικές πληροφορίες περὶ ὑπάρξεως εἰκόνων, ἀναφερομένων στήν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου. Ὁ ναὸς τῆς Santa Maria Egiziaca τῆς Ρώμης ἐκοσμήθη μέ τοιχογραφίες μεταξύ τῶν ἐτῶν 872 καί 882 μ.Χ., ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πάπα Ρώμης Ἰωάννου τοῦ Η΄ (872-882 μ.Χ.). Τρεῖς ἀποσπασματικές ἀπεικονίσεις, σχετικές μέ τήν Κοίμηση τῆς Παναγίας, περιλαμβάνονται μεταξύ αὐτῶν, ἥτοι:

α) Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς προλέγει τήν Κοίμηση τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου.

β) Οί Απόστολοι μεταφέρονται ἐπὶ νεφελῶν, ἀπὸ τὰ μέρη ὅπου εὐρίσκονται, στήν Γεθσημανή, προκειμένου νά παρευρεθοῦν στήν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου.

γ) Ὁ χαιρετισμός τῆς Παναγίας μπροστά ἀπὸ τὴν οἰκία Της καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

Ἀσφαλῶς θὰ ἀπεικονίζετο καὶ ἡ κυρία σκηνή τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία ὁμως δέν διετηρήθη.

Ἀπὸ τὴν χρονικὴ περίοδο, ἡ ὁποία ἐκτείνεται πρὶν ἀπὸ τὸν 10ον αἰ. μ.Χ. δέν διατηροῦνται ἀπεικονίσεις τῆς Κοιμήσεως τῆς Παναγίας. Ὅμως, θὰ πρέπει νά ὑποθέσουμε, ὅτι ὑπῆρχαν τὸ ἀργότερο κατὰ τὸ ἔτος 600 μ.Χ., ὅποτε στήν ἐορτὴ τῆς Παναγίας, ἡ ὁποία ἐορτάζετο στὰ Ἱεροσόλυμα στίς 15 Αὐγούστου, περιελήφθη καὶ ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου.

Ἀρχαιότατο σωζόμενο παράδειγμα τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἀποτελεῖ τοιχογραφία, ἡ ὁποία ὑπάρχει στὸν ναὸν Ayvali Kilise τῆς Καππαδοκίας (913-920 μ.Χ.). Στὸ κέντρο περίπου τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος ὁλόσωμος, κειμένη ἐπὶ νεκρικῆς κλίνης, ἡ ὁποία καλύπτεται μὲ πολυτελῆ ποδέα. Τὸ κεφάλι τῆς Παναγίας εἶναι τοποθετημένο πρὸς τὰ δεξιὰ, ὡς πρὸς τὸν θεατὴ, ἐνῶ τὰ πόδια Αὐτῆς κεῖνται πρὸς τὰ ἀριστερά, ὡς πρὸς τὸν θεατὴ. Πίσω ἀπὸ τὴν κλίνη εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁλόσωμος, στραμμένος πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ δεικνύων πρὸς τὴν κεφαλὴ τῆς Παναγίας. Δεξιὰ εἰκονίζεται ἱπτάμενος Ἄγγελος. Ἐκατέρωθεν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ παρίστανται οἱ Απόστολοι, οἱ ὁποῖοι φοροῦν ποδήρεις, χειριδωτοὺς χιτῶνες καὶ ἱμάτια.

Ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ ἐλεφαντοστά (τοῦ 10ου καὶ 11ου αἰ. μ.Χ.) μᾶς παραδίδει τὸν κανονικὸν εἰκονογραφικὸ τύπο τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ὅπως διεμορφώθη στήν Ἀνατολή: ἡ Μαρία κεῖται μὲ κλειστοὺς ὀφθαλμούς καὶ σταυρωμένα χέρια ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπὶ τῆς νεκρικῆς κλίνης. Στὸν κάθετον ἄξονα τῆς συνθέσεως παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Ὅποιος, εἴτε εἶναι μετωπικός (βυζαντινὴ παράδοση), εἴτε κοιτάζει πρὸς τὰ πλάγια, βλέπων πρὸς τὴν κεφαλὴ τῆς Παναγίας (συριακὸς τύπος) καὶ κρατᾷ στήν ἀγκάλῃ Του τὸ «εἶδωλον» τῆς Μαρίας, ἥτοι τὴν ψυχὴν της. Σέ ὠρισμένες περιπτώσεις ἡ ψυχὴ τῆς Παναγίας παρίσταται ὡς Βρέφος, ἐσπαργανωμένο. Ἐκατέρωθεν ἴστανται οἱ Απόστολοι, χωρισμένοι σέ δύο ἡμιχόρια. Ὁ Παῦλος ἄπτεται τῶν ποδῶν τῆς Θε-

οτόκου, ἐνῶ ὁ Πέτρος ἴσταται παρά τήν κεφαλὴν Αὐτῆς καί θυμιᾷ. Ὁ Ἰωάννης ἴσταται δίπλα ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν καί σκύβει πρό τῆς Παναγίας. Παρά τοὺς Ἀποστόλους ἴστανται τρεῖς κληρικοί, οἱ ὅποιοι ἀρχικά δὲν διακρίνονται σαφῶς ἀπὸ αὐτοὺς, ὅμως ἀργότερα ξεχωρίζουν, λόγω τῶν ἀμφίων, τὰ ὅποια φέρουν καί τὰ ὅποια εἶναι ἅμφια τῶν Ἐπισκόπων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (Ἱεράρχες).

Σέ πλάκα ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν, ἡ ὁποία προέρχεται πιθανῶς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη (τελευταῖο τέταρτο τοῦ 10ου αἰ. μ.Χ.) καί ἐφυλάσσετο στὴν Μονὴ τοῦ Reichenau ἢ τοῦ Bamberg καί ἡ ὁποία προσηρμόσθη στοῦ Εὐαγγελιᾶριο τοῦ Ὁθωνοῦ τοῦ Γ' (υἱοῦ τῆς Θεοφανοῦς), τώρα δέ φυλάσσεται στοῦ Μόναχο, ἀπεικονίζεται ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου.

Στόν κάθετον ἄξονα τῆς συνθέσεως παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, ὄρθιος, φέρων ποδῆρη, χειριδωτό χιτῶνα καί πλούσια πτυχούμενον ἱμάτιο. Ἡ κεφαλὴ Του περιβάλλεται μέ ἑνσταυρο φωτοστέφανο. Ἔχει στραμμένο τὸ κεφάλι Του πρὸς τὰ δεξιὰ, ὡς πρὸς τὸν θεατὴ καί κοιτᾷ τὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας. Καί μέ τὰ δύο Του χέρια κρατεῖ στὴν δεξιὰ Του πλευρά τήν ψυχὴ τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία εἰκονίζεται ὡς Βρέφος, σπαργανωμένο, φέρουσα μαφόριο. Ἀνωθεν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ παρίστανται δύο Ἄγγελοι ὁλόσωμοι, ἱπτάμενοι, σεβίζοντες.

Στόν ὀριζόντιον ἄξονα τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος νεκρή, κειμένη ἐπὶ κλίνης, ἡ ὁποία φέρει πολυτελεῖ ποδέα. Τὸ κεφάλι τῆς Παναγίας κεῖται δεξιὰ καί τὰ πόδια ἀριστερά. Ἡ Θεοτόκος φορεῖ ποδῆρη, χειριδωτό χιτῶνα καί μαφόριο καί ἔχει τεντωμένα τὰ χέρια παράλληλα πρὸς τὸ σῶμα Αὐτῆς. Ἐκατέρωθεν παρίστανται σέ δύο ἡμιχόρια οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι καί τρεῖς Ἱερωμένοι. Ὁ Πέτρος παρίσταται δεξιὰ, παρά τήν κεφαλὴν τῆς Θεοτόκου, φέρων μέ τὸ δεξιὸν χεῖρ θυμιατήριον καί θυμίων τήν Παναγίαν. Μέ τὸ ἀριστερόν του χεῖρ κρατεῖ κλειστὸ κώδικα βιβλίου. Παρά τοὺς πόδας τῆς Παναγίας ἴσταται ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, προσπαύων αὐτοὺς μέ τὰ χέρια του, σέ ἑνδειξὴ εὐλαβείας καί σεβασμοῦ. Μεταξὺ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί Πέτρου παρίσταται ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ τήν προστασίαν τοῦ ὁποίου εὕρισκετο ἡ Θεοτόκος κατὰ τὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ ἐπὶ γῆς βίου Αὐτῆς. Ὁ Ἰωάννης κύπτει, ἐτοιμαζόμενος νὰ ἀσπασθῇ τήν Θεοτόκον στοῦ πρόσωπο καί τὸ στήθος Αὐτῆς.

Σέ βυζαντινή πλάκα από έλεφαντοστούν, ή όποία φυλάσσεται στην Κολωνία τής Γερμανίας (του τέλους του 10ου αϊ. μ.Χ.) καί τής όποίας ή τέχνη δέν χαρακτηρίζεται από ύψηλή ποιότητα, εικονίζεται επίσης ή Κοίμηση τής Ύπεραγίας Θεοτόκου. Ένδιαφέρουσες εΐναι οί παρακάτω διαφορές, σέ σχέση μέ τήν προηγούμενη παράσταση: ό Ίησοϋς παρίσταται όλόσωμος, εύθυτενής, σχεδόν μετωπικός, μέ έλαφρά κλίση τής κεφαλής Του προς τό πρόσωπο τής Θεοτόκου. Ό Χριστός κρατεί τήν ψυχή τής Θεοτόκου στην άριστερή Του πλευρά. Ή κεφαλή τής Παναγίας κείται προς τά άριστερά, ως προς τόν θεατή καί τά πόδια Αϋτής προς τά δεξιά. Άνω καί δεξιά εικονίζεται ένας Άρχάγγελος (ό Άρχων Μιχαήλ), κρατώντας τήν ψυχήν τής Θεοτόκου, παριστανωμένης ως Βρέφος καί μεταφέροντας αϋτήν στον οϋρανόν.

Σέ περγαμηνό Εϋαγγελιστάριο τής Μονής Διονυσίου του Άγίου Όρους, τό όποιον διασώζει εξαιρετικής ποιότητας μικρογραφίες (του έτους 1059 μ.Χ.), παρίσταται επίσης ή Κοίμηση τής Θεοτόκου. Στόν κάθετον άξονα τής συνθέσεως εικονίζεται ό Ίησοϋς Χριστός όλόσωμος, φέρων πορφυρόχρωμο χιτώνα καί κυανόχρωμο ιμάτιο. Έχει στραμμένο τό σϋμα Του δεξιά, ως προς τόν θεατή καί τό κεφάλι Του προς τά άριστερά, βλέπων προς τό πρόσωπο τής Ύπεραγίας Μητρός Του. Καί μέ τά δύο Αϋτου χέρια κρατεί στην άριστερή Του πλευρά τήν ψυχή τής Θεοτόκου, εικονιζομένης ως Βρέφος, σπαργανωμένο. Άνω καί δεξιά ένας ιπτάμενος Άγγελος έτοιμάζεται νά παραλάβη τήν ψυχή τής Παναγίας καί νά τήν μεταφέρει στους οϋρανούς.

Στόν όριζόντιον άξονα τής συνθέσεως παρίσταται ή Θεοτόκος κειμένη επί τής νεκρικής κλίνης. Ή κλίνη φέρει έρυθρου χρώματος κάλυμμα καί πορφυρόχρωμο ποδέα. Έμπροσθεν τής κλίνης ύπάρχει χαμηλό ύποπόδιο. Ή Θεοτόκος φορεΐ κυανου χρώματος χιτώνα καί πορφυρόχρωμο μαφόριο καί έχει σταυρωμένα τά χέρια Της επί του στήθους. Τό κεφάλι Της εΐναι άριστερά τοποθετημένο καί τά πόδια Της δεξιά, ως προς τόν θεατή.

Δεξιά εικονίζονται έξι Άπόστολοι, όλόσωμοι, τών όποιών ήγειται ό Παϋλος, κύπτων καί ασπαζόμενος τό ακρο τών ποδών τής Παναγίας. Πίσω από αϋτούς ένας Ίεράρχης καί πίσω του ένα αρχιτεκτόνημα, καλύπτουν τόν χϋρον.

Άριστερά παρίστανται έξι Άπόστολοι, τών όποιών ήγειται ό

Πέτρος. Μέ τό δεξί του χέρι κρατεί θυμιατήριο καί θυμῶ τήν Παναγία. Πίσω ἀπό αὐτούς εἰκονίζεται ἕνας Ἱεράρχης καί ὀπισθεν αὐτοῦ ἕνα ἀρχιτεκτόνημα, κατά τρόπον τελείως συμβατικό. Τό βάθος τῆς συνθέσεως εἶναι χρυσό.

Σέ κιβωτίδιο ἀπό ἑλεφαντοστούν, τό ὁποῖο προέρχεται ἀπό τήν νότιο Ἰταλία (Μονή Farfa, Salerno ἢ Amalfi, περί τό ἔτος 1072 μ.Χ.) καί φυλάσσεται στήν Ρώμη, εἰκονίζεται ἐπίσης ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία ἐκτείνεται κατά πλάτος καί κατά ὕψος. Στό κέντρο καί στόν ὀριζόντιο ἄξονα τῆς συνθέσεως παρίσταται ἡ Θεοτόκος, κειμένη ἐπὶ τῆς νεκρικῆς κλίνης. Τό κεφάλι Της εἶναι τοποθετημένο δεξιᾷ, ὡς πρός τόν θεατή καί τά πόδια ἀριστερά. Δίπλα ἀπό τό προσκεφάλαιο τῆς Παναγίας ἴσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός, στραμμένος πρός τά δεξιᾷ, φέρων μέ τό ἀριστερό Του χέρι τήν ψυχή τῆς Παναγίας, ὡς καθημένη μορφή καί τήν παραδίδει στόν Ἀρχάγγελο Μιχαήλ, προκειμένου νά τήν μεταφέρει στούς οὐρανοῦς.

Ἄνω καί δεξιᾷ εἰκονίζεται ἕνας Ἄγγελος καί ἄνω καί ἀριστερά παρίστανται δύο ἱπτάμενοι Ἄγγελοι. Κάτω καί δεξιᾷ εἰκονίζονται ἕξι Ἀπόστολοι, ὁλόσωμοι, παρατακτικά ὁ ἕνας πίσω ἀπό τόν ἄλλον. Ἐπικεφαλῆς αὐτῶν εἶναι ὁ Παῦλος. Κάτω καί ἀριστερά εἰκονίζονται πέντε Ἀπόστολοι, ὁλόσωμοι, παρατακτικά τοποθετημένοι. Προηγεῖται ὁ Πέτρος, φέρων μέ τό δεξί του χέρι θυμιατήριον, μέ τό ὁποῖο θυμῶ τήν Παναγία. Μεταξύ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί Πέτρου παρίσταται ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος φέρων μέ τό ἀριστερό αὐτοῦ χέρι κλάδον φοίνικος, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ σύμβολο νίκης.

Στήν Martorana, παρά τό Palermo τῆς Ἰταλίας, διατηρεῖται ψηφιδωτό, μέ μνημειώδη παράσταση τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (περί τό ἔτος 1150 μ.Χ.). Στόν κάθετον ἄξονα τῆς συνθέσεως παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, ὄρθιος, ἔχων στραμμένο τό πρόσωπό Του πρός τά ἀριστερά καί ἀτενίζων τήν Παναγίαν Μητέρα Του. Καί μέ τά δύο Του χέρια κρατεῖ τήν ψυχὴν τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία παρίσταται ὡς βρέφος σπαργανωμένο.

Στόν ὀριζόντιο ἄξονα τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος, κειμένη ἐπὶ τῆς νεκρικῆς κλίνης. Τό κεφάλι Της κεῖται ἀριστερά, ὡς πρός τόν θεατή καί τά πόδια Της δεξιᾷ. Ἐχει σταυρωμένα τά χέρια ἐπὶ τοῦ στήθους. Ἀνωθεν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰκονίζονται δύο Ἀρχάγγελοι, ὁλόσωμοι, ἱπτάμενοι καί σεβίζοντες.

Δεξιᾷ εἰκονίζονται ἑπτὰ συνολικά Ἀπόστολοι. Πρῶτος εἶναι ὁ

Παῦλος, ὁ ὁποῖος ἀσπάζεται τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν τῆς Παναγίας. Πίσω ἀπό τούς Ἀποστόλους παρίσταται ἀρχιτεκτόνημα, στὸν ἐξώστη τοῦ ὁποῖου ἴστανται δύο γυναῖκες, μέ ἔντονη τὴν ἔκφραση τοῦ αἰσθήματος τῆς λύπης.

Ἀριστερά εἰκονίζονται πέντε Ἀπόστολοι, τῶν ὁποίων προεξάρχει ὁ Πέτρος, φέρων μέ τὸ δεξί του χέρι θυμιατήριον καὶ θυμῶν τὴν Παναγίαν. Πίσω ἀπό τούς Ἀποστόλους παρίστανται δύο Ἅγιοι Ἱεράρχες καὶ πίσω ἀπὸ αὐτοὺς ἓνα ἀρχιτεκτόνημα.

Μπροστά καὶ κάτω καὶ σέ πρῶτο ἐπίπεδο, παρίσταται χαμηλό ὑποπόδιο, μαργαριτοκόσμητο. Τό βάθος τῆς συνθέσεως εἶναι χρυσό.

Στό δεξιό φύλλο Διπτύχου, τό ὁποῖο φυλάσσεται στὸν καθεδρικόν ναόν τῆς Φλωρεντίας, προερχόμενον ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τό ὁποῖο φέρει ψηφιδωτό-μικρογραφία, μέ τίς συνθέσεις τοῦ Δωδεκαόρτου (τοῦ 14ου αἰ. μ.Χ.), συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ παράσταση τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Στόν κάθετον ἄξονα τῆς συνθέσεως παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, ὄρθιος, μετωπικός, ἐντός ἐλλειψοειδοῦς δόξας. Φορεῖ ποδήρη, χειριδωτό, κιτρίνου χρώματος χιτῶνα καὶ χρυσίζον ἱμάτιο. Ἡ κεφαλὴ Αὐτοῦ περιβάλλεται μέ ἑνσταυρο φωτοστέφανο. Καὶ μέ τὰ δύο Του χέρια κρατεῖ στήν δεξιὰ Αὐτοῦ πλευρά τὴν ψυχὴν τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία παρίσταται ὡς βρέφος, σπαργανωμένο. Ἄνωθεν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπερίπτανται δύο ὁλόσωμοι Ἀρχάγγελοι (Μιχαήλ-Γαβριήλ), οἱ ὁποῖοι «σεβίζουν».

Στόν ὀριζόντιον ἄξονα τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος ὁλόσωμος, κειμένη ἐπὶ τῆς νεκρικῆς κλίνης, ἡ ὁποία καλύπτεται μέ πολυτελῆ, πορφυρόχρωμη ποδέα. Τό κεφάλι τῆς Θεοτόκου κεῖται ἀριστερά, ὡς πρὸς τὸν θεατὴ καὶ τὰ πόδια δεξιὰ. Φέρει ποδήρη, χειριδωτό χιτῶνα καὶ πορφυρό μαφόριο καὶ ἔχει σταυρωμένα τὰ χέρια Αὐτῆς ἐπὶ τοῦ στήθους.

Δεξιὰ εἰκονίζονται ἔξι Ἀπόστολοι, μέ προπορευόμενον τὸν Παῦλον, ὁ ὁποῖος ἀσπάζεται τὰ πόδια τῆς Θεοτόκου. Πίσω ἀπὸ τούς Ἀποστόλους εἰκονίζεται ἓνας Ἱεράρχης καὶ πίσω ἀπὸ αὐτόν παρίσταται συμβατικά ἓνα ἀρχιτεκτόνημα, ὅπως συνηθίζεται σέ εἰκονογραφικὲς συνθέσεις ἰδίᾳ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων (1258 - 1453 μ.Χ.).

Ἀριστερά εἰκονίζονται τέσσερις Ἀπόστολοι, μέ προεξάρχοντα

αὐτῶν τόν Πέτρον, ὁ ὁποῖος ἔχει στραμμένο τό βλέμμα του πρός τήν κεφαλὴν τῆς Παναγίας. Πίσω ἀπό τοὺς Ἀποστόλους παρίσταται ἓνας Ἱεράρχης, κρατῶν ἀνοικτόν κώδικα βιβλίου, ἱστάμενος μπροστά ἀπὸ ἓνα ἀρχιτεκτόνημα.

Μεταξὺ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Παναγίας παρίσταται ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, γέρων, μέ μακρὺ γένειο, ἔτοιμος νὰ ἀσπασθῇ τὴν Θεοτόκον. Τό βάθος τῆς συνθέσεως εἶναι χρυσό.

Σέ εἰκονογραφικές συνθέσεις τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, οἱ ὁποῖες προέρχονται κυρίως ἀπὸ τὴν μεταβυζαντινὴ ἐποχὴ, ἀπαντᾷ συχνά τό ἐπεισόδιο τοῦ Ἰουδαίου Ἰεφωνίου. Εἰδικώτερα, κάτω καὶ ἔμπροσθεν τῆς συνθέσεως, σέ πρῶτο ἐπίπεδο, παρίσταται ὁ Ἰουδαῖος Ἰεφωνίας, ὁ ὁποῖος ἐκ περιεργείας κινούμενος, ἤλθεν καὶ ἀκούμπησε τὰ χέρια τοῦ ἐπὶ τῆς σεπτῆς νεκρικῆς κλίνης τῆς Παναγίας. Ἀκολούθησε ἡ θεία τιμωρία: Ἄγγελος Κυρίου ἀπέκοψε καὶ τὰ δύο χέρια τοῦ Ἰεφωνίου στό ὕψος τῶν καρπῶν καὶ τὰ ἀποκομμένα χέρια ἔμειναν ἐπὶ τῆς κλίνης τῆς Θεοτόκου καὶ τό αἷμα ἔρρεε κρουνηδόν. Σύμφωνα μέ τὴν σχετικὴ παράδοση, ὁ Ἰουδαῖος Ἰεφωνίας παρεκάλεσε τὸν Θεόν νὰ τὸν συγχωρήσῃ, ἔτυχε συγχωρήσεως καὶ ἔγινε ἐπανασυγκόλληση τῶν ἀποκοπέντων χειρῶν, κατὰ τρόπον θαυματουργικόν.

Στοὺς τοιχογραφημένους ναοὺς τῆς νήσου Ρόδου καὶ τῆς Δωδεκανήσου γενικώτερα, οἱ ὁποῖοι προέρχονται ἀπὸ τὴν βυζαντινὴ περίοδο καὶ τὴν μεταβυζαντινὴ ἐποχὴ καὶ τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ὑπερβαίνει τοῦ 300, κατὰ κανόνα εἰκονίζεται καὶ ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. Ὁ χώρος, ὅπου παρίσταται αὐτή, εἶναι ἡ ἐπιφάνεια τῆς δυτικῆς, ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ κυρίως ναοῦ, ἡ ὁποία εὐρίσκεται ἀκριβῶς πάνω ἀπὸ τὴν δυτικὴ εἴσοδο τοῦ ναοῦ. Στόν κάθετο ἄξονα τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁλόσωμος, ὄρθιος, μετωπικός, μέσα σέ ἐλλειψοειδῆ δόξα, φέρων στά χέρια Του τὴν ψυχὴν τῆς Παναγίας, ἡ ὁποία παρίσταται ὡς βρέφος σπαργανωμένο, μετὰ ἢ ἄνευ πτερύγων.

Στόν ὀριζόντιο ἄξονα τῆς συνθέσεως παρίσταται ἡ Θεοτόκος, κειμένη ἐπὶ τῆς νεκρικῆς κλίνης, ἡ ὁποία καλύπτεται μέ πολυτελῆ ποδέα. Ἐκατέρωθεν παρίστανται ἀνά ἑξὶ Ἀπόστολοι, στραμμένοι πρός τό κέντρον καὶ ἀτενίζοντες τὴν Θεοτόκον, καθὼς καὶ τρεῖς ἕως τέσσερις ὁλόσωμοι Ἅγιοι Ἱεράρχες (Ἰάκωβος, Ἱεροσολύμων, Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης κλπ.).

Σύμφωνα μέ τήν διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἡ Παναγία ἐκοιμήθη καί ἡ ψυχή Της μετέστη πρὸς τοὺς οὐρανούς. Σύμφωνα μέ παλαιοτάτη παράδοση, οἱ Ἀπόστολοι, ἐλθόντες τρεῖς ἡμέρες ἀπὸ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στὸν τάφον Της, τὸν εὔρον κενόν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο συνεπέραναν, ὅτι μετέστη ὁλόσωμος, στοὺς οὐρανούς.

Ἡ Δυτικὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἔχει θεσπίσει τὸ δόγμα «τῆς ἐνσώμου ἀναλήψεως τῆς Θεοτόκου εἰς τοὺς οὐρανούς».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀχειμάστου - Ποταμιάνου Μ., *Ἡ Μονὴ τῶν Φιλανθρωπηνῶν καὶ ἡ πρώτη φάση τῆς μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς*, Ἀθῆναι 1983.
- Bissinger M., Kreta. *Byzantinische Wandmalerei. Muenchener Arbeiten zur Kunstgeschichte und Archaeologie*, Band 4, Editio Maris, Muenchen 1995.
- Βοκοτόπουλος Π., *Εἰκόνες τῆς Κέρκυρας*, Ἀθῆναι 1990.
- Ὁ αὐτός, *Ἑλληνικὴ Τέχνη, Βυζαντινὲς Εἰκόνες*. Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1995.
- Βολανάκης Ἰ., Ὁ βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Ἀγίου Νικολάου στὰ Μαρτίσά Ρόδου. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Θεολογία», τ. 61 (1990), τεύχ. Α' - Β', σ. 216-269, ἰδίᾳ ἀρίθμηση, σ. 1-64.
- Ὁ αὐτός, Ὁ εἰς Ἀποδοῦλου Ἀμαρίου βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Εἰρηφόρου. Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸν Β' τόμον τῶν Πεπραγμένων τοῦ Δ' Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, Ἡράκλειον Κρήτης 1976 (Ἀθῆναι 1981), σ. 23-66.
- Ὁ αὐτός, Ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου στό Βαθειακὸ Ρεθύμνης. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας», τ. 57 (1986), τεύχ. Γ', σελ. 608-675, ἰδίᾳ ἀρίθμηση, σ. 1-80.
- Ὁ αὐτός, Ὁ ναὸς *El Nazar* στό Goereme τῆς Καππαδοκίας. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Θεολογία», τ. 65 (1994), τεύχ. Δ'. σ. 802-842, ἰδίᾳ ἀρίθμηση, σ. 1-48.
- Γαλάβαρης Γ., *Ἑλληνικὴ Τέχνη. Ζωγραφικὴ βυζαντινῶν χειρογράφων*, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1995.
- Demus O., *The Mosaics of Norman Sicily*, London 1949.
- Διονύσιος ὁ ἐκ Φουρνά, *Ἑρμηνεία τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης*, ἔκδοσις Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Πετροῦπολις 1909.
- Εἰκόνες τῆς Κρητικῆς Τέχνης. Ἀπὸ τὸν Χάνδακα ὡς τὴν Μόσχα

- καί τήν Ἀγία Πετρούπολη (Κατάλογος Ἐκθέσεως), ἐπιμέλεια Μ. Μπορμουδάκης, Ἡράκλειον Κρήτης 1993.
- Gallas K. - Wessel K. - Borboudakis M., *Byzantinisches Kreta, Du Mont Verlag*, Muenchen 1983.
- Grabar A. *Christian Iconographie. A Study of its origins*, Washington 1968.
- Hamann - MacLean R. - Hallensleben H., *Die Monumentalmalerei in Serbien und Makedonian vom 11. bis zum fruehen 14. Jahrhundert*, Bildband, Giessen 1963.
- Ζακυθινός Δ., *Βυζαντινή Ἱστορία: 324 - 1071 μ.Χ.*, Ἀθήνα - Γιάννινα 1989.
- Θησαυροί τοῦ Ἁγίου Ὁρους, Κατάλογος Ἐκθέσεως, Θεσσαλονίκη 1997.
- Καλοκύρης Δ., *Αἱ βυζαντιναί τοιχογραφίαι τῆς Κρήτης*, Ἀθήναι 1957.
- Lazarev V., *Storia della pittura bizantina*, Turino 1967.
- Mango C., *Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νέας Ρώμης*, Ἀθήνα 1990.
- Μαυροπούλου - Τσιούμη Χρ., *Οἱ τοιχογραφίες τοῦ 13ου αἰῶνα στήν Κουμπελίδικη τῆς Καστοριᾶς*, Ἀθήναι 1973.
- Millet G., *Recherches sur l' iconographie de l' Evangile aux XIVe, XVe et XVI siècles*, Paris 1916, 19602.
- Μπαλτογιάννη Χρ., *Εἰκόνες Συλλογῆς Δημητρίου Οἰκονομοπούλου*, Ἀθήνα 1985.
- Εὐγγόπουλος Α., *Σχεδιάσμα τῆς ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετά τήν ἄλωσιν*, Ἀθήναι 1957.
- Ostrogorsky G., *Geschichte des Byzantinischen Staates*, Muenchen 1963.
- Pallas D., *Die Passion und Bestattung Christi in Byzanz. Der Ritus, das Bild*, Miscellanea Monacensia, 2, Muenchen 1965.
- Πελεκανίδης Στ., *Καλλιέργης ὅλης Θετταλίας ἄριστος ζωγράφος*, Ἀθήναι 1973.
- Πελεκανίδης Στ. - Χρήστου Π. - Μαυροπούλου - Τσιούμη Χρ. - Καδᾶς Σ., *Οἱ θησαυροί τοῦ Ἁγίου Ὁρους*. Σειρά Α', Εἰκονογραφημένα Χειρόγραφα, τ. Α' (Ἀθήναι 1973), τ. Β' (Ἀθήναι 1975), τ. Γ' (Ἀθήναι 1979), τ. Δ' (Ἀθήναι 1991).
- Σιμωνόπετρα - Ἅγιον Ὅρος, Ἀθήναι 1991.
- Σιώτης Μ., *Ἱστορία καί Θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων*, Ἀθήναι 1994.

- Σμυρνάκης Γ., *Τό Άγιον Όρος*, Άθηναι 1903, Καρυές Άγίου Όρους 1988 (φωτομηχανική ανατύπωση).
- Στεφανίδης Β., *Έκκλησιαστική Ιστορία. Άπ' αρχής μέχρι σήμερα*, Άθηναι 1959².
- Stylianou A. - J., *The painted churches of Cyprus. Treasures of byzantine art*, London 1985.
- Σωτηρίου Γ., *Χριστιανική και Βυζαντινή Αρχαιολογία*, τ. Α' (Άθηναι 1942).
- Τσιγαρίδας Εϋ., *Οί τοιχογραφίες της Μονής Λατόμου Θεσσαλονίκης και ή βυζαντινή ζωγραφική του 12ου αιώνα*, Θεσσαλονίκη 1986.
- Χατζηδάκης Μ., *Εικόνες της Πάτμου. Ζητήματα βυζαντινής και μεταβυζαντινής ζωγραφικής*, Άθηναι 1977.
- Ό αυτός, *Ό κρητικός ζωγράφος Θεοφάνης. Η τελευταία φάση της τέχνης του στις τοιχογραφίες της Ίερᾶς Μονής Σταυρονικήτα*, έκδοση της Ίερᾶς Μονής Σταυρονικήτα, Άγιον Όρος 1986.
- Χατζηδάκης Μ. - Σοφιανός Δ., *Τό Μεγάλο Μετέωρο, Ιστορία και Τέχνη*, Άθήνα 1990.
- Χρήστου Π., *Άγιον Όρος, Άθωνική Πολιτεία. Ιστορία, Τέχνη, Ζωή. Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν*, Άθηναι 1987.
- Weitzmann K., *Die Byzantinische Buchmalerei des IX. und X. Jahrhunderts*, Berlin 1935.
- Volanakis J., *Kreta von der fruehchristlichen Epoche bis zur Zeit der Araberherrschaft (1. Jhr. n.Chr. - 826 n.Chr.)*, *Reallexikon zur Byzantinischen Kunst*, Band IV (Stuttgart 1990), Sp. 811 - 905.

**ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ ΕΝ Τῇ ΙΕΡᾷ ΝΗΣΩ ΠΑΤΜΩ
ΙΕΡΑΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ, ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ,
ΣΤΑΥΡΟΠΗΓΙΑΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΒΙΑΚΗΣ
ΜΟΝΗΣ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ
ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΟΥ**

*Εἰς τό Ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος,
τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου καί Ἀδιαιρέτου Τριάδος*

**ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄
ΙΔΡΥΣΙΣ, ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΙΣ,
ΕΠΟΠΤΕΙΑ, ΕΔΡΑ, ΣΚΟΠΟΙ**

Ἄρθρον 1.

Ἡ ἐν τῇ Ἱερᾷ Νήσῳ Πάτμῳ ἀνδρῶν Ἱερά Βασιλική, Πατριαρχική, Σταυροπηγιακή καί Κοινοβιακή Μονή Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καί Εὐαγγελιστοῦ, ἰδρύθη τό ἔτος 1088 ὑπό τοῦ Ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Χριστοδούλου τοῦ Λατρηνοῦ, ἐπινεύσει καί εὐγενεῖ δωρεᾷ τῆς Νήσου καί τῶν πέριξ νησίδων καί προστασίᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀλεξίου τοῦ Α΄ τοῦ Κομνηνοῦ, δυνάμει ὑπ' αὐτοῦ ἀπολυθέντος καί ἐν τῇ Μονῇ φυλασσομένου χρυσοβούλλου λόγου, ἐν ᾧ διακελεύεται τήν Μονήν «ἀδιάσειστον καί ἀπερίτρεπτον τήν ἐπ' αὐτῆς (τῆς Νήσου) δεσποτεῖαν ἔχειν ὀφείλουσαν εἰς τόν αἰῶνα τόν ἅπαντα»¹. Ἡ Μονή ἀποτελεῖ ἐν ταύτῳ καί ἔδραν τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας Πάτμου, καθ' ἃ ἐν τῷ ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ δεκάτῳ πέμπτῳ (1715) καί ὑπό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κοσμᾶ τοῦ Γ' πατριαρχικῶ συνοδικῷ ἐπιβεβαιωτηρίῳ γράμματι ἐκδοθέντι πανηγυρικῶς εἴρηται. Τῆς ἐξαιρέτου ταύτης τιμῆς ἀπολαύουσα ἡ καθ' ἡμᾶς Ἱερά Μονή καί ἡ νῆσος Πάτμος μετά τοῦ λοιποῦ νησιωτικοῦ συμπλέγματος τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας Πάτμου, ὑπάγεται ὑπό τήν ἄμεσον κανονικήν, ἐκκλησιαστικήν καί πνευματικήν δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως-Νέας Ρώμης καί Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τοῦ καί Ἀρχιεπισκόπου τῆς Πάτμου, ἀσκούντος τάς δικαιοδοσίας καί τάς προνομίας Αὐτοῦ διά τοῦ ἐκάστοτε Ἡγουμένου τῆς Πάτμου, συμπαραστατουμένου διά μείζονα ζητήματα καί ὑπό τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, ἐπ' ἀναφορᾷ πάντοτε πρός τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην καί τήν περί Αὐτόν Ἁγίαν καί Ἱεράν Σύνοδον.

1. Διπλωματική ἔκδοσις ὑπό Fr. MIKLOSICH – J. MÜLLER, *Acta et Diplomata graeca medii aevi sacra et profana*, volumen VI – (*Acta et Diplomata monasteriorum et ecclesiarum Orientis*, tomus III: *Diplomata et Acta monasterii Sancti Ioannis Theologi in Patmo insula*), Vindobonae 1890, σελ. 44-49, ἐδῶ σελ. 46. Εἰς τό ἑξῆς: Μ-Μ, σελ. ...

Άρθρον 2.

Ἡ ἐν Πάτμῳ Ἱερὰ Μονή τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου:

(α) Λειτουργεῖ ὡς κοινόβιος, ἀκολουθοῦσα ἀπαρασαλεύτως τὰς διατάξεις τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 677 καί ἐν ἔτει σωτηρίῳ ραπθ', κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον ιβ', Ἐπιμελήσεως ΙΓ', Πατριαρχικοῦ καί Συνοδικοῦ Σιγίλλιδους Γράμματος ἐπὶ Πατριάρχου Δημητρίου Α' περὶ (ἐπανα)κοινοβιοποιήσεως αὐτῆς, ὅπερ, ἀπολυθέν προνοιακῇ στοργῇ καί μερίμνῃ τῆς Μητρὸς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐπανεισήγαγε μετὰ αἰῶνας ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ τὸν ἀρχαῖον κοινοβιακὸν βίον «ὡς μᾶλλον συντείνοντα εἰς τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν καὶ διαταττόμενον παρὰ τοῦ οὐρανοφάντορος Βασιλείου καὶ τῶν λοιπῶν Θεοφόρων Πατέρων»². Ρητῇ δ' ἐντολῇ τοῦ Σιγίλλιου, ἡ Ἱ. Μονή ὀφείλει ὅπως: «... ὑπάρχη καὶ λέγεται ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται Κοινόβιον, διοικούμενον ἐλευθέρως, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἀρχαῖα Κοινόβια, διαμένον εἰς τὸ διηνεκές ἀμιγές καὶ καθαρὸν πάσης ἰδιορρυθμίας, ἰδιοβουλίας τε καὶ καταχρήσεως ἄλλης μοναστικῆς...»³. Κατὰ δέ τὸν Ὅσιον Χριστόδουλον «οὐκ ἐξέσται οὖν οὐδενὶ τῶν ἀπάντων ἢ τὴν ρηθεῖσαν ἔνθεσμον κοινοβιακὴν ζωὴν ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς φροντιστηρίῳ καταλύειν καὶ ἀνατρέπειν»⁴.

(β) Διέπεται ἐσωτερικῶς ἀπὸ τούς περὶ μοναχικῶν καθεστώτων Θείου καί Ἱεροῦς Κανόνας τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τὰς μοναχικὰς διατυπώσεις καὶ ὑποθήκας τοῦ κτίτορος αὐτῆς Ὁσίου Χριστοδούλου τοῦ Λατρηνοῦ, ὡς αὗται τεθησαύρηνται ἐν τῇ περιπύστῳ «Διατυπώσει» αὐτοῦ⁵, καὶ τὰς ἐκάστοτε ἀποφάσεις ἐπὶ ἀναφυομένων τυχόν εὐρυτέρων ἢ μὴ ζητημάτων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

(γ) Ἀποτελεῖ, κατὰ τὰς νομικὰς αὐτῆς σχέσεις, Νομικὸν Πρόσωπον Ἰδιωτικοῦ Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.) αὐτοτελές, αὐτοδιοίκητον, αὐτοδέσποτον καὶ αὐτεξούσιον, λειτουργοῦν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διατάξεων τοῦ παρόντος (βλ. γνωμοδότησιν Ν.Σ.Κ., ὑπ' ἀρ. 142/1979).

Άρθρον 3.

Ἔδρα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς εἶναι ἡ νῆσος Πάτμος καὶ εἰδικώτερον τὸ ἐν Χώρα συγκρότημα αὐτῆς. Ἡ Ἱερὰ Μονή διατηρεῖ πάντα τὰ ἐξαρτήματα αὐτῆς ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας Πάτμου, δύναται νὰ ἰδρῇ νέα, καθὼς καὶ τὰ ὑφιστάμενα Μετόχια ἐν ἐτέροις νήσοις καὶ τόποις. Συγκεκριμένως ἡ Ἱερὰ Μονή κέκτηται, κατὰ τὴν ἔγκρισιν τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ, τὰ ἑξῆς ἐξαρτήματα, ἥτοι, 1. Καθίσματα: (α) Παναγία Κουμάννα, (β) Γραβᾶς, (γ) Προφήτης Ἡλίας, (δ) Ἀλυκίες, (ε) Ἀσώματοι, (στ) Μεταμόρφωσις Καλαμωτῆς, (ζ) Παναγία Κύκ-

2. Σιγίλλιον, σελ. 1.

3. Σιγίλλιον, σελ. 2.

4. "Υποτύπωσις θεοφιλῆς εἴτουν διάταξις τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Χριστοδούλου, ἣν διετάξατο ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ μονῇ τῇ οὓσῃ ἐν Πάτμῳ τῇ νήσῳ πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς μαθητάς", διπλωματικὴ ἔκδοσις ὑπὸ Fr. MIKLOSICH – J. MÜLLER, *Acta et Diplomata graeca medii aevi sacra et profana*, volumen VI, δ. π., σελ. 59-80, ἐδῶ σελ. 69. Εἰς τὸ ἐξῆς: Ὑποτύπωσις, σελ. 69.

5. Ἐκδοσις ὑπὸ Fr. MIKLOSICH – J. MÜLLER, *Acta et Diplomata graeca medii aevi sacra et profana*, volumen VI – (Acta et Diplomata monasteriorum et ecclesiarum Orientis, tomus III: Diplomata et Acta monasterii Sancti Ioannis Theologi in Patmo insula), Vindobonae 1890, σελ. 59-80. Εἰς τὸ ἐξῆς: Μ-Μ, σελ. ...

κου, (η) Παναγία Μανδαλάκη, (θ) Άγιος Γεώργιος Αύλακιοῦ, (ι) Παναγία Χάρου Λειψών, (ια) Κοίμησις Κάτω Λειψών. 2. Ἑσυχαστήρια: (α) Ἁγία Εἰρήνη Σκάλας, (β) Ἁγιος Νεκτάριος Λουκακίων, (γ) Ἁγιος Νεκτάριος Λειψών, (δ) Ἀπολλώ, (ε) Ἁγιος Ἰωσήφ Κουβαρίου, (στ) Λιβάδι Καλογήρων, (ζ) Ἁγιοὶ Ἀνάργυροι Κήπων, (η) Ἁγία Παρασκευή τοῦ Κάβου, (θ) Κοίμησις Ἄνω Λειψών, καί 3. Ἑρημητήρια: (α) Βραστά, (β) Ζαροῦ, (γ) Γένωπας, καθώς καί τὰ Μετόχια αὐτῆς, μετά τῆς ἀκινήτου καί κινητῆς περιουσίας αὐτῶν, συμπεριλαμβανομένων τῶν ἱερῶν εἰκόνων, κειμηλίων κλπ.

Ἄρθρον 4.

Ὡς ἀποστολή τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ὀρίζεται:

(α) Ἡ μετάνοια καί ὁ διά τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ ἁγιασμός τῶν ἐν αὐτῇ ἀσκουμένων μοναχῶν. Ἡ ἀδιάλειπτος προσευχή καί λατρεία τοῦ ἐν Τριάδι προσκυνουμένου Θεοῦ, συμφώνως πρὸς τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον καί τὰς Ἀποστολικὰς Παραδόσεις, τὰ μοναχικά θέσμια καί τὰς παραδόσεις, ὡς καί ἡ ἀπαρέγκλιτος τήρησις τῶν ὑπὸ τῶν Ἁγίων Πατέρων ἐν Οἰκουμενικαῖς καί Τοπικαῖς Συνόδοις θεσπισθέντων περὶ μοναχισμοῦ ἱερῶν κανόνων, ἀποτελοῦν διά τὴν Ἀδελφότητα τὸν ἀκριβῆ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ὁδηγὸν πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἀνωτέρω σκοπῶν.

(β) Ἡ ἐκκλησιαστικὴ καί ποιμαντικὴ διακονία τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας Πάτμου διά τῆς θεραπείας τῶν λειτουργικῶν καί ποικίλων ποιμαντικῶν ἀναγκῶν, ὡς τῆς κατηχητικῆς διδασκαλίας, τῆς διακονίας τοῦ Θεοῦ Λόγου, τῆς μορφώσεως νέων πρὸς ἐπὶ ἀνδρωσιν τῶν τάξεων τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου μέσῳ τῆς ἁρμονικῆς λειτουργίας τῆς Πατριάδος Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς καί τῆς ἀσκήσεως φιλοanthρωπίας κλπ..

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄ ΑΡΧΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΙΟΥ

Ἄρθρον 5.

Πνευματικὴ ἀρχή

Ἡ πνευματικὴ μέριμνα ἐπὶ πάντων τῶν ἀδελφῶν ἀσκεῖται ὑπὸ μόνου τοῦ Καθηγουμένου, ὡς κοινοῦ πνευματικοῦ πατρὸς τῶν μελῶν τῆς Ἀδελφότητος.

Ἄρθρον 6.

Διοικητικὴ ἀρχή

Ὁ Καθηγούμενος μετὰ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως ἀποτελοῦν τὴν διοικητικὴν ἀρχὴν τοῦ Κοινοβίου καί, συμφώνως πρὸς τοὺς ἱεροὺς κοινοβιακοὺς κανόνας, αὐτῇ ὀφείλεται ἡ κατὰ Θεὸν ὑπακοή πάντων τῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ ἐνασκουμένων Ἱερομονάχων, διακόνων, μοναχῶν καί δοκίμων.

Ἄρθρον 7.

Ἐκτελεστικὴ ἀρχή

Ἐκτελεστικά ὄργανα ὀρίζονται ὁ Καθηγούμενος μετὰ τῶν δύο (2) Ἐπιτρόπων, ὀριζομένων ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως. Ἡ οὕτως ἀπαρτιζομένη ἐκτελεστικὴ

έξουσία έκτελεῖ τὰς ἀποφάσεις τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως κατὰ τὸ μεταξύ τῶν δύο συνεδριῶν αὐτῆς χρονικὸν διάστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ' ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΟΥΜΕΝΟΥ

Ἄρθρον 8.

Καθήκοντα καὶ δικαιοδοσίαι

Ὁ Καθηγούμενος:

α) ἐπέχων «τό τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον» ἐν τῇ Ἀδελφότητι, ἐπιβλέπει ἀγρύπνῳ ὁμματι ὡς πνευματικὸς πατήρ καὶ ἐποπτεύει τὴν ζωὴν τῶν ἀδελφῶν, ἐν βαθείᾳ ἐπιγνώσει τῶν ἑαυτοῦ καθηκόντων, διακονεῖ ἐν ταπεινοφροσύνῃ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν καὶ ἐπιμελεῖται ἐν φόβῳ Θεοῦ τὴν εὐόδωσιν τοῦ ὅλου ἔργου τῆς Ἀδελφότητος. Ὅφειλε δὲ «κρατεῖν τῶν μέν ἐνασκουμένων αὐτῇ [ἐν τῇ Μονῇ] πάντων ἀδελφῶν ὡς υἱῶν γνησίων καὶ μελῶν οἰκείων ἐπιμελούμενος καὶ περιεχόμενος καὶ τῆς κατὰ λόγον αὐτῶν ψυχικῆς βελτιώσεως καὶ σωματικῆς αὐταρκείας φροντίζων ἅμα καὶ προμηθεύμενος»⁶.

(β) Στηριζέει, νοθετεῖ καὶ καθοδηγεῖ διὰ λόγου καὶ ἔργου, προλαμβάνει πᾶσαν ἐκτροπὴν ἡσύχως καὶ μετὰ πραότητος, ἀνέχεται «μακροθύμως τῶν ἐξ ἀπειρίας ἐλλυμπανόντων τι τῶν καθηκόντων»⁷, ἐλέγχει μετὰ διακρίσεως, ἐπιτιμᾷ μετὰ συμμετρίας, «συναθλοῖ τοῖς ἰσχυροῖς, τῶν ἀδυνάτων βαστάζει τὰ ἀσθενήματα καὶ πάντα ποιεῖ καὶ λέγει πρὸς καταρτισμὸν τῶν συνόντων»⁸, ὑπογραμμὸς ἀκριβῆς τοῖς πᾶσι γινόμενος. Ρυθμίζει τὴν ἐν φόβῳ Θεοῦ ἐγκαταβίωσιν τῶν ἀδελφῶν, ἐπισκοπῶν κατὰ περίπτωσιν τὴν ἐκάστου χρεῖαν καὶ διαβαστάζει «τό κατ' ἀλήθειαν ἀσθενοῦν μέλος εἴτε ψυχικῶς, εἴτε σωματικῶς, μετ' ἀγάπης καὶ τῆς πατρὶς προύσης εὐνοίας»⁹.

(γ) Συγκαλεῖ εἰς ὀριζομένην τακτὴν ἡμερομηνίαν τὴν Σύναξιν τῆς Ἀδελφότητος, ἐπὶ τῇ βάσει ἐκ τῶν προτέρων καταρτιζομένης Ἡμερησίας Διατάξεως, πρὸς συμπνευματισμὸν καὶ ἀνταλλαγὴν ἀπόψεων ἐπὶ τοῦ ἐπιτελεσθέντος κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς τελευταίας συγκλήσεως τῆς Συνάξεως ἔργου καὶ μελέτην τυχόν ἀντιμετωπιζομένων προβλημάτων, ἐνημερουμένης ἐν συνεχείᾳ καὶ τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας δι' ἐκθέσεως τοῦ Ἡγουμένου, συναποστελλομένου ἐπικυρωμένου ἀντιγράφου τοῦ Πρακτικοῦ.

(δ) Ἀποσκοπῶν εἰς τὸ πνευματικὸν συμφέρον τῶν ἀδελφῶν, τὴν εὐταξίαν καὶ ἰσορροπίαν τοῦ Κοινοβίου κατανέμει πᾶσαν τὴν διακονίαν τῆς Ἀδελφότητος «καθ' ὃ ἕκαστος ἐπιτηδεύει ἔχει»¹⁰.

(ε) Προΐσταται τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, τῆς συνάξεως τῶν Ἀδελφῶν, τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν καὶ τῆς Τραπέζης. Προεξάρχει τῶν ἱερῶν ἀγρυπνιῶν καὶ λοιπῶν ἀκολουθιῶν, τῆς νηστείας, καὶ πάσης σωματικῆς ἀσκήσεως μετὰ ταπεινοφροσύνης καὶ κύρους, μηδενὶ μηδὲν ἐπιτρέπων τὸ ἀλλοιοῦν τοὺς Ἱερούς Ἐκκλη-

6. Ὑποτύπωσις, σελ. 72.

7. Μ. Βασιλείου, Ὅροι κατὰ πλάτος Β' ΜΓ' 2, ΕΠΕ, τόμ. 8ος, σελ. 372.

8. Μ. Βασιλείου, Ὅροι κατὰ πλάτος Β' ΜΓ' 2, ΕΠΕ, τόμ. 8ος, σελ. 372.

9. Μ. Βασιλείου, Ἀσκητικαὶ Διατάξεις ΚΗ', ΕΠΕ, τόμ. 9ος, σελ. 530.

10. Μ. Βασιλείου, Ὅροι κατὰ πλάτος Β' ΜΓ' 2, ΕΠΕ, τόμ. 8ος, σελ. 372.

σιαστικούς Κανόνες, τούς κοινοβιακούς θεσμούς καί τάς διατάξεις τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ.

(στ) Ὅριζει κατά τήν κρίσιν του ἕνα ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἵνα ἀναπληροῖ αὐτόν ἐπί πνευματικῶν ζητημάτων, ὡςάκις δι' ἀσθενείαν σώματος ἢ ἀποδημίας, ἀνάγκην ἢ τινα ἄλλην περίστασιν χωρίζεται τῆς Ἀδελφότητος.

(ζ) Συγκαλεῖ τήν Γεροντικήν Σύναξιν εἰς συνεδρίαν καί τήν ὀλομέλειαν τῆς Ἀδελφότητος εἰς σύναξιν καί προεδρεύει αὐτῶν. Κατά τάς συνεδριάσεις εἰσάγει ὡς Πρόεδρος τά ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει, καταρτιζομένη ὑπ' αὐτοῦ, θέματα, δίδει τόν λόγον εἰς τοὺς αἰτοῦντας καί ἀφαιρεῖ αὐτόν ἀπό τῶν παρεκτρεπομένων, ἐποπτεύει δέ καθόλου ἐπὶ τῆς εὐπρεποῦς διεξαγωγῆς τῶν συζητήσεων καί ἐν γένει διευθύνει αὐτάς.

(η) Ὅριζει τόν κανόνα προσευχῆς καί τά πρὸς μελέτην πατερικά κείμενα, ἀναλόγως τῆς πνευματικῆς καταστάσεως ἐκάστου ἀδελφοῦ. Ἐλέγχει ἀγρύπνῳ ὁμματι πᾶσαν τήν διακονίαν καί ὅλην τήν ἐνασχόλησιν τοῦ ἀδελφοῦ ἐν τῷ κελλίῳ. Μερिमνᾷ διὰ τάς σωματικές ἀσθενείας ἐκάστου ἀδελφοῦ καί διὰ τήν ἐπίσκεψιν αὐτοῦ εἰς ἱατρὸν ἢ εἰς νοσοκομεῖον τῇ συνοδείᾳ ἀδελφοῦ τινος.

(θ) Παρέχει εἰς τοὺς ἀδελφούς ὀλιγοήμερον ἄδειαν ἀπουσίας ἐκ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς λόγῳ διακονίας, ἢ ἔνεκα ἀσθενείας ἢ ὡςάκις κρίνεται τοῦτο ἐπιβεβλημένον διὰ τινα ἀνάγκην.

(ι) Φυλάττει ὑπὸ ἰδίαν αὐτοῦ εὐθύνην τό «Μοναχολόγιον», βιβλίον ἐν τῷ ὁποίῳ ἐμφαίνονται ἐκάστου Μοναχοῦ πάντα τά ἀτομικά στοιχεῖα τῆς κοσμικῆς καί μοναχικῆς αὐτοῦ ταυτότητος (κατά κόσμον καί μοναχικόν ὄνομα, ἐπώνυμον, ἡλικίαν, τόπον καταγωγῆς, χρόνον προσελεύσεως εἰς τήν Ἀδελφότητα, κατατάξεως ὡς δοκίμου, ἀποκάρσεως, τυχόν χειροτονίας εἰς ἱερατικόν βαθμόν, βαθμόν παιδείας, κ.λ.π.).

(ια) Προτείνει εἰς τήν Γεροντικήν Σύναξιν τήν πρόσληψιν ἢ τήν ἀποβολήν τῶν δοκίμων, τήν κουράν τῶν κατηρτισμένων περὶ τήν μοναχικὴν πολιτείαν ἀδελφῶν, ὡς καί τήν μεγαλοσχημίαν τῶν πνευματικῶς ὠρίμων ρασοφόρων. Ὡσαύτως προτείνει τήν χειροτονίαν ἀδελφοῦ εἰς κληρικόν.

(ιβ) Δέχεται τοὺς ἐπισκέπτας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, τοὺς συγγενεῖς τῶν ἀδελφῶν καί ἀποφασίζει τά τῆς φιλοξενίας ἀναθέτων τήν φροντίδα εἰς τόν ὑπεύθυνον τοῦ διακονήματος τούτου ἀδελφόν.

(ιγ) Ἐκπροσωπεῖ τήν Ἱεράν Μονήν ἐνώπιον πάσης ἐκκλησιαστικῆς, διοικητικῆς, δημοτικῆς, κοινοτικῆς ὡς καί πάσης ἄλλης Ἀρχῆς καί εὐρωπαϊκοῦ ὀργανισμοῦ καί ἐν γένει φυσικοῦ καί νομικοῦ προσώπου Δημοσίου καί Ἰδιωτικοῦ Δικαίου. Κωλυόμενος δέ δι' οἰονδήποτε λόγον, ἀναπληροῦται καί ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ ἀδελφοῦ ὀριζομένου ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως. Ὡσαύτως ἐκπροσωπεῖ τήν Ἱεράν Μονήν καί ἐνώπιον πάσης δικαστικῆς Ἀρχῆς, οἰουδήτινος βαθμοῦ καί δικαιοδοσίας, κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως καί ἐγκρίσεως Συνοδικῶς τῆς ἀποφάσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Αὐτονόητον ὅτι οἰαδήποτε προσφυγὴ εἰς τήν δικαιοσύνην πρὸς περιφρούρησιν τῶν δικαίων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς διενεργεῖται ὑποχρεωτικῶς καί μόνον κατόπιν ἐγκρίσεως τῆς Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου καί τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως τῆς Ἱερᾶς Μονῆς.

(ιδ) Ὑπογράφει πάντα τά ἔγγραφα τῆς Ἱ. Μονῆς, τά πρακτικά, τά διπλότυπα

είσπραξεν καὶ πληρωμῶν, τὰς συμβάσεις ἀγοραπωλησίας, ἀνταλλαγῆς, δωρεᾶς, μισθώσεως κ.λ.π., κατόπιν ἀποφάσεως καὶ ἐξουσιοδοτήσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως. Ὁ τύπος δὲ τῆς ὑπογραφῆς εἶναι: *«Ὁ Καθηγούμενος Πάτμου (δεῖνα) καὶ οἱ σύν ἐμοί ἐν Χριστῷ ἀδελφοί»*.

Ἄρθρον 9.

Ὁ Καθηγούμενος ὡς Πατριαρχικός Ἐξάρχος

1. Ὁ ἐκάστοτε Καθηγούμενος εἶναι ἐν ταυτῷ φορεὺς καὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου, ἀπονεμηθέντος αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, συμφώνως πρὸς τὴν διαμορφωθείσαν ἀπ' αἰώνων τοπικὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, ὡς θεσπίζεται ἐν τῷ ἄρθρῳ 1 τοῦ παρόντος. Ὡς ἐκ τούτου, ὁ Καθηγούμενος, ὡς Πατριαρχικός Ἐξάρχος, εἶναι ὁ Πνευματικός καὶ Ἐκκλησιαστικός Πατὴρ τῶν ἐν Πάτμῳ καὶ ἐν τοῖς πέριξ αὐτῆς νησιδίοις, ἤτοι Λειψῶν, Ἀρκιῶν καὶ Ἀγαθονησίου μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῶν, Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν, ἐξασκῶν πάντα τὰ δικαιώματα τοῦ Πνευματικοῦ καὶ Ἐκκλησιαστικοῦ Πατρός, κατὰ τοὺς Ἱεροῦς Κανόνας καὶ τὴν κειμένην Ἐκκλησιαστικὴν νομοθεσίαν. Πρωτοστατεῖ εἰς πᾶσαν γενικῶς κίνησιν ἀφορῶσαν εἰς τὴν καθόλου ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς, πνευματικῆς, κοινωνικῆς, πολιτιστικῆς καὶ ἄλλης πλευρᾶς πρόοδον τῶν κατοίκων τῆς Ἐξαρχικῆς περιφερείας καὶ γενικώτερον ἐπιμελεῖται καὶ μεριμνᾷ, μετὰ τοῦ Ἐφημεριακοῦ κλήρου, διὰ τὴν ποιμαντικὴν διακονίαν τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν αὐτῶν.

2. Εἰς τὴν πνευματικὴν, κανονικὴν καὶ διοικητικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Καθηγουμένου, ὡς Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου, ὑπάγονται ἅπαντα τὰ ἐν τῇ Ἐξαρχικῇ περιφερείᾳ ἀνήκοντα ἐκκλησιαστικά καθιδρύματα, ὡς αἱ Ἐνορίαι καὶ οἱ πάσης κατηγορίας Ἱ. Ναοὶ καὶ παρεκκλήσια, τὰ Προσκυνήματα, αἱ Ἱ. Μοναὶ ὡς καὶ τὰ πάσης φύσεως Μοναστηριακὰ Ἐξαρτήματα.

3. Ὁ Καθηγούμενος, ὡς Πατριαρχικός Ἐξάρχος, τηρεῖ ἰδιαίτεράν τῆς Ἐξαρχίας σφραγίδα, δι' ἧς σφραγίζει πάντα τὰ ἐκδιδόμενα ὑπ' αὐτοῦ ὡς Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου ἔγγραφα, τηρεῖ δὲ ἴδιον Βιβλίον Πράξεων καὶ πληρὴς Ἀρχεῖον. Ὑπογράφει δὲ ὡς ἑξῆς: *«Ὁ Καθηγούμενος καὶ Πατριαρχικός Ἐξάρχος Πάτμου (δεῖνα)»*.

4. Κατὰ τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους, ὑποβάλλει ἐκθεσιν εἰς τὸ Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον διαλαμβάνουσαν περὶ τῆς καθόλου καταστάσεως τῆς Μονῆς καὶ τῆς θρησκευτικῆς, ἠθικῆς, πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἐξαρχικῆς περιφερείας καὶ τῶν ἐν γένει ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τῆς ἀνατεθειμένης αὐτῷ Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας.

Ἄρθρον 10.

Προσόντα ὑποψηφίου πρὸς Ἡγουμενίαν

1. Ὁ Καθηγούμενος εἶναι αἰρετός καὶ ἰσόβιος, ἐκλεγόμενος *«κρίσει κοινῇ καὶ ψήφῳ τῶν τε προκρίτων τῆς ἀδελφότητος καὶ πάντων ἀπλῶς τῶν τῆς ἱεράς ἡμῶν μονῆς μοναχῶν»*¹¹. Ἵνα ἐκλεγῇ τις Καθηγούμενος δέον ὅπως¹²:

11. Ὑποτύπωσης, σελ. 71.

12. Πρβλ. ἀρθρα 112-113 Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

(α) Διακρίνεται ἐπὶ ἡθελ χρηστῶ, σταθερᾷ εὐσεβείᾳ, διαγωγῇ ἀνεπιλήπτῳ, μορφῶσει ἐκκλησιαστικῇ, ἐγκυκλίῳ παιδείᾳ καὶ διοικητικῇ ικανότητι.

(β) Ἐχῇ ἡλικίαν τριάκοντα πέντε (35) τοῦλάχιστον ἐτῶν.

(γ) Ἐχῇ συμπληρώσει τοῦλάχιστον ἑπταετίαν ἀπὸ τῆς εἰς τό μοναχολόγιον ἐγγραφῆς του.

2. Μὴ ὑπάρχοντος ἀδελφοῦ ἐν τῇ Μονῇ συγκεντροῦντος τὰ ἀνωτέρω προσόντα, προσκαλεῖται, ἀποφάσει τῆς Ἀδελφότητος, οἰοσδῆις κληρικός ἡθελε θεωρηθῇ ὡς κατάλληλος ἐκ τῆς ἀμέσου δικαιοδοσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἀνατίθεται αὐτῷ τό τοῦ Καθηγουμένου ἀξίωμα τῇ προτέρᾳ συγκαταθέσει τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου.

Ἄρθρον 11.

Διαδικασία ἐκλογῆς

1. Ἐάν κενωθῇ καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἡ θέσις τοῦ Καθηγουμένου, ἀναλαμβάνει ὡς Τοποτηρητῆς ἀμέσως καὶ αὐτοδικαίως ὁ ἀμέσως ἐπόμενος, κατὰ τὴν τάξιν τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, ἀδελφός. Ὁ Τοποτηρητῆς ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ὑποβάλλει ἐγγράφως εἰς τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον τὴν χρεῖαν τῆς θέσεως, συγκαλεῖ δέ τὴν Γεροντικὴν Σύναξιν ὅπως ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ἡμέρας διεξαγωγῆς τῆς ἐκλογῆς νέου Καθηγουμένου.

2. Ὁ Ἡγουμενικός θῶκος πληροῦται ἀνυπερθέτως ἐντὸς τεσσαράκοντα (40) ἡμερῶν, γνωστοποιεῖται δέ ἡ ἡμέρα τῆς ἐκλογῆς ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἐγγράφως εἰς τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, τό ὅποῖον καὶ τὴν ἐγκρίνει ἢ τὴν μεταθέτει εἰς ἄλλην ἡμερομηνίαν, κατὰ τὴν κρίσιν αὐτοῦ, γνωρίζει δέ ἐγκαίρως καὶ ἐγγράφως τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ εἰς τόν Τοποτηρητὴν τῆς Ἡγουμενίας.

3. Οἱ ἀδελφοὶ λαμβάνουν γνῶσιν τῆς ὀρισθείσης ἡμέρας ἐκλογῆς δι' ἐγγράφου ἀνακοινώσεως τοῦ Τοποτηρητοῦ, προηγεῖται δέ τῶν ἀρχαιρεσιῶν τριήμερος νηστεία καὶ ἐκτενὴς προσευχή πάντων τῶν ἀδελφῶν. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς κλείονται αἱ κεντρικαὶ εἰσοδοὶ τῆς Μονῆς, παραμένουν δέ ἐντὸς αὐτῆς ἀποκλειστικῶς οἱ ἔχοντες δικαίωμα ψήφου ἀδελφοί. Ἐν περιπτώσει παρουσίας Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας, μετέχει αὐτοδικαίως ὁ Πρόεδρος καὶ τὰ μέλη αὐτῆς πασῶν τῶν ἐν προκειμένῳ διεργασιῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ψηφοφορίας.

4. Ἡ ἐκλογή διενεργεῖται ὑπὸ τῆς Συνάξεως τῆς Ἀδελφότητος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς μετὰ τό πέρας τῆς Θείας Λειτουργίας ἐν τῷ Καθολικῷ αὐτῆς, ὡς ἐξῆς:

(α) Χρὲν Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκτελοῦν τρία μέλη τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, ὀριζόμενα, ὑπὸ τῆς ἰδίας, χρὲν δέ Προέδρου τῆς ἐκλογικῆς Συνάξεως τῆς Ἀδελφότητος ἐκτελεῖ εἴτε ὁ Πρόεδρος τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας, ἐφ' ὅσον παρίσταται (τούτου δέ κωλυομένου τό β' ἀρχαιότερον μέλος τῆς Ἐξαρχίας κ.ο.κ.), εἴτε ὁ ἀρχαιότερος κατὰ τὰ πρεσβεῖα ἐκ τῶν μελῶν τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς, χρὲν δέ Γραμματέως τό νεώτερον ἐξ αὐτῶν ἢ ὁ γραμματεὺς τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας.

(β) Δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν κέκτῃνται πάντες οἱ κοινοβιᾶται ἀδελφοί, οἵτινες κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν ἡμέραν καὶ ὥραν συνέρχονται ἐν τῷ Καθολικῷ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς.

(γ) Διά τήν ἔγκυρον ἐκλογήν ἀπαιτεῖται ἀπαρτία τῶν δύο τρίτων (2/3) τοῦ συνόλου τῶν κοινοβιατῶν ἀδελφῶν. Μή ἐπιτευχθείσης τῆς ὡς ἄνω ἀπαρτίας, ἡ ἐκλογή διεξάγεται τήν ἐπομένην ἡμέραν, παρόντων πλειόνων τοῦ ἡμίσεος τῶν κοινοβιατῶν ἀδελφῶν.

(δ) Ἡ ψηφοφορία διεξάγεται μυστικῶς καί ἐνώπιον τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως.

(ε) Ἐκαστος ψηφοφόρος, προσερχόμενος ἱεραρχικῶς, ἀρχῆς γινομένης ἀπό τῶν νεωτέρων, λαμβάνει ἀπό τήν Ἐφορευτικὴν Ἐπιτροπὴν φάκελλον καί ἐσφραγισμένον ψηφοδέλτιον, ἀναγράφον τὰ ὀνόματα τῶν ὑποψηφίων, καί ἀποσυρόμενος ἐντός εἰδικῶς κεκλεισμένου χώρου, σημειοῖ διὰ σταυροῦ τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ, ὃν κρίνει κατάλληλον διὰ τὸ ὑψηλὸν διακόνημα τοῦ Ἡγουμένου. Ἐν συνεχείᾳ, ρίπτει τὸν φάκελλον, ὁ ὁποῖος περιέχει τὸ ψηφοδέλτιον, ἐντός ἐσφραγισμένης ψηφοδόχου, τοποθετουμένης ἐνώπιον τῆς Ἀδελφότητος, καί υπογράφει εἰς τὸν ὑπὸ τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς καταρτισθέντα κατάλογον τῶν ἐκλογέων. Ἐάν εὑρεθῇ ψηφοδέλτιον, εἰς ὃ σημειοῦνται πλεονα τοῦ ἐνὸς ὀνόματα, θεωρεῖται ἄκυρον.

(στ) Ἡ σφράγισις καί ἡ ἀποσφράγισις τῆς ψηφοδόχου ὡς καί ἡ καταμέτρησις τῶν ψήφων γίνονται ὑπὸ τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς, παρισταμένων τῶν μελῶν τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως.

(ζ) Ἐκλέγεται καί ἀνακηρύσσεται ὡς Καθηγούμενος ὁ συγκεντρώσας μίαν ψῆφον πλεον τοῦ ἡμίσεος τῶν ψηφισάντων ἀδελφῶν. Μή ἐπιτευχθείσης τῆς ὡς ἄνω πλειονοψηφίας ἐπαναλαμβάνεται ἡ ψηφοφορία μεταξύ τῶν δύο πλειονοψηφισάντων. Ἐν περιπτώσει ἰσοψηφίας, διενεργεῖται κλήρωσις μεταξύ τῶν ἰσοψηφῶν.

(η) Ἀκολουθεῖ ἡ κατάρτισις τοῦ Πρακτικοῦ Ἐκλογῆς, τὸ ὁποῖον υπογράφεται ὑπὸ τοῦ Προεδρεύσαντος τῆς Συνάξεως τῆς Ἀδελφότητος, κατὰ τὰ ἄνωτέρω, καί ὑπὸ πάντων τῶν συμμετασχόντων εἰς τήν ἐκλογήν, καί ὑπὸ τοῦ ἐκλεγέντος Καθηγουμένου.

5. Ἐνστάσεις κατὰ τῆς διαδικασίας καί τοῦ κύρους τῆς ἐκλογῆς γίνονται δεκταὶ ὑπὸ τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς μόνον κατὰ τήν διάρκειαν καί μέχρι τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐκλογικῆς Συνάξεως τῆς Ἀδελφότητος καί πρό τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Ἡγουμένου. Ἡ Ἐφορευτικὴ Ἐπιτροπὴ, ἐφ' ὅσον αἱ ἐνστάσεις αὗται ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας καί τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ, ὑποχρεοῦται ὅπως ἀμελητὶ ὑποβάλλῃ αὐτάς πρὸς τελεσίδικον κρίσιν καί ἀπόφασιν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ἐν περιπτώσει παρουσίας Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας, αὕτη ἀποφαίνεται τελεσιδίκως ἐπὶ τῶν τυχόν ἐνστάσεων ἐν προκειμένῳ.

Ἄρθρον 12.

Αἱ σχετικαὶ μέ τήν ἐκλογήν Καθηγουμένου πράξεις τῆς Ι. Μονῆς, ὡς καί τὸ Πρακτικὸν Ἐκλογῆς, ὑποβάλλονται εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, πρὸς ἔγκρισιν καί κύρωσιν τῆς ἐκλογῆς καὶ ἐξαπόλυσιν τοῦ ἐπὶ τούτῳ σεπτοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀποκαταστατικοῦ Γράμματος.

Κατόπιν τούτων ὀρίζεται ὑπὸ τῆς Μητρος Ἐκκλησίας ἡ ἡμέρα ἐγκαθιδρύσεως τοῦ νέου Ἡγουμένου, γινομένης κατὰ τὸ λειτουργικὸν Τυπικὸν τῆς Μονῆς.

Άρθρον 13.**Χηρεία τῆς θέσεως τοῦ Καθηγουμένου**

Ἡ θέσις τοῦ Καθηγουμένου χηρεύει:

1. Διά τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

2. Δι' ὑποβολῆς παραιτήσεως ἐκ μέρους αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀποφασίζει ἡ Σύναξις τῆς Ἀδελφότητος καὶ ἐγκρίνει τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον. Παρητημένος Καθηγουμένος δύναται νά ἐπανεκλεγῇ ἐφ' ὅσον ἐξέλιπον οἱ λόγοι τῆς παραιτήσεως, πλὴν αὐτῶν τῆς ἐκπτώσεως.

3. Διά τῆς ἐκπτώσεως τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ. Ὡς λόγοι ἐκπτώσεως ὀρίζονται αἱ: (α) Βαρεῖα ἀσθένεια, βεβαιουμένη ὑπὸ ἐγγράφου ἱατρικῆς γνωματεύσεως, ὑπογραφομένης ὑπὸ τριῶν τουλάχιστον ἱατρῶν. (β) Ἀθέτησίς τινος τῶν παραγγελμάτων τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ ἐπὶ ἰδιοτελεῖ σκοπῷ καὶ ἐπὶ ζημίᾳ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς. (γ) Παραχάραξις τῆς ἀκριβείας τοῦ κοινοβιακοῦ πολιτεύματος τῆς Μονῆς.

4. Ἐφ' ὅσον συντρέχει καταφανῶς καὶ οὐχὶ ἐπὶ βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι μία τουλάχιστον τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων, ὁ Καθηγουμένος δύναται νά ὑποβάλλῃ παραίτησιν. Ἐάν ἐν τούτοις ἀρνήται, παρά τὰς ἐπανειλημμένας συστάσεις τῶν μελῶν τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, τότε αὕτη καλεῖ τὴν ὀλομέλειαν τῆς Ἀδελφότητος καὶ θέτει ὑπ' ὄψιν αὐτῆς τὴν ὅλην κατάστασιν. Ἐν συνεχείᾳ, καλοῦνται οἱ κοινοβιάται ἀδελφοὶ ὅπως διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας ἀποφασίσουν σχετικῶς. Ἐάν τὰ 2/3 τουλάχιστον τῶν ψηφισάντων ἀποφασίσουν τὴν ἐκπτῶσιν τοῦ Καθηγουμένου, οὗτος δικαιούται νά προσφύγῃ εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπόν του Οἰκουμενικόν Πατριάρχην.

Άρθρον 14.**Περὶ τῶν Προηγούμενων**

Οἱ Προηγούμενοι τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, παραιτηθέντες οἰκειοθελῶς καὶ ἐφυσυχάζοντες ἐν αὐτῇ, φέρουν τὸν τιμητικόν τίτλον τοῦ Προηγούμενου, ἀπολαμβάνουν δέ πρεσβείων τιμῆς. Οἱ Προηγούμενοι κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ Ἡγουμένου, ἐγκρίσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως καὶ ἀποφάνσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διορίζονται μέλη τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως αὐτῆς. Προτάσει τοῦ Καθηγουμένου εἶναι δυνατός ὁ διορισμός ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως Προηγούμενου τινός ὡς ἀναπληρωτοῦ αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄**ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ****Άρθρον 15.****Σύνθεσις καὶ καθήκοντα τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως**

1. Ἡ Γεροντικὴ Σύναξις ἀποτελεῖ, μετὰ τοῦ Καθηγουμένου, διαρκές συλλογικόν διοικητικόν σῶμα, ἔχουσα τὴν ἐποπτείαν τοῦ Κοινοβίου καὶ ἐμπειστευμένη τὴν κανονικὴν λειτουργίαν αὐτοῦ. Τὰ μέλη τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, διορίζονται κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐκ τῶν μελῶν τῆς Ἀδελφότητος τῇ εἰσηγήσει τοῦ Καθηγουμένου.

2. Ἡ Γεροντική Σύναξις ἀποτελεῖται ἐκ 5 μελῶν μετὰ τοῦ Καθηγουμένου, μόλις δέ ὁ συνολικός ἀριθμός τῶν Κοινοβιατῶν μελῶν τῆς Μονῆς ἀνέλθει εἰς τοὺς εἴκοσιν (20) ἡ Γεροντική Σύναξις θά δύναται νά καταστῇ ἐννεαμελής μετὰ τοῦ Καθηγουμένου. Περαιτέρω δέ θά αὐξάνῃ κατ' ἀκολουθίαν τῆς αὐξήσεως τῶν μελῶν τοῦ Κοινοβίου καί κατ' ἀναλογίαν ἐνός ἐπὶ πλέον μέλους αὐτῆς διὰ πέντε ἐπὶ πλέον κοινοβιάτας ἀδελφούς (1: 5). Οὕτως, ἐπὶ συνόλου εἴκοσι πέντε (25) Κοινοβιατῶν ἀδελφῶν ἡ Γεροντική Σύναξις θά καταστῇ δεκαμελής, κ.ο.κ.

3. Ἡ Γεροντική Σύναξις ἀσκεῖ τὴν διοίκησιν τῆς Μονῆς, κατὰ πάντας τοὺς λοιπούς, πλὴν τοῦ πνευματικοῦ, τομεῖς. Ἐνδεικτικῶς, κυριώτερα καθήκοντα τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως εἶναι:

(α) Ἡ διεξαγωγή τῆς ἐν γένει οἰκονομικῆς, διαχειριστικῆς καὶ ταμειακῆς ὑπηρεσίας τῆς Ἱ. Μονῆς,

(β) Ἡ διαχείρισις πάσης τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας τῆς Ἱ. Μονῆς,

(γ) Ἡ ἀποδοχή ἢ ἀποποίησης δωρεᾶς ἢ κληρονομίας, ἡ ἀγορά ἢ πώλησις ἀκινήτων, ἡ σύναψις δανείων καὶ ἄλλων συμβάσεων, τῇ προηγουμένη ἐγκρίσει τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

(δ) Ἡ μέριμνα διὰ τὴν προμήθειαν πάντων τῶν ἀναγκαίων ἐφοδίων.

(ε) Ἡ σύνταξις τοῦ ἐτησίου προϋπολογισμοῦ καὶ ἀπολογισμοῦ ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱ. Μονῆς, ὑποβαλλομένων πρὸς ἔγκρισιν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

(στ) Ἡ πρόσληψις Νομικοῦ Συμβούλου καὶ ἡ ἐξουσιοδότησις αὐτοῦ πρὸς ἐκπροσώπησιν τῆς Ἱ. Μονῆς.

(ζ) Προτάσει τοῦ Καθηγουμένου, ἡ ἀπόφασις περὶ τῆς προσλήψεως ἢ τῆς ἀποβολῆς τῶν δοκίμων, τῆς κουρᾶς τῶν κατηρτισμένων περὶ τὴν μοναχικὴν πολιτείαν ἀδελφῶν, τῆς κουρᾶς εἰς μεγαλοσχήμους τῶν μικροσχήμων, ὡς καὶ τῆς χειροτονίας ἀδελφοῦ εἰς διάκονον ἢ πρεσβύτερον.

(η) Ἐν γένει, ἡ ἀπόφασις ἐπὶ παντός ἐτέρου θέματος, μὴ ρητῶς ἀναφερομένου ἐν τῷ παρόντι Κανονισμῷ, συντελοῦντος εἰς τὴν εὐρυθμον λειτουργίαν τοῦ Κοινοβίου.

(θ) Ἡ ἐκλογή, προτάσει τοῦ Ἱεγουμένου, δύο ἐκ τῶν μελῶν τῆς, ἵνα συγκροτήσουν μετὰ τοῦ Ἱεγουμένου τὴν Ἐκτελεστικὴν, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, Ἐπιτροπὴν, ἥτις ἔχει τὴν ἀναφορὰν αὐτῆς καὶ ἐνημερώνει τακτικῶς τὴν Γεροντικὴν Σύναξιν.

Ἄρθρον 16.

Καθήκοντα τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς

Τὰ μέλη τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς συνεργάζονται στενῶς μετὰ τοῦ Καθηγουμένου καὶ ἀσκοῦν τὰς διοικητικὰς καὶ διαχειριστικὰς τῶν ἀρμοδιοτήτας ὑπὸ τὴν Προεδρίαν αὐτοῦ. Ὁ εἷς ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς ἐκτελεῖ εἰδικῶς τὰ καθήκοντα τοῦ Ταμίου. Εἰδικώτερον ἡ Ἐπιτροπὴ:

(α) Ἐκτελεῖ τὰς ἀποφάσεις τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως,

(β) Ἐποπτεύει καὶ διαχειρίζεται τὰ τρέχοντα ζητήματα τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας, εἰς τὰ πλαίσια τῶν ἀποφάσεων τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως,

(γ) Τηρεῖ ὑπ' εὐθύνην αὐτῆς τὰς κλεῖς τοῦ ταμείου τῆς Μονῆς καὶ τὴν ἐπίσημον σφραγίδα αὐτῆς.

Άρθρον 17.**Κτήσις καὶ ἀπώλεια τῆς ιδιότητος μέλους**

1. Ἡ ιδιότης τοῦ μέλους τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως ἀποκτᾶται ὑπὸ τινος τῶν κοινοβιατῶν ἀδελφῶν τῇ προτάσει τοῦ Καθηγουμένου καὶ κατόπιν ἐκλογῆς, γινομένης δι' ἀπολύτου πλειονοψηφίας τῶν μελῶν αὐτῆς. Προσόντα διὰ τὸν ἐκλέξιμον θεωροῦνται ἡ ἐμπειρία καὶ ἡ ἱκανότης περὶ τὸν χειρισμὸν διοικητικῆς φύσεως θεμάτων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπὶ χρηστῷ ἤθει διακρινόμενος βίος. Ἡ πρᾶξις ἐκλογῆς μέλους ἢ μελῶν τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως ὑποβάλλεται πρὸς ἔγκρισιν καὶ τελικὸν διορισμὸν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

2. Ὑπὸ τὰς αὐτάς προϋποθέσεις καὶ διαδικασίαν, ἡ Γεροντικὴ Σύναξις ἐκλέγει κατὰ τὴν 1ην Δεκεμβρίου ἐκάστου ἔτους διὰ ἐνιαύσιον θητεῖαν τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ κτήσις καὶ ἡ ἀπώλεια τῆς ιδιότητος μέλους τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς γνωστοποιεῖται παραχρῆμα εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

3. Ἡ ἀπώλεια τῆς ιδιότητος τοῦ μέλους τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως ἐπέρχεται ἔνεκα θανάτου, παραιτήσεως ἢ παύσεως αὐτοῦ, ἢ διὰ τινα τῶν κάτωθι λόγων:

(α) Πτώσεως εἰς αἵρεσιν,

(β) Διαπράξεως βαρέων ἠθικῶν ἢ κανονικῶν παραπτωμάτων,

(γ) Ἀπουσίας ἄνευ ἀδείας πλέον τοῦ ἑνὸς μηνός ἀπὸ τῆς Μονῆς,

(δ) Παρακωλύσεως καθ' οἷονδῆποτε τρόπον τῆς ὁμαλῆς λειτουργίας τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως,

(ε) Κατ' ἐξακολούθησιν ὑπερβάσεως καθηκόντων ἢ καταχρήσεως ἐξουσίας ἢ σφετερισμοῦ τῶν δικαιωμάτων ἄλλης ἐν τῇ Μονῇ ἀρχῆς.

(στ) Παραιτήσεως.

4. Ἡ παῦσις ἢ ἡ ἀποδοχὴ τῆς παραιτήσεως κρίνεται ὑπὸ τῶν ὑπολοίπων μελῶν τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως καὶ τοῦ Καθηγουμένου, ἐφαρμοζομένης τῆς αὐτῆς διαδικασίας ἐκλογῆς καὶ Πατριαρχικῆς ἐγκρίσεως. Μέλος παραιτηθὲν δύναται νὰ ἐπανεκλεγῇ, ἐφ' ὅσον ἐξέλιπον οἱ λόγοι παραιτήσεώς του.

Άρθρον 18.**Συνεδρία - Λήψις ἀποφάσεων**

1. Ἡ Γεροντικὴ Σύναξις, συγκαλουμένη ὑπὸ τοῦ Καθηγουμένου, συνέρχεται εἰς συνεδρίαν τακτικῶς μὲν ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος ἐκάστην Πέμπτην, ἐκτάκτως δέ ὡςάκις ἤθελε παραστῇ ἀνάγκη, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Καθηγουμένου.

2. Αἱ συζητήσεις διεξάγονται ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ γνώμης, ἐν κοσμιότητι καὶ εὐπρεπείᾳ, διατυποῦντος ἱεραρχικῶς ἐκάστου μέλους τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, τηρουμένης πάσης μυστικότητος καὶ ἐχεμυθείας περὶ τῶν ἐν τῇ Συνάξει συζητουμένων θεμάτων. Αἱ ἀποφάσεις τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως τυγχάνουν σεβασταί καὶ ἐφαρμοστέαι ὑπὸ πάντων τῶν ἐγκαταβιούντων ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ ἀδελφῶν.

3. Ἡ Γεροντικὴ Σύναξις λογίζεται ἐν ἀπαρτίᾳ παρόντων τῶν 2/3 τῶν μελῶν αὐτῆς μετὰ τοῦ Καθηγουμένου. Αἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται διὰ πλειονοψηφίας τοῦ ἡμίσεος σὺν ἐνὶ ἐπὶ τῶν παρόντων, ἐπικρατοῦσης ἐν περιπτώσει ἰσοψηφίας τῆς ψήφου τοῦ Καθηγουμένου.

4. Αἱ λαμβανόμεναι ἀποφάσεις καταχωρίζονται ἐν τῷ κώδικι τῶν Πρακτικῶν

ὑπό τοῦ Γραμματέως, ὑπογραφόμενα ὑπό πάντων τῶν μελῶν, οὐδενός δικαιουμένου νά ἀρνηθῇ τήν ἑαυτοῦ ὑπογραφήν. Οἱ μειοψηφούντες δέν δύνανται νά ἀρνηθῶσι τήν ὑπογραφήν, δικαιοῦνται ὅμως καταχωρίσεως εἰς τά Πρακτικά τῶν τυχόν ἀντιρρήσεων αὐτῶν. Πᾶσα πρᾶξις φέρουσα μόνον τήν ὑπογραφήν τοῦ Ἡγουμένου ἢ μόνον τήν ὑπογραφήν μελῶν ἢ μέλους τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως θεωρεῖται ἄκυρος.

Ἄρθρον 19.

Περί τῆς ἀλληλογραφίας

Πᾶσα ἡ ἀλληλογραφία τῆς Μονῆς ἀνοίγεται ὑπό τῶν Καθηγουμένου καί Γραμματέως, ἀναγινώσκεται καί πρωτοκολλεῖται ὑπό τοῦ Γραμματέως, καί εἰσάγεται ἐνώπιον τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως. Ὡσαύτως καί πᾶσα ἡ ἐξερχόμενη ἀλληλογραφία, ἐξαιρέσει τῆς ἐχούσης ἐξομολογητικόν χαρακτήρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ

Ἄρθρον 20.

Συγκρότησις-Σύνθεσις

1. Ἡ Ἀδελφότης τῆς Ἱ. Μονῆς ἀπαρτίζεται ὑπό πάντων τῶν ἐγγεγραμμένων εἰς τό Μοναχολόγιον, καί μὴ λαβόντων ἀπολυτήριον, μικροσχημῶν καί μεγαλοσχημῶν μοναχῶν. Ἡ τάξις τῶν ἀδελφῶν Ἱερομονάχων ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ καί Ἐξάρχια καθορίζεται ὡς ἑξῆς: (α) Ἀναπληρωτῆς τοῦ Καθηγουμένου καί Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου Πάτμου, (β) Οἰκονόμος, (γ) Ἐκκλησιάρχης, (δ) Σκευοφύλαξ,

Οἱ λοιποὶ τῶν ἀδελφῶν ἀκολουθοῦν τάξιν, ἣτις καθορίζεται ὑπό: (α) τῶν πρεσβείων τῆς ἱερωσύνης, (β) τῆς ἀρχαιότητος τῆς κουρᾶς αὐτῶν, προηγουμένων πάντοτε τῶν μεγαλοσχημῶν.

2. Οἱ ἐγγεγραμμένοι ἐν τῷ Μοναχολογίῳ ἀδελφοὶ διακρίνονται εἰς: (α) Κοινοβιάτας καί (β) Ἐξαρτηματικούς.

3. Ὡς «Κοινοβιᾶται» ἀδελφοὶ θεωροῦνται ὅσοι ἐγκαταβιώνουν μονίμως ἐν τῇ Μονῇ, εὐρίσκονται ἐν ἀπολύτῳ ὑπό τόν Καθηγούμενον ὑπακοῇ καί ἀκολουθοῦν κατά πάντα τό πρόγραμμα τῆς Μονῆς. Ἡ ιδιότης τοῦ Κοινοβιάτου δέν ἀπόλλυται ὑπό τοῦ ἀδελφοῦ εἰς τήν περίπτωσιν καθ' ἣν δι' ὠρισμένον οὗτος χρονικόν διάστημα καί ἐκτελῶν ὑπακοήν εἰς τήν Μονήν, ἀποστέλλεται οὗτος ὡς Μετοχιάρης, ἢ Οἰκονόμος Μετοχίου, παρά τήν ἐκτός αὐτῆς προσωρινήν διαμονήν αὐτοῦ.

4. Ὡς «Ἐξαρτηματικοί» ἀδελφοὶ θεωροῦνται ὅσοι ἐγκαταβιώνουν μονίμως δυνάμει ὁμολόγου ἐν τοῖς Καθίσμασιν, Ἡσυχαστηρίοις ἢ Ἐρημητηρίοις τῆς Μονῆς.

Ἄρθρον 21.

Καθήκοντα καί Δικαιοδοσίαι

1. Οἱ Κοινοβιᾶται ἀδελφοὶ ἔχουν τό δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τήν ἐκλογήν τοῦ Καθηγουμένου, δύνανται δέ, μετὰ τήν πάροδον ἑπταετίας ἀπό τῆς εἰς τό Μοναχολόγιον ἐγγραφῆς αὐτῶν, ὅπως ὑποβάλουν ὑποψηφιότητα ἐκλογῆς διά τήν θέσιν τοῦ Καθηγουμένου.

2. Οί Έξαρτηματικοί άδελφοί στεροϋνται τής άσκήσεως τών άνωτέρω δικαιωμάτων διοικήσεως, πλήν αν οϋτοι καταστοϋν κοινοβιάται, κατόπιν υποβολής εκ μέρους αϋτών αιτήσεως, επί τής οποίας αποφαινεται ή Γεροντική Σύναξις.

3. Η Σύναξις τής Άδελφότητος, ήτις αποτελεΐται εκ πάντων τών Κοινοβιατών καί εξαρτηματικών άδελφών, συγκαλείται υπό τοϋ ήγουμένου μετ' άπόφασιν τής Γεροντικής Συνάξεως καί δι' άπαρτίας τών δύο τρίτων (2/3) τών μελών αϋτής:

(α) Έκλέγει τόν Καθηγούμενον, ως εν τῷ Κεφαλαίῳ Γ' τοϋ παρόντος Κανονισμού διαλαμβάνεται.

(β) Αποφαινεται διά τής πλειονοψηφίας τών 2/3 αϋτής, επί τής υποβληθείσης παραιτήσεως τοϋ Καθηγουμένου ως καί επί τής υποβληθείσης εκ μέρους τής Γεροντικής Συνάξεως προτάσεως περί έκπτώσεως τοϋ Καθηγουμένου πρό τής τελικής κρίσεως καί αποφάνσεως τοϋ Οικουμενικοϋ Πατριαρχείου.

(γ) Αποφασίζει περί τής τροποποιήσεως μετά πρότασιν τής Γεροντικής Συνάξεως τοϋ παρόντος Κανονισμού διά πλειονοψηφίας τών 2/3 τών μελών αϋτής. Πάσα άπόφασιν τροποποιήσεως τοϋ παρόντος Κανονισμού γίνεται καί ισχύει μόνον κατόπιν αποφάσεως τοϋ Οικουμενικοϋ Πατριάρχου καί τής Άγίας καί Ίεράς Συνόδου.

4. Η Σύναξις τής Άδελφότητος συγκαλείται καί υπό μόνου τοϋ Καθηγουμένου, προκειμένης πνευματικής όμιλίας υπό τοϋ ιδίου ή άλλου διακεκριμένου προσώπου.

Άρθρον 22.

Περί τών δοκίμων άδελφών

1. Διά τήν είσοδον εις τό στάδιον τής δοκιμασίας τινός λαϊκοϋ άδελφοϋ απαιτείται άπόφασιν τής Γεροντικής Συνάξεως, συνεκτιμώσης πάσας τās κατωτέρω άπαραιτήτους προϋποθέσεις:

(α) Συμπλήρωσιν τοϋ 18ου έτους τής ήλικίας τοϋ υποψηφίου.

(β) Πρότασιν προφορικήν τοϋ Καθηγουμένου, έχοντος διαμορφώσει θετικήν γνώμην περί τής πνευματικής, διανοητικής καί ψυχολογικής καταστάσεως τοϋ υποψηφίου.

(γ) Υποβολήν έγγραφου αιτήσεως τοϋ υποψηφίου πρός τήν Γεροντικήν Σύναξιν, εις ήν δέον νά αναφέρηται ρητῶς ότι ελευθέρως καί άβιάστως οϋτος προσέρχεται ίνα μονάση, άποδεχόμενος τόν παρόντα Κανονισμόν.

(δ) Υποβολήν ποινικοϋ μητρώου καί πιστοποιητικοϋ οικογενειακής καταστάσεως εκ τοϋ Δήμου έξ οϋ προέρχεται.

2. Επί θετικής άποφάσεως, ό δόκιμος έγγράφεται εις τό Βιβλίον έγγραφής Δοκίμων, παραδίδει δέ πρός φύλαξιν εις τήν Μονήν πάντα τά προσκομισθέντα υπό αϋτοϋ κινητά, εις τρόπον ώστε νά παραλάβη ταϋτα άνεν οϋδεμιās άλλης άπαιτήσεως, άν πρό τής κουράς αϋτοϋ ήθελεν άποχωρήσει ή άποβληθῇ τής Ι. Μονής.

3. Η διάρκεια τής δοκιμασίας όρίζεται υπό τών Ίερών Κανόνων τριετής, δυναμένη νά συντμηθῇ ή νά παραταθῇ κατά τήν κρίσιν τοϋ Καθηγουμένου καί τής Γεροντικής Συνάξεως, αναλόγως τής επιδόσεως τοϋ δοκίμου εις τās πνευματικές άπαιτήσεις τής κοινοβιακής πολιτείας.

4. Κατά τήν διάρκεια τής δοκιμασίας, ό δόκιμος διαμένει εις ιδιαίτερον κελλίον, φέρει τήν υπό τής Γεροντικής Συνάξεως κεκανονισμένην ένδυμασίαν τοϋ

δοκίμου, ἐργάζεται εἰς καθωρισμένην διακονίαν, παρακολουθεῖ τὰς ἀκολουθίας ἐν τῷ Ναῷ, ἀσκεῖται εἰς τὴν τελείαν ὑπακοήν, ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν Ἀδελφότητα.

5. Ἐάν κατὰ τὴν δοκιμασίαν διαπιστωθῇ τυχόν ἀσθένεια σωματική ἢ διανοητική ἢ ψυχική παρακωλύουσα τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν τῆς Ἀδελφότητος ἢ παρεμποδίζουσα τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ὑποψηφίου, ἡ Γεροντικὴ Σύναξις δύναται νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ἀπομάκρυνσίν του.

6. Μετὰ τὴν ἐπιτυχὴν πάροδον τῆς δοκιμασίας, ὁ κριθεὶς κατάλληλος δόκιμος, προτάσει τοῦ Καθηγουμένου καὶ ἀποφάσῃ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, κείρεται μοναχὸς καὶ ἐγγράφεται εἰς τὸ Μοναχολόγιον.

Ἄρθρον 23.

Πνευματικὰ καθήκοντα ἀδελφῶν

1. Ἄπαντες οἱ ἀδελφοὶ ὑποχρεοῦνται νὰ ζῶσιν ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν ὑπὸ τῶν Ἁγίων Πατέρων καὶ τῆς μακραιώνος μοναστικῆς παραδόσεως θεθεσπισμένων Κανόνων καὶ Διατάξεων περὶ τῆς ἀγγελικῆς πολιτείας, ὡς αὕτη ὀρίζεται ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς συγγράμμασι τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τῇ «Ὑποτυπώσει» τοῦ Κτίτορος τῆς Ἱ. Μονῆς Ὁσίου Χριστοδούλου τοῦ Λατρηνοῦ.

2. Θεμελιώδη πνευματικὴν ἀρχὴν τοῦ Ὁρθοδόξου Μοναχισμοῦ ἀποτελεῖ ἡ τελεία ὑπακοή, τὴν ὁποῖαν ἕκαστος Μοναχὸς ὀφείλει πρὸς τὸν Ἡγούμενον. Ἡ ὑπακοή τῶν ἐγκαταβιούντων εἰς τὸν Ἡγούμενον εἶναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ τῆς μοναχικῆς ζωῆς, ἥτις θεσπίζεται καὶ διὰ τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ.

3. Ἡ λεπτομερὴς ἐξαγόρευσις πρὸς τὸν Καθηγούμενον πάντων τῶν κρυφίων τοῦ νοός καὶ τῆς καρδίας ἐκάστου ἀδελφοῦ συνιστᾷ ἀρραγὲς θεμέλιον τῆς ἐν Χριστῷ τελειώσεως.

4. Ἐκαστος Μοναχὸς ἀπαλλάσσει ἑαυτὸν «*χρημάτων, κτημάτων, γονέων, ἀδελφῶν, πάσης σχέσεως καὶ φροντίδος ἐπιγείου, ἀκολουθῶν ἀόκνως τὸν Χριστόν καὶ τὴν ἐκεῖθεν βοήθειαν ἐκδεχόμενος*»¹³.

5. Οἱ ἐγκαταβιούντες ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ ὀφείλουν νὰ τηροῦν ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸν Καθηγούμενον τὰ προβλεπόμενα ὑπὸ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τῶν περὶ Μοναχισμοῦ Διατάξεων τοῦ Μεγάλου Βασιλείου (Ὅρων κατὰ πλάτος) καὶ τοῦ Ὁσίου Χριστοδούλου τοῦ Λατρηνοῦ, καὶ τῶν κατὰ καιροῦς ἀποφάσεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

6. Ἡ ζωὴ ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ εἶναι αὐστηρῶς Κοινοβιακή, πάντα δέ ρυθμίζονται τῇ εὐλογίᾳ τοῦ Καθηγουμένου, συμφώνως ταῖς χρείαις καὶ ταῖς ἀσθενείαις τῶν ἀδελφῶν. Οἰοσδήποτε ἀδελφὸς ἤθελεν ἐναντιωθῇ εἰς τὴν κοινοβιακὴν τάξιν τῆς Μονῆς, ὡς αὕτη καθώριστα ἐν τῷ ἀναφερομένῳ εἰς τὸ ἄρθρον 2 τοῦ Κανονισμοῦ σχετικῶς Σιγίλλῳ, τῷ ἀπολυθέντι μερίμνῃ καὶ μητρικῇ προνοίᾳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὑπόκειται εἰς πειθαρχικὴν ἀντιμετώπισιν. Ἐν τῷ κοινοβιακῷ πολιτεύματι, ἕκαστος ἀδελφὸς λαμβάνει τὰ ἑαυτοῦ ἐνδύματα ἢ ὑποδήματα ἢ οἰοδήποτε πρὸς χρεῖαν ἐκ τοῦ ἐμπεπιστευμένου τὴν διακονίαν ταύτην ἀδελφοῦ.

7. Εἰς τὰς ἐκτὸς τῆς Ἱ. Μονῆς ἀναγκαίας ἐξόδους ἀποστέλλονται ἀδελφοὶ ἐκ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ὠρίμων, ὥστε ἡ διακονία νὰ μὴ γίνεταί ἀφορμὴ πνευ-

13. Ἰωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος Β', ἐκδοσις Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, σελ. 50.

ματικῶν δυσκολιῶν. Ἐπανακάμπτοντες οἱ μοναχοὶ ὑποβάλ-λουν ἔκθεσιν ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν εἰς τὸν Ἡγούμενον.

8. Διὰ πᾶν πρόβλημα ὑγείας οἱ ἀδελφοὶ ἀπευθύνονται εἰς τὸν ἀδελφόν νοσο-κόμον, ὅστις ἀναφερόμενος εἰς τὸν Ἡγούμενον, ἐνεργεῖ τὰ δέοντα.

9. Ἐάν ρασοφόρος ἀδελφός ἀσθενήσῃ βαρέως καὶ ἐπικεῖται θάνατος, αἴτηση δέ τὸ Μέγα καὶ Ἀγγελικόν Σχῆμα, δύναται νὰ λάβῃ τοῦτο, ἀποφάσῃ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως.

10. Ἐάν ὁ Ἡγούμενος τῇ ὁμοφώνῳ γνώμῃ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως κρίνῃ μοναχόν τινα ἐπὶ ἔτῃ ἀνέτοιμον διὰ νὰ λάβῃ τὴν χάριν τοῦ Μεγάλου καὶ Ἀγγελικοῦ Σχήματος, δύναται, κατόπιν ἐπανελημμένων παραινήσεων, νὰ προβῇ εἰς τὴν Μεγαλοσχημίαν τῶν ἀμέσως ἐπομένων.

11. Μοναχός ἀποχωρήσας οἰκειοθελῶς τῆς Ἱ. Μονῆς δέν γίνεται ἐκ νέου δεκτός εἰς αὐτὴν εἰμὴ εἰς ἐξαιρετικὰς μόνον περιπτώσεις καὶ ἐφ' ἅπαξ κατόπιν εἰλικρινοῦς μετανοίας καὶ ἐφ' ὅσον τοῦτο ἤθελεν ἐγκρίνει ἡ Γεροντικὴ Σύναξις.

12. Ρασοφόρος ἢ Μεγαλόσχημος Μοναχός ἐξ ἐτέρας Ἱ. Μονῆς δέν γίνεται δεκτός, παρὰ μόνον εἰς ὅλως ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, κατόπιν ἐπισταμένης δοκιμασίας καὶ ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως καὶ ἐγκρίσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

13. Ὁ Καθηγούμενος εἰσηγείται εἰς τὴν Γεροντικὴν Σύναξιν τοὺς ἔχοντας τὰ κατάλληλα προσόντα πρὸς χειροτονίαν ἀδελφούς, κατόπιν δέ ἐγκρίσεως αὐτῆς ὑποβάλλει ἐκάστοτε καὶ αἰτεῖται τὴν ἐγκρίσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ἄρθρον 24.

Περιουσιακά ζητήματα ἀδελφῶν

1. Ἡ τυχόν ἀκίνητος ἢ κινητὴ περιουσία τῶν δοκίμων ἀδελφῶν ἀνήκει κατὰ κυριότητα εἰς τοὺς ἰδίους, διαχειρίζεται δέ ταύτην (τὴν περιουσίαν) ὑπευθύνως καὶ κατόπιν συναινέσεως αὐτῶν ἡ Γεροντικὴ Σύναξις τῆς Ἱερᾶς Μονῆς.

2. Ἀμέσως πρὸ τῆς κουράς, ὁ μέλλων νὰ καρῇ ὑποχρεοῦται, κατὰ τοὺς περὶ Μοναχισμοῦ Ἱεροῦς Κανόνας καὶ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ, ὅπως, κατὰ τὰ προβλεπόμενα ὑπὸ τῶν ἰσχυόντων ἐν Ἑλλάδι νόμων, μεταβιβάσῃ ἅπασαν τὴν ὑφιστάμενην ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἀκίνητον περιουσίαν εἰς τὴν Ἱεράν Μονὴν ἢ εἰς ὃν βούλεται πρὸ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς μοναχικῆς κουράς. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν δέν γίνῃ οἰαδῆτις δι' οἰονδήτινα λόγον μεταβίβασις, ἅπασα ἡ περιουσία τοῦ καρέντος μοναχοῦ περιέρχεται εἰς τὴν Ἱεράν Μονήν, οὐδενός δικαιώματος νομίμου μοίρας δυναμένου νὰ διεκδικηθῇ ὑπὸ συγγενῶν ἢ κληρονόμων αὐτοῦ¹⁴.

3. Εἰς τὴν κυριότητα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς περιέρχεται ὡσαύτως καὶ ἅπασα ἡ μετὰ τὴν κουράν, καθ' οἰονδήποτε τρόπον περιελθοῦσα εἰς Μοναχόν τινα κινητὴ καὶ ἀκίνητος περιουσία, ἐπὶ τοῦ ἡμίσεος τῆς ὁποίας οὗτος, κατόπιν ἀδείας τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, δύναται νὰ ἀσκῇ δικαιώματα ἐπικαρπίας κατὰ τοὺς κειμένους νόμους.

4. Μοναχός ἀποχωρήσας ἐκ τῆς Ἱ. Μονῆς δέν δικαιοῦται νὰ λάβῃ περιουσιακά στοιχεῖα ἄτινα, λόγω τῆς κουράς, περιῆλθον εἰς τὴν Μονήν. Ἀποφάσῃ τῆς

14. Ἀρθρ. 18 §1 Ν. ΓΥ1Δ/1909 σέ συνδ. Μέ αρθρ. 2 β' Ν. 510/1948.

Γεροντικής Συνάξεως παρέχονται εἰς τὸν ἀποχωροῦντα εὐλογον βοήθημα καὶ τὰ προσωπικά του εἶδη.

5. Τὰ μέλη τῆς Ἀδελφότητος στεροῦνται τοῦ δικαιώματος συντάξεως διαθήκης, συστάσεως πράξεως χαριστικῆς καὶ οἰασδῆποτε ἀπαλλοτριωτικοῦ περιεχομένου τοιαύτης ἔναντι παντός τρίτου προσώπου, πᾶσα δέ τυχόν συνιστωμένη τοιαύτη πράξις εἶναι ἄκυρος.

6. Ἡ Ἱερά Μονή οὐδεμίαν εὐθύνην ἢ ὑποχρέωσιν ὑπέχει δι' ἀτομικάς ὑποχρεώσεις ἢ τυχόν συναφθέντα χρέη τῶν δοκίμων ἢ μὴ ἀδελφῶν ἢ διακονούντων ἐν ἐξαρτήμασιν αὐτῆς, ἀναληφθέντα ὑπ' αὐτῶν ἄνευ ἐνημερώσεως ἢ ἐκ τῶν προτέρων εἰδικῆς ἐγγράφου ἀδείας τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἐγκρίσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τοῦ Ἡγουμένου ὑπέχοντος εὐθύνην ἵνα διὰ πᾶσαν ἀνάλογον περίπτωσιν ἐνημερώσῃ ἀνυπερθέτως αὐτό καὶ αἰτῆται τὴν πρό τῆς ἀναλήψεως τῆς ὑποχρέωσεως ἢ δανείου κλπ. ἐγκρίσιν αὐτοῦ. Ὡσαύτως ἡ Ἱερά Μονή οὐδεμίαν εὐθύνην ἢ ὑποχρέωσιν ὑπέχει διὰ χρέη κληρονομιῶν (ὑποθήκας κ.ἄ.), αἱ ὁποῖαι περιέρχονται εἰς αὐτὴν λόγῳ κληρονομικῶν δικαιωμάτων τῶν ἀδελφῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ' ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΑΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΚΟΝΗΜΑΤΩΝ

Ἄρθρον 25. Λατρεία

1. Κέντρον τῆς ζωῆς τῆς Ἀδελφότητος ἀποτελεῖ τὸ Καθολικόν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς.

2. Εἰς τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν καὶ εἰς πάσας τὰς Ἱεράς Ἀκολουθίας τηρεῖται τὸ Τυπικόν τοῦ Ἁγίου Σάββα, συμφώνως πρὸς τὴν σαφῆ ἐντολὴν τοῦ Ὁσίου Χριστοδοῦλου. Ἐν δέ ταῖς μεγάλαις πανηγύρεσι καὶ ταῖς Δεσποτικαῖς καὶ Θεομητορικαῖς καὶ ἄλλαις κεκανονισμέναις ἑορταῖς, δέον νὰ τελῶνται τὰ νενομισμένα συλλειτουργὰ καὶ αἱ ἀρτοκλασίαι, ὡς εἴθισται. Ἐν ταῖς Θεαῖς Λειτουργίαις καὶ πάσαις ταῖς Ἀκολουθίαις μνημονεύεται τὸ ὄνομα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὡς Κυριάρχου Ἐπισκόπου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς καὶ τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας Πάτμου, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐν ἑτέρᾳ δεήσει τῆς Ἐκτενοῦς τὸ ὄνομα τοῦ Ἡγουμένου τῆς Ἱ. Μονῆς κατὰ τὴν καθεστηκυῖαν τάξιν.

Ἄρθρον 26. Τράπεζα

Μετά τὴν τέλεσιν τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας καὶ τοῦ Ἑσπερινοῦ ἀκολουθεῖ ἡ κοινοβιακὴ τράπεζα, εἰς τὴν ὁποίαν μετέχουν ἀνεξαιρέτως πάντες οἱ ἐγκαταβιούοντες ἐν τῇ Μονῇ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μεταλήψεως τροφῆς ἀναγιγνώσκεται καὶ Πατερικόν ἢ τῆς ἡμέρας ἀνάγνωσμα, καθοριζόμενον ἐκ τῶν προτέρων ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου ἢ τοῦ Ἐκκλησιάρχου.

Ἄρθρον 27. Φιλοξενία

Ἡ φιλοξενία παρέχεται ὑπὸ τῆς Ἱ. Μονῆς μετὰ συνέσεως καὶ σοβαρότητος, ὑπὸ τὰς ἀκολουθούσας προϋποθέσεις:

1. Οἱ προσκυνηταὶ τυγχάνουν τῆς ὑποδοχῆς καὶ διακονίας ἐκ μέρους τῶν ἀδελφῶν, ὡς ὁ Κύριος.

2. Οἱ προσκυνηταὶ ὀφείλουν νὰ ἀναγράφουν ἐν τῷ σχετικῷ βιβλίῳ τὰ στοιχεῖα αὐτῶν.

3. Ἡ φιλοξενία παρέχεται κατόπιν συνεννοήσεως καὶ διαρκεῖ ἐν εἰκοσιτετρά-ωρον. Ἡ παραμονὴ δωρητῶν, εὐεργετῶν ἢ ἄλλων προσώπων μέ πνευματικά ἐν-διαφέροντα δύναται νὰ παραταθῇ τῇ ἀδείᾳ τοῦ Καθηγουμένου.

4. Ἡ εἴσοδος τῆς Ἱ. Μονῆς παραμένει κλειστὴ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ὡς καὶ τὸ πρῶτον τριήμερον τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς.

Ἄρθρον 28.

Περὶ Διακονημάτων γενικῶς

1. Πρώτιστον καὶ κύριον ἔργον τῶν Μοναχῶν εἶναι ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ προσευχὴ. Δεύτερον, ἀλλ' ὡσαύτως ὑψηλῆς σημασίας, εἶναι τὸ «διακόνημα», ἥτοι ἡ ἄσκησις τῆς ἐργασίας ἐν προσευχῇ. Τὰ διακονήματα ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ ἀνατίθενται εἰς τοὺς ἀδελφούς ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, τῇ προτάσει τοῦ Καθηγουμέ-νου.

2. Ἐκαστος ἀδελφός ἀναλαμβάνει τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ διακόνημα ὡς ἀπὸ Θεοῦ, μεθ' ὑπακοῆς καὶ εὐχαριστίας.

3. Βασικώτερα τῶν διακονημάτων εἶναι τῶν: Οἰκονόμου, Ἐκκλησιάρχου (καὶ Παρεκκλησιάρχου), Σκευοφύλακος (καὶ Παρασκευοφύλακος), Βιβλιοφύλακος, Ἀρχοντάρη, Τραπεζάρη (καὶ Ἀρτοποιοῦ), Γραμματέως (καὶ Ὑπογραμματέως), Κωδικογράφου, Ταμίου, Λογιστοῦ, Ἀρχιεοφύλακος, Νοσοκόμου, Γηροκόμου, Ἐκκλησιαστικοῦ (ἢ Ἑβδομαδιάρη), Παραηγουμενιάρη, Θυρωροῦ, Κελλαρίτου, Ἀποθηκαρίου, Μετοχιαρίου (Οἰκονόμου Μετοχίου).

4. Εἶναι δυνατὴ ἡ ἀνάθεσις εἰς ἓνα Ἀδελφόν πλειόνων διακονημάτων, ὡς καὶ ἡ ἄσκησις ἔργων Ἀγιογραφίας ἢ Ξυλογλυπτικῆς.

6. Οὐδεὶς ἐπιτιμᾷ ἀδελφόν ἢ παρατηρεῖ ἢ διορθώνει, πλὴν τοῦ Καθηγουμένου, ἢ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ὀρισθέντος.

7. Οὐδέν διακόνημα τυγχάνει μόνιμον, ἰσόβιον ἢ ἀναπόσπαστον, καὶ οὐδεὶς ἀδελφός ἀσκεῖ τοῦτο δικαιοδικῶς ἀλλὰ ἐν τελείᾳ ὑπακοῇ «ὡς τῷ Χριστῷ δια-κονῶν»¹⁵.

8. Ὅφειλουν οἱ ἀδελφοὶ νὰ ἐπιμελῶνται τῶν πεπιστευμένων αὐτοῖς σκευῶν (ἐργαλείων, μηχανῶν καὶ οἰουδήποτε ὕλικου ἀντικειμένου). Τῷ κρίματι τοῦ ἱερο-σύλου ὑπόκειται ὁ ἀδελφός ὅστις ἐξ ἀμελείας ἢ καταφρονήσεως ἀπώλεσέ τι «τῶν ἐπονομασθέντων καὶ ἀνακειμένων τῷ Κυρίῳ»¹⁶.

9. Εἰς περίπτωσιν ἀσθενείας ἢ ἀδυναμίας τοῦ ἀδελφοῦ ὅπως ἐπιτελέσῃ τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ διακόνημα, ἀναφέρει τοῦτο εἰς τὸν Καθηγουμένον, ὅστις οἰ-κονομεῖ τὴν δυσκολίαν κατὰ τὸ συμφέρον τὸ πνευματικόν τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῆς Ἀδελφότητος.

10. Ἄρνησις ἀδελφοῦ εἰς ἐκτέλεσιν ἀνατιθεμένου διακονήματος, ἀδικαιολόγη-τος καὶ αὐθαίρετος, θεωρεῖται λύσις ὑπακοῆς, διάσπασις τῆς ἐν Χριστῷ ἐνότητος

15. Μ. Βασιλείου, Λόγοι Ἀσκητικοὶ Α', ΕΠΕ, τόμ. 8ος, σελ. 120.

16. Μ. Βασιλείου, Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, ΕΠΕ, τόμ. 9ος, σελ. 176.

καί απόκλις από τῆς μοναστικῆς ὁδοῦ. Ἡ ἐπιμονή εἰς τὴν ἄρνησιν συνεπάγεται ἐπιτίμησιν ἢ καὶ βαρύτερα ἐπιτίμια ἀποφάσει τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως.

11. Παρέκκλις ἀπὸ τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς τῆς ἀναλήψεως πασῶν τῶν διακονιῶν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τῆς Μονῆς δύναται νὰ γίνη διὰ τῆς ἀναθέσεως ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου τινῶν δευτερευσῶν ἐξ αὐτῶν εἰς ἔξω τῆς Μονῆς πρόσωπα, μόνον ἐν ἡ περιπτώσει οἱ ἀδελφοὶ δὲν ἐξαρκοῦσι πρὸς τοῦτο, ἢ δὲν διαθέτουσι τὴν ἀπαραίτητον κατάρτισιν δι' εἰδικὴν τινα θέσιν, ἀδυνατοῦντες οὕτω νὰ φέρωσιν εἰς πέρας τὸ τῆς διακονίας ἔργον.

Ἄρθρον 29.

Περὶ τῶν Οἰκονόμου, Κελλαρίτου καὶ Ἀποθηκάριου

1. Ὁ Οἰκονόμος:

(α) Ἀναλαμβάνει τὴν ἀγοράν καὶ διαφύλαξιν τῶν ἀναγκαιούτων τῇ Μονῇ ὑλικῶν, ἐκτελῶν τὰς ὑποβαλλομένας εἰς αὐτόν ὑπὸ τῶν Κελλαρίτου καὶ Ἀποθηκάριου παραγγελίας καὶ ἐπὶ τῇ βάσει στενῆς μετ' αὐτῶν συνεργασίας.

(β) Προΐσταται τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐργατῶν τοὺς ὁποίους ἀπασχολεῖ ἡ Μονή, φέρων τὴν σχετικὴν εὐθύνην.

2. Ὁ Κελλαρίτης:

(α) Παραλαμβάνει, διαφυλάττει καὶ διαθέτει συμφώνως πρὸς τὰς ἐκάστοτε ἀνάγκας τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν τροφοδοσίαν τῆς Μονῆς.

(β) Παραλαμβάνει καὶ διαθέτει καταλλήλως πάντα τὰ ἀπαραίτητα ὑλικά διὰ τὰ κόλλυβα, τὴν ἀρτοκλασίαν καὶ τὴν Ἱ. Προσκομιδὴν.

3. Ὁ Ἀποθηκάριος:

1. Τυχάνει ὑπεύθυνος διὰ τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν τῆς ἀποθήκης τῶν τροφίμων, τῆς ἐργαλειοθήκης καὶ τῆς ἱματιοθήκης.

2. Ἐπὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν ἀνωτέρω, βάσει τοῦ Βιβλίου Ἀποθήκης, ἀποδίδει λογαριασμόν εἰς τὴν Ἀδελφότητα εἰς τὸ τέλος ἐκάστου οἰκονομικοῦ ἔτους.

3. Ἐκαστος τῶν ἀνωτέρω τηρεῖ ἰδιαιτέρον βιβλίον διὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἐνεργουμένας διαχειριστικὰς πράξεις, οἱ δὲ Κελλαρίτης καὶ Ἀποθηκάριος εἶναι ὑπεύθυνοι ἔναντι τοῦ Οἰκονόμου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐποπτεύονται.

Ἄρθρον 30.

Περὶ τοῦ Ἐκκλησιάρχου

Ὁ Ἐκκλησιάρχης ὀφείλει ἵνα:

1. Ἐπιτελῇ καθήκοντα Τυπικαρίου ἐν ταῖς Ἱ. Ἀκολουθίαις, ἐπιστατῶν εἰς τὴν τήρησιν τῆς ὠρισμένης τυπικῆς διατάξεως αὐτῶν. Εἰς οὐδένα ἄλλον ἐπιτρέπεται τὸ διατάττειν τὰ τῆς Ἀκολουθίας καὶ γίνεσθαι πρόξενον χασμῶδίας.

2. Φροντίζῃ περὶ τῆς εὐπρεπείας καὶ τῆς φωταγωγήσεως τοῦ τε Καθολικοῦ καὶ πάντων τῶν ἄλλων Ἱ. Ναῶν τῆς Μονῆς.

3. Ἀνοίγῃ καὶ κλείῃ τὰς θύρας τοῦ Καθολικοῦ καὶ σημαίνει, ὡς ἔθος, καὶ πράττῃ εἴ τι ἄλλο ἀναγκαῖον εἰς πάσας τὰς Ἀκολουθίας καὶ Τελετάς.

4. Ἐπιτηρῇ ὅπως παρευρίσκωνται τακτικῶς εἰς πάσας τὰς Ἱ. Ἀκολουθίας οἱ τε Ἐφημέριοι καὶ οἱ Ψάλται τοῦ Καθολικοῦ, ὡς καὶ οἱ Διάκονοι. Ἐάν δέ τις ἐξ αὐτῶν τύχῃ ἀπουσιάζων, ἄνευ ἀδείας τοῦ Καθηγουμένου ἢ ἀποχρῶντος λόγου, τὸ μὲν

πρῶτον, πνευματικῶ τῷ τρόπῳ, νουθετεῖ καὶ ἐπιτιμᾷ αὐτόν, ἐν ὑποτροπῇ δέ καταγγέλλει τοῦτον εἰς τὸν Καθηγούμενον.

5. Ἀναλαμβάνη τὴν ἐπὶ ἰδίᾳ εὐθύνῃ διαφύλαξιν, καλὴν συντήρησιν καὶ ἐμφάνισιν τῶν ἐν τοῖς σκευοφυλακίοις τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς ἀποκειμένων ἱερῶν λειψάνων, ἱερῶν εἰκόνων, ἀμφίων καὶ ἄλλων ἱερῶν κειμηλίων καὶ σκευῶν, ἅτινα παραδίδονται εἰς αὐτόν βάσει ἰδιαιτέρου καταλόγου ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, μετὰ τὸν διορισμὸν αὐτοῦ, συντασσομένης τῆς προσηκούσης πράξεως. Ἐάν δέ ἐπανατοποθετηθῇ ἐν τῷ αὐτῷ διακονήματι, ἐξελέγχεται ἡ διαχείρισις αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ καταλόγου, συντασσομένης τῆς προσηκούσης πράξεως ἐξελέγξως καὶ τῆς ἐκ νέου παραδόσεως εἰς αὐτόν τῶν ἐν τοῖς σκευοφυλακίοις.

6. Τυχάνῃ ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῶν ἱερῶν ἀμφίων καὶ σκευῶν, ὑποχρεούμενος ὅπως, πρό πάσης σχετικῆς ἐνεργείας, ζητῇ τὴν συναίνεσιν τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως.

7. Εἰς οὐδένα παραδίδῃ ἱερά σκεύη ἢ ἄμφια, εἰ μὴ μόνον εἰς ὠρισμένον ἀδελφόν τῆς Μονῆς, καὶ ἐφ' ὅσον ἐντέλλεται τοῦτο ὁ Καθηγούμενος.

8. Διὰ πᾶσαν ἑκτακτον περίπτωσιν, ἀναγομένην εἰς τὴν κατ' ἀδήριτον ἀνάγκην καὶ ὅλως προσωρινὴν μετατροπὴν τῶν τυπικῶν ἢ ὑπηρεσιακῶν ἐν τῷ Καθολικῷ τῆς Μονῆς διατάξεων ἐπὶ τὸ «οἰκονομικώτερον πῶς ἦτοι συγκαταβατικώτερον», συσκέπτεται μετὰ τοῦ Καθηγουμένου καὶ πράττει «καθὼς ἄρα ἡ τοῦ καθηγουμένου διάκρισις βούλοιο»¹⁷.

9. Παρισταμένης σχετικῆς ἀνάγκης βοηθῆται εἰς τὸ διακόνημα αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Παρεκκλησιάρχου.

Ἄρθρον 31.

Περὶ τοῦ Σκευοφύλακος

Ὁ Σκευοφύλαξ:

1. Ἔχει ὑπὸ τὴν εὐθύνην αὐτοῦ ἅπαντα τὰ ἱερά κειμήλια καὶ λοιπὰ ἀντικείμενα, τὰ ἐναποτεθειμένα ἐν τῷ Μεγάλῳ Σκευοφυλακίῳ-Μουσεῖῳ τῆς Μονῆς. Ταῦτα παραδίδονται αὐτῷ ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως βάσει καταλόγου, συμφώνου πρὸς τὸ οἰκεῖον Βιβλίον Κειμηλίων. Φροντίζει διὰ τὴν ἀσφαλὴ διαφύλαξιν, τὴν εὐπρεπῆ ἐμφάνισιν καὶ γενικῶς τὴν ἐν ἀρίστη καταστάσει διατήρησιν αὐτῶν.

2. Συνεννοεῖται μετὰ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, προκειμένου περὶ τυχόν χρῆστος βελτιώσεως τῆς ἐμφανίσεως, συντηρήσεως καὶ ασφαλείας τῶν σκευῶν.

3. Δύναται νὰ βοηθηθῇ εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν, ὑπὸ παρὰ σκευοφυλάκων μέχρι τριῶν.

4. Ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἐπιτρέπεται ἡ ἐκποίησης, παραχώρησις ἢ δώρησις οἰουδήτινος κειμηλίου τῆς Μονῆς.

Ἄρθρον 32.

Περὶ Βιβλιοφυλάκων καὶ Βιβλιοθήκης

Οἱ Βιβλιοφύλακες, οἱ ὅποιοι διορίζονται μέχρι τρεῖς τὸν ἀριθμὸν:

17. Ὑποτύπωσις, σελ. 71.

1. Παραλαμβάνουν, βάσει λεπτομερούς καταλόγου συμφώνου προς τό οίκειον Βιβλίον, πάντα τὰ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ χειρόγραφα, ἔντυπα καὶ λοιπὰ σχετικά, ὡς καὶ πᾶν τό ἐν αὐτῇ νεωστὶ εἰσαγόμενον τοιοῦτον, μετὰ προηγουμένην ἐξέλεξιν αὐτῶν ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως.

2. Ἐξελέγχονται διὰ τὴν διαχείρισιν ὑπὸ τῶν ὑπευθύνων τῆς Ἱ. Μονῆς εἰς τακτὰ χρονικά διαστήματα.

3. Ἐπιτηροῦσι τοὺς ἐπισκεπτομένους τὴν Βιβλιοθήκην καὶ τοὺς μελετῶντας ἐν αὐτῇ, ἀπαγορευομένης τῆς ἐκτός αὐτῆς χρήσεως τῶν χειρογράφων καὶ σπανίων ἐντύπων, ὡς καὶ τοῦ δανεισμοῦ βιβλίων εἰς ἐκτός τῆς Βιβλιοθήκης χώρους. Τὰ περὶ ἀντιγραφῆς τῶν χειρογράφων καὶ τῆς φωτογραφίσεως αὐτῶν ὡς καὶ παντός ἐν γένει βιβλίου, ρυθμίζονται ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, κατὰ περίπτωσιν καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἰσχύουσαν νομοθεσίαν.

Ἄρθρον 33.

Περὶ τῶν Γραμματέως, Ὑπογραμματέως καὶ Κωδικογράφου

Ὁ Γραμματεὺς:

1. Φυλάττει ὑπὸ ἰδίαν αὐτοῦ εὐθύνην τὰ βιβλία καὶ ἔγγραφα τῆς Μονῆς, τὰ σχετικά πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Γραμματείας. Τηροῦνται δέ ὑπ' εὐθύνῃ αὐτοῦ καὶ τοῦ Καθηγουμένου τὰ κάτωθι βιβλία:

(α) *Κτηματολόγιον*, ἐν ᾧ ἐμφαίνεται ἅπανα ἡ κινητὴ καὶ ἀκίνητος, ἀγροτική καὶ ἀστική περιουσία τῆς Μονῆς, μετὰ τῶν κατὰ καιροὺς μεταβολῶν αὐτῆς.

(β) *Πρακτικά*: α) Γεροντικῆς Συνάξεως, β) Ἀδελφότητος,

(γ) *Πρωτόκολλον εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἐγγράφων*: α) Ἱερᾶς Μονῆς, β) Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας ,

(δ) *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ ἀποκειμένων Βιβλίων, Κωδίκων καὶ λοιπῶν ἐγγράφων.*

(ε) *Κατάλογος τῶν ἐν τῷ Μεγάλῳ Σκευοφυλακίῳ καὶ Μικρῷ Σκευφυλακίῳ τοῦ Καθολικοῦ ἀποκειμένων ἱερῶν Σκευῶν, Κειμηλίων, Λειψάνων καὶ Βιβλίων.*

(στ) *Ἡμερολόγιον*, εἰς τό ὁποῖον καταχωρίζονται αἱ ἐγγραφαὶ ὑπὸ τοῦ Ταμίου τῆς Μονῆς.

(ζ) *Ταμεῖον ἐσόδων καὶ ἐξόδων.*

(η) *Καθολικόν*, εἰς τό ὁποῖον καταχωρίζονται αἱ ἐγγραφαὶ ὑπὸ τοῦ Λογιστοῦ τῆς Μονῆς.

(θ) *Ἀλληλογραφία.*

2. Συντάσσει τὰ πρακτικά, παριστάμενος κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς τε Ἀδελφότητος καὶ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, ὡς καὶ πάντα τὰ ὑπὸ τῆς Μονῆς ἐκδιδόμενα ἔγγραφα.

3. Διεξάγει ὅλην τὴν ἀλληλογραφίαν τῆς Μονῆς, συνεργαζόμενος μετὰ τοῦ Καθηγουμένου, ὁφείλων νά παρίσταται εἰς τό Γραφεῖον κατὰ πάσας τὰς ἐργασίμους ἡμέρας καὶ ὥρας, ἐν ἀνάγκῃ δέ καὶ κατὰ τὰς ἑορτάς, ἐάν ἤθελε κληθῇ ὑπὸ τοῦ Καθηγουμένου. Οὐδέν δ' ἔγγραφον ἢ ἀντίγραφον δύναται νά ἐκδώσῃ, ἐάν δέν ἤθελε λάβει πρὸς τοῦτο παρ' αὐτοῦ σχετικὴν ἐντολήν.

4. Παρά τῷ Γραμματεῖ δύναται νά διορισθοῦν Ὑπογραμματεῖς καὶ Κωδικο-

γράφος, ως βοηθοί αὐτοῦ, ἐάν ἐπιβάλλωσι τοῦτο αἱ ἀνάγκαι τῆς Γραμματείας. Εἰς τούτων δύναται καί νά ἀναπληροῖ τόν Γραμματέα ἀπόντα ἢ κωλυόμενον.

Ἄρθρον 34.

Περί τοῦ Ἀρχιεοφύλακος

Ὡς Ἀρχιεοφύλαξ ὀρίζεται εἷς ἐκ τῶν τριῶν ἐκάστοτε Ἐπιτρόπων τῆς Μονῆς. Οὗτος ὑποχρεοῦται εἰς ἐπιμελῆ ἀρχιεοθέτησιν, φύλαξιν καί διατήρησιν:

1. Παντός ἐγγράφου ἢ τοπογραφικοῦ διαγράμματος ἀφορῶντος εἰς τό Κτηματολόγιον καί τήν καθόλου ἀκίνητον περιουσίαν τῆς Μονῆς,

2. Τῶν φακέλλων μέ τάς ποικίλας ὑπό τῆς Μονῆς συναπτομένας ἐγγράφους συμβάσεις, συμφωνίας ἢ μισθώσεις,

3. Ποικίλων ἐγγράφων ἀφορῶντων εἰς ἅπασαν τήν κινητήν καί ἀκίνητον περιουσίαν τῆς Μονῆς,

4. Τῶν φακέλλων ἀλληλογραφίας μετά τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου,

5. Ἐγγράφων περιεχόντων στοιχεῖα οἰκονομικῆς καί διαχειριστικῆς φύσεως,

6. Φακέλλων περί τῶν Μετοχίων τῆς Μονῆς,

7. Βιβλίων πρακτικῶν τῶν παρελθόντων ἐτῶν.

Ἄρθρον 35.

Περί τοῦ Νοσοκόμου καί Γηροκόμου

Ὁ Νοσοκόμος:

1. Ὑποχρεοῦται ὅπως περιποιῇται τοὺς ἐκάστοτε ἀσθενεῖς ἀδελφούς ἢ καί τοὺς τυχόν ξενιζομένους ἀσθενεῖς, καί ἐν γένει ἐπιμελῆται αὐτῶν κατά τάς ὁδηγίας καί ὑποδείξεις τοῦ ἱατροῦ.

2. Διά τήν εἰς τό νοσοκομεῖον εἴσοδον παντός ἀσθενοῦς ζητεῖται πρῶτον ἡ ἄδεια τοῦ Καθηγουμένου.

3. Ὁ Νοσοκόμος ὑπηρετεῖ καί τοὺς ἐν τῷ γηροκομείῳ τῆς Μονῆς ὑπερήλικας ἀδελφούς.

4. Ἐάν ὁ ἀδελφός δέν ἐπαρκῇ δι' ἀμφοτέρα τά διακονήματα δίδεται αὐτῷ καί βοηθός.

Ἄρθρον 36.

Περί τῶν Οἰκονόμων Μετοχίων (Μετοχιαρίων)

Οἱ Οἰκονόμοι τῶν Μετοχίων:

1. Διορίζονται ἐκ τῶν ἐμπειροτέρων καί ἱκανοτέρων Κοινοβιατῶν Ἀδελφῶν.

2. Ἐκπροσωποῦν τήν Μονήν, διαχειριζόμενοι ἐν ὀνόματι αὐτῆς τά τοῦ Μετοχίου.

3. Παραλαμβάνουν δι' ἐξαρχίας τήν διοίκησιν καί διαχείρισιν τοῦ Μετοχίου, συντασσομένης συγχρόνως καί πράξεως παραλαβῆς καί παραδόσεως τῶν ἐν τῷ Μετοχίῳ κινητῶν καί ἀκινήτων.

4. Πειθαρχοῦν ἐν παντί εἰς τάς διακελεύσεις τῆς Μονῆς. Οἰαδήποτε πρᾶξις διοικήσεως ἢ διαχείρισεως τῆς περιουσίας τοῦ Μετοχίου διεξάγεται κατόπιν συνεννοήσεως καί ἐγγράφου ἐγκρίσεως αὐτῆς, εἰ δ' ἄλλως τυγχάνει ἔναντι αὐτῆς ἄκυρος.

5. Ὑποχρεοῦνται ὅπως κρατοῦν Βιβλία τῆς ἐνιαυσίου αὐτῶν διαχειρίσεως ἐσόδων καὶ ἐξόδων, ὑποβάλλοντες ἀπολογισμὸν τῶν πεπραγμένων περὶ τό τέλος ἐκάστου ἔτους εἰς τὴν Μονήν, πρὸς ἔγκρισιν αὐτῶν.

6. Ἐπὶ παρεκτροπῆς ἢ πλημμελοῦς ἐκτελέσεως τῶν καθηκόντων, ἡ Γεροντικὴ Σύναξις δύναται ἀνά πᾶσαν στιγμὴν νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῶν, ὑποκειμένων εἰς πειθαρχικὰς εὐθύνas.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ' ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΣ

Ἄρθρον 37.

Εἰς τό Μονύδριον τῆς Ἱερᾶς Ἀποκαλύψεως διορίζεται ὡς Προϊστάμενος εἰς τῶν Ἱερομονάχων ἀδελφῶν τῆς Μονῆς, μετὰ συνοδείας ἐκ δύο ἢ τριῶν ἀδελφῶν. Ὁ Προϊστάμενος ὀφείλει ἵνα:

1. Τελῇ πάσας τὰς κεκανονισμένας Λειτουργίας καὶ τὰς λοιπὰς Ἱ. Ἀκολουθίας ἐν τε τῷ Ἱερῷ Σπηλαίῳ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις Ἱεροῖς Ναοῖς τοῦ Μονυδρίου.

2. Φροντίζῃ περὶ τῆς ἐν καλῇ καταστάσει διατηρήσεως καὶ τῆς εὐπρεπείας τῶν τε Ἱ. Ναῶν, τῶν κελλίων καὶ τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων, εἰδοποιῶν ἐγκαίρως τὴν Γεροντικὴν Σύναξιν περὶ τῶν ἀπαιτουμένων ἐπισκευῶν αὐτῶν.

3. Ὑποδέχεται καὶ περιποιῇται πάντας τοὺς προσερχομένους εἰς προσκύνησιν τοῦ Ἱ. Σπηλαίου.

4. Ἀπαγορεύῃ τὴν ἐν τῷ Μονυδρίῳ διανυκτέρευσιν γυναικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η' ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΩΝ

Ἄρθρον 38.

1. Ἐξαρτήματα τῆς κυριάρχου Ἱ. Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἀποτελοῦν τὰ ἐν τῇ καθόλου Ἐξarchίᾳ ἢ ἀλλαχοῦ ὑπάρχοντα Καθίσματα, Ἦσυχαστήρια καὶ Ἐρημητήρια.

2. Ἡ Γεροντικὴ Σύναξις δύναται δι' ἡτιολογημένης ἀποφάσεώς της ὅπως μεταβάλλῃ τὴν κατηγορίαν τινός τῶν ἀνωτέρω Ἐξαρτημάτων, ὡς καὶ νὰ ιδρύσῃ νέον Ἐξάρτημα οἰασδήποτε κατηγορίας.

3. Ἐπὶ τῶν Ἐξαρτημάτων ἰσχύουν οἱ ἐξῆς βασικοὶ κανόνες διοργανώσεως καὶ λειτουργίας:

(α) Τὰ Ἐξαρτήματα στεροῦνται νομικῆς προσωπικότητος, ὑπάγονται δέ ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐποπτείαν τοῦ Καθηγουμένου τῆς κυριάρχου Μονῆς, ἀσκοῦντος καὶ τὴν σχετικὴν κανονικὴν πειθαρχικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν Ἐξαρτηματικῶν ἀδελφῶν, ὡς αὕτη περιγράφεται ἐν τῷ παρόντι Κανονισμῷ, πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς καθόλου ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας.

(β) Πάντα τὰ Ἐξαρτήματα τυγχάνουν ἀναφαίρετα καὶ ἀναπαλλοτρίωτα κτήματα τῆς κυριάρχου Μονῆς, ἐφαρμοζομένης καὶ ἐπ' αὐτῶν τῆς παραγράφου 8 τοῦ ἁρθρου 18 τοῦ Συντάγματος 1975.

(γ) Πάντες οἱ μοναχοὶ τῶν Ἐξαρτημάτων λογίζονται ὡς (Ἐξαρτηματικοὶ) ἀδελφοὶ τῆς κυριάρχου Μονῆς. Διὰ τὴν ἐγκατάστασιν εἰς ὠρισμένον Ἐξάρτημα ἀπαιτεῖται σχετικὴ ἄδεια τῆς Μονῆς («ὁμόλογον»), ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀναγράφονται οἱ

ειδικώτεροι ὅροι διαβιώσεως, μέχρι τῆς συντάξεως εἰδικοῦ Κανονισμοῦ λειτουργίας, ὡς καί τὰ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐγκαταβιώσεως εὐρισκόμενα ἐν τῷ Ἐξαρτήματι κινητὰ πράγματα.

(δ) Εἰς ἕκαστον τῶν Καθισμάτων καὶ τῶν Ἑρημητηρίων δύναται νὰ κατοικῇ μόνον εἷς ἀδελφός, πλην τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν ἐπιβάλλεται ἡ λόγῳ γήρατος ἀρωγὴ τούτου ὑπὸ ἐνός ἐπὶ πλέον ἀδελφοῦ, καὶ τοῦτο κατόπιν ἐγκρίσεως τῆς κυριάρχου Μονῆς.

(ε) Εἰς ἕκαστον τῶν Ἑσυχαστηρίων ἐπιτρέπεται ἡ ἐγκαταβίωσις πλειόνων ἀδελφῶν ἢ καὶ συνοδείας, μὴ ὑπερβαινόντων τοὺς δώδεκα (12). Ὁ μοναχικὸς βίος ἐν τοῖς Ἑσυχαστηρίοις ὀφείλει νὰ ἐδράζηται ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ κοινοβιακοῦ πολιτεύματος. Οἱ Γέροντες τῶν Ἑσυχαστηρίων γνωστοποιοῦν ἀμελητὶ τὴν πρόσληψιν τῶν δοκίμων, ὁ χρόνος τῆς δοκιμασίας τῶν ὁποίων προσμετράται ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀναγγελίας. Ὑποχρεοῦνται ὡσαύτως ὅπως γνωστοποιοῦν τὴν πρόθεσιν χειροτονίας ἀδελφοῦ τινος τῆς συνοδείας, πρὸς λῆψιν τῆς σχετικῆς παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐγκρίσεως.

(στ) Οἱ ἐγκαταβιοῦντες ἐν τοῖς Ἐξαρτήμασιν ὑποχρεοῦνται εἰς πλήρη οἰκονομικὴν λογοδοσίαν περὶ τό τέλος ἐκάστου ἔτους πρὸς τὴν Γεροντικὴν Σύναξιν τῆς κυριάρχου Μονῆς.

(ζ) Πᾶν κινητὸν ἱερὸν ἢ μὴ ἀντικείμενον (ιερά εἰκόν, ἀναθήματα, κλπ..) περιερχόμενον δι' οἰοδητήνος νομίμου τρόπου εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Ἐξαρτήματος, ἀνήκει εἰς τὴν πλήρη καὶ ἀποκλειστικὴν ἰδιοκτησίαν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς. Ἀπαντα τὰ κινητὰ ἀντικείμενα καταγράφονται εἰς ἐπὶ τούτῳ βιβλίον, ἀντίγραφον τοῦ ὁποίου, κατ' ἔτος ἐνημερουμένου, κατατίθεται δι' ἐγγράφου ἀναφορᾶς τοῦ ὑπευθύνου τοῦ Ἐξαρτήματος ἢ τοῦ Μετοχίου εἰς τὴν Γεροντικὴν Σύναξιν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς. Ἰδιαιτέρα μέριμνα λαμβάνεται, τῇ ἐνημερώσει καὶ γνώσει τοῦ Ἡγουμένου καὶ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἱερῶν κειμηλίων ἐκάστου Ἐξαρτήματος ἢ Μετοχίου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς.

(η) Ἡ κυριότης πάντων τῶν ἀποκτωμένων ὑπὸ τῶν Ἐξαρτημάτων κινητῶν καὶ ἀκινήτων ἀνήκει εἰς τὴν κυριάρχον Μονήν, ἥτις κατὰ τὴν κρίσιν αὐτῆς πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν παραδίδει ἐξ ὁλοκλήρου ἢ μερικῶς ταύτην εἰς τοὺς Μονάζοντας εἰς τὰ Ἐξαρτήματα ἢ τὰ Μετόχια, ἐπὶ τῇ βάσει πρακτικοῦ παραδόσεως καὶ παραλαβῆς. Οἰαδήποτε διαχειριστικῆς φύσεως πράξεις ἐπὶ τῆς ἀκινήτου ἐμπραγμάτου περιουσίας τῶν Ἐξαρτημάτων ἢ τῶν Μετοχίων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς διενεργεῖται, τῇ προτέρᾳ εἰσηγήσει τοῦ Προϊσταμένου ἢ τοῦ ὑπευθύνου τούτου, ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, τηρουμένων τῶν εἰδικῶν διὰ πᾶσαν ἐπὶ μέρους περίπτωσιν διατάξεων τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ.

(θ) Ἐν τοῖς Ἐξαρτήμασιν ἐπιτρέπεται ἡ ἐγκαταβίωσις μοναζουσῶν αἱ ὁποῖαι ἐγγράφονται εἰς ἰδιαίτερον μοναχολόγιον τοῦ Ἐξαρτήματος.

4. Ἡ Γεροντικὴ Σύναξις τῆς Μονῆς δικαιούται ὅπως ὀρίσῃ ἀδελφόν ὡς ὑπεύθυνον διὰ τὴν ἐπιστάσιαν ἐπὶ ἐνός ἢ πλειόνων Ἐξαρτημάτων ὡς καὶ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ. Ὁ ὑπεύθυνος ἀδελφός πράττει ὁτιδήποτε, ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ἀνατεθέν αὐτῷ Ἐξάρτημα, μόνον κατόπιν ρητῆς ἀδείας, διδομένης ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως.

**ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΕΤΟΧΙΩΝ**

Άρθρον 39.

1. Έκαστον Μετόχιον αποτελεί έδαφος καί ιδιοκτησίαν τής κυριάρχου Μονής, κείμενον εκτός τής Έξαρχίας Πάτμου, ουδεμίαν διοικητικήν εξάρτησιν ή αναφοραν λειτουργικής τάξεως έχον προς τόν επιχώριον Επίσκοπον.

2. Ο τρόπος διαχειρίσεως του Μετοχίου καθορίζεται δι' αποφάσεων τής Γεροντικής Συνάξεως τής Μονής, αί όποίαι είναι υποχρεωτικά διά τόν Μετοχιάρην.

3. Η Μονή δέον όπως προβή εις άρτίαν κτηματολογικήν καταγραφήν καί ώλοκληρωμένην νομικήν κατοχύρωσιν καί υπεράσπισιν τής ακινήτου περιουσίας εκάστου μετοχίου.

4. Η οικονομική αξιοποίησις του Μετοχίου δέον νά διενεργήται χρηστώς καί μετ' έπισταμένης μελέτης τών εκάστοτε παρεχομένων δυνατοτήτων. Ός χρηστή κρίνεται προεχόντως ή διαχείρισις έν τή όποία εξασφαλίζεται ή δυνατότης άμέσου έλέγχου καί ένδελεχοϋς έποπτείας τής Μονής επί τής διαχειρίσεως τής μετοχιακής περιουσίας, ώστε μηδεμία νά καταλείπηται άμφιβολία περί τής επικυριαρχίας τής Μονής επί του Μετοχίου καί εκτελέσεως τών αποφάσεων αυτής.

5. Η παράδοσις καί παραλαβή τής διαχειρίσεως του Μετοχίου, διενεργείται διά συντάξεως σχετικού Πρωτοκόλλου Παραδόσεως καί Παραλαβής, περιέχοντος πλήρη περιγραφήν πάντων τών παραδιδομένων επίπλων, σκευών, έργαλείων, άμφίων, κτηνών καί λοιπών κινητών πραγμάτων του Μετοχίου. Τό πρωτότυπον του Πρωτοκόλλου φυλάσσεται εις τό Άρχειον τής Μονής, έν τῷ σχετικῷ περί του συγκεκριμένου Μετοχίου φακέλλῳ.

6. Άπαξ τουλάχιστον του έτους αποστέλλεται Έξαρχία υπό τής Μονής προς επιθεώρησιν εκάστου Μετοχίου καί εξέλεγγιν τής διαχειρίσεως αυτού.

**ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ**

Άρθρον 40.

Οικονομικοί πόροι τής Ι. Μονής

Ός οικονομικοί πόροι τής Ι. Μονής, όρίζονται:

1. Αί πάσης φύσεως πρόσοδοι εκ τής άγροτικής ή αστικής, κινητής ή ακινήτου περιουσίας αυτής (καλλιέργειαι - εκμισθώσεις - εκποιήσεις).

2. Τά έσοδα εκ τών εργοχείρων τών αδελφών (άγιογραφία, ξυλογλυπτική, μοσχοθυμίαμα, κ.λ.π.) καί πωλήσεως άναμνηστικών ειδών ή αντιγράφων.

3. Αί εις χρήμα, είδος ή κτήματα εισφοραί τών μελών τής Άδελφότητος, ως καί αί εκ τούτων πρόσοδοι.

4. Τά υπό νομικών ή φυσικών προσώπων δωρούμενα αυτή χρηματικά ποσά, είδη, ακίνητα ή κινητά, αί οίασδήποτε φύσεως ή μορφής παροχαί ή επιχορηγήσεις, καί αί εκ αυτών πρόσοδοι.

5. Τά εκ κληρονομίας, κληροδοσίας ή καί λόγω καθολικού καταπιστεύματος φυσικών ή νομικών προσώπων προερχόμενα χρηματικά ποσά καί έν γένει κινητά ή ακίνητα καί αί πρόσοδοι αυτών.

6. Πᾶσα πρόσδοδος ἀπορρέουσα ἐκ δικαιωμάτων πνευματικῆς ιδιοκτησίας.

7. Πᾶσα οἰκονομικὴ ἐπιδότησις, ἐνίσχυσις, ἐπιχορήγησις ἢ δωρεὰ προερχομένη ἐκ θεσμῶν, ὀργανισμῶν καὶ φυσικῶν ἢ νομικῶν προσώπων εὐρισκομένων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἑλλάδος γινομένη κατὰ τὴν ἰσχύουσαν νομοθεσίαν.

Ἄρθρον 41. Διάθεσις πόρων

Αἱ ἐκ τῶν ἀνωτέρω πηγῶν πρόσδοδοι διατίθενται ὡς ἀκολούθως:

1. Διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἀδελφῶν τοῦ Κοινοβίου (διατροφή, ἐνδύματα, ὑπόδησις, ἱατροφαρμακευτικὴ περίθαλψις, ἀσφαλιστικὴ κάλυψις, κ.λπ.).

2. Διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν, συντήρησιν καὶ ἐπισκευὴν τῶν κτηριακῶν ἐγκαταστάσεων τῆς Ἱ. Μονῆς.

3. Διὰ δαπάνας μετακινήσεως, καὶ προμήθειαν διαφόρων μέσων, ὀργάνων καὶ μηχανημάτων διὰ τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν τῆς Ἱ. Μονῆς καὶ τῶν ἐργαστηρίων αὐτῆς.

4. Διὰ φιλοξενίαν τῶν προσκυνητῶν.

5. Διὰ φιλανθρωπικοὺς σκοποὺς (ἐλεημοσύνας, δωρεὰς εἰς εὐαγὴ Ἰδρύματα, ὑποτροφίας κ.λπ.).

6. Διὰ τὴν κεκανονισμένην λογίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχείου.

7. Διὰ μορφωτικοὺς σκοποὺς (ἀγοράν βιβλίων, περιοδικῶν, ἔκδοσιν βιβλίων κ.λπ.).

8. Διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἱεραποστολήν.

9. Διὰ συντήρησιν καὶ λειτουργίαν τῆς Πατριάδος Πατριαρχικῆς Σχολῆς.

10. Διὰ μισθοδοσίαν τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐργατῶν τῆς Μονῆς.

11. Δι' ἀνάγκας τῆς Ἐξαρχίας.

12. Διὰ μετάβασιν εἰς διάφορα προσκυνήματα.

13. Διὰ πᾶσαν δαπάνην μὴ προβλεπομένην ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀποφασίζει εἰδικῶς ἡ Γεροντικὴ Σύναξις.

14. Αἱ εἰσπράξεις ἐνεργοῦνται μόνον διὰ διπλοτύπων ἀποδείξεων εἰσπράξεως, ἡριθμημένων καὶ ὑπογεγραμμένων ὑπὸ τοῦ Καθηγουμένου καὶ τοῦ Ταμίου. Αἱ πληρωμαὶ ἐνεργοῦνται ὑπὸ τοῦ Ταμίου, τῇ ἐντολῇ τοῦ Καθηγουμένου δι' ἐνταλμάτων πληρωμῆς ὑπογεγραμμένων ὑπ' ἀμφοτέρων. Αἱ εἰσπράξεις καὶ αἱ πληρωμαὶ καταχωρίζονται εἰς τὸ Βιβλίον Ταμείου.

15. Ἄπαντα τὰ χρήματα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς κατατίθενται εἰς τραπεζικοὺς λογαριασμοὺς ἐπ' ὀνόματι καὶ μόνον τοῦ νομικοῦ προσώπου αὐτῆς, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει ἐπ' ὀνόματι φυσικοῦ τινος ἢ ἐτέρου νομικοῦ προσώπου. Ἀναλήψεις ἐκ τῶν ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἱερᾶς Μονῆς λογαριασμῶν διενεργεῖ ὁ Ταμίας, κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Ἡγουμένου, προκειμένου διὰ ποσὰ μέχρι 1000 Εὐρώ ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ ἐγκεκριμένου Προϋπολογισμοῦ, διὰ μεγαλύτερα δὲ ποσὰ κατόπιν προηγουμένης ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως. Ὁ Ταμίας δύναται πρὸς ἐξυπηρέτησιν τρεχουσῶν καθημερινῶν ἀναγκῶν, νὰ τηρῇ ἐν τῷ Ταμείῳ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ποσὸν μέχρι τριῶν χιλιάδων (ἀριθμ. 3.000.-) Εὐρώ, καθοριζόμενον ἐκάστοτε, ἀναλόγως τῆς αὐξήσεως ἢ μὴ τοῦ τιμαριθμοῦ, ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως.

16. Εἰσηγῇ τοῦ Ἡγουμένου καὶ ἐγκρίσει τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, ἡ Ἱερά

Μονή δύναται, κατόπιν προηγούμενης απόφασως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, νά τοποθετῇ μέρος τῶν ὑφισταμένων ἀποθεματικῶν κεφαλαίων αὐτῆς, πάντοτε ἐπ' ὀνόματι τοῦ νομικοῦ προσώπου αὐτῆς, εἰς ἀσφαλῆ καί ἀποδοτικά τραπεζικά χρηματοοικονομικά προϊόντα (ἐντόκους προθεσμιακὰς καταθέσεις κλπ.) διά συγκεκριμένον χρονικόν διάστημα. Μία τοιαύτη ἐνέργεια θά γίνηται πάντοτε κατόπιν ἐμπεριστατωμένης σχετικῆς μελέτης, ἐκπονουμένης ὑπό ἐξειδικευμένου νομικοῦ ἢ φυσικοῦ προσώπου (οἰκονομολόγου), ἡ ὁποία συνυποβάλλεται εἰς τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, ἀποφαινόμενον ἐπὶ ἐκάστης περιπτώσεως.

Ἄρθρον 42.

Δικαίωμα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς εἰς τήν ἰδιοκτησίαν

1. Ἡ Ἱερά Μονή ἔχει τό δικαίωμα νά ἀποκτᾷ, νά διατηρῇ καί νά διοικῇ ἀγαθά πρὸς ὕλοποίησιν τῶν ἰδίων αὐτῆς ἱερῶν καί κοινωνικῶν σκοπῶν, ὡς καί νά ἐκποιῇ ἀκίνητον ἢ κινήτην αὐτῆς καί τῶν Ἐξαρτημάτων ἢ Μετοχιῶν αὐτῆς περιουσίαν, τηρουμένων ὑποχρεωτικῶς τῶν διατάξεων τῶν σχετικῶν ἁρθρῶν τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ.

2. Ὡσαύτως, ἡ Ἱερά Μονή ἀπολαμβάνει τοῦ κατοχυρουμένου ὑπὸ τοῦ ἁρθρου 17 παρ. 1 τοῦ Συντάγματος τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, καθὼς καί ὑπὸ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 1 τοῦ Α' Πρωτοκόλλου τῆς Εὐρωπαϊκῆς Συμβάσεως Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου καί ἐν τῷ ἐδαφίῳ 1 τῆς πρώτης παραγράφου αὐτοῦ, δικαιώματος εἰς τήν ἰδιοκτησίαν, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀνωτέρω περιγραφομένων σκοπῶν αὐτῆς.

Ἄρθρον 43.

Τό ἀδιαμφισβήτητον τοῦ ἐπὶ ἀκινήτων δικαιώματος ἰδιοκτησίας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς

Τό ἐπὶ ἀκινήτων δικαίωμα ἰδιοκτησίας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ὑπόκειται εἰς παραγραφήν, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἁρθρου 21 τοῦ ἀπὸ 22.4/16.5.1926 Νομοθετικοῦ Διατάγματος, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἄρθρα 4 καί 23 τοῦ Α.Ν. 1539/1938 «περί προστασίας τῶν Δημοσίων Κτημάτων», ἰσχύοντος καί ἐν Δωδεκανήσῳ διά τοῦ Β.Δ. τῆς 31.12.1948/10.1.1949 «περί εἰσαγωγῆς εἰς τήν Δωδεκάνησον τῆς περὶ διοικήσεως, διαχειρίσεως καὶ προστασίας των Δημοσίων Κτημάτων νομοθεσίας».

Ἄρθρον 44.

Τρόπος ἀγορᾶς ἀκινήτων ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς

1. Ἡ Ἱερά Μονή προβαίνει εἰς τήν ἀγοράν ἀκινήτων δι' ἐνσφραγίστου δημοσίου μειοδοτικοῦ ἢ πλειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ ἢ δι' ἀπευθείας ἀγορᾶς, εἴτε πρὸς κάλυψιν τῶν πάσης φύσεως ἀναγκῶν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτῆς εἴτε πρὸς ἐπένδυσιν διαθεσίμων κεφαλαίων αὐτῆς.

2. Αἱ κατὰ τήν προηγούμενην παράγραφον ἀγοραί ἐνεργοῦνται κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως συνοδευμένης ὑπὸ ἐμπεριστατωμένης μελέτης τῆς σκοπιμότητος τῆς ἀγορᾶς καί ἐκτιμήσεως τῆς ἀξίας τοῦ ὑπὸ ἀγοράν ἀκινήτου, κατόπιν τῆς ἐκ τῶν προτέρων ἐγκρίσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

3. Εἶναι δυνατὴ ἡ ἄνευ δημοσίου διαγωνισμοῦ ἀγορὰ ἀκινήτου ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς

Μονῆς, κατόπιν ειδικῶς ἡτιολογημένης ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, ἐγκρινομένης πρό πάσης ἐνεργείας ὑπό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

4. Τό πρός ἀγοράν ἀκίνητον ἐκτιμᾶται ὑπό τριμελοῦς ἐιδικῆς ἐκτιμητικῆς ἐπιτροπῆς, ἀποτελουμένης ἐξ ἐκτιμητῶν, ἡ ὁποία ὑποβάλλει εἰς τὴν Γεροντικὴν Σύναξιν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς λεπτομερῆ καὶ κατὰ τὰ νομικῶς ἰσχύοντα ἐκθεσιν αὐτῆς.

5. Κατὰ τὴν αὐτὴν διαδικασίαν ἡ Γεροντικὴ Σύναξις δύναται νά ἀποφασίσῃ τὴν ἀγοράν οἰουδήτινος ἀκινήτου ἐντός ἢ ἐκτός Πάτμου.

6. Μίσθωσις ἐν Ἑλλάδι ἢ ἐκτός αὐτῆς ἀκινήτων διενεργεῖται διὰ δημοσίου πλειοδοτικοῦ ἢ μειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ κατὰ τοὺς ἐκάστοτε ἐιδικούς ὅρους τῆς διακηρύξεως, ὀριζομένους ὑπό τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, ἢ δι' ἀπευθείας μισθώσεως.

5. Ἄπασαι αἱ ἀνωτέρω δικαιοπραξίαι ἐνεργοῦνται τῇ προηγουμένη ἐγκρίσει καὶ ἀποφάνσει τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἄνευ τῆς ἐγγράφου ἐγκρίσεως τῆς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πᾶσα τοιαύτη πράξις ἢ ἐνέργεια τυγχάνει ἄκυρος.

Ἄρθρον 45.

Μίσθωσις ἀνευ διαγωνισμοῦ

1. Τυχάνει δυνατὴ ἢ δι' ἀπευθείας συμφωνίας τῶν συναλασσομένων πλευρῶν, μίσθωσις ἀκινήτου τινός ἐάν ὁ δῖς διενεργηθεὶς διαγωνισμός ἀποβῇ ἀνευ ἀποτελέσματος.

2. Εἰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἀποφασίζεται μίσθωσις δι' ἀπευθείας συμφωνίας, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὁ δῖς διενεργηθεὶς διαγωνισμός ἤθελεν ἀποβῇ ἄκαρπος, ὀριζομένη ὑπό τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως τριμελὲς ἐιδικὴ ἐπιτροπὴ διεξάγει τὰς σχετικὰς διαπραγματεύσεις. Ἐν συνεχείᾳ συντάσσει σχετικὴν εἰσηγητικὴν ἐκθεσιν, περιέχουσαν τοὺς συμφωνηθέντας ὅρους, ἀποφαινομένης ἐπ' αὐτῆς (τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκθέσεως) τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως.

Ἐν περιπτώσει τροποποιήσεως τῶν ὅρων ὑπό τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, καλεῖται ὑπό τῆς ὀριζομένης κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐιδικῆς ἐπιτροπῆς ὁ συμβαλλόμενος, πρός ἐνημέρωσιν, καὶ κατόπιν ἀποδοχῆς καὶ ὑπ' αὐτοῦ καταρτίζεται ἡ σχετικὴ σύμβασις μισθώσεως, κατὰ τὰς ἰσχυούσας νομικὰς διατάξεις. Πᾶσαι αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὰς ἀνωτέρω πράξεις ἐνέργειαι τελοῦνται ὑπό τὴν αἵρεσιν τῆς πρό τῆς ὑπογραφῆς τῆς συμβάσεως ἐγκρίσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ἄρθρον 46.

Ἔννοια καὶ τρόποι διενεργείας προμηθειῶν, ἥτοι ἀγορᾶς κινητῶν πραγμάτων

1. Διὰ τοῦ ὅρου «προμήθειαι» νοεῖται ἡ, ἐπὶ καταβολῇ χρηματικοῦ ἀνταλλάγματος, ἀπόκτησις κινητῶν ἀντικειμένων ὑπό τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, πρός κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν ἢ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν αὐτῆς.

2. Αἱ κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον προμήθειαι διενεργοῦνται, κατὰ τὴν κρίσιν τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, εἴτε διὰ δημοσίου μειοδοτικοῦ ἢ πλειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ εἴτε δι' ἀπευθείας συμφωνίας.

3. Ἡ ἐνέργεια πάσης προμηθείας ἀποφασίζεται ὑπό τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, κατόπιν ἡτιολογημένης εἰσηγήσεως τοῦ Καθηγουμένου. Διὰ τῆς αὐτῆς ἀποφάσε-

ως προσδιορίζεται και ό τρόπος διενεργείας τής προμηθείας, κατά τά όριζόμενα υπό τής προηγούμενης παραγράφου του άρθρου τούτου.

Άρθρον 47.

Άπόλυτος απαγόρευσις έκποιήσεως ώρισμένων μοναστηριακών πραγμάτων

1. Άπαγορεύεται απόλυτως, δυνάμει τών Ίερών Κανόνων ΚΔ' τής έν Χαλκηδόνι Δ' Οικουμενικής Συνόδου και ΜΘ' τής έν Τρούλλω Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου και τών σχετικών αποφάσεων του Οικουμενικού Πατριαρχείου (βλ. και τά ύπ. αριθ. Πρωτ. 1164/2001 και ήμερομ. 31 Ίανουαρίου 2002 σεπτά Πατριαρχικά Γράμματα), ή έκποίησις του κτιριακού συγκροτήματος τής Ίερās Μονής, τών Ύξαρτημάτων, τών Μετοχιών και τών προσκτισμάτων αυτών.

2. Άπαγορεύεται απόλυτως ή έκποίησις αντικειμένων τής Ίερās Μονής τά όποία προορίζονται διά τήν θείαν λατρείαν. Η φύλαξις τών έν λόγω ιερών αντικειμένων γίνεται έν τοίς ιεροίς Σκευοφυλακίοις, τυχόν δέ μεταφορά τινος έξ αυτών εις τό Μουσείον τής Ίερās Μονής είναι δυνατή προς ασφαλεστέραν φύλαξιν αυτού, κατόπιν ήτιολογημένης αποφάσεως τής Γεροντικής Συνάξεως, καταγεγραμμένης εις τά πρακτικά αυτής.

3. Άπαγορεύεται απόλυτως ή έκποίησις αντικειμένων ανηκόντων κατά κυριότητα εις τήν Ίεράν Μονήν και έχόντων αρχαιολογικήν, ιστορικήν, αρχειακήν και έν γένει πολιτιστικήν σημασίαν.

4. Άπαγορεύεται απόλυτως, δυνάμει τής Νεαρās ΡΚ' του Αύτοκράτορος Ίουστινιανού, του Χρυσοβούλλου Λόγου του Αύτοκράτορος Άλεξίου Α' Κομνηνού και τών Ύποθηκών του Όσίου Χριστοδούλου του Λατρινού, του και Κτίτορος τής Ίερās Μονής, τών περιεχομένων έν τή Ύποτυπώσει και τή Διαθήκη αυτού, ή έκποίησις τής ακινήτου περιουσίας τής Ίερās Μονής έν τή Ίερᾷ Νήσῳ τής Πάτμου και έν ταίς πέριξ αυτής νήσοις Λειψών, Άρκιων και Άγαθονησίου, ως περιελθούσης κατά κυριότητα εις αυτήν έκ βασιλικών δωρεών και άφιερώσεων, συμφώνως προς τά ισχύοντα ανάλογα και έν τῷ Αγίῳ Όρει Άθῳ.

Άρθρον 48.

Άπόλυτος απαγόρευσις έκποιήσεως μοναστηριακών αντικειμένων προς ώρισμένα πρόσωπα

Άπαγορεύεται απόλυτως ή έκποίησις περιουσιακών στοιχείων τής Ίερās Μονής προς τά κατωτέρω φυσικά πρόσωπα:

α) προς τόν Καθηγούμενον τής Ίερās Μονής, προς τούς Προηγούμενους αυτής, προς τόν Οικονόμον, τά λοιπά μέλη τής Γεροντικής Συνάξεως και έκαστον μέλος τής Άδελφότητος τής Ίερās Μονής, προς τούς έξ αίματος ή έξ άγχιστείας συγγενείς και προς τά παρένθετα πρόσωπα αυτών, και

β) προς τά φυσικά πρόσωπα, τά όποία τυγχάνουν κατά καιρούς φορείς τής πολιτικής, δικαστικής, έκκλησιαστικής και έν γένει διοικητικής δομής τής Έλληνικής Πολιτείας.

Έν πάση περιπτώσει, οιάδήτις πράξις περί έκποιήσεως περιουσιακών στοιχείων τής Ίερās Μονής τελεί υπό τήν προηγούμενην άπαραίτητον έγκρισιν του Οικουμενικού Πατριαρχείου ως κατωτέρω όρίζεται.

Άρθρον 49.

Όροι ἐγκύρου ἐκποιήσεως μοναστηριακῶν ἀκινήτων ἐκτός τῆς Ἱερᾶς Νήσου τῆς Πάτμου καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς νησίδων τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν Πατριαρχικὴν Ἑξαρχίαν Πάτμου

Διὰ τὴν ἔγκυρον ἀπαλλοτρίωσιν ἢ τὴν ἐκποίησιν ἀστικῶν ἢ ἀγροτικῶν ἀκινήτων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς κειμένων ἐκτός τῆς Ἱερᾶς Νήσου Πάτμου καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς νησίδων ἀπαιτεῖται ἡ ἀκριβὴς ἐκπλήρωσις τῶν κάτωθι ὅρων:

α) ἡ ὑπαρξίς εὐλόγου αἰτίας,

β) ἡ τήρησις τῶν προβλεπομένων ἐγγυήσεων διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἐπωφελοῦς καὶ ὁπωσδήποτε τοῦ ἀζημίου τῆς σκοπούμενης ἐκποιήσεως, ἥτοι ἡ ἐπιλογή τοῦ πρὸς ἐκποίησιν περιουσιακοῦ στοιχείου συμφώνως πρὸς τὴν καθωρισμένην πρακτικὴν, ἰσχυοῦσης ὡς εἰκὸς τῆς ἀπολύτου ἀπαγορεύσεως ἐκποιήσεως περιουσιακῶν στοιχείων πρὸς ὠρισμένα φυσικὰ πρόσωπα κατὰ τὸ ἄρθρον 48α-β, καὶ

γ) ἡ τήρησις τῶν ἀναγκαίων διατυπώσεων, ἥτοι τῶν προβλεπομένων λόγων πρὸς ἐκποίησιν, ἐνημερουμένου καὶ ἀποφαινομένου ἀπαραιτήτως καὶ ἐκ τῶν προτέρων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

δ) ἡ μὴ τήρησις τῶν ἀνωτέρω, ἀποτελεῖ αἰτίαν ἀκυρότητος, προσβαλλομένης τῆς ἰσχύος τῆς πράξεως μεταβιβάσεως τοῦ ἀκινήτου ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐπιφυλάσσοντος εἰς ἑαυτὸ τὸ δικαίωμα ἐπιβολῆς κανονικῶν ποινῶν εἰς τοὺς παραβάτας.

Άρθρον 50.**Εὐλογος αἰτία διὰ τὴν ἐκποίησιν**

Πρὸς εὐλογον αἰτίαν δι' ἐκποίησιν ἀκινήτων, ἀποκλειστικῶς ἐκτός τῆς Πάτμου καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς νησίδων εὐρισκομένων, δεόν νά συντρέχουν λόγοι: α) ἀναγκῶν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, β) ἐμπραγμάτου καὶ μονίμου σημαντικῆς ὠφελείας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, ἐνημερουμένου καὶ ἀποφαινομένου ἀπαραιτήτως ἐκ τῶν προτέρων δι' ἐκάστην ἀνάλογον περίπτωσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Άρθρον 51.**Ἀναγκαῖαι διατυπώσεις καὶ προβλεπόμενοι οὐσιώδεις τύποι πρὸς ἔγκυρον πραγματοποιήσιν τῆς ἐκποιήσεως**

Διὰ τὴν ἔγκυρον πραγματοποιήσιν ἐκποιήσεως ἀκινήτου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἢ πάσης φύσεως ἐξαρτήματος αὐτῆς ἀπαιτεῖται ἡ ἀκριβὴς ἐκπλήρωσις τῶν κάτωθι ἀπαραιτήτων διατυπώσεων καὶ προβλεπομένων οὐσιωδῶν τύπων:

Α) Ἡ ἀπόφασις περὶ ἐκποιήσεως ἀκινήτου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς λαμβάνεται ὑπὸ τῆς Ὁλομελείας τῆς Μοναχικῆς Ἀδελφότητος ἐν ἀπαρτίᾳ τῶν 2/3 τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ δι' ἀπολύτου πλειονοψηφίας τῶν 2/3 τῶν παρόντων μελῶν. Συμφώνως τοῖς ὑπ' ἀριθ. 558/25.7.2001 Σεπτοῖς Πατριαρχικοῖς Γράμμασιν, ἡ ἀπόφασις τῆς Ἀδελφότητος δεόν νά εἶναι ἐπαρκῶς ἠτιολογημένη καὶ νά ἀναφέρῃ ἀξίαν, τίμημα, τρόπον ἐκποιήσεως (διὰ δημοπρασίας ἢ ἀπ' ευθείας), τρόπον καὶ σκοπὸν διαθέσεως τοῦ τιμήματος, τρόπον ἀποτιμήσεως καὶ λοιπὰ κατὰ περίπτωσιν χρήσιμα διὰ τὸν ἔλεγχον ἐκ μέρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῆς σκοπιμότητος τῆς ἐκποιήσεως καὶ τῆς νομιμότητος τῆς ἐν προκειμένῳ διαδικασίας στοιχεῖα. Ἡ καταμέτρησις καὶ ἐκτίμησις τοῦ ἀκινήτου ἀποφασίζεται ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς

Συνάξεως, πρό της λήψεως της απόφασεως περί της έκποιήσεως υπό της Όλομελείας της Αδελφότητος, και διενεργείται, επί μὲν μικρᾶς ἀξίας ἀκινήτων, υπό ειδικῆς τριμελοῦς ἐπὶ τούτῳ ὀριζομένης ὑπ' αὐτῆς (τῆς Συνάξεως) ἐκτιμητικῆς ἐπιτροπῆς ἐκτιμητῶν, ἐπὶ δὲ μεγάλῃς ἀξίας υπό Σώματος Ὁρκωτῶν Ἐκτιμητῶν, συντασσομένης πρὸς τοῦτο ἐκθέσεως μετὰ σχεδιαγράμματος τοῦ ἀκινήτου. Ἡ ἐκθεσις αὕτη ἀπαραιτήτως θὰ περιλαμβάνῃ τὸν τόπον καὶ τὴν περιοχὴν ἔνθα κεῖται τὸ ἀκίνητον, τὴν ἑκτασιν καὶ τὴν ἀντικειμενικὴν καὶ ἐμπράγματον ἀξίαν αὐτοῦ. Ἡ ἐκτιμωμένη ὁλική ἀξία τοῦ ἀκινήτου προτείνεται υπό της Γεροντικῆς Συνάξεως εἰς τὴν Όλομέλειαν τῆς Μοναχικῆς Αδελφότητος ὡς ἐλάχιστον ὄριον τιμήματος. Πᾶσα αὔξησις τοῦ προτεινομένου ἐλαχίστου ὁρίου τιμήματος γίνεται δι' ἡτιολογημένης ἀποφάσεως τῆς Όλομελείας τῆς Αδελφότητος.

Β) Ἡ Γεροντικὴ Σύναξις τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, διὰ τοῦ Καθηγουμένου καὶ Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου Πάτμου, διαβιβάζει τὴν ἀπόφασιν τῆς Μοναχικῆς Αδελφότητος περί ἐκποιήσεως δι' αἰτήσεως αὐτῆς πρὸς τὸν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην ὡς Κυριάρχην Ἀρχιεπίσκοπον τῆς Ἐξαρχίας Πάτμου καὶ τὴν Ἁγίαν καὶ Ἱερὰν Σύνοδον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς παροχὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀδείας περί ἐκποιήσεως ἀκινήτου. Ἐν τῇ ἀναφορᾷ αὐτῶν ἡ Γεροντικὴ Σύναξις διαβεβαίώνει τὸν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην καὶ τὴν περί Αὐτόν Ἁγίαν καὶ Ἱερὰν Σύνοδον ὅτι συντρέχει εὐλογος αἰτία πρὸς ἐκποίησιν, ὅτι ἔχουν τηρηθῇ αἱ προβλεπόμεναι ἐγγυήσεις διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ λυσιτελοῦς καὶ ὅπωςδῆποτε ἀζημίῳ τῆς σκοπομένης ἐκποιήσεως καὶ ὅτι ἐξ αὐτῆς οὐδεμία προκύπτει ζημία διὰ τὴν Ἱερὰν Μονήν. Ἡ αἴτησις τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως πρὸς τὸ Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον δέον ὅπως ἀπαραιτήτως συνοδεύηται καὶ υπό τῶν ἀκολουθῶν δικαιολογητικῶν ἐγγράφων: α) κτηματολογικῶν στοιχείων καὶ διαγράμματος τοῦ ἀκινήτου, β) ἐκθέσεως ἐκτιμήσεως τῆς τριμελοῦς ἐπὶ τούτῳ ὀριζομένης ειδικῆς ἐπιτροπῆς ἐξ ἐπιτοπίων ἢ ὁρκωτῶν ἐκτιμητῶν καὶ γ) σχεδίου διακηρύξεως διεξαγωγῆς δημοπρασίας. Ἐν τῷ σχεδίῳ τούτῳ θὰ περιλαμβάνηται: (α) ἡ ἀκριβὴς περιγραφὴ τοῦ δημοπρατουμένου ἀκινήτου, (β) τὸ εἶδος τῆς δημοπρασίας, τῆς διενεργηθησομένης δι' ἐνσφραγίστων προσφορῶν ἢ διὰ δημοσίας πλειοδοσίας, (γ) ἡ ἀκριβὴς ἡμερομηνία, ὥρα καὶ τόπος διενεργείας τῆς δημοπρασίας, (δ) αἱ δημοσιεύσεις εἰς ἐφημερίδας, (ε) ἡ τιμὴ τῆς κατωτέρας (δυνατῆς) προσφορᾶς, (στ) ἡ μορφή καὶ τὸ ὕψος τῆς ἐγγυοδοσίας τοῦ δικαιουμένου διὰ νὰ μετέχη τοῦ διαγωνισμοῦ, (ζ) οἱ ὅροι καταβολῆς τοῦ τιμήματος, καὶ η) ἀντίγραφον τοῦ Ε9, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐμφαίνεται τὸ πρὸς πώλησιν ἀκίνητον.

Γ) Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος δέν ἤθελεν ἐγκρίνει τὴν ἐκποίησιν ἀκινήτου τινός τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, ἡ Γεροντικὴ Σύναξις αὐτῆς οὐδεμίαν ἀρμοδιότητα ἔχει νὰ προχωρήσῃ εἰς οἰανδήποτε ἐν προκειμένῳ ἐνέργειαν.

Δ) Μετὰ τὴν λήψιν τῆς δι' ἐκάστην ἐπὶ μέρους ἐκποίησιν ἀκινήτων ἐκκλησιαστικῆς ἐγκρίσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ Γεροντικὴ Σύναξις ὀρίζει τριμελὴ ἐπιτροπὴν διαγωνισμοῦ καὶ ἐξουσιοδοτεῖ αὐτὴν δι' ἐιδικῆς ἀποφάσεως, καταχωριζομένης εἰς τὰ πρακτικά, πρὸς διενέργειαν τῆς ἐκποιήσεως διὰ δημοσίου πλειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ δι' ἐνσφραγίστων ἀπαραιτήτως προσφορῶν.

ε) Ἐὰν ὁ δῖς διενεργηθεὶς πλειοδοτικὸς διαγωνισμὸς ἀποβῇ ἄνευ ἀποτελέσματος ἢ κριθῇ υπό τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως ὡς ἀσύμφορος, διενεργεῖται ἡ ἐκποίησις ἀκινήτων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς καὶ ἐξαρτημάτων αὐτῆς ἄνευ διαγωνισμοῦ, ἥτοι

ἀπ' εὐθείας, κατόπιν ἡτιολογημένης ἀποφάσεως τῆς Ὁλομελείας τῆς Μοναχικῆς Ἀδελφότητος, καί καθ' ἃ ἤθελεν ἀποφανθῇ τελεσιδίκως ἡ Ἁγία καί Ἱερά Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἀπ' εὐθείας ἐκποίησης ἀκινήτων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἀπαγορεύεται ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τό ἀποκομιζόμενον ὄφελος δέν θά τυγχάνῃ μεγαλύτερον τῶν προταθεισῶν κατὰ τοὺς δύο προηγηθέντας πλειοδοτικούς διαγωνισμούς προσφορῶν.

Ἄρθρον 52.

Ἐπαχθῆς ἡ χαριστική ὑπὸ ὄρους παραχώρησις τῆς χρήσεως μοναστηριακοῦ ἀκινήτου εἰς ἕτερον ἐκκλησιαστικόν νομικόν πρόσωπον, εἰς τό Ἑλληνικόν Δημόσιον καί εἰς Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου ἐντός ἢ ἐκτός τῆς Πάτμου

Εἶναι δυνατή, ἐφ' ὅσον τοῦτο κρίνεται συμφέρον διὰ τήν Μονήν καί κατόπιν ἡτιολογημένης ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, ἡ ἐπαχθῆς ἡ χαριστική ὑπὸ ὄρους παραχώρησις τῆς χρήσεως ἀκινήτων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς εἰς ἕτερον ἐκκλησιαστικόν νομικόν πρόσωπον, εἰς τό Δημόσιον ἢ εἰς ἕτερα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου ἢ εἰς Ὄργανισμούς Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως ἐντός ἢ ἐκτός τῆς Πάτμου, προκειμένου τὰ ἀκίνητα νά χρησιμοποιηθοῦν ἀποκλειστικῶς διὰ λόγους κοινῆς καί δημοσίας ὠφελείας.

Ἐπιτρέπεται νά ἐκποιῶνται ἄνευ διαγωνισμοῦ, ἐφ' ὅσον τοῦτο κρίνεται συμφέρον διὰ τήν Ἱεράν Μονήν καί κατόπιν ἡτιολογημένης ἀποφάσεως τῆς Ὁλομελείας τῆς Μοναχικῆς Ἀδελφότητος, ἐγκρινομένης διὰ σχετικοῦ Πατριαρχικοῦ Γράμματος, ἀκίνητα κείμενα ἐκτός τῆς Ἱερᾶς Νήσου τῆς Πάτμου καί τῶν πέριξ αὐτῆς νησίδων καί ἐντός σχεδίου πόλεως μὴ ἄρτια ἢ μὴ οἰκοδομήσιμα εἰς τοὺς ιδιοκτήτας τῶν συνεχομένων ἀκινήτων.

Ἄρθρον 53.

Ἐκμίσθωσις ἀκινήτων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς διὰ πλειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ

1. Τά εἰς τήν Ἱεράν Μονήν ἀνήκοντα ἀκίνητα ἐκμισθοῦνται δι' ἐνσφραγίστου δημοσίου πλειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ καί μόνον εἰς ἐξαιρετικές περιπτώσεις δι' ἀπ' εὐθείας ἐκμίσθωσως, ἀποφαινομένης σχετικῶς κατὰ πλειονοψηφίαν τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως αὐτῆς.

2. Ἡ ἐκμίσθωσις τῶν ἀκινήτων ἀποφασίζεται ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, δέν δύναται δέ νά συνομολογηθῇ διὰ περίοδον μεγαλύτεραν τῶν πέντε ἐτῶν, πλην τῶν ἐπαγγελματικῶν μισθώσεων, συμφώνως πρὸς τοὺς ἰσχύοντας νόμους τῆς Ἑλλάδος.

3. Κατ' ἐξαίρεσιν, ἐπὶ ἐκμίσθωσως ἀκινήτων πρὸς ἐκμετάλλευσιν συνδυαζομένην πρὸς ἐμπραγμάτους δαπάνας τοῦ μισθωτοῦ (π.χ. πρὸς ἀνοικοδόμησιν, ἴδρυσιν ἐργοστασίων, ἐγκεντρισμόν ἀγριελαιῶν κ.λ.π.) δύναται, κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, νά πραγματοποιηθῇ ἐκμίσθωσις καί διὰ χρονικόν διάστημα μεγαλύτερον τῶν πέντε ἐτῶν, ἀλλὰ πάντοτε, κατόπιν ἐνσφραγίστου δημοσίου πλειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ καί μόνον εἰς ἐξαιρετικές περιπτώσεις δι' ἀπ' εὐθείας ἐκμίσθωσως, ἀποφαινομένης σχετικῶς κατ' ἀπόλυτον πλειονοψηφίαν τῶν 2/3 τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως τῆς Ἱερᾶς Μονῆς. Αἱ καταρτιζόμεναι ἐν προκειμένῳ συμβάσεις τελοῦν πάντοτε ὑπὸ τήν αἵρεσιν τῆς ἐκ τῶν προτέρων ἐγκρίσεως αὐτῶν ὑπὸ τῆς Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

4. Ἡ ἐκμίσθωσις τῶν ἐκτός τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικράτειας ἀκινήτων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἐνεργεῖται δι' ἐνσφραγίστου πλειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ, κατὰ τοὺς ἐκάστοτε εἰδικούς ὅρους τῆς διακηρύξεως, ὀριζομένους ὑπὸ τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, καὶ μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις δι' ἀπ' εὐθείας ἐκμισθώσεως, ἀποφαινομένης σχετικῶς κατ' ἀπόλυτον πλειονοψηφίαν τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, ἰσχυουσῶν δέ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τῶν προβλέψεων τῆς ὡς ἄνω παρ. 3.

Ἄρθρον 54.

Ἐκμίσθωσις ἀκινήτων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἄνευ διαγωνισμοῦ

1 Ἡ ἐκμίσθωσις ἀκινήτου τινός τῆς Ἱερᾶς Μονῆς πρὸς ἕτερον ἐκκλησιαστικόν νομικόν πρόσωπον, πρὸς τὸ Δημόσιον ἢ ἕτερον Νομικόν Πρόσωπον Δημοσίου Δικαίου ἢ πρὸς Ὅργανισμὸν Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως, δύναται νὰ γίνηται ἄνευ διαγωνισμοῦ, ἐφ' ὅσον δι' ἡτιολογημένης ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως κρίνεται ὡς συμφέρουσα.

2. Ὡσαύτως ἄνευ διαγωνισμοῦ ἐκμίσθωσις διενεργεῖται, ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ἢ ἄλλους ὅρους, ἐὰν ὁ δὲ δις διενεργηθεὶς διαγωνισμὸς ἀποβῇ ἄνευ ἀποτελέσματος ἢ κριθῇ ἀσύμφορος, δι' ἡτιολογημένης ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὸ ὕψος τῆς προσφορᾶς δέν θά εἶναι μικρότερον τοῦ ἀρχικῶς καθορισθέντος.

3. Ἐπίσης ἡ Ἱερά Μονὴ δύναται νὰ προβαίνει, κατόπιν ἡτιολογημένης ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως εἰς ἐκμίσθωσιν ἄνευ διαγωνισμοῦ διὰ χρονικὸν διάστημα οὐχὶ μείζον τῶν τεσσάρων (4) ἐτῶν καὶ ἐφ' ἅπαξ δι' ἕκαστον ἀκίνητον, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἢ διατήρησιν τῆς νομῆς τοῦ ἐκμισθουμένου ἀκινήτου.

4. Πάντα τὰ ὡς ἄνω προϋποθέτουν τὴν ἐκ τῶν προτέρων ἔγκρισιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ἄρθρον 55.

Ἑννοια ἀναθημάτων

Ὡς ἀναθήματα θεωροῦνται κινητὰ πράγματα, δημι-οουργηθέντα μετὰ τὸ ἔτος 1950, ἐκ πολυτίμων μετάλλων ἢ λίθων ἢ ἐξ ἄλλου ὕλικου ἔχοντα ἰδιαιτέραν ὕλικήν, καλλιτεχνικήν, ἱστορικὴν ἀξίαν, ἀφιερωθέντα ὑπὸ τῶν πιστῶν τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἐκδήλωσις τῆς πίστεως καὶ εὐσεβείας αὐτῶν.

Ἄρθρον 56.

Χρόνος μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ ὁποίου ἐπιτρέπεται ἡ ἐκποίησης ἀναθημάτων

Τὰ ἀναθήματα δέν ἐκποιοῦνται, εἰ μὴ μόνον ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ καὶ πάντως κατὰ τρόπον μὴ θίγοντα τὴν εὐλάβειαν τῶν πιστῶν.

Τὰ πολύτιμα, ὡς καὶ τὰ ἔχοντα ἰδιαιτέραν ἱστορικὴν ἢ καλλιτεχνικήν ἢ ἄλλην ἀξίαν, διατηροῦνται ἀνεκποίητα ἕως ἐσχάτης ἀνάγκης, ἀπαγορευομένης ἀπολύτως τῆς ἐκποιήσεως τῶν ἔργων τέχνης καὶ ιδίως τῶν ἀρχαίων.

Ἡ ἐκποίησης τῶν καθ' οἷονδῆποτε τρόπον εἰς τὴν Ἱεράν Μονὴν περιελθόντων κατὰ κυριότητα ἀναθημάτων ἐπιτρέπεται μετὰ παρέλευσιν πενταετίας ἀπὸ τῆς

ἀφιέρωσης αὐτῶν, καί καθ' οἷονδήποτε ἄλλον χρόνον εἰς περίπτωσιν κτήσεως αὐτῶν διὰ δωρεᾶς αἰτία θανάτου ἢ διαθήκης.

Ὁ χρόνος κτήσεως ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς καταγραφῆς τοῦ ἀναθήματος ἐν τῇ σχετικῇ ἀποδείξει παραλαβῆς.

Τά ἐκ πολυτίμου μετάλλου καί μὴ ἔχοντα ἰδιαίτεραν ἄλλην ἱστορικὴν ἢ καλλιτεχνικὴν ἀξίαν ἀναθήματα διατίθενται χωνευόμενα προηγουμένως εἰς τὴν τρέχουσαν ἀξίαν τοῦ μετάλλου.

Ἄρθρον 57.

Ἀποφασίς περὶ ἐκποίησης ἀναθημάτων καὶ τρόπος διεξαγωγῆς αὐτῆς

Περὶ τῆς οἰαδήτινος ἐκποίησης ἀναθημάτων ἀποφαίνεται ἡ Γεροντικὴ Σύναξις.

Ἄρθρον 58.

Ἐκτίμησις τῶν ἐκποιουμένων ἀναθημάτων

Τῆς ἐκποίησης προηγεῖται ἡ ἐκτίμησις τῶν ἐκποιουμένων ἀναθημάτων ὑπὸ δύο εἰδημόνων ἐκτιμητῶν προσλαμβανομένων κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, τοῦ Καθηγουμένου δυναμένου νὰ ὀρίσῃ τὴν ἀμοιβὴν αὐτῶν. Ἄλλως, ἡ Γεροντικὴ Σύναξις δέον νὰ ἐκτιμᾷ τὴν ἀξίαν τῶν τοιούτων ἀναθημάτων δι' ἡτιολογημένης ἀποφάσεως αὐτῆς.

Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ ἐκτίμησις ἢ γενομένη ὑπὸ τῶν ἐκτιμητῶν ἀποβῇ ἀσύμφορος διὰ τὴν ἐκποίησιν τοῦ ἀντικειμένου, ἐπιτρέπεται ἐπανεκτίμησις αὐτοῦ δι' ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως.

Ἡ ἐκποίησις δέν ἐπιτρέπεται νὰ διενεργηθῇ, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας τῆς ἐκτίμησης παρῆλθε χρόνος πλεόν τοῦ ἔτους.

Ἄρθρον 59.

Ἐκτέλεισις ἐργασιῶν-ἐκποίησις κινητῶν πραγμάτων-ἐκμίσθωσις καὶ μίσθωσις κινητῶν πραγμάτων

Ἡ ἐκτέλεισις πάσης φύσεως ἐργασιῶν, περιλαμβανομένης τῆς ἐκτελέσεως μοναστηριακῶν ἔργων, ὡς καί ἡ μίσθωσις κινητῶν πραγμάτων προοριζομένων διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, ἐνεργεῖται, κατόπιν ἡτιολογημένης ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, διὰ δημοσίου μειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ, ἐπισήμου ἢ προχείρου.

Ἡ ἐκποίησις τῶν πάσης φύσεως πλεοναζόντων καί μὴ ἀναγκαιούντων ἢ πεπαλαιωμένων κινητῶν πραγμάτων, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν Ἱεράν Μονήν, ὡς καὶ τῶν ζώων καὶ τῶν πάσης φύσεως γεωργικῶν, κτηνοτροφικῶν καὶ δασικῶν προϊόντων αὐτῆς, διενεργεῖται, κατόπιν ἡτιολογημένης ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, δι' ἐπισήμου πλειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ εἴτε διὰ προχείρου πλειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ.

Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ διαγωνισμοῦ κατακυροῖ ἡ Γεροντικὴ Σύναξις, ἐνεργοῦσα κατὰ τὴν συνετήν κρίσιν αὐτῆς, ἐφ' ὅσον ἐπικεῖται κίνδυνος φθορᾶς τῶν γεωργικῶν, κτηνοτροφικῶν ἢ δασικῶν προϊόντων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἐκ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου ἢ τῆς καθυστερήσεως, παραδιδούσα εἰς τὸν ἀγοραστήν τὰ προϊόντα,

μετά τήν καταβολήν τοῦ ὅλου ἢ μέρους τοῦ τιμήματος, κατά τὰ ἐν τῇ ἐνδεχομένῃ προκηρύξει ὀριζόμενα.

Ἡ ἐκμίσθωσις κινητῶν πραγμάτων ἀνηκόντων εἰς τήν Ἱεράν Μονήν, διενεργεῖται, κατόπιν ἡτιολογημένης ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, διά δημοσίου πλειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ, ἐπισήμου ἢ προχείρου.

Ἄρθρον 60.

Υποβολή οἰκονομικῆς ἐκθέσεως καί τυχόν ἐσωτερικῶν κανονισμῶν λειτουργίας τῶν ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας εὐρισκομένων Ἱερῶν Μονῶν, Ἐξαρτημάτων καί Μετοχιῶν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς

Ὁ Ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ὑποβάλλει περί τὰ τέλη τοῦ μηνός Φεβρουαρίου ἐκάστου ἔτους εἰς τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον ἀπολογισμὸν διαλαμβάνοντα πᾶσαν τήν οἰκονομικὴν καί περιουσιακὴν κατάστασιν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς καθὼς καί πάσας τὰς οἰκονομικὰς καί διαχειριστικὰς πράξεις αὐτῆς κατὰ τό ἀμέσως λήξαν ἔτος. Ὁ ἀπολογισμὸς οὗτος συνοδεύεται ὑποχρεωτικῶς καί δι' ἐκθέσεως ἀξιολογήσεως τῆς νομιμότητος καί τῆς σκοπιμότητος ἐκάστης πράξεως ἐγκύρου ἐλεγκτικοῦ οἴκου.

Ἐπὶ πλέον, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὑφίστανται τυχόν ἐσωτερικοὶ κανονισμοὶ λειτουργίας τῶν ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας εὐρισκομένων Ἱερῶν Μονῶν, Ἐξαρτημάτων καί Μετοχιῶν τῆς κυριάρχου Ἱερᾶς Μονῆς (Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καί Εὐαγγελιστοῦ), ὁ Ἡγούμενος ὑποχρεωτικῶς ὑποβάλλει τούτους ἀμελητὶ διά σχετικοῦ διαβιβαστικοῦ σημειώματος αὐτοῦ πρὸς ἔγκρισιν εἰς τὸν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην καί τήν περί Αὐτόν Ἀγίαν καί Ἱερὰν Σύνοδον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ' ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΟΝΑΣΤΙΚΗΣ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑΣ

Ἄρθρον 61.

Περὶ παραπτώματων

Παράπτωμα συνιστᾷ πᾶσα ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ παράβασις τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου, τῶν πατερικῶν παραγγελμάτων, τῶν Θείων καί Ἱερῶν Κανόνων, τῶν μοναχικῶν ἐπιταγῶν καί τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ.

Ἄρθρον 62.

Περὶ ἐπιτιμίων

1. Εἰς ἀνεπιθυμήτους καί ἀπροσδοκίτους περιπτώσεις παραβιάσεως τῶν περὶ μοναχισμοῦ Ἱερῶν Κανόνων, ἐντοπίζεται ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου τό πάθος, γίνεται διάγνωσις τῆς σοβαρότητος τῆς ἀσθενείας καί διά καταλλήλου ἀγωγῆς, πνευματικῶς καί παιδαγωγικῶς ἐφαρμοζομένης, ἐπιτελεῖται ἡ θεραπεία. Φάρμακα καί μέσα θεραπείας εἶναι τὰ ἐπιτίμια, ὡς ταῦτα ἐν πλούτῳ διακρίσεως ἐθεσπίσθησαν καί ἐν εὐσπλάγχνῳ διαθέσει ἐφηρμόσθησαν ὑπὸ τῶν Ἀγίων Πατέρων, πρὸς σωτηρίαν τῶν ψυχῶν.

2. Ἐκαστος Μοναχὸς ὀφείλει νὰ ἀποδέχεται τὰ ἐπιτίμια.

3. Πρὸς πνευματικὴν θεραπείαν ἐπιβάλλεται μεταξύ ἄλλων ἐπιτιμίων:

(α) Ἐκπτώσις ἀπό τοῦ ἀξιώματος (Προϊσταμένου ἢ ἐτέρου ἀξιώματος ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ), ἀποφάσει τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

(β) Ὅριστική ἀποβολή ἀπό τῆς Ἱ. Μονῆς, εἰς περίπτωσιν σοβαρᾶς παρεκτροπῆς. Ἡ ἀποβολή διενεργεῖται κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως, ἐνημερώσεως τῆς Ἀδελφότητος καί ἐγκρίσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, εἰς ὃ ὑποβάλλεται σχετική ἐκθεσις περί τῶν παρεκτροπῶν τοῦ παραβάτου.

4. Τάς αὐτάς ἢ βαρυτέρας ποινάς δύναται νά ἐπιβάλῃ τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, ὡς ἀνωτάτη δικαστική ἀρχή τῆς τε Μονῆς καί τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας Πάτμου εἰς κληρικόν τῆς Ἱ. Μονῆς ἢ τῆς Ἐξαρχίας, τοῦ κανονικοῦ φακέλλου ὑποβαλλομένου εἰς τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον.

5. Ὁ Ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ὑποχρεοῦται ὅπως ἐνημερώνη ἀμελητί τήν Ἁγίαν καί Ἱεράν Σύνοδον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διά τά ὑπό Ἀδελφῶν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς διαπραττόμενα ποινικά ἀδικήματα ἐντός αὐτῆς ἢ ἐντός τῶν Μετοχιῶν ἢ τῶν Ἐξαρτημάτων αὐτῆς καί γενικώτερον, κατόπιν δέ ἐκκλησιαστικῆς ἐντολῆς καταγγέλλει τās πράξεις ταύτας εἰς τās ἀρμοδίας ἀρχάς τῆς δικαιοσύνης.

6. Ὅμοίως ὁ Ἡγούμενος ὀφείλει νά ἐνημερώνη τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον διά περιπτώσεις ἐπιβολῆς ποινικῶν κυρώσεων εἰς ἀδελφούς τῆς Μονῆς ἢ κληρικούς τῆς Ἐξαρχίας ὑπό ὀργάνων τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄ ΤΕΛΙΚΑΙ - ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Ἄρθρον 63. Περί τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν

1. Ἡ Ἱ. Μονή πανηγυρίζει κατὰ τήν:

(α) 16ην Μαρτίου, μνήμην τοῦ κτίτορος Ὁσίου Χριστοδοῦλου τοῦ ἐν Πάτμῳ,

(β) 8ην Μαΐου, ἑορτήν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου,

(γ) 26ην Σεπτεμβρίου, ἑορτήν τῆς Μεταστάσεως τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καί ἡμέραν ἑορτασμοῦ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Πάτμου εἰς Ἱεράν Νῆσον,

(δ) 21ην Ὀκτωβρίου, μνήμην τοῦ κτίτορος Ὁσίου Χριστοδοῦλου τοῦ ἐν Πάτμῳ,

(ε) τήν Α΄ Κυριακὴν μετὰ τήν Κυριακὴν τῶν Ἁγίων Πάντων, μνήμην πάντων τῶν ἐν Πάτμῳ τιμωμένων καί διαλαμψάντων Ἁγίων.

2. Ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ δέν τελοῦνται τὰ ἱερά Μυστήρια τῆς Βαπτίσεως καί τοῦ Γάμου.

Ἄρθρον 64. Περί τῶν σφραγίδων

Ἡ σφραγίς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς εἶναι κυκλική, φέρει ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς τήν εἰκόνα τοῦ Ἁετοῦ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, πέριξ δέ, εἰς δύο ὁμοκέντρους κύκλους, εἰς μέν τόν ἐξωτερικόν τόν ὅρον «Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον», εἰς δέ τόν ἐσωτερικόν «Ἡ ἐν τῇ Ἱερᾷ Νήσῳ Πάτμῳ Ἱερά Βασιλική, Πατριαρχική καί Σταυροπηγιακή Μονή Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου». Κάτωθεν δέ τοῦ Ἁετοῦ τήν χρονολογίαν τῆς ιδρύσεως τῆς Ἱερᾶς Μονῆς «1088».

Ἡ σφραγὶς τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας εἶναι ὡσαύτως κυκλοτερής, φέρει ἐν μέσῳ αὐτῆς τὸν Τίμιον Σταυρόν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀετοῦ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, περὶξ δέ, εἰς δύο ὁμοκέντρους κύκλους, τὴν ἐπ' αὐτοῖς «Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον» (εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κύκλον) καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς «Πατριαρχικὴ Ἐξαρχία Ἱερᾶς Νήσου Πάτμου» (εἰς τὸν ἐσωτερικόν).

Ἄρθρον 65.

Ἐν περιπτώσει παρακμῆς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἐλλείψει μοναχῶν ἢ ἄλλων λόγων, τότε τὴν διοίκησιν αὐτῆς καὶ τὴν διαχείρισιν τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας, τῶν κειμηλίων καὶ τῶν βιβλίων αὐτῆς ἀναλαμβάνει τὸ κυρίαρχον Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Ἄρθρον 66.

Περὶ τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ

1. Ὁ παρὼν Κανονισμὸς Ἑσωτερικῆς Λειτουργίας ρυθμίζει ἀπαρασαλεύτως τὴν ὀργάνωσιν, λειτουργίαν καὶ διοίκησιν τῆς Ἀδελφότητος.

2. Διὰ πᾶν ζήτημα μὴ προβλεπόμενον ὑπὸ τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ, ὡς καὶ διὰ εἰδικωτέρας φύσεως περιπτώσεις, κανονικὰς, ἐκκλησιαστικὰς καὶ μοναχικὰς ἐν γένει, ἀναφυησομένας κατὰ τὴν ἐν γένει λειτουργίαν τῆς Ἱ. Μονῆς ὁ Ἡγούμενος καὶ ἡ Γεροντικὴ Σύναξις ἀναφέρονται εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, ὅστις καὶ λαμβάνει μετὰ τῆς περὶ Αὐτόν Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τὰς δεούσας ἀποφάσεις καὶ ἀνακοινώνει αὐτάς εἰς τὴν Ἱ. Μονήν, πρὸς ἐφαρμογὴν.

3. Ὁ παρὼν Κανονισμὸς, ἀποτελούμενος ἐξ ἐξήκοντα ἑξ ἁρθρῶν, κατηρτίσθη ὑπὸ τῆς Ἀδελφότητος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

4. Ἡ ἰσχὺς τοῦ ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐγκρίσεώς του ὑπὸ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου καὶ τῆς περὶ Αὐτόν Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου.

Πάσα τροποποίησις ἢ κατάργησις τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ ἐν τῷ συνόλῳ ἢ ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους ἁρθροῖς αὐτοῦ γίνεται αὐτοδικαίως ὑπὸ τῆς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἢ κατόπιν εἰσηγήσεων τῆς Γεροντικῆς Συνάξεως τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, ἀποφαινομένου πάντοτε τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Διάταξις ἀκροτελεύτιος

Ἡ πιστὴ καὶ ἀκριβὴς τήρησις τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ ἀνατίθεται εἰς τὸν Ἡγούμενον καὶ τὴν Ἀδελφότητα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ βιγ', κατὰ μῆνα Ἰανουάριον (ιζ')

Ἐπινεμήσεως ζ'

Μηνᾶς Ἀλ. Ἀλεξιάδης (ἐπιστ. ἐπιμ.), *Κάρπαθος καὶ Λαογραφία. Γ' Διεθνὲς Συνέδριο Καρπαθιακῆς Λαογραφίας (Κάρπαθος, 21-26 Μαρτίου 2006)*, Πρακτικά, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Καρπάθου - Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δωδεκανήσου - Ἐπαρχεῖο Καρπάθου, Ἀθήνα 2008, σσ. 1165.

Ἡ Κάρπαθος, νησί μέ πλούσιο -κατά κοινή ὁμολογία τῶν ἐιδικῶν- πρωτογενὲς λαογραφικὸ ὕλικό, ἔχει νά καυχηθεῖ ὅτι γέννησε καὶ σημαίνοντες πνευματικούς ἀνθρώπους πού τό ἀνέδειξαν καὶ ἐξακολουθοῦν νά τό μελετοῦν καὶ νά τό προβάλλουν μέ ἐπιτυχία στὸν ἐπιστημονικὸ κόσμο ἀλλὰ καί, ἐκλαϊκευμένο, σέ εὐρύτερο κοινό, στὸν δρόμο πού ἔδειξαν παλαιότεροι γόνοι της, ὅπως ὁ Ἐμμ. Μανωλακάκης (1830-1900) καὶ Μιχ. Γ. Μιχαηλίδης - Νουάρος (1877-1954) καὶ διεύρυναν συστηματικὰ οἱ σύγχρονοί μας Πανεπιστημιακοὶ Καθηγητές, Γεώργιος Μ. Μιχαηλίδης - Νουάρος (1909-2002), Κωστής Μηνᾶς καὶ Μηνᾶς Ἀλ. Ἀλεξιάδης. Μαζί τους συντάχτηκαν κατὰ καιροὺς καὶ ἄλλοι, καρπαθιακῆς ἐπίσης καταγωγῆς καὶ μὴ Καρπάθιοι, ἐραστές τῆς Λαογραφίας, ἀπὸ τὸν ὅμιλο τῶν ὁποίων δέν ἔλειψαν οἱ γυναῖκες. Καθόλου παράδοξο, λοιπόν, ὅτι ὁ τόσο καρποφόρος στὸν τομέα αὐτὸν τόπος ἀποτέλεσε κατ' ἐπανάληψη καὶ κέντρο συλλογικῶν ἐκδηλώσεων ἐπιστημονικῆς ἀναφορᾶς στὴν ἰδιαίτερη αὐτὴ πολιτισμικὴ του κληρονομιά. Μάρτυρες τῆς δραστηριότητος αὐτῆς εἶναι καὶ τὰ τρία Διεθνῆ Συνέδρια Καρπαθιακῆς Λαογραφίας, πού πραγματοποιήθηκαν ἐκεῖ, κατὰ τίς δύο προηγούμενες δεκαετίες (Α': 1994, Β': 2001, Γ': 2006), Πρακτικά τῶν ὁποίων μᾶς παραδόθηκαν ὑπὸ τὸν τίτλο *Κάρπαθος καὶ Λαογραφία*, (Ἀθήνα, Α': 1998-2001, Β': 2003, Γ': 2008), μέ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ἐμπνευστῆ καὶ ὀργανωτῆ τους, Καθηγ. Μηνᾶ Ἀλ. Ἀλεξιάδη. Ἐδῶ θά ἀρκεστοῦμε σέ μιά συνοπτικὴ ἀναφορά στὸν πολυσελίδο τόμο τῶν Πρακτικῶν τοῦ χρονικά τελευταίου, συνοδευόμενῃ μέ κάποιες ἐπιμέρους παρατηρήσεις.

Ἡ ἀποτύπωση τῶν ἐργασιῶν τοῦ Γ' αὐτοῦ Συνεδρίου, ὅπως μᾶς προσφέρεται στὴν ἔκδοση πού μᾶς ἀπασχολεῖ, ἐντυπωσιάζει πραγματικά. Τό κύριο καὶ οὐσιαστικὸ μέρος τοῦ τόμου, πού προσεγγίζει τίς χίλιες σελίδες (79-1074), περιλαμβάνει 48 ἀνακοινώσεις, πού φέρουν

τήν σφραγίδα τοῦ ἐπιστημονικοῦ κύρους τῶν συνέδρων (στή συν-τριπτική τους πλειονότητα πανεπιστημιακοί καί κοντά τους ἄλλοι εἰδικοί στόν τομέα τῆς Λαογραφίας, καθώς καί ἐμπλεκόμενοι ἄλλων ἐπιστημονικῶν ειδικοτήτων). Στήν ἀξιόλογη αὐτή συμμετοχή, ἡ Ἑλλάδα βρίσκεται μέ τόν μεγαλύτερο ἀριθμό εἰσηγητῶν, ὁ κύκλος τῶν ὁποίων συμπληρώνεται μέ τήν ἐπιστημονική ἐκπροσώπηση καί ἄλλων χωρῶν: Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ἰσπανίας, Αὐστραλίας. Διαπιστώνεται ἐπίσης εὐχάριστα ὅτι στήν πνευματική αὐτή ὁμήγυρη, ἀνάμεσα στό πλῆθος τῶν πολυπειρων καί πολιῶν ἐπιστημόνων, συγκαταλέγονται καί νέοι, ἀνερχόμενοι τόν ἐπίπονο δρόμο τῆς καταξίωσης, ὥστε τό Συνέδριο νά ἀποβαίνει γι' αὐτούς κονίστρα ἀνάδειξης τῶν ἱκανοτήτων τους, βῆμα προβολῆς τοῦ ἐπιστημονικοῦ τους ὀπλισμοῦ καί, σέ τελευταία ἀνάλυση, στίβος ἀνελικτικῆς τους γυμνασίας. Ἡ πτυχή αὐτή τοῦ Συνεδρίου ἀποκαλύπτει τήν εὐαισθησία καί ζωντανή μέριμνα τοῦ Καθηγ. Ἀλεξιάδη (εὐγενῆς στάση ζωῆς, πού ἔχει ὑποπέσει στήν ἀντίληψή μας καί ἀπό ἄλλες παρεμφερεῖς ἐνέργειές του), γιά τήν ἐνθάρρυνση καί προαγωγή τῶν νέων ἐπιστημόνων καί τήν ἐξασφάλιση, μαζί, τῆς συνέχειας στήν καλλιέργεια καί ἀνάπτυξη τῆς Λαογραφίας, κάτι πού τόν τιμᾷ ἰδιαιτέρα καί τόν καταξιώνει καί ἀπό αὐτήν τήν πλευρά ὡς πανεπιστημιακό δάσκαλο καί συνεπῆ θεράποντα τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοῦ κλάδου, στόν ὁποῖο θητεύει γονιμότητα.

Ἡ θεματολογία τῶν ἀνακοινώσεων εἶναι πλουσιότατη, μέ κύριο ἀντικείμενο, βέβαια, τήν Κάρπαθο· ὁ λόγος ὅμως ἐκτείνεται πολύ πιο πέρα ἀπό τό σχολιαζόμενο ὑλικό πού παρέχει ὁ τόπος καί οἱ ἄνθρωποι του. Ἡ προσέγγιση καί ἀνάλυση τῶν ἐπιτόπιων στοιχείων ἀποτελεῖ, πολλές φορές, ἀφετηρία ἀναγωγῆς καί σύνδεσής τους μέ ἀνάλογα δεδομένα ἀπό ἄλλους τόπους, στήν Ἑλλάδα καί στό ἐξωτερικό. Χάρη στήν διατοπική διάσταση τοῦ περιεχομένου τῶν ἀνακοινώσεων αὐτοῦ τοῦ εἴδους, τό Συνέδριο λειτούργησε καί ὡς ἐνεργός παράγων διεύρυνσης τῶν γεωγραφικῶν ὀριζόντων στήν γνώση τοῦ λαϊκοῦ βίου καί τῆς πολιτισμικῆς καί κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου. Σέ ἄλλες ἀπό αὐτές ἀποτυπώνεται ἰδιαίτερα ὁ διεπιστημονικός χαρακτήρας, μέ προεκτάσεις στό πεδίο τῆς Κοινωνικῆς Ἀνθρωπολογίας ἢ τῆς Ἱστορίας, τῆς Οἰκονομίας κ.ἄ. τομέων, ἐνῶ ὀρισμένες, μέ τήν βοήθεια τῆς φιλολογικῆς ἢ τῆς θεολογικῆς γνώσης, ὀδηγώντας σέ βάθος χρόνου, συνδέουν στοιχεῖα τῆς καρπα-

θιακῆς λαογραφίας πρὸς ἄλλα τῆς ἐλληνικῆς, κοσμικῆς καὶ χριστιανικῆς, γραμματείας. Ὁ κατάλληλα συντονισμένος λόγος αὐτῶν τῶν ἀνακοινώσεων μᾶς μεταφέρει ἀπὸ τὸ ἐγγύτερο πρὸς ἐμᾶς παρελθόν (ὅπως ἡ ἀναγωγή στὸν Σολωμό, ἀπὸ τὴν Καθηγήτρια Αἰκ. Παπαθωμᾶ - Μαστοροπούλου σ. 777-782), στὸ ἀπώτερο (σέ συνάντηση μέ τίς χριστιανικῆς Ἀγάπες, μέ ὁδηγὸ τὸν τότε Ἀρχιμανδρίτη Ναθαναὴλ Διακοπαναγιώτη, σήμερα Μητροπολίτη Κῶου καὶ Νισύρου: σ. 433-438, καὶ διασταύρωση μέ γραφόμενα τοῦ Πλουτάρχου γιὰ περιστατικό τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλῆ, στήν Ἀθήνα, ἀπὸ τὸν Καθηγ. Μιχ. Γ. Μερακλή: σ. 730-731, μέ διήγηση τοῦ Πausanias γιὰ τὸν Θησέα, ἀπὸ τὸν Καθηγ. Δημ. Μπενέκο: σ. 764-774, μέ τὴν Λουκιάνεια εἰκόνα τοῦ πορθμείου τοῦ Χάροντα καὶ τὸν τραγικό λόγο τοῦ Σοφοκλῆ, γιὰ τὸν ἄτυχο ἔρωτα τοῦ Αἴμωνα πρὸς τὴν Ἀντιγόνη, ἀπὸ τὴν Καθηγήτρια Ζωή Σαμαρά: σ. 867, 869), ὡς καὶ τὸ ἀπώτατο, καθὼς ἡ ἴδια Καθηγήτρια μᾶς παραπέμπει στὸν Ὀμηρικό Ὠκεανὸ καὶ τὸν Ἀχέροντα καὶ στὸ μυθολογικὸ πεδίο τοῦ Χάους καὶ τοῦ Ἄδη, θὰ λέγαμε καὶ τῆς Γαίας, μέσα ἀπὸ τὴν ἀναφορά της στὴν «μᾶνα Γῆ» (σ. 867-868). Τὴν γραμμὴ πρὸς τὸ τόσο μακρινὸ ἐκεῖνο παρελθόν χαράζει λεπτομερέστερα ὁ Καθηγ. Ἰω. Προμπονάς, πηγαίνοντάς μας, διαμέσου τῆς Ὀδύσσειας, ὡς τὰ προομηρικά χρόνια, γιὰ νὰ μᾶς δείξει τὴν ρίζα τῆς καρπαθιακῆς παραλλαγῆς τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ «(Δ)ικίμιν τῆς ἀ(γ)άπης» (σ. 855-863), γιὰ νὰ περιορίστοῦμε μόνο σ' αὐτά. Θὰ θέλαμε μόνο νὰ προσθέσουμε, σχετικὰ μέ τὸ τελευταῖο, ὅτι ἡ μνεῖα τῶν τόπων στοὺς ὁποίους μαρτυρεῖται τὸ τραγούδι (σ. 863), δέν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ περιοριστική. Παραλλαγή του βρίσκουμε καὶ στὴν παράδοση τῆς Τήλου· βλ. Παντ. Ἀ. Καμμά, «Δημοτικά Τραγούδια τῆς Τήλου», *Δωδεκανησιακὴ Ἐπιθεώρησις* 1(1947)279, ὅπου τὸ τραγούδι μέ τίτλο «Τὰ πέντε ἄρκοντόπουλα ἢ ὁ Κοντός κι ἡ Λυερή», μέ 37 συνολικά στίχους. Ἀπὸ αὐτοὺς, οἱ 9 πρῶτοι ἀντικρίζονται, ἔχοντας κενά, μέ τοὺς 12 πρώτους τοῦ καρπαθιακοῦ (*Πρακτικά*, σ. 855)· ἡ συνέχειά τους ὅμως (στ. 10-37) μᾶς μεταφέρει σέ ἄλλο θέμα, πρᾶγμα πού, ἂν δέν βρεθοῦν λανθάνοντες ἐνδιάμεσοι μεταβατικοὶ στίχοι, πού νὰ συνδέουν ὁμαλά μεταξὺ τους τίς δύο διαφορετικῆς ἀφηγήσεις (τὴν μιά ὡς συνέχεια τῆς ἄλλης), ὁδηγεῖ εὐλόγα στὴν ὑπόθεση γιὰ κολόβωση τοῦ τραγουδιοῦ καὶ συρραφή (στὴν θέση τοῦ κενοῦ) ἄλλου ἀκέφαλου. (Ὑπὲρ τῆς ὑπόθεσης αὐτῆς συνηγορεῖ καὶ ἡ αὐτοτελὴς παρουσίαση τοῦ θέματος τῶν στίχων

μέ την προβληματική σύνδεση (10-37), σέ ολοκληρωμένη έννοιολογικά (πάντως φτωχότερη) παραλλαγή τους, πού βρίσκομε εύκολα στον Α. Passow, *Τραγούδια Ρωμαίικα. Popularia Carmina Graeciae Recentioris*, Ἀθήνα - Λειψία 1860, σέ έκδοτική ἀναπαραγωγή Ν. Νίκα - Χ. Σπανοῦ, *Δημοτικά Τραγούδια*, Ἀθήνα 1958, σ. 362, ἀρ. 483, μέ τόν τίτλο «Ὁ Κοντός Κοντούτσικος», θέση πού ἐνισχύεται καί ἀπό τό ἐπόμενο του ὁμότιτλο τραγούδι, ἀρ. 484, σ. 362-363, μέ παρόμοιο θέμα, ἔστω μέ διαφορετική ἀφετηριακή τοποθέτηση καί τελική ἔκβαση). Ὅμως ἡ συζήτηση πάνω σ' αὐτό ξεπερνᾷ τά ὅρια πού προσδιορίζονται ἀπό τό κύριο ἀντικείμενο τῆς ἀναφορᾶς μας.

Ἀπό μιά ἄλλη πλευρά, εἶναι ἄξιο προσοχῆς ὅτι δύο ἀπό τούς ἄλλοδαπούς συνέδρους προτίμησαν τήν ἑλληνική γλῶσσα στίς δημοσιεύμενες ἀνακοινώσεις τους. Ἔτσι, οἱ ξενόγλωσσες, μέ δεδομένη καί τήν ὀλιγάριθμη συμμετοχή συνέδρων ἀπό τό ἐξωτερικό, περιορίστηκαν, στά *Πρακτικά*, σέ ἐλάχιστες: μία στά γαλλικά καί τρεῖς στά ἀγγλικά, ἀπό τίς ὁποῖες μάλιστα ἡ μία ἀπό Ἑλληνα τῆς Αὐστραλίας. Ἄς σημειωθεῖ ὅμως ὅτι οἱ τίτλοι καί τῶν δύο ἑλληνόγλωσσων ἀνακοινώσεων τῶν ἄλλοδαπῶν, διαφέρουν κάπως φραστικά (ὅπως καί ἄλλοι), ἀπό τήν διατύπωσή τους στον Πίνακα Περιεχομένων (σ. 173 καί 461, πρὸς σ. 1162 καί 1163, ἀντίστοιχα). Γιά τόν τίτλο μάλιστα τῆς δεύτερης (τοῦ Ἀγγλου Thornton Eduards, «Τό ἀνάγλειμμα. Παραλλαγές ἀπό τήν Μεγάλη Βρεττανία καί Ἰρλανδία καί ἄλλοι τρόποι πού μολύνονται καί ἀλλοιώνονται οἱ τροφές στίς λαϊκές δοξασίες, σ. 461), δέν μπορεῖ νά λεχθεῖ ὅτι εὐτύχησε στήν διατύπωσή του. Τό ἴδιο καί στό κείμενο τῆς πρώτης (τοῦ Ἐπίκ. Καθηγητῆ στό Πανεπιστήμιο τῆς ἰσπανικῆς Girona, Eusebi Ayensa, «Μαγιόρκα, Κύπρος καί Κάρπαθος: Τρία στάδια τῆς αὐτοσχέδιας στιχουργίας στή Μεσόγειο», σ. 173-187), πρὸς τό τέλος τῆς σ. 176, ἡ φράση: «Αὐτή ἡ ἀντιζηλία, βασιική στά τσαττίσματα τῆς Κύπρου καί στά glosats τῆς Μαγιόρκας, δέν ἀποτελεῖ καθ' ἑαυτή ὁ σκοπός (sic) τῶν ὀλυμπίτικων γλεντικῶν διαλόγων μέ μαντινάδες», πάσχει συντακτικά, ἔστω καί ἂν τό ὀλίσθημα ἐκληφθεῖ ὡς ἀποτέλεσμα ἀβλεψίας. Καί μιά πού ὁ λόγος μᾶς ἔφερε στό ἄτυχο καί ἄχαρο πεδίο τῶν παροραμάτων, σκοντάφτομε καί ἄλλοῦ πάνω τους, ὅπως στήν ἴδια σ. 176, ὅπου τό «διαλογικό τραγούδι» ἔγινε καί ἔμεινε «διαλογικό» (ἐκπληκτική ἀποτύπωση παρουσίας τοῦ διαβόητου «δαίμονα τοῦ τυπογραφείου»), στήν σ. 479, μέ τόν ρηματικό τύπο «ἀμείψουν»

πού έγινε «ἀμοίψουν», προφανῶς κατ' ἐπίδραση τῆς «ἀμοιβῆς», καί στήν φράση «στόν ἐντοπισμῶν ἄρθρων» τῆς σ. 963, μέ προφανή τήν διολισθητική ἔλξη, ἀντί «ἐντοπισμό». Ὅσο γιά τήν γραφή «καταχωρήσουμε», στήν ἴδια αὐτή σελίδα, ἄν δέν γίνει δεκτὴ ὡς τυπογραφικό ἀβλέπτημα, παραπέμπομε στό Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας* (ἔκδ. 1988), σ. 870, λ. «καταχωρίζω», μέ συμπαρατιθέμενο σχετικό σχόλιο, καί λ. «καταχωρῶ». Θά σημειώνουμε ἀκόμη καί τόν τραυματισμό τῆς ἀκριβολογίας, μέ τήν ἀτυχή χρήση τῆς λέξης «πλειοψηφία», στήν σ. 958, ἀντί «πλειονότητα», καθὼς οἱ ἠχογραφήσεις καί παραγωγές στίς ὁποῖες ἀναφέρεται δέν ψηφίζουν, βέβαια. (Νά τό ποῦμε *lapsus calami*);

Ἀνεξάρτητα ἀπό ὅ,τι ἔτυχε νά ξεφύγει ἀπό τόν ἔλεγχο τῶν δημοσιευομένων, τό ὅλο ἔργο ἀποτελεῖ στήν οὐσία του σημαντικότερη συμβολή στόν πλουτισμό τῆς λαογραφικῆς βιβλιογραφίας, γενικότερα, καί ὄχι μόνο τῆς καρπαθιακῆς. Θά προσθέταμε μόνο ὅτι, ἀπό ἔποψη πρακτική, ὁ μέγας ὄγκος τοῦ τόμου καί τό ἀνάλογο βάρος του μειώνουν τήν εὐχέρεια στήν χρήση του καί ἐγκυμονοῦν τόν κίνδυνο τῆς εὐκολότερης διάλυσής του. Ὑποθέτομε ὅτι, κατά τήν ἐκδοτική διαχείριση τῆς συνεδριακῆς ὕλης, θά πρυτάνευσε ἡ ἰδέα τῆς μὴ διάσπασής της, γιά τὰ ὅποια πλεονεκτήματα συντρέχουν μέ τήν ἐνιαία παρουσίασή της. Ἀλλά καί πάλι, θά μπορούσε νά διατηρηθεῖ ἡ ἐνότητα τῶν ἀνακοινώσεων, ὡς τῆς κύριας προσφορᾶς τοῦ Συνεδρίου, καί νά μειωθεῖ, ἔστω περί τίς 200 σελίδες, ὁ ὄγκος τοῦ τόμου, μέ μιά διαφορετικὴ οἰκονομία τοῦ περιεχομένου του. Σέ τοῦτο θά συντελοῦσε, π.χ., ἂν δέν γινόταν δεκτὴ ἡ εὐκαιριακὴ δημοσίευση τοῦ πολυσέλιδου Παραρτήματος πού συνοδεύει τήν κατά τὰ ἄλλα ἐνδιαφέρουσα ὀλιγοσέλιδη ἀνακοίνωση τοῦ Μαν. Μ. Τσαγγάρη (σ. 963-1016, δηλ. 54 σελίδες ἔναντι 8 τοῦ κύριου κειμένου, σ. 955-962, προσθήκη πού, ὅσο χρήσιμο καί ἂν εἶναι τό περιεχόμενό της, στασιάζεται εὐλόγα ἢ ἐπισύναψή της στήν συγκεκριμένη ἐκδοτικὴ της συνάφεια), καί ἂν οἱ σ. 15-76 (μέ τό Πρόγραμμα τοῦ Συνεδρίου, τοὺς Χαιρετισμούς κλπ.), 1079-1090 (ἀπὸ τό Ἐπίμετρο) καί 1091-1158 (μέ τὰ «Φωτογραφήματα ἀπὸ τό Συνέδριο» κ.ἄ.), συνοποτελοῦσαν ἓνα ξεχωριστό σῶμα, ὅπως ἔχομε ὑπόψη μας ἀπὸ τήν ἐκδοση Πρακτικῶν ἄλλου Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου, στό ἐξωτερικό. Βέβαια, τό περί τόν ὄγκο τοῦ ἔργου πρακτικὸ πρόβλημα, πού ἔχει νά κάμει μέ σκοπιμότητες, δεοντολογικὲς προσεγγίσεις, ἐκδοτικὲς

προτιμήσεις καί ὅ,τι ἄλλο, δέν εἶναι ικανό νά ἀποτρέψει τήν ἐπίσκεψη τοῦ περιεχομένου του, ἡ ἀξία τοῦ ὁποίου παραμένει ἀκέραιη.

Καί κάτι ἀκόμη. Ἡ ἀφιέρωση τοῦ Συνεδρίου καί τοῦ τόμου τῶν Πρακτικῶν του «στή Μνήμη τοῦ Καρπάθιου Ἀκαδημαϊκοῦ καί Καθηγητῆ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Γεωργίου Μ. Μιχαηλίδη-Νουάρου» (σ. 11, βλ. καί σ. 9 καί 15), σκέψη καί πράξη πού ἔδωσαν τήν εὐκαιρία γιά δύο ἐξαίρετες ἀνακοινώσεις, ἀναφερόμενες στό ἔργο καί τήν προσωπικότητα τοῦ τιμωμένου (τῶν Καθηγητῶν Μηνᾶ Ἀλ. Ἀλεξιάδη, «Ἡ συμβολή τοῦ Γεωργίου Μιχαηλίδη-Νουάρου στή Λαογραφία καί Κοινωνική Ἀνθρωπολογία», σ. 79-94, καί Κωνσταντίνου Πιτσάκη, «Ὁ Νομοδιδάσκαλος Γεώργιος Μιχαηλίδης - Νουάρος», σ. 845-854), δείχνει μέ εὐγλωττο ὅσο καί ἐπαινετό τρόπο, πῶς ἡ Κάρπαθος, μέ τήν ἐνεργό της διανόηση καί τήν πολιτισμική της καλλιέργεια καί εὐαισθησία, ξέρει νά τιμᾷ μέ προσήκουσες ἐκδηλώσεις τά πνευματικά της ἀναστήματα.

Φ. Ν. ΝΙΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ